Ivan Mužić

HRVATSKA KRONIKA u *LJETOPISU POPA DUKLJANINA*

Izdavač:
Muzej hrvatskih arheoloških spomenika
HR-21000 Split, S. Gunjače b. b.
Tel. 021/323-901, fax 021/ 323-903
e-mail: muzej@mhas-split.hr
www. mhas-split.hr

Za izdavača:
Tomislav Šeparović

Recenzenti ovog izdanja:
Dr. sc. Denis Alimov, Sveučilište u Sankt Peterburgu (Rusija)
Milan Ivanišević, profesor, Split

Tehnički urednik:
Karmen Vuletić

Lektor:
Mario Blagaić

Računalna obradba i rješenje korica:
Marko Grgić

Tisak:
Dalmacija papir – Split
Tiskanje dovršeno u prosincu 2011.

Tiskanje ovoga izdanja pomogao je gospodin Željko Bilić

CIP - Katalogizacija u publikaciji
SVEUČILIŠNA KNJIŽNICA U SPLITU

UDK 94(497.5)”05/10”

MUŽIĆ, Ivan, povjesničar
Hrvatska kronika u Ljetopisu popa Dukljanina / Ivan Mužić. - Split : Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, 2011.

Bibliografija. - Kazalo.

ISBN 978-953-6803-31-6

I. Povijesni izvori -- Hrvatska -- Srednji vijek II. Hrvatska -- Povijest -- Srednji vijek -- Povijesni izvori

140303026

Ivan Mužić

Hrvatska kronika u *Ljetopisu popa Dukljanina*

Muzej hrvatskih arheoloških spomenika
Split
2011.

U spomen hrvatskom povjesničaru i mučeniku

Kerubinu Šegviću (1867 – 1945)

SADRŽAJ

Predgovor

Ja znam, da je čitav problem spisa Dukljanskog anonima vrlo složen i zato vrlo težak za analizu. Nema valjda u našoj historiografiji nijednog tako tvrdog oraha, koji bi se dao zagristi kao ovaj. Zato on traži iznimnu i punu pažnju... To je naš najstariji povijesni sastav, koji donosi imena vladara, toponime i događaje, koje ne poznaje ni jedan naš drugi povijesni izvor.

Maja Miletić[1]

Izdanje djela koje je poznato pod nazivom *Ljetopis popa Dukljanina* prati literatura koja je "narasla do fantastičnih razmjera".[2] Rijetko koji srednjovjekovni spis u slavenskih naroda izaziva toliko suprotstavljanja u prosudbama kao to djelo.[3] Neki tumači ne sumnjaju u istinitost njegova pričanja i interpretiraju ga kao "prvo hrvatsko domaće povijesno djelo".[4] Drugi autori pak ističu da to djelo "treba potpuno odbaciti kao istorijski izvor".[5] Prema analizi Krešimira Mlača tu je riječ o tekstu koji ukazuje

---

1 Maja Miletić u pismu, koje je iz Rima 1. V. 1985. godine uputila Muhamedu Hadžijahiću u Sarajevo.

2 Slavko Mijušković (uvod, prijevod i komentar), *Ljetopis popa Dukljanina.* Grafički zavod, Titograd, 1967, str. 14.

3 Jan Lesny, *Historia Krolestwa Slowian czyli Latopis Popa Duklanina.* Panstwowe Wydawnictwo Naukowe, Varšava, 1988, str. 5. Rasprave se najviše vode oko povijesne vjerodostojnosti djela, tako da je prema nekim piscima literatura o njemu "kao istoriskom izvoru... nepregledna". (*Istorija Crne Gore.* I, Redakcija za istoriju Crne Gore, Titograd, 1967, str. 294. Citat je iz teksta Jovana Kovačevića.)

4 Federik Gogala–Dominis, *Kada je održan sabor na Duvanjskom polju?* Šibenik, 1965, str. 3.

5 S. Mijušković, *Ljetopis,* nav. dj., str. 114. Ignjat Đurđević (Đorđić) /1675-1737/ misli za taj spis „da je priča; nekritičan kao narodne pesme, neistorijski.“ (Ivan Pudić, *Rerum Illyricarum Ignjata Đurđevića.* ANU BiH, Sarajevo, 1967, str. 139.) Međutim, I. Đurđević se, bez obzira na navedeno mišljenje, u svojim radovima koristio ovim spisom.

na pjesmu, ali se ne može odbaciti kao povijesni izvor.[6] Ivo Guberina misli da je narodna predaja koja se očitovala u tom djelu sačuvana u Splitu.[7] Neki autori dopunjuju ovo mišljenje u smislu da je navedeni spis odraz srednjovjekovne usmene tradicije, ali ističu mogućnost da su u njemu sadržani i neki pisani izvori.[8] Ferdo Šišić ističe da je "pop Dukljanin... naš najstariji poznati književnik" koji se, kad piše o događajima do X. stoljeća, "potpuno prepustio krilima fantazije", ali mu on i za najstarije razdoblje koje ono obrađuje ne poriče određenu vrijednost. "Ipak treba priznati, da i u ranijim glavama *Letopisa Popa Dukljanina* ima po gdekoje zdravo zrnce, puno istoriske vernosti."[9] Istina je da u prvobitnoj hrvatskoj i latinskoj redakciji ovoga spisa ima umetaka nastalih u prepisivanju ili prevođenju, ali oni ne prevladavaju toliko da bi bitno umanjivali vrijednost cjeline, što u određenoj mjeri i Šišić zaključuje.[10] I zato je realno Stanojevićevo mišljenje da je ovaj izvor podjednako zanimljiv i važan "i kao književni produkat i kao istoriski izvor".[11]

Ovo je jedino vrelo o povijesnim događanjima poslije doseljenja Gota, odnosno Sklavina na teritorij rimske Dalmacije, i to posebno za

---

6 K. Mlač, *Postanak i razvoj hrvatskog tradicionalnog, a osobito epskog pjesništva.* Zbornik za narodni život i običaje, knj. 48, JAZU, Zagreb, 1980, str. 372-374. Prema Mlačevoj analizi nije čitav hrvatski tekst pjesma, već samo njegov početak i pojedine glave. (K. Mlač u pismu koje je uputio I. Mužiću iz Zagreba 22. siječnja 1988.)

7 "Ali kako ima u pričanju Dukljaninovu dosta analogija s onim Tominim, to ove analogije možemo smatrati kao odraz splitskih predaja." (I. Guberina, *Državna politika hrvatskih vladara.* Knj. I, sv. 1, Nakladna knjižara Velebit, Zagreb, 1944, str. 33.)

8 O. A. Akimova, *Razvoj srednjovjekovnih predstava o podrijetlu Hrvata.* Zbornik *Etnički procesi u Centralnoj i Jugoistočnoj Europi.* Izdano na ruskom jeziku. Akademija nauka SSSR, Moskva, 1978, str. 105.

9 F. Šišić, *Letopis Popa Dukljanina.* Srpska kraljevska akademija, Beograd–Zagreb, 1928, str. 165, 182, 184.

10 "No da bi tih glosa i interpolacija bilo toliko, da bi opsegom svojim nadvisile samo delo Popa Dukljanina, to se mora najodlučnije odbiti, već stoga, što takom monstrumu nema primera u čitavoj srednjevekovnoj literaturi sveta. Kod toga se u prvom redu radi o većim ili manjim marginalnim glosama, koje su krivnjom prepisivača s vremenom ušle u sam tekst." (F. Šišić, *Letopis*, nav. dj., str. 113.)

11 Stanoje Stanojević, *O prvim glavama Dukljanskog Letopisa.* Nav. dj., str. 9.

razdoblje poslije 537.-538.[12] Ljubomir Jovanović u pristupnoj raspravi *O Letopisu Popa Dukljanina,* koju je održao 22. II. 1902. u *Srpskoj akademiji nauka* zaključuje da je ovo djelo i "duhom čisto hrvatski sastav" i da se njegova događanja zbivaju uglavnom u sjevernom jadranskom primorju sa susjednim krajevima.[13] Stjepan Antoljak kad spominje *Korčulanski kodeks* iz XII. stoljeća dodaje da je među "kasnijim domaćim historiografskim spisima svakako... jedan od najvažnijih izvora tzv. *Ljetopis Popa Dukljanina*."[14] Miroslav Kurelac točno zaključuje kako uza sve nejasnoće, nedosljednosti, pa i razlike u sadržaju pojedinih redakcija, to djelo "valja smatrati najstarijim srednjovjekovnim sistematiziranim historiografskim djelom u Hrvata".[15] Književni povjesničari ovo djelo s pravom smještaju i u hrvatsku srednjovjekovnu književnost.[16]

Ovaj izvor je, posebno u shvaćanju srednjovjekovnih društveno-političkih odnosa, veoma važan i za svjetsku historiografiju.[17]

---

12 Jakob Kelemina, *Goti na Balkanu.* Časopis za zgodovino in narodopisje (Maribor), XXVII/ 1932, str. 126.

13 Lj. Jovanović, *O Letopisu popa Dukljanina*. U: *Godišnjak.* Srpska kraljevska akademija, Beograd, 15 (1901), str. 220-226.

14 S. Antoljak, *Hrvatska historiografija do 1918.* Knjiga prva, NZ Matice hrvatske, Zagreb, 1992, str. 19.

15 M. Kurelac, *Narativni izvori.* Objavljeno u knjizi: *Hrvatska i Europa. Kultura, znanost i umjetnost.* HAZU, Zagreb, 1997, str. 327.

16 Vjekoslav Štefanić sa suradnicima (Biserka Grabar–Anica Nazor–Marija Pantelić), *Hrvatska književnost srednjega vijeka.* Zora–MH, Zagreb, 1969, str. 73 – 82. Ivan Bošković (1936.-2002.) zaključuje: "Bilo kako bilo čini mi se neprijepornom činjenica da hrvatska književnost počinje znatno ranije nego što se misli, da iza nas nije samo njezinih 'pet stoljeća' nego znatno više. Može nekome izgledati presmionom ili neprihvatljivom tvrdnja da u samim temeljima hrvatske književnosti stoji upravo *Hrvatska kronika*, što uz brojne stručnjake s različitih područja potvrđuje i studija I. Mužića *Hrvatska kronika od 547. do 1089*. Uzimajući u obzir činjenice koje iznosi i potkrjepljuje, morat ćemo se složiti s njegovim mišljenjem da je *Hrvatska kronika 'prvo djelo hrvatske historiografije i književnosti'* i vjerodostojan *'izvor za staru povijest Hrvata'*, a ja bih još dodao – i za povijest hrvatskog jezika." (I. Bošković, *U početku bijaše 'Hrvatska kronika'*. U: I. Mužić, *Hrvatska kronika 547.-1089*. Matica hrvatska Split, Split, 1998, str. 5-6.)

17 "Ja sam daleko od narodne uobraženosti, ali sam nesumnjivo na pravom putu kada tvrdim, da i svetska istorijska nauka, zbog oskudice izvora za rani Srednji vek, može primiti iz *Barskog rodoslova* množinu poticaja za

Malo je istraživača (kao na primjer Ivan Črnčić, Dominik Mandić, Krešimir Mlač, Savić Marković Štedimlija) stvarno koristilo jedini u rukopisu poznati prijepis hrvatske redakcije spisa koji se čuva u *Biblioteca apostolica Vaticana* (sig. 7019). Ni F. Šišić za svoje izdanje (iz 1928.) nije konzultirao prijepis u toj biblioteci.[18] Šišićev postupak rezultirao je time da su se u njegovu izdanju dogodile netočnosti, a dijelom i samovoljni ispravci. Vladimir Mošin se u svome izdanju iz 1952. godine umnogome oslonio na Šišića, a prevoditelji toga izdanja iz latinske redakcije na hrvatski (Stjepan Mencinger i Vjekoslav Štefanić) počinili su više pogrješaka.[19]

Čitanje hrvatske redakcije rukopisa donio sam u ovom izdanju na temelju fotosnimaka vatikanskog izvornika koji mi je poslao iz Rima profesor Stjepan Krasić. Ovu Kaletićevu hrvatsku redakciju usporedio sam s do sada najboljim čitanjima Savića Markovića Štedimlije (kopija rukopisa u mom posjedu od 1971. godine)[20] i Ivana Črnčića (izdanje iz

---

rad i svoje naučne rezultate podacima iz njega potkrepiti, a slovenska istoriografija naročito." (N. Radojčić, *Društveno i državno uređenje kod Srba u ranom srednjem veku–prema Barskom rododoslovu.* Glasnik skopskog naučnog društva, Skoplje, knjiga XV, d. n. 9, 1935, str. 26–27.)

18 "Manjak je Šišićeva izdanja, što ono nije rađeno izravno po vatikanskom rukopisu, nego na osnovu pređašnjih izdanja, Lučićeva i Črnčićeva. Zbog toga Šišić ne jednom daje različito čitanje od onoga, kako stoji u vatikanskom rukopisu, i ne jedno mjesto proglasuje kasnijim umecima, iako za to ne postoje dovoljni razlozi.« (D. Mandić, *Rasprave,* nav. dj., str. 445-446.) K. Mlač je također usporedio mikrofilm sačuvanog prijepisa ovoga izvora s dosadanjim izdanjima pa je zaključio: »Osim krivo čitanih riječi kod sviju izdanja, Šišić-Mošinovo se ističe tekstualnim izmjenama i tobožnjim približavanjem teksta današnjem jeziku kao da stari hrvatski tekst treba, onako kao njemačke stare tekstove, zbog razumijevanja prevoditi!... Šišić to opravdava mišljenjem Roth von Schreckeisena (iz 1864.) i Leista (iz 1884.) o potrebi čišćenja tekstova od očitih pisarskih pogrešaka. Međutim, prave pisarske pogreške Šišić nije primijetio, a tekst nije znao čitati...« (K. Mlač, *Postanak,* nav. dj., str. 371-372.)

19 Veljko Gortan, *Osvrt na prijevod Ljetopisa popa Dukljanina.* Živa antika, godište I, Skoplje, 1951, str.148-152.

20 Savić Marković Štedimlija mnogo je pisao o ovom izvoru. On je rođen u Stijeni (Podgorica) 1906. Najveći dio života djelovao je u Zagrebu gdje je

1874. godine).[21] Transkripciju hrvatske redakcije u potpunosti sam preuzeo od Anny Newman.[22] M. Kurelac je 1968/69. godine prvi objavio da se u *Narodnoj biblioteci Srbije* u Beogradu nalazi ovaj izvor u dva pri-

---

objavio na desetine rasprava iz stare prošlosti Hrvata, Crnogoraca i Srba. Napisao je i više knjiga iz povijesne problematike. Uhićen je od Rusa 1945. godine u Beču i proveo je u sibirskim logorima deset godina, a po izručenju Jugoslaviji izdržao je još pet godina robije u Staroj Gradiški. Umro je u Zagrebu 1971. S. M. Štedimlija je 1971. godine priredio na temelju fotosnimaka neobjavljenu transkripciju ovoga vatikanskoga rukopisa, koju autor ima u posjedu kao kopiju.

21 I. Črnčić, *Popa Dukljanina Ljetopis po latinsku i toga nekoliko i još nešto po hrvatsku.* Kraljevica, 1874, str. XVII-XVIII. Ivan Črnčić je rođen u mjestu Polje (Krk) 1830. Svećenik, doktorirao je iz bogoslovlja i bio ravnatelj Zavoda sv. Jerolima u Rimu. Napisao je brojne znanstvene rasprave iz kulturne i crkvene povijesti, posebno u Hrvata. Umro je u Rimu 1897. godine. Nikola Radojčić koji je sam temeljito proučio problematiku ovoga izvora odao je priznanje Črnčićevu izdanju ovim riječima:«...savesno izdanje Dukljanina spremio je Ivan Črnčić u svojoj važnoj knjizi '*Popa Dukljanina Ljetopis'*...« (N. Radojčić, *Šišić F. Letopis Popa Dukljanina.* Slavia, Prag, godište VIII, za 1929, str. 169.). N. Radojčić je posebno naglasio da se on u citiranju ovoga izvora, kada se susreće s ispravcima F. Šišića držao »naročito kod pisanja imena... izdanja I. Črnčića«. (N. Radojčić, *Društveno i državno uređenje*, nav. dj., str. 2.)

22 A. Newman, *Die Chronik des Popen von Duklja – kroatische Fassung. Untersuchung zu Schrift und Sprache.* Disertacija je obranjena na Univerzitetu u Mannheimu. /,Mannheim, 1986.'/. („Zum Druck genehmigt am 16. Mai 1988. Der Dekan Professor Dr. Werner Hoffmann." Stranice: /VI/+183+1-38+2.) A. Newman u *Predgovoru* navodi da je za svoj rad posebno koristila rukopis koji se nalazi u vatikanskoj biblioteci pod signaturom 7019. »Als Anhang füge ich zum 1. Mal die aufgeführte Transkription des vatikanischen Originals bei, um dem Leser die Überprüfung meiner Angaben bzw. Zitate zu ermöglichen." A. Newman je detaljno obrađivala rukopis. „Obwohl das Papier der *Kroatischen Chronik* ziemlich porös ist, ist mir gelungen, das Wassersiegel, d.h. das Fabrikatzeichen und damit das Jahr seiner Herstellung, zu entdecken: fünf Jahre vor Datierung der *Kroatischen Chronik.*" (A. Newman, *Die Chronik,* nav. dj., str. 31.) Ovo je jedina postojeća stručna jezična analiza *Hrvatske kronike*, koja je od obrane do zime 2011. godine ostala potpuno nepoznata svim autorima koji su pisali o ovom vrelu. A. Newman (podrijetlom Hrvatica) bila je profesorica slavenske lingvistike na Sveučilištu Massachusetts u Bostonu.

jepisa (latinska redakcija i Marulićev prijevod na latinski).[23] Na temelju ove informacije M. Kurelca zatražio sam i dobio od *Narodne biblioteke Srbije* fotokopije obiju navedenih redakcija pa ponovno koristim prigodu zahvaliti *Narodnoj biblioteci Srbije*, a posebno g. Aleksandru (Saši) Marinkoviću na susretljivosti. U *Narodnoj biblioteci Srbije* Marulićev latinski prijevod hrvatske redakcije ima naslov: *Regvm Dalmatiae, et Croatiae historia vna cvm salonarvm desolatione.* Ovu *Povijest kraljeva Dalmacije i Hrvatske zajedno s poviješću pustošenja Solina* prvi je preveo na hrvatski profesor Uroš Pasini i taj njegov prijevod objavio sam 2001. godine u IV. i 2002. godine u V. izdanju *Hrvatske kronike*, a u ovom izdanju donosi se u nekim detaljima popravljen. Latinsku redakciju *Hrvatske kronike* donio sam prema izdanju I. Črnčića i s njegovim izvornim komentarima. Na kraju ovoga izdanja donesena je *Bibliografija* izdanja *Ljetopisa popa Dukljanina* i odabrana bibliografija radova o *Ljetopisu* i *Imensko kazalo* uz Bibliografiju, što je sve priredila Nada Vrsalović iz *Sveučilišne knjižnice* u Splitu.

Različita shvaćanja o ovom povijesnom vrelu nastaju i zato što pojedinci pokušavaju vrednovati neku svoju zamišljenu ideju a da ne poznaju ni temeljnu literaturu o problematici o kojoj sude i zbog toga sam zanemarene, ali nepobitne rezultate dosadašnjih istraživanja o *Ljetopisu popa Dukljanina* namjerno opširnije prezentirao. Opširnije sam donio i mišljenja o datiranju kralja Budimira i njegova sabora jer smatram da to još nije uvjerljivo riješeno. Ovo je objavljivanje *Hrvatske kronike* u odnosu na dosadašnja izdanja potpuno izdanje ovoga izvora.

Zahvaljujem na prvobitnoj pomoći u pripremi ovoga vrela tijekom svojedobnih osobnih i pismenih kontakata: Muhamedu Hadžijahiću, Stjepanu Krasiću, Dominiku Mandiću, Urošu Pasiniju, S. M. Štedimliji; kao i na upozorenjima u obradbi rukopisa za tisak: Denisu Alimovu, Milanu Ivaniševiću, Mariji Lovrić Holenda i Nadi Vrsalović. Posebno zahvaljujem na izdanju ovoga djela ravnatelju *Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika* Tomislavu Šeparoviću.

I. Mužić

---

23 M. Kurelac, *Nepoznati rukopis “Ljetopisa Popa Dukljanina«.* Historijski zbornik sv. 21-22, god. 1968/69, str. 562.

Povijest kraljeva Dalmacije i Hrvatske

I.
Ljetopis popa Dukljanina nastao je svršetkom XII. stoljeća, a *Hrvatska kronika* ranije

1.

Hrvatsku kroniku u hrvatskoj redakciji imamo sačuvanu u prijepisu Jerolima Kaletića iz 1546. godine, a on je o tome zabilježio ovo: “Gospodin Dmine Papalić najde ovoj pismo u Kraini u Marković, u jedne knjige stare, pisane harvackim pismom, i ispisa rečeni Dmine rič po rič. A ja Jerolim Kaletić ovoj pripisah iz rečenih knjig na tisuća i pet sat i četrdeset i šest, (1546.) na sedam dan otubra miseca u Omišu. Bogu hvala.”[24] U Marulićevu prijevodu *Hrvatske kronike* na latinski (u *Narodnoj biblioteci Srbije*) piše da ju “je sin Nikole Papalića Dmine našao napisanu ilirskim pismom i na ilirskom jeziku u nekoj vrlo staroj knjizi u Poljicima u domu Markovića ljeta Gospodnjega 1500. na 22. listopada, a Splićanin Marko Marulić ju je na latinski preveo”. M. Kurelac je u svezi s ovim Marulićevim prijevodom posebno upozorio: “Što se, pak, tiče teksta Marulićeva prijevoda hrvatske redakcije, treba reći da se i taj uglavnom podudara s Vatikanskim rukopisima, ali ima dosta pisarskih pogrešaka i propuštenih riječi.”[25] M. Marulić u svom latinskom prijevo-

---

24 I. Črnčić, *Popa Dukljanina Ljetopis,* nav. dj., str. 37.

25 M. Kurelac, *Nepoznati rukopis,* nav. dj., str. 562. U istoj Narodnoj biblioteci čuva se i rukopis iz oko sredine XVII. stoljeća u kome se nalazi tekst latinske redakcije pod naslovom*: Deocleanvs in vitis regvm Dalmatie et Croatie*. “Rukopis Narodne biblioteke u Beogradu (Sign. R 570) nastao je negdje sredinom XVII st, a im 47 folija oktav formata. Vodeni znakovi: ‘janje u kartušu, sa zvijezdom iznad kartuša’ i kontramarkom F-D upućuju na g. 1649 i 1648.... Čitav tekst završava na fol. 30 verso na taj način da se sužuje u obliku trokuta (kolofona) i to istim riječima kao i Vatikanski rukopis:’preliare contra...viriliter deffendere’. Na kraju nema ‘etc’, već crta ispod teksta... Što se tiče prvog teksta, tj. latinske redakcije *Ljetopisa Popa Dukljanina*, za sada želim samo istaknuti da se taj tekst u osnovi podudara s tekstom Lučićeva rukopisa u Vatikanskoj biblioteci. Međutim, postoje i razlike koje ukazuju na drugi predložak

du koji je sačuvan u *Biblioteca apostolica Vaticana* navodi i ovo: "Marko Marulić Dominiku Papaliću pozdrav. Sastavak, što si ga nedavno našao u Krajini među veoma starim spisima toga naroda, dalmatinskim govorom sastavljen, na tvoju molbu sam preveo na latinski. On sadrži djela kraljeva Hrvatske i Dalmacije, koja je zaista vrijedno saopćiti (objelodaniti), da bi ih ne samo oni, koji poznaju naš narodni jezik nego također i Latini razumjeli… Budi zdravo! Godine kršćanskoga spasa 1510."[26]

Stjepan Gunjača je 1952. godine obrazlagao da su Marulić, Papalić i Kaletić koristili hrvatsku redakciju u izvorniku, a ne, kako mnogi misle, da su Marulić i Kaletić radili na temelju Papalićeva prijepisa: "Sada još o Kaletićevu prijepisu. O njemu, po vlastitoj Kaletićevoj napomeni, pouzdano znamo samo to, da ga je prepisao sa originala. Iz činjenice, što Kaletić samo kaže, da ga je odatle prepisao, ne možemo znati, kako ga je prepisivao. Ali po tome, što Kaletić za Papalića kaže, da je ispisivao, a za sebe da je prepisivao, naslućuje se različit postupak u prepisivanju. To se potvrđuje i činjenicom, što Kaletić dodaje, kako je Papalić ispisivao 'rič po rič', a ne nalazi za potrebno, da to i za sebe istakne. Da razlika u tom odnosu s predloškom nije bilo, kako rekosmo, ne bi to Kaletić ni spominjao. Prema tomu različit postupak pri prepisivanju zajamčen je indirektnim riječima samoga Kaletića, i onda mu to moramo vjerovati… Kad smo doznali, da su sva trojica imali pred sobom original, i onda, kako se koji prema njemu odnosio, ne preostaje nam drugo nego (isključivši Papalićev prijepis, jer on nije na druge utjecao) da potpuno razriješimo Marulića od odgovornosti za sadržajne razlike između njegova i Kaletićeva teksta, pa je onda jasno, da se

---

što se očituje naročito u varijantama ličnih imena kao i u tome da se ovdje nalaze riječi koje su izostavljene u Lučićevu rukopisu a koje čine tekst potpunijim. Da taj rukopis nije služio Lučiću kao predložak, može se zaključiti po tom što u njemu nema jednog odlomka koji Lučićev tekst posjeduje. Sumnja da bi taj tekst bio latinski prijevod Orbinijeva talijanskog prijevoda isključena je. Orbinijev tekst nema nekih riječi koje se u tom tekstu nalaze, a nalaze se i u Lučićevu rukopisu /na pr. 'Gelasio Papa Secundo'/." (Kurelac, *Nepoznati rukopis*..., nav. dj., str. 652.) D. Mandić na temelju rukopisa, vodenih znakova na papiru i drugih podataka zaključuje da jedan beogradski rukopis potječe od fra Rafaela Levakovića. (D. Mandić, *Crvena Hrvatska*, Ziral, Chicago-Roma, 1973, str. 48.)

26 D. Mandić, "*Crvena Hrvatska u svijetlu povjesnih izvora*." "Hrvatski povjesni institut." Knjiga prva. Chicago, 1957, str. 23. (Donosim ovaj Mandićev prijevod jer je od svih do sada postojećih najvjerniji izvorniku.)

takve razlike mogu okrenuti samo na Kaletićevu adresu. Potvrdu zato našli smo i u Kaletićevu suzdržavanju, da kaže način, kako je prepisivao, dok je to za Papalića istakao. Iz ovoga dakle izlazi, da je to Kaletić načinio prema svom znanju i nahođenju, a možda dijelom i zbog nerazumijevanja teksta u predlošku koji je, kako od Marulića znamo, imao suvišnih izraza… Sada, kad je dokazano, da Kaletiću pripadaju one sadržajne razlike, koje su veće, ne preostaje drugo, nego da njemu pripišemo i stilističke, koje su nedužnije, a u njih ipso facto ulaze i neologizmi. To je i jasno, jer između njegova prijepisa i originala nije bilo niša treće i posredno, a kako je original bio dosta star, to on nije mogao u sebi imati neologizama, te ih nitko drugi nije mogao unijeti nego Kaletić. Ovim se Črnčićeva i Šišićeva pretpostavka, da bi neologizmi pripadali Kaletiću ostvaruju kao činjenica, sve ako je Šišić, s nejasnog mu odnosa prepisivača prema predlošku, od toga kasnije nešto odstupio na taj način, što je koncedirao, da bi Papalić mogao štogod izmijeniti zbog lakšeg razumijevanja. Prema tomu zna se, od koga potječu neologizmi, i zato oni više ne ometaju tvrdnje, da je *Ljetopis* Maruliću i Kaletiću bio star... To nas onda mora odvesti k paralelnoj, a nezavisnoj indirektnoj oznaci u pripisu registra sv. Petra u Selu, te ovaj njihov susret u XIV. stoljeću uzeti za terminus post quem non postanka hrvatske redakcije *Ljetopisa popa Dukljanina*, u kojoj je tekstovnom vezom pridodana vijest o smrti kralja Zvonimira. To još nije sve. Naime mi ne znamo ni iz čega, da je primjerak u Markovića bio originalan, a ne prijepis. Mi smo ga gore slučajno nazivali originalom zbog odnosa prema prijepisima i prijevodu, koji su od njega nastali."[27]

A. Newman, iz Kaletićeva navoda da je Papalić pisao"rič po rič" zaključuje: "Es ist somit möglich, daß Kaletić Papalićs Abschrift noch einmal in der lateinischen Schrift aufgeschrieben hat, um ein wertvolles Dokument auch denjenigen, die die 'bosančica' Schriftweise nicht kannten, zugänglich zu machen. Zusammenfassend kann gesagt werden, daß nur durch die Annahme, daß beide Schreiber, Kaletić und Marulić, von einer in der 'bosančica' verfassten Vorlage abgeschrieben haben, erklärt werden kann, wieso es in einigen Fällen zur richtigen Lesart des lateinischen Übersetzers bzw. zur falschen Lesart des Schreibers der kroatischen Version kommen konnte."[28] D. Mandić je 1963. godine upozorio kako nije toč-

[27] S. Gunjača, *Gdje i kako je svršio hrvatski kralj Dimitrije Zvonimir.* Rad JAZU, knj. 288, str. 238-245.

[28] A. Newman, *Die Chronik*, nav. dj., str. 78.

no Šišićevo mišljenje da je Kaletić svoj prijepis učinio na temelju prijepisa Dmine Papalića "jer Ćaletić izričito kaže, da je on izravno prepisivao 'iz rečenih knjig', t.j. iz 'jedne knjige stare, pisane hrvackim pismom'".[29] Benedikta Zelić–Bučan detaljno je analizirala navedenu problematiku i zaključila: "Papalić je pronađene stare knjige s *Hrvatskom kronikom* donio u Split... Sva trojica su te knjige i *Hrvatsku kroniku* pisanu 'harvackim' pismom imala u rukama i po tom u Krajini pronađenom tekstu radili."[30]

Milorad Medini, koji je izvršio detaljnu jezičnu analizu obje redakcije izvora, zaključuje da "poređenje hrvatske i latinske redakcije daje da hrvatska redakcija nije nastala iz sačuvane nam latinske redakcije, već da se u njoj sačuvao stariji tekst."[31] Sačuvani je tekst hrvatske redakcije jezično arhaičan, posebno u nekim nazivima, pa i to upućuje na njegovu veliku starinu. Antroponimi u vrelu također potvrđuju njegovu veliku starost. "U celini gledano, najstariji antroponimi dvočlanog tipa koji se nalaze u *Letopisu* u potpunosti odgovaraju jednom opštem slovenskom antroponimskom sistemu, koji je kasnije varirao na ovaj ili onaj način, u zavisnosti od pojedinačnog razvoja svakog jezika. Jednočlani, tj. izvedeni antroponimi, pokazuju također najstarije stanje našeg antroponimskog sistema. Za razliku od dvočlanih imena, kod izvedenih imamo više strukturne specifičnosti našeg jezičkog razvoja. Jednočlani antroponimi u *Letopisu* ni po čemu ne odudaraju od najstarije posvedočenih jednočlanih imena u našim starim spomenicima."[32]

M. Hadžijahić je iznio pet uvjerljivih razloga u smislu da je hrvatska redakcija starija od latinske. On to obrazlaže ovako: "Ne samo uvodne riječi popa Dukljanina, već i analiza pojedinih mjesta u pristupačnim tekstovima pokazuje da je postojeći hrvatski tekst prethodio latinskom…

1. Smatram da je od posebne važnosti da se razmotri pojava velikomoravskog kneza Svatopluka (871.-894.) u latinskoj redakciji, dok za njega ne zna hrvatska redakcija, spominjući Budimira. Međutim, hrvat-

---

29 D. Mandić, *Rasprave i prilozi iz stare hrvatske povijesti.* Hrvatski povijesni institut, Rim, 1963, str. 447. D. Mandić čita „Chialetich" kao Ćaletić. (Mandić, nav. dj., str. 446-447.) U međuvremenu pisanje *Kaletić* postalo je toliko uobičajeno u literaturi da je Mandićevo čitanje prihvatio samo S. M. Štedimlija.

30 B. Zelić-Bučan, *Jezik i pisma Hrvata.* MH, Split, 1997, str. 147.

31 M. Medini, *Starine dubrovačke.* "Štamparija Jadran", Dubrovnik, 1935, str. 33.

32 Nikola Rodić, *Slovenska nomina propria u Letopisu popa Dukljanina.* Wiener slawistischer Almanach, Wien, 5, 1980, str. 323-324.

ska redakcija spominje na više mjesta *sveti puk,* dok je ta sintagma izostala u latinskoj redakciji... Ako se, međutim, gleda hrvatska redakcija, jasno je da izraz sveti puk ima puno svoje mjesto. Upotrijebljen je u smislu *kršćanska općina, upravo pokršteni narod, zajednica kršćana,* koju očito čine osim slavenskih obraćenika na kršćanstvo još i oni*,* ‚koji latinski govorahu', a bihu pod poganima izbjegli u planine, pa se u vrijeme kristijanizacije po pozivu Budimira vratiše ‚svi u mista svoja'. Prema hrvatskoj redakciji, osim Budimirova kraljevstva svetoga puka, i u Hazariji ‚pribiva kraljujući sveti puk, koga Kostanc biše obratil'.... U hrvatskoj redakciji javlja se pojam sveti puk samo povezano s djelovanjem kralja Budimira, kada je na područje zagorske sklavinije uslijedilo masovno primanje kršćanstva. Prije toga, autor *Hrvatske kronike* ne zna za sveti puk, niti se taj pojam sreće u ostalim sastavnim dijelovima *Ljetopisa popa Dukljanina*. Možda se neće pogriješiti ako se pojam ‚sveti puk' u *Hrvatskoj kronici*, odnosno njenom protografu, ljetopisu zagorske sklavinije, identificira s pojmom *populus dei.* Taj izraz sreće se naročito u homiletskoj literaturi... Sveti puk, dakle, i prema analogiji iz *Conversio Bagoariorum et Carantanorum* treba shvatiti u smislu kršćanska općina, zajednica kršćana, sacra communitas i sl. Kao termin sveti puk ima svoj puni rezon u spisu kakav je Ljetopis zagorske sklavinije. Zato pojava Svetopeleka u *Ljetopisu popa Dukljanina* nije nikakva glosa, već pogrešno shvaćeni i prevedeni pojam iz slavenskoga predloška.

2. Da latinska redakcija predstavlja prijevod, koji je na pojedinim mjestima netočan, pokazuje još jedan dalji primjer: U hrvatskoj redakciji opisuje se kako je Konstanc – apostol Slavena Konstantin – vršio misiju u Hazariji, hazarskoj zemlji (Hazarski kaganat od VI. do sredine X. stoljeća)… Put i misija Konstantinova u kazarsku zemlju historijski su utvrđeni (*Žiće Konstantina*, *Italska legenda*). Dok, dakle, hrvatska redakcija govori historijski egzaktno o Konstantinovoj misiji ‚u Kazariku' u latinskoj redakciji stoji ‚Caesaream', što Mijušković prevodi kao Cezarijska pokrajina. Šišić je, istina, ‚ispravio' tekst u ‚Cesariam', no iz faksimila koji je objavio Mijušković vidi se da vatikanski rukopis ima ‚Caesaream'. Ova pojedinost, mislim, još dokazuje da se latinski redaktor ni kod Svetopeleka nije povodio –kako se tvrdi– *Panonskim legendama*, već je naprosto pogrešno prevodio slavenski original.

3. Jedan dalji argumenat koji dokazuje da je latinski tekst prijevod sa slavenskog originala odnosi se na datiranje smrti blaženoga kralja Budi-

mira. Latinski tekst u tomu je smušen i nejasan... Problem je u tomu što je i slavenski tekst na ovom mjestu poremećen i nejasan (pa ni Marulić ne navodi godine smrti)... Latinska (i talijanska) redakcija navode samo dan i mjesec (17. ožujak) kao dan smrti kralja, ali je to bez navođenja godine besmisao. Marulić – srećući se s nejasnim tekstom – jednostavno je podatak s brojem sedamnaest izostavio. Međutim, hrvatska redakcija daje tekstu puni smisao ukoliko se razabere pravi raspoređaj riječi. Konstrukciji riječi ‚i sedminade(se)te dan umri na deset miseca marča' treba samo dati drugi redoslijed tako da glasi: ‚i sedminade(se)te na devet dan umri miseca marča', to jest umro je mjeseca ožujka 917. Ovakva jezična konstrukcija za označavanje rednih brojeva uobičajena je uostalom u starim slavenskim tekstovima, pa i u hrvatskoj redakciji na drugim mjestima. Kada se ne bi usvojila ova interpretacija, ostalo bi neobjašnjeno kako je upala brojka ‚na devet'. Prema izloženom, hrvatska redakcija, ukoliko se sredi tekst, jasno kaže da je blaženi Budimir vladao 40 godina i 3 mjeseca i da je umro mjeseca ožujka 917. godine. To što je nešto poremećen tekst, istina nisu uočili ni dosadašnji istraživači, a to vrijedi i za stare redaktore. No, upravo hrvatska redakcija, jedina dakle, daje logičan podatak o datumu Budimirove smrti. U latinskoj redakciji to je mjesto bez ikakva smisla, što ukazuje na to da se latinska redakcija oslanjala na slavenski original, sačuvan u hrvatskoj redakciji. Prema tomu, i ova greška u latinskoj redakciji otkriva da hrvatska redakcija, makar s korumpiranim tekstom, nije daleko od protografa.

4. U prilog tezi da je hrvatska redakcija starija od latinske može se navesti i to što hrvatska redakcija označuje pobliže mjesto gdje je Duvanjski sabor održan. Tu se kaže da kardinali i biskupi, koji su došli na sabor, ‚najdoše kralja na planini, ka se diše Hlivaj'. Ne znajući koji je to točno lokalitet, Marulić ove riječi prevodi ‚in campo qui Clivna appellatur', pa je, dakle, shvatio kao da je sabor održan u Livnu. U latinskoj redakciji i u Orbina ovo se mjesto označuje kao Dalma. O čemu se zapravo radi? U jugoistočnom dijelu Duvanjskog polja postoji brijeg koji se i sada zove Lib ili Hlib, a ispod Hliba Kongora. ‚Oko brijega Hliba ili Liba' na jugu polja stajao je ilirski, a poslije rimski grad Delminium (Dalma, civitas Delmis). Odmah ispod Hliba (Liba) na istok nalazi se Kongora, gdje je sada sjedište katoličke župe. ‚Ime Kongora' – kako to kaže prof. Marko Vego – ‚nastalo je od latinske riječi congressus, gdje su se stanovnici sastajali prigodom vjerskih i političkih manifestacija.' ‚U

blizini je veliko rimsko utvrđenje Lib s ostacima kulture. U selu Kongori nalazi se izvor Klisac s temeljima nepoznate crkvice... Zar sve ovo nije indikativno? Jedina je hrvatska redakcija koja bilježi potpuno nepoznati brijeg Hlib, pokraj kojega je lokalitet što podsjeća na neko saborovanje, pa je, dakle, situacija na terenu i danas sačuvala potvrdu, kojoj se nalazi objašnjenje u hrvatskoj redakciji. Sabor je vjerojatno održan u Kongori ispod ‚planine' zvane Hlibaj, Hlib, Lib. A da je Hlibaj baš u Duvnu vidi se iz daljeg teksta u kojem se navodi za grad Dalmu ‚ki po poganih bi razrušen', ‚gdi sa (s)hodom biše', to jest gdje se održao sabor. Pa ako je hrvatska redakcija prijevod latinske redakcije -kako to tvrdi Šišić- postavlja se pitanje otkuda da hrvatska redakcija registrira tako beznačajan brijeg kao što je Hlibaj (Hlib) u Duvanjskom polju i da li je baš slučajno da je lokalitet uz Hlib nazvan Kongora, podsjećajući na saborovanje...

5. Pop Dukljanin je društvene odnose i ustrojstvo države podešavao prema prilikama svoga vremena, dok hrvatska redakcija reflektira ranije stanje… U hrvatskoj redakciji se kaže za bane i duže da su imali biti ‚od pupkorizine plemeniti', a i knezovi od njihova ‚kolina', ali se u isti mah to ne kaže za satnike već ‚satnike učiniše svake zemlje ljudi', to jest imali se birati. Takve distinkcije za satnike nema u latinskoj redakciji već se i za njih navodi doimaju biti ‚ex nobiloribus earundem provinciarum'. Dakako, organizacija u hrvatskoj redakciji više odgovara organizaciji najranijih župa i ujedno vojno-teritorijalnih zajednica po sistemu stotina, kakav se javlja kod mnogih naroda, pa eto i u južnih Slavena u predfeudalnom uređenju. Predfeudalni poredak vidim i u pojedinosti, da je prema hrvatskoj redakciji Budimir posvećen i potvrđen za kralja ‚s voljom svega puka'… Svakako, ova demokratska crta, kao ostatak ranog župskog uređenja, ne može se shvatiti tako da bi podrazumijevala participaciju ‚svega puka', već samo u smislu uspostavljanja određene suglasnosti s jedne strane između vladara, a s druge strane faktora za koje se uzimalo da predstavljaju puk, drugim riječima vladajuće elite, među kojima su bili najvažniji ‚od pupkorizine plemeniti' i koji su od njihova ‚kolina'. Ovdje je osnovno da vladar dolazi izborom, bez obzira na problematičnost što se podrazumijeva pod ‚svim pukom'."[33]

---

[33] M. Hadžijahić, *Kako su nastali najstariji naši ljetopisi.* U: *Dubrovnik,* 8 (1985), 4, str. 63-67. Usp. M. Hadžijahić, *Povijest Bosne u IX. i X. stoljeću*. Sarajevo, 2004, str. 47-51, 60-61.

M. Marulić posebno navodi da se ovaj izvor nalazio među prastarim spisima ("inter vetustissimas gentis illius scripturas"), a S. Gunjača ističe da je Marulić, koji se bavio i arheologijom, dobro znao što je prastari spis.[34] Ludovik Črijević (Cerva) zvan Tubero (1459. - 1527.) također spominje ovaj izvor kao prastari spis ("vetustissima specie"). F. Šišić na temelju navoda iz djela ovoga autora zaključuje: "Tubero je dakle prvi pisac, koji izrečno pominje *Letopis Popa Dukljanina*, i to kao literarno delo (Annales) i veoma star spis, baš prema spoljašnoj formi onoga rukopisa, koji mu je došao u ruke, dakle s obzirom na papir (pergamenu?) i paleografske osobine. Dašto, i taj je 'prastari' rukopis, što ga je Tubero imao u rukama, mogao da bude samo prepis drugoga još starijega. Šta više, nije nemoguće, da je Tubero možda imao u rukama upravo onaj egzemplar *Letopisa Popa Dukljanina*, s kojim su se nekoć, najdocnije u prvoj polovini XIII veka – kako sam već kazao – koristili benediktovci s ostrva Lokruma, kad su falsifikovali one poznate donacije u korist svoga manastira na zemljišne posede u Babinom polju na ostrvu Mljetu i u Šumetu kod Dubrovnika. Tubero je naime bio benediktovac na susednom ostrvu Sv. Andriji punih dvadeset godina, a onda je bio opat benediktovskoga manastira u Sv. Jakovu tik Dubrovnika a preko puta ostrvu Lokrumu. Najzad treba istaknuti još i to, da Tubero izrečno kaže, kako je 'Dukljanski autor svoje delo o istoriji Slovena (=*Regnum Sclavorum*) pa o propasti Epidaura i o osnutku Dubrovnika, pisao u tada još neporušenoj Diokliji, slavnom gradu dalmatinskom', a to znači, da je čak mislio, da je Pop Dukljanin živeo još u davno vreme; to nam ujedno najbolje pokazuje, kaku je veliku starinu pripisivao Tubero *Letopisu Popa Dukljanina*."[35] Neki autori sa sigurnošću zaključuju da se Tubero u sastavljanju svoje kronike "služio nekim starim nama danas nepoznatim primjerkom *Dukljaninove kronike*".[36]

Sačuvana hrvatska redakcija spisa pisana je čakavskim narječjem kojim su jedino od starine govorili Hrvati.[37] I N. Radojčić ističe da to dje-

---

[34] S. Gunjača, *Gdje i kako,* nav. dj., str. 247.

[35] F. Šišić, *Letopis,* nav. dj., str. 59-60.

[36] M. Hadžijahić, *Tihomir iz Kronike popa Dukljanina – historijska ličnost?* Separat iz Godišnjaka Društva istoričara BiH za 1966-67. (godište XVII), Sarajevo, 1969, str. 409.

[37] D. Mandić, *Rasprave i prilozi,* nav. dj., str. 451.

lo s hrvatskom srednjovjekovnom historiografijom "vezuje isti jezik".[38] Treba dodati da se u hrvatskoj redakciji vrela glavnina zbivanja događa u "Primorju" (donjoj Dalmaciji, koja se kasnije u spisu izjednačuje s Bijelom Hrvatskom), Slavoniji, i u "Zagorju" (Bosni). Eta Zelić-Bučan obrazlaže da je "harvacko pismo" izvora *Sclavorum Regnum* moglo biti bosančica koja se mnogo upotrebljavala na tlu srednjovjekovne Hrvatske. Ta autorica posebno ističe da mišljenje nekih povjesničara i jezikoslovaca kako je hrvatska redakcija nastala poslije latinske nije "ničim sigurno dokazano shvaćanje" i dodaje: "Nisu ti naši glagoljaši do turske provale bili tako neuki kako smo, s nepravom, skloni shvaćati. Oni su bili nosioci bujne glagoljaške hrvatske književnosti do kraja XV stoljeća... Oni postaju neuki tek onda, kada usljed turskog prodora, bježe i nestaju njihove mecene, kada ostaju sa svojim pukom pod turskom dominacijom prepušteni sami sebi, bez škola i bez knjiga. No prije nije bilo tako. I *Hrvatsku kroniku* vjerojatno je napisao neki učeni glagoljaš. A ta povjesna knjiga ostavila je ne samo spomen o hrvatskim vladarima nego i jedan od najstarijih spomena narodnog naziva hrvatskog jezika..."[39] Aleksandar Virag donosi uvjerljiv dokaz da je prvobitni izvor bio napisan glagoljicom i u tom smislu uspoređuje stvarnu godinu smrti kralja Zvonimira 1089. s godinom 1079. koja je navedena u prijepisu izvora kao godina njegove smrti. "Neka su 'knjige stare u Marković pisane harvackim pismom', bile, kao što Rački i Kukuljević drže, glagolicom pisane, a sva je prilika -, to je Dmine Papalić, čiji 'ispis' Kaletić razlikuje od onoga s hrvatskim pismom, ispisao Dukljanina najbrže ćirilicom, koja se je već do toga doba protisla i dalje k sjeveru. Ispisujući pako Dmine 'rič po rič' ispisa u ćirilicu i glagolske brojeve tisuća manje , koja slova u glagolici znače godinu 90. manje jednu =89.; a u ćirilici 79. godinu, koju donosi dukljanska kronika. Ovako neka je ušla u latinski prijevod, pa našao li se s njom koji Hrvat, koji znajući za dva pisma u nas, nije se mogao snaći u bilješci, nalik onoj Kaletićevoj, te uzeo, da su 'stare knjige' ćirilicom pisane, kao što ih Jagić i Črnčić uzimlju, a Dmine Papalić da ih je glagolicom prepisao, pa – kako je 'rič po rič' – i same brojeve: to je tada našao, da se broj 79 glagolski piše sa koja slova u ćirilici 58

[38] Nikola Radojčić, *O najtamnijem odeljku Barskog rodoslova.* Narodna knjiga, Cetinje, 1951, str. 49.

[39] B. Zelić-Bučan, *Jezik i pisma Hrvata.* MH, Split, 1997, str. 150, 152-153.

vrijede:..."[40] F. Šišić za navedeno Viragino pisanje zaključuje da je ono "očito... sasvim korektno i pouzdano".[41] Josip Bratulić zaključuje ovako: "Originalna datacija bila je pisana dijelom slovima a dijelom riječima. Zvonimirova se smrt zbila 1089. – u glagoljici znak za broj 80 je slovo 0 – u ćirilici tim se slovom označava broj 70."[42]

"Premda je u ranijim prijevodima na naš jezik sintagma 'sclavonica littera', iz uvoda hronike, tumačena kao 'slovenski jezik' čini se da je tačniji prijevod 'slovensko pismo' iz posljednjih izdanja hronike. Ovako protumačena sintagma 'sclavonica littera' ne ostavlja dilemu – u XII. vijeku, kada spis nastaje, 'slovensko pismo' može biti ili glagoljica ili ćirilica. Jedan, do sada nekomentarisani detalj mogao bi nam pomoći da odgonetnemo kojim je od ova dva pisma hronika zaista pisana. Naime, u svim dostupnim verzijama latinske redakcije, kao i u Orbinovom italijanskom prijevodu, stoji da je kralj Svetopelek vladao četrdeset godina i četiri mjeseca ('XL annos, et menses quatuor'), dok u *Hrvatskoj kronici*, a tako i u Marulićevom prijevodu, nalazimo podatak da je njegova vladavina trajala četrdeset godina i tri mjeseca ('lit četrdeset i miseci tri', odnosno 'anno a sua unctione XXXX^{mo} mense III^{0} '). Zna se da je najstarija poznata verzija *Hrvatske kronike* koju je Dmine Papalić pronašao 1509.-1510. godine, bila pisana 'hàrvackim pismom', odnosno ćirilicom. Budući da grafema *g* u glagoljici ima brojnu vrijednost 4, a u ćirilici 3, ovaj podatak upućuje na zaključak da je *Hrvatska kronika*, prepisana sa glagoljskog predloška, pri čemu je prepisivač prilikom transliteracije teksta nepažnjom numeričku vrijednost grafeme *g* prilagodio ćirilskom alfabetu. Ovaj detalj, dakle, potvrđuje autorov navod iz uvoda hronike – da je postojao slovenski izvornik hronike, pobliže određujući da je taj izvornik pisan glagoljskim pismom." [43]

---

40 A. Virag, *Pabirci po davnijoj hrvatskoj povjesti.* Izvješće kr. Velike gimnazije u Rieci ("Fiume") koncem školske godine 1890/91, Rijeka, 1891, str. 37.

41 F. Šišić, *O smrti hrvatskoga kralja Zvonimira.* Vjesnik Hrvatskoga arheološkoga društva. Zagreb, Nova serija, svezak VIII, za 1905, Zagreb, 1905, str. 5.

42 J. Bratulić, *Legenda o kralju Zvonimiru.* Zbornik radova: *Zvonimir, kralj hrvatski.* HAZU-Zavod za hrvatsku povijest, Zagreb, 1997, str. 239.

43 Aleksandar Radoman, *O pismu izvorniku hronike Kraljevstvo Slovena Popa Dukljanina.* U: Lingua Montenegrina, broj 2, Cetinje, 2008, str. 106-107.

A. Newman je na temelju svestrane jezične analize zaključila da je predložak *Hrvatske kronike*, kojim se služio Kaletić, bio napisan u "poljičkoj bosančici".[44] Prema pouzdano obrazloženoj jezičnoj analizi ove autorice predložak *Hrvatske kronike*, koji je koristio Kaletić, seže duboko unatrag u srednjovjekovno razdoblje. "Was die zweitwichtigste Frage angeht: die nach dem Alter der Vorlage aus Krajina, so dürften die hier aufgezählten graphetischen/graphemischen Merkmale der *Kroatischen Chronik* gezeigt haben, dass der Vorlage-Text einem merklich älteren Sprachzustand zuzuweisen ist. Es ist schon bezeichnend, daß in einer Zeit, wo die abgefassten Texte verschiedener Art ein gut entwikkeltes Interpunktionssystem zeigen, Kaletićs Abschrift so gut wie nichts davon kennt: mangelhafte und ungeregelte Interpunktionsanwendung, keine formal-sprachliche Gliederung des Textes; Majuskeln werden selten, und dann ohne jegliche Regelung gebraucht, hauptsächlich am Wortanfang, manchmal am Anfang einer Zeile, und zwar ohne besondere Rücksicht auf Satzgliederung; die Trenung der Proklitika und Enklitika von dem Wort ist nicht als Prinzip durchgesetzt – alles Momente, die noch im Mittealterlichen Texten zu beobachten sind… Überdies muß betont werden, daß die Dualformen im Aorist ein besonderes Merkmal der *Kroatischen Chronik* sind, da sie verglichen mit anderen gleichaltrigen čakavischen Schriften auf eine frühere Stufe innerhalb der Sprachentwicklung hindeuten. Dieser Sachverhalt dient als ein weiterer Beweis dafür, daß die *Kroatische Chronik* Sprachelemente der čakavischen Umgangssprache übernommen hat und somit nicht eine Übersetzung aus dem Romanischen ist."[45]

Prvobitna hrvatska redakcija vrela opisuje zbivanja do 1089. godine i ona je mogla nastati najkasnije u posljednjem desetljeću XI. ili u prvoj polovini XII. stoljeća. Da je i ta prvobitna hrvatska redakcija vrela prerađivana potvrđuje analiza nekih važnih detalja. Tako u latinskoj i hrvatskoj redakciji vrela stoji naziv *kardinal*. "Makar riječ 'kardinal' postoji u papinskom Rimu već u VIII. st., a pripisuje se biskupima rimskih predgrađa i okolice te sedmorici đakona crkve sv. Petra, taj termin dolazi samo u jeziku mjesne administracije. Ako tkogod od ovih hierarha ide u diplomatsku misiju poslan od pape, onda tada ne nosi naslov 'kardinal'

44 A. Newman, *Die Chronik,* nav. dj., str. 74, 82.

45 A. Newman, *Die Chronik*, nav. dj., str. 82-83, 161. (Dakako da je Kaletićev predložak mogao biti samo prijepis još starijeg spisa.)

nego naslov svoje glavnije dužnosti, tako na pr. 'biskup Ostije', 'biskup Palestine' ili 'đakon rimske Crkve' itd. Istom u drugoj polovini XI. st. sa velikom formom Crkve ovi kardinali postaju stalni suradnici pape u upravljanju universalne Crkve. Napose od XII. st. oni kao diplomatski poslanici dolaze spominjani češće kao kardinali. Stoga ne samo ime kardinala Honorija, nego i spominjanje ovoga termina u hrvatskoj redakciji govori jasno, da je tekst u kojem se on nalazi kasniji od Dukljaninovog vremena. Nije pripadao niti pisanom izvoru, koji se Dukljanin služio niti je potekao iz njegova pera… Mora da je hrvatska redakcija sa svojima 'gardinalima' toliko prerađivana, da je teško razabrati osnovni tekst u njoj. Valjda je dodatcima izmijenjen do neprepoznanja." [46]

2.

Prevoditelj prvobitne verzije *Hrvatske kronike* na latinski i redaktor prve dvadeset i tri glave latinske redakcije, te nastavljač latinske redakcije od XXIV. do posljednje glave, kojega se uobičajilo nazivati "pop Dukljanin", bio je, kako proizlazi iz uvoda latinske redakcije, katolički svećenik kojega su starci i mladići "našega grada" Bara zamolili za prijevod spisa sa slavenskog na latinski.[47] Duhovni stalež "popa Dukljanina" očituje se i u činjenici da u cijelom djelu ističe kao glavni razlog državne propasti kršenje etičkih normi. "U njemu se, već u prvim redovima, tumači poraz hrišćana od Gota, Slovena, rečima; 'quia forte aliquod magnum peccatum latebat in christianis'. Strašna smrt Časlavljeva i propast kuće i države mu pripisani su, u dubokom mističkom strahu, njegovu grehu protiv oca. Legec i njegovi sinovi strahovito su ispaštali njihov krvavi greh protiv kraljevskih rođaka."[48]

"Pop Dukljanin" nije bio *Latin*. Iz latinske redakcije u V. glavi stoji da doseljenici svoga vođu na svomu jeziku nazivaju "cagan" što "in lingua nostra" znači "imperator". S obzirom na tu stilizaciju ne može se zaključiti da je materinski jezik svećenika iz Bara bio latinski. Naime, u hrvatskoj redakciji piše da se njihov "poglavica" u njihovu jeziku naziva "bare" i dodaje "ča jest našim cesar". Dakle, iz hrvatske redakcije proi-

[46] Navod Maje Miletić u pismu koje je iz Rima 17. III. 1972. godine uputila Muhamedu Hadžijahiću u Sarajevo.

[47] I. Črnčić, *Popa Dukljanina Ljetopis,* nav. dj., str. XVII-XVIII.

[48] N. Radojčić, *Društveno i državno uređenje,* nav. dj., str. 10.

zlazi da je “naša” riječ “cesar”, a kako je ona i latinska, očito je da su riječi “imperator” i “cesar” upotrebljavali i Slaveni. V. P. Nikčević ističe da je autoru (redaktoru) kao svećeniku (benediktincu) i slavenski i latinski bio “naš jezik”, “a da se pored oblika *cesar, česar* i *car,* i oblik *imperator* od davnina upotrebljavao u našem jeziku, a naročito u našijem primorskim krajevima, i to ne samo u govoru i u spisima već i u literaturi”.[49] Vojislav P. Nikčević posebno napominje da je prijevod na latinski napisan u slaboj latinštini i da to također upućuje da je prevoditelj u etničkom smislu bio Slaven.[50]

U *Ljetopisu Popa Dukljanina* opisuju se zbivanja do svršetka dvanaestoga stoljeća pa je logično zaključiti da je “Dukljaninova” redakcija spisa nastala najkasnije do kraja dvanaestoga stoljeća, što je D. Mandić gotovo savršeno uvjerljivo obrazložio:

“Vrijeme, kada je *Ljetopis* napisan, može se odrediti samo tako, da se vremenski navodi o posljednjim događajima, o kojima govori pop Dukljanin, dovedu u međusobnu vezu i popune s podacima drugih vjerodostojnih izvora te da se iz svega povuku opravdani povijesni zaključci… U zadnjem poglavlju *Ljetopisa* pop Dukljanin priča, kako je knez Radoslav, potomak stare dukljanske kraljevske obitelji, otišao u Carigrad i priznao vrhovnu vlast Emanuela Komnenca (8. travnja 1143. do 24. rujna 1180.), koji mu je potvrdio sve zemlje, kojima je vladao njegov otac. Dakle *Ljetopis* je bez sumnje napisan poslije 8. travnja 1143., kada je stupio na prijestolje car Emanuel. U pogl. 36. priča pop Dukljanin, da je tijelo sv. Vladimira Dukljanskoga, djeda prvoga kralja Mihajla, pokopano u crkvi sv. Marije u Krajini i da se tu štuje ‘do današnjega dana’. Kosti su sv. Vladimira bile prenesene god. 1215. u manastir Elbasanu u Albaniji, gdje se i danas časte u novoj crkvi, koju je god. 1381. podigao albanski vladar Karlo Topija. Kako su kosti sv. Vladimira bile još u Krajini, kada je pop Dukljanin pisao svoje djelo, to je *Ljetopis* sastavljen bez sumnje prije god. 1215. Prema tome nedvojbeno je, da je *Ljetopis* napi-

---

49 V. P. Nikčević, *Još o jeziku i pismu slovjenskijeh originala Kraljevstva Slovjena Popa Dukljanina.* U: *Jezikoslovne studije.* Centralna narodna biblioteka Republike Crne Gore 'Đurđe Crnojević', Cetinje, 2004, str. 88-89.

50 V. P. Nikčević, *Crnogorski jezik.* Matica crnogorska, Cetinje, 1993, str. 209. I S. M. Štedimlija također ističe da je svećenik iz Bara »veoma slabo znao latinski jezik ». (S. M. Štedimlija, *Crna Gora u »Hrvatskoj enciklopediji«.* Hrvatska smotra, XII/1944, 11-12, str. 491.)

san između god. 1143. i 1215. U zadnjem poglavlju pop Dukljanin nadalje priča, kako su se 'neki nevaljalci' pobunili protiv kneza Radoslava i doveli Desu, sina velikoga srpskog župana Uroša i predali mu Zetu i Travunju. Ali knez Radoslav i njegova braća, nadodaje pop Dukljanin, ne prestaju se boriti protiv Dese i ostalih svojih neprijatelja, da zemlju, koja im se odmetnula, povrate, i onu, koju drže, da hrabro brane. … *Ljetopis* se završuje riječima: 'viriliter defendere' – 'hrabro braniti'. Kada se te završne riječi dovedu u vezu s predgovorom, gdje pop Dukljanin veli, da mladići moraju ne samo slušati i čitati o ratovima, nego i u njima učestvovati, proizlazi bez dvojbe, da je on svojim kratkim i sažetim završetkom htio potaći svoje mlađe sugrađane, da i oni hrabro pomažu svoga junačkoga vladara Radoslava da očuva Duklju od srpskog osvajanja. Zadnje je dakle poglavlje *Ljetopisa* pisano, dok je primorski dio Duklje još bio slobodan i junački se otimao srpskom tuđinskom zagrljaju. Pisati, kao što pop Dukljanin u zadnjem poglavlju *Ljetopisa* piše, niti bi imalo smisla, niti bi pisac smio pisati, da je *Ljetopis* sastavljen poslije god. 1189. kada je Stjepan Nemanja, sin ili brat Desin, potpuno osvojio Duklju. Ispred Nemanje pobjegla je i Desava,… s barskim nadbiskupom Grgurom. Nemanja je nemilosrdno razrušio cijeli niz gradova u Duklji, koji su mu se opirali, pa ne bi sigurno štedio ni popa Dukljanina, koji je pristaše njegova oca ili brata nazivao 'nevaljalcima' i pozivao Dukljane, da se hrabro bore protiv Srba. Ovo nam veli, da je *Ljetopis* napisan prije god. 1189. U predgovoru *Ljetopisa* pop se Dukljanin obraća: 'u Kristu ljubljenoj braći časnim svećenicima svete nadbiskupske stolice Dukljanske crkve'. Dakle kada je pisac završavao svoj *Ljetopis*, Bar je posjedovao čast nadbiskupije. Tu je čast Bar imao od god. 1089. do poslije 1124., god. 1178-1195., te god. 1199. i dalje sve do danas. Radi malo prije navedenih razloga moramo isključiti sve godine poslije god. 1189. Neupravnu potvrdu za taj zaključak imamo u *Ljetopisu* pogl. 42, gdje se nadbiskup Petar, koji je umro oko god. 1110., nazivlje 'dobre uspomene muž' ('bonae memoriae vir'). U srednjem vijeku se govorilo o pokojnicima, da su 'dobre uspomene', dok su se ljudi općenito sjećali njih i njihovih dobrih djela. Da je pop Dukljanin pisao svoj *Ljetopis* poslije god. 1189., tada se nadbiskupa Petra ne bi nitko sjećao, osim rijetkih staraca od 90 i više godina. U tom slučaju pisac ne bi mogao upotrijebiti izraz 'dobre uspomene muž' ('bonae memoriae vir'), kao što je on upotrijebio u pogl. 42. za barskoga nadbiskupa Petra… Iz samoga dakle djela, uz po-

moć drugih vjerodostojnih izvora, možemo sa sigurnošću utvrditi, da je *Ljetopis* popa Dukljanina napisan između god. 1143. i 1163… Zaključku, da je *Ljetopis* nastao god. 1143.-1163. ne protivi se ni to, što u tim godinama u Baru nije stolovao nadbiskup-metropolita. Bar je prije tih godina bio nadbiskupija, pa je barsko svećenstvo s pravom moglo zvati svoju stolicu nadbiskupskom i nadati se, da će njihov crkveni starješina uistinu dobiti metropolitanski plašt, sve dotle, dok nijesu nastupile prilike slične onima iz god. 1167., kada je papa s anatemom proglasio ukinutom barsku nadbiskupiju i tražio pod kaznom izopćenja, da se barski biskup podloži dubrovačkom metropoliti. Pop Dukljanin, kada je počeo raditi, imao je namjeru, kako sam kaže u predgovoru, da prevede s hrvatskoga na latinski jezik hrvatsko djelo, koje se među Latinima nazivalo ‘Knjižica o Gotima’... Ali kako je to djelo bilo odviše kratko i svršavalo s opisom događaja do pod konac 10. st., to se pop Dukljanin odlučio, da učinjeni prijevod nastavi i opiše događaje sve do najnovijih zgoda svoga vremena. Za to se poslužio ljetopisnim bilješkama, kojih je sigurno bilo i u Duklji, osobito po samostanima, kao i na evropskom zapadu. Napose je iskoristio dubrovačku legendu o osnivaču grada Pavlimiru Belu (poglav. 25.-27.) i legendu sv. Vladimira Dukljanskoga (pogl. 36.). Pogl. 28.-35. napisao je prema raznim zapisima, do kojih je došao, a moguće i našao u kakvoj obradi, koja je već bila učinjena prije njega. Konac *Ljetopisa* (pogl. 37.-47.) napisao je prema uspomenama ‘naših otaca i negdašnjih staraca’, a naravno i prema svom osobnom sjećanju.”[51]

Da je prvobitni prijevod sa slavenskog jezika na latinski dovršen do kraja dvanaestog stoljeća potvrđuje i jedan detalj koji je nemoguće zanemariti. “Orbini je prevodio neku srodnu a ne istovetnu latinsku verziju, mada nije isključeno da je i sam uneo neku malu izmenu u svoj prevod. On je, bez sumnje, smišljeno izvršio jednu prepravku, ne tako beznačajnu. U Dukljaninovoj verziji se pričešćuje hlebom i vinom (accepto corpore et sanguine domini). To je još jedan dokaz starine *Letopisa*, koji niko nije isticao. Takvo je pričešćivanje trajalo u latinskoj crkvi do XII. veka, a otada je prevagnulo i uskoro postalo obavezno pričešćivanje samim hlebom, bez vina (o razlozima ove promene vid. *Enciclopedia cattolica* pod *comunione*). Poznato je da je Jan Hus bio pristalica pričešća u oba vida, a da njegovi sledbenici nisu odustali, ni posle njegovog

---

[51] D. Mandić, “*Crvena Hrvatska u svijetlu povjesnih izvora*. Hrvatski povjesni institut.” Knjiga prva, Chicago, 1957, str. 6-10, 12-17, 19-27.

spaljivanja (1415.), od takvo shvatanja svete tajne. Orbini, pravoverni katolički opat iz doba Protivreformacije, izostavlja vino, odnosno krv (sanguinem) i prevodi: '…ottenne, che gli fosse dato il Santissimo Corpo di Ch(r)isto'."[52]

F. Šišić zaključuje da je latinska redakcija spisa nastala u drugoj polovini XII. stoljeća,[53] a iz njegovih istraživanja proizlazi da je latinska redakcija bila poznata u XIII. stoljeću. Autor upozorava da se korištenje ovoga izvora osjeća i u nekim dijelovima tzv. "Miletii versus", a on Milecija drži dubrovačkim ljetopiscem iz 1340. Ovaj pisac također tvrdi da se s korištenjem izvora prvi put srećemo kod starih falsificiranih isprava benediktinskog samostana na otoku Lokrumu kod Dubrovnika. "Za naše pak je pitanje od važnosti i krupna značaja prvo to, da su im mnoga imena – kao na pr. kraljevi Bodin, Radoslav i Dobroslav, onda Arhiriz, Grubeta, Branislav, arhiepiskop Petar, Ljutovit, Hranko (Hranimir), Razbigaler (up. Razbivoj) pa možda i Rastimir – očito i van sumnje povađena iz *Letopisa Popa Dukljanina*, i to iz latinske (redakcije),..; i drugo, da su ovi falsifikati, koliko su se sačuvali 'u originalu' – a tome analogno jamačno je bilo tako i s onim izgubljenim 'originalima' – pisanim ponajviše beneventanom a od česti minuskulom, i to na 'talijanskoj' pergameni... To pak znači, da su ovi falsifikati postali najdocnije oko polovine XIII veka. Ovaj pak krupni fakat pouzdano dokazuje, da je već pre polovine XIII veka postojala latinska redakcija *Letopisa Popa Dukljanina*."[54] Posebno je važno Šišićevo uspoređivanje ovoga izvora sa *Sumpetarskim kartularom*. Na listu XIV.A i XIV.B toga kartulara nalaze se, prema Šišiću, "dva pripisa, pisana goticom XIV veka".[55] D. Mandić misli da je pripis unesen za prijestolnih borbi iza smrti Ladislava IV.

52 Nikola Banašević, *Letopis popa Dukljanina i narodna predanja*. Srpska književna zadruga, Beograd, 1971, str. 142.

53 F. Šišić, *Letopis*, nav. dj., str. 104, 180-181. Usp. i N. Banašević, *Letopis Popa Dukljanina i narodna predanja,* nav. dj., str. 268.; E. Peričić, *Sclavorum,* nav. dj., str. 141-175.; M. Kurelac, *Narativni,* nav. dj., str. 326. D. Mandić je upozorio da pismo latinske redakcije u Vatikanu "ima sličnosti s vlastoručnim rukopisom Ivana Lučića iz mlađih dana, pa valja uzeti, barem kao najvjerojatnije, da je Lučić taj rukopis prepisao iz nekoga starijega podloška, koji se kasnije zagubio". (D. Mandić, *Rasprave,* nav. dj., str. 445.)

54 F. Šišić, *Letopis,* nav. dj., str. 47-48.

55 F. Šišić, *Letopis,* nav. dj., str. 51. Usp. i Viktor Novak, *Supetarski kartular.* JAZU, Zagreb, 1952, str. 121.

Kumanca (+ 1290.) pa do izbora Karla Roberta Anžuvinca godine 1308. Pisac je, prema D. Mandiću, upotrijebio veoma stari predložak iz posljednje četvrti XI. stoljeća u kojemu nije znao svaku riječ točno pročitati i prepisati.[56] U prvome naknadno unesenom zapisu u kartularu navode se podatci koliko je banova biralo hrvatskog kralja kad bi on umro bez nasljednika, a u drugome se zapisu dodaje: "Isti fuerunt bani in Croatia de genere Croatorum a tempore regis Suetopelegi usque ad tempus Suenimiri regis Croatorum...".[57] F. Šišić na temelju navoda o imenu ovoga kralja s pravom zaključuje: "Nema sumnje da je anonimni autor tog pripisa poznavao *Letopis popa Dukljanina*."[58] Držislav Švob je u svezi s tom Šišićevom tvrdnjom da se pisac pripisa s folije XIV. gdje se spominje kralj "Suetopeleg" koristio izvorom *Sclavorum Regnum* zaključio da je to "očito točno".[59] Spomen je Svetopelega u *Sumpetarskom kartularu* nepobitan dokaz da je autor pripisa znao samo za neku latinsku redakciju u kojoj se jedino to ime navodi.[60]

Činjenica da se ni u hrvatskoj ni u latinskoj redakciji izvora ne spominje na velikom teritoriju, koji izvor obrađuje, postojanje neke vjerske hereze ("patarena", "bogumila") posebno dokazuje da je prvobitni spis nastao najkasnije do kraja XII. stoljeća.

Latinska redakcija je također prerađivana i poslije njezine prvobitne verzije. M. Medini je na temelju analize latinskog jezika (u latinskoj redakciji) ovoga djela zaključio kako se latinski jezik prvih sedam glava razlikuje od latinskog jezika drugih glava djela.[61] »Kad bi cijela latinska redakcija kronike, koju su nam Lucić u originalu, a Orbini u talijanskom prijevodu sačuvali, bila prijevod sa slavenskog od istog pisca, ne bismo

---

56 D. Mandić, *Rasprave i prilozi,* nav. dj., str. 439.

57 Juraj Marušić, *Sumpetarski kartular i poljička seljačka republika.* Književni krug, Split, 1992, str. 52.

58 F. Šišić, *Letopis,* nav. dj., str. 53.

59 D. Švob, *Pripis Supetarskog kartulara o izboru starohrvatskog kralja i popis onodobnih banova.* Historijski zbornik, IX/1956, 1-4, 110.

60 Razlike između ta dva izvora nisu posebno bitne. Međutim, kada bi i bio slučaj da se navedena dva izvora međusobno stvarno razlikuju, to bi samo osnažilo vjerodostojnost spisa *Ljetopisa popa Dukljanina*. Naime, u obama se izvorima u biti nalazi isti sadržaj o postojanju velikoga jedinstvenog kraljevstva u kojemu Hrvati zauzimlju samo dio teritorija.

61 M. Medini, *Kako je postao Ljetopis popa Dukljanina.* Rad HAZU, knjiga 273, Zagreb, 1942, str. 135.

mogli protumačiti razlike u jeziku latinskog teksta između prvih glava i glava 38-47 u kojima se pripovijeda povijest dukljanskih vladara od Vojislava do kneza Radoslava. U ovim glavama imamo izričaja i konstrukcija kojih prije toga u kronici ili uopće nema ili, ako ih ima, rijetko dolaze, i to ponajviše na mjestima koja imadu znakova kasnijeg prerađivanja. Čak su i geografski i etnografski nazivi drugovačiji… Kako između zadnjih glava *Kronike* i prvih nema kontinuiteta ni u jeziku ni u geografskim nazivima, tako i sadržaj ukazuje na prijekid u pripovijedanju.«[62]

Ovaj se spis u literaturi naziva ljetopisom (kronikom) što je pogrješno jer se u njemu stvarno opisuje redoslijed vladara.[63] F. Šišić upozorava da je nekoliko vladara u tom djelu, od prvog Stroila pa do posljednjeg Radoslava, dakle u trideset i sedam koljena, “prosto jedno jedino genealoško stablo”.[64] Ovo Šišićevo mišljenje nije točno u odnosu na izlaganje prvobitne hrvatske redakcije. U hrvatskoj redakciji ne postoji kontinuitet vladara iz samo jedne kraljevske dinastije. Taj se kontinuitet jedne loze prekida u VII. glavi hrvatske redakcije kad su zavladala dva kralja koja nisu bila iz Ratimirova roda. U IX. glavi hrvatske redakcije ne navodi se za Budimira da je bio sin Satimira (Satamira), kako to piše u latinskoj redakciji iste glave.

Hrvati u obje redakcije spisa zauzimaju samo jedan manji dio od cjelokupnog teritorija. Hrvatska redakcija glave XX. navodi kako u doba kralja Cepimira “izidoše ljudi imenom Nimci ispod zvizde i primiše Istriju i počeš ulizovati u hrvacku zemlju”. U latinskoj redakciji iste ove glave rečenica glasi: “Eo tempore venerunt Alamanii et ceperunt Istriam caeperuntque intrare Croatiam.”[65] Iz navedenoga je očito da su Hrvati bili smješteni na širem teritoriju nekadanje Liburnije, odnosno Donje Dalmacije. U glavi se devetoj priča da je Budimir razdijelio svoje kraljevstvo na Primorje i Zagorje. “Od Dalme do Valdemina prozva Hrvate Bile, što su Dalmatini Nižnji...” Vjekoslav Klaić iz toga opisa zaključuje da je Bijela Hrvatska “sezala... od Duvanjskog polja na sjever do

---

62 M. Medini, *Starine dubrovačke*, nav. dj., str. 30-31.

63 N. Radojčić, *O najtamnijem,* nav. dj., str. 48.; Mijušković, *Ljetopis,* nav. dj., str. 30.

64 F. Šišić, *Letopis,* nav. dj., str.176.

65 Vladimir Mošin (priredio, napisao uvod i komentar), *Ljetopis popa Dukljanina.* Matica hrvatska, Zagreb, 1950, str. 60-61.

Vinodola".[66] U glavi XV. spisa iznose se događaji iz doba kad se "Donji Hrvati" odvrgoše od kralja Kanimira, a kralj tada skupi "vojske svrhu istri(ja)nske zemlje i u Bosnu gornju i pojde na nje". Sve navedeno znači da su Hrvati mogli biti samo dio Goto-Sklavina koji su prvobitno zauzeli teritorij Donje Dalmacije. F. Šišić posebno ističe da se u tom djelu češće spominje "u ranijoj česti *Letopisa* Bosna, i to ponajviše u vezi s Belom Hrvatskom, a dosta malo i s Crvenom Hrvatskom. Tek u docnije vreme od kraja XI. veka dalje, Bosna sve više dolazi u tešnje veze s Dukljom."[67] F. Šišić je posebno istaknuo važnu činjenicu da su svi dubrovački ljetopisci Dukljaninove vladare tretirali kao bosanske kraljeve, a ne zetske (dukljanske).[68] Treba istaknuti da se u ovom izvoru stvarno najviše opisuje vladavina u planinskom zaleđu nekadanje rimske provincije Dalmacije, posebno u Bosni i njoj najbližim područjima. O tom prostoru u navedenim stoljećima mi gotovo ništa ne znamo, a to onda dopušta mogućnost da je pričanje u izvoru vjerodostojno dapače i u imenima vladara, posebno za razdoblje VI., VII. i VIII. stoljeća. Važnije od navedenoga je ova činjenica: Izvor opisuje genealogiju gotosklavinskih vladara velike zajedničke države koja se tretira kao kraljevina. Dakle u ovom vrelu ne opisuje se vladare Bijelih Hrvata, i to zato što su oni bili samo dio zajedničkog kraljevstva smješteni u svojoj posebnoj banovini, zbog čega su ti vladari bili do raspada zajedničke države samo banovi nad kojima su vladali gotoslavenski kraljevi.

U ovom spisu navode se imena svih vladara (osim četvorice), a za mnoge se navodi broj godina kraljevanja, a ponekad i broj mjeseci. Ti se navodi nisu mogli temeljiti samo na narodnom pamćenju, već i na nekim starijim pisanim vrelima. Neki su autori (F. Šišić, a kasnije detaljnije Borislav M. Radojković) upozorili da postoje velike podudarnosti između djela *De administrando imperio* i *Sclavorum Regnum,* a to bi mogla biti samo potvrda da su se oba autora služila istim starijim izvorima.[69] Stano-

---

66 V. Klaić, *Crvena Hrvatska i Crvena Rusija.* Hrvatsko kolo, knj. VIII, M H, Zagreb, 1927, str. 112.

67 F. Šišić, *Letopis,* nav. dj., str. 174.

68 F. Šišić, *Letopis*, nav. dj., str. 60.

69 Radojkovićevo osamljeno mišljenje da se autor ovoga vrela služio Porfirogenetovim djelom ne može se prihvatiti niti kao pretpostavka. (B. M. Radojković, *Država kralja Svetopeleka i njegovih potomaka.* Istorijski zapisi, godina XV, knjiga XIX, sv. 1, Titograd, 1962, str. 408–411.)

je Stanojević je, nakon kraćeg istraživanja u Italiji, zaključio da se autor vrela vjerojatno služio *Žitijem sv. Benedikta*, Pavlom Đakonom, *Montekasinskom kronikom*, a možda Jordanesom i drugim kronikama koje je mogao naći u montekasinskom samostanu, odnosno u Italiji pa čak i u našim zemljama.[70] Jovan Kovačević posebno upozorava na mnogobrojne analogije između ovoga spisa i drugih srednjovjekovnih povijesnih djela.[71] N. Radojčić je dokazao da se autor prvobitnoga izvora nije služio (kako su tvrdili Lj. Hauptmann i J. Kelemina) jednom hunskom povijesti jer je to djelo kao cjelina nastalo "nesumnjivo posle *Barskog rodoslova*".[72] Zbog te činjenice otpada i pretpostavka nekih pojedinaca koji identificiraju Totilu iz ovoga izvora s hunskim Atilom. Prema N. Radojčiću, pisac je "zabeležio našu narodnu tradiciju, ali sjedinjujući je s tuđom, prihvaćenom iz istoriskih i bogoslovskih sastava".[73]

Različita su mišljenja dokle se slažu hrvatska i latinska redakcija. Prema mišljenju Nade Klaić tekstovna je "veza i ovisnost između oba izvora u glavama koje su zajedničke – a to su prva do uključivši trinaestu – očita i nesumnjiva".[74] Realno je zaključivanje S. Antoljaka da se

---

[70] St. Stanojević, *O prvim glavama Dukljanskog Letopisa.* Glas Srpske kraljevske akademije, CXXVI, drugi razred 69, Beograd-Zemun, 1927, str. 101. N. Radojčić drži da dokazi koje navodi Stanojević nisu sigurni, ali napominje kako je nedvojbeno "piscu bio poznat *Život sv. Benedikta*, iz koga je pomen smrti Totiline, ali taj je bio čitan i van Montekasinskog manastira." (N. Radojčić, *Kronika popa Dukljanina-povodom članaka P. Rovinskog i St. Stanojevića.* Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor. Beograd, 1927, knjiga sedma, str. 306-307.)

[71] J. Kovačević, *O uvodu Barskog rodoslova.* Zbornik za društvene nauke Matice srpske, Novi Sad, 1956, sv. 13-14, str. 69-70.

[72] "Sa Simonom de Keza zaista se neće uspeti, i to ne samo zbog sadržine prvih glava njegova dela, tako i toliko različitih od početaka *Barskoga rodoslova*, nego i zbog njegova odnosa prema izvorima koje je upotrebio u uvodnim glavama svoje istorije Mađara. Oni su, naime, velikim delom savremeni ili pozniji od *Barskoga rodoslova*, dok je sam Simon de Keza pisao...oko sto godina posle barskoga rodoslova, i to pisao, po svoj prilici, celo delo, a ne samo njegov zadnji deo. Ako je tako, kao što izgleda da jeste, onda mlađi izvor ne može biti podloga starijem od sebe." (N. Radojčić, *O najtamnijem,* nav. dj., str. 45.)

[73] N. Radojčić, *O najtamnijem,* nav. dj., str. 73.

[74] N. Klaić, *Povijest Hrvata u ranom srednjem vijeku.* Školska knjiga, Zagreb, 1971, str. 21.

hrvatska redakcija, koja završava s 1089., poklapa s latinskom redakcijom "samo djelomično do XXIII. poglavlja, a onda se sasvim razilaze i vremenski a i sadržajno".[75]

Neprekinuti kontinuitet prvih sedam glava ovoga spisa u hrvatskoj redakciji grubo se prekida tek u osmoj glavi pripovijedanjem o Konstantinu (Ćirilu) iz IX. stoljeća koji se ni po dotadanjem vremenskom redoslijedu samoga spisa tu nikako ne može smjestiti. Neki autori (Kosta Nikolajević) drže da od narednih glava, u kojima se opisuje kristijanizacija, počinje posebni dio djela koji je mlađeg postanja.[76] Češki slavist Lubomír E. Havlík također misli da je dio spisa, počevši od glave osme zaključno s glavom desetom, posebna jedinstvena cjelina.[77] Zanimljivo je da i F. Šišić, koji inače ovo djelo tretira kao jednu cjelinu, dopušta mogućnost da ga se "iz praktičnih razloga... s obzirom na sadržinu" može podijeliti na dva ili čak tri dijela.[78] Vojislav P. Nikčević je na temelju "istorijske analize i posrednog zaključivanja" ustvrdio da je djelo sastavljeno iz triju dijelova. On prvi dio (*Libellus Gothorum*) u kojemu se "opisuje 'gotsko-slovenska' genealogija do X vijeka" datira "moguće već s kraja X. stoljeća".[79]

---

75 S. Antoljak, *Hrvatska historiografija do 1918.* Knjiga prva, NZ Matice hrvatske, Zagreb, 1992, str. 19.

76 E. Peričić, *Sclavorum regnum*, nav. dj., str.126.

77 Lubomír E. Havlík, *Dukljanská kronika a Dalmatská legenda.* Čehoslovačka akademija, Prag, 1976, str. 10, 46-85. Havlíkov je rad vrlo vrijedan, posebno o glavama VIII. i IX, pa je šteta što se u njemu potkrao veliki broj pogrješaka u oznaci imena i naslovima djela. Na jednom je mjestu (u bilješci 1.) autor Ferdi Šišiću pripisao rad Kerubina Šegvića. Usp. i Muhamed Hadžijahić, *Das Regnum Sclavorum als historische Quelle und als territoriales Substrat.* U: Südost-Forschungen (München), svezak XLII. za 1983, str. 15.

78 F. Šišić, *Letopis,* nav. dj., str. 108-109.

79 V. P. Nikčević, *Crnogorski jezik*, nav. dj., str. 210.

Deocleanvs in vitis regvm Dalmatie et Croatie
(Prva stranica latinske redakcije *Ljetopisa.*
Rukopis u *Narodnoj biblioteci Srbije* u Beogradu.)

II.
Uvod
u
latinsku redakciju *Ljetopisa popa Dukljanina*

Određeno vrjednovanje *Ljetopisa popa Dukljanina* omogućuje i sadržaj uvodnog dijela u njegovu latinsku redakciju. Latinska redakcija, koja se čuva u *Biblioteca apostolica Vaticana*, počinje ovako:

Auctor ad lectorem.

Rogatus a vobis dilectis in Christo fratribus ac venerabilibus sacerdotibus sanctae sedis archiepiscopatus Dioclitanae ecclesiae, necnon et a pluribus senioribus, maxime a iuvenibus nostrae civitatis, qui non solum in audiendo seu legendo, sed (etiam) in exercendo bella – ut iuvenum moris est– delectantur, ut "Libellum Gothorum" quod latine "Sclavorum" dicitur "regnum", quo omnia gesta ac bella eorum scripta sunt, ex sclavonica littera verterem in latinam, vim inferens meae ipsae senectuti, vestrae postulationi, fraterna coactus charitate, parere studui. Verum tamen nullus legentium credat, alia me scripsisse praeter ea, quae (legi et) a patribus nostris et antiquis senioribus veridica narratione referre audivi.

Hrvatski prijevod navedenoga latinskoga teksta:

Pisac čitaocu

*Zamoljen od vas, u Kristu ljubljena braćo i časni svećenici svete nadbiskupske stolice Dukljanske crkve, kao i od mnogih staraca, a najviše od omladine našega grada (*Bara*), koja se naslađuje – kako to biva kod mladih ljudi - ne samo slušanjem ili čitanjem o ratovima, već i učestvovanjem u njima, da prevedem sa slavenskog jezika na latinski spis o Gotima, što se latinski zove Regnum Sclavorum, u kojem su opisana sva djela i ratovi njihovi, iako sam* (ovim radom) *svoju starost opteretio, ipak sam se potrudio, prinuđen bratskom ljubavlju, da udovoljim vašoj želji. Ali neka nitko od čitalaca ne pomisli, da sam napisao ma šta dru-*

go, osim onoga što sam (čitao) i čuo pričati od naših otaca i vremešnih staraca kao pravu istinu.[80]

Uvod u latinsku redakciju, koja se nalazi u *Narodnoj biblioteci Srbije* glasi:

Rogatus a vobis dilectis in Christo fratribus, ac venerabilibus sacerdotibus sanctae sedis archiepiscopatus Dioclitanae ecclesiae, nec non et a pluribus senioribus: maxime vero a iuvenibus nostrae civitatis,qui non solum in audiendo seu legendo, /etiam?/ in exercendo bella – ut iuventutis moris est delectantur, ut libellum Gothorum,quod latine Sclavorum dicitur Regnium, quo omnia gesta ac bella eorum scripta sunt, ex sclavonica littera verterem in latinam, vim inferrens meae ipsae senectuti, vestrae postulationi, fraterna coactus caritate, parere studui. Verumtamen nullus legentium credat, alia me scripsisse, quod ea quae patribus nostris, et antiquis senioribus veridica naratione referre audivi.[81]

Hrvatski prijevod navedenoga latinskoga teksta:

Zamoljen od vas, u Kristu ljubljene braće i časnih svećenika svete nadbiskupske stolice Dioklitijanske crkve, kao i od mnogi odraslih, a najviše, pak, od mladića našega grada koji se zabavljaju ne samo slušanjem i čitanjem o ratovima nego i sudjelovanjem u njima – kako to i jest običaj mladih – da sa slavenskoga na latinski jezik prevedem knjižicu Gota (libellum Gothorum) koja se na latinskome naziva Sclavorum regnium(sic!), u kojoj su zabilježeni svi njihovi pothvati i ratovi, potrudio sam se, potaknut bratskom ljubavlju, a opterećujući svoju vlastitu starost, udovoljiti vašoj želji. Neka nitko, međutim, od čitatelja ne pomisli da sam išta drugo napisao osim onoga što sam čuo od naših očeva i vremešnih staraca da prenose kao istinitu priču.[82]

---

[80] Citirani latinski tekst i njegov hrvatski prijevod uvoda doneseni su prema izdanju V. Mošina, *Ljetopis popa Dukljanina.* Nav. dj., str. 39.

[81] Podcrtane su riječi koje se u beogradskome rukopisu razlikuju od iste latinske redakcije u Vatikanu, čak i u slučaju kad se radi i o ispuštanju samo jednog slova.

[82] Na prijevodu ovoga latinskog uvoda na hrvatski jezik zahvaljujem prof. Željku Rapaniću.

F. Šišić ističe da u rimskom rukopisu (a prema tome i u Lučićevu i u Črnčićevu izdanju) nedostaje u citiranom uvodu riječ "lessi" ("čitao"), ali da je on donosi zato što ju je očuvao Orbini.[83] D. Mandić latinski završetak uvoda prevodi da je pisac zapisao samo ono što je "čuo pričati od naših otaca i negdašnjih staraca kao pravu istinu".[84] S. Mijušković je kraj uvoda preveo u smislu da je njegov pisac zapisao samo "kazivanja naših (crkvenih) predšasnika i davnašnjih patricija, koja kazivanja su istinitim pripovijedanjem doprla do mene".[85]

---

83 F. Šišić, *Letopis,* nav. dj., str. 106.

84 D. Mandić, *Rasprave,* nav. dj., str. 455.

85 Slavko Mijušković, *Barski rodoslov*. Objavljeno u zborniku Sima Ćirković - Bogumil Hrabak – Nikola Damjanović – Đuro Vujović – Ljubo Živković, *Bar grad pod Rumijom*. Prilog: Barski rodoslov. Bar, 1984, str. 173-174. N. Banašević se ne slaže sa smislom dosadanjih prijevoda u svezi s rečenicom iz uvoda: "a patribus nostris et antiquis senioribus veridica narratione referre audivi." On predlaže sljedeće: "Reči *patres* i *seniores* na kraju Dukljaninova Uvoda mogle bi imati značenja na koja se nije dosad mislilo, mada se ona mogu naći u latinskim tekstovima srednjega veka. Naveli smo već rečenicu iz Neniusova uvoda u *Historia Brittorum*, kojom se on poziva na hronike *sanctorum patrum* i na tradiciju *veterum nostrorum* i tom prilikom rekli da je i reč *traditio* označavala pisana dela... Dukljaninovi *patres nostri* mogli bi dakle biti ‚hrišćanski oci' uopšte, koji su pisali razne istorije, hronike i biografije, a ne samo njegovi ‚predšasnici' u Baru. Njima se ne pridaje uvek epitet *sancti*... S tim bi se slagalo i jedno novo značenje reči *antiqui seniores*. Pošto se i na njih proteže konstrukcija sa glagolom *legi*, to ne bi one označavale, 'vremešne starce', niti ‚davnašnje patricije' nego takođe stare crkvene pisce, odnosno prepisivače... U Dukljaninovom manastiru nije nikada bilo toliko učenih kaluđera *in omni scientia scripturarum* koliko ih je bilo u čuvenoj opatiji nemačkog grada Fulde, koji bi zasluživali ovakvu titulu *seniores*, ali se *Letopis* oslanjao svakako na neku *tradiciju* (uzimam i tu reč u značenju koje je ranije imala), tj. na neke ranije *spise*. Posle ovoga nije isključeno da je u prvobitnom tekstu Dukljaninove rečenice Uvoda bio samo glagol *legi*, a da je neki prepisivač, zbog višestrukog značenja reči *seniores*, dodao glagol *audivi*, koji je u sačuvanom rukopisu preovladao, ostavši sam... Mislim da je pogrešno prevesti *seniores antiqui* tautologijom, ‚sedi starci' jer *antiqui* znači ‚negdašnji', ‚drevni', a kako, negdašnji starci ne mogu u sadašnjem vremenu pripovedati, to nije tačno prevedena ni reč *narrant*..." (N. Banašević, *Letopis*, nav. dj., str. 28-30.) U svezi s ovim Banaševićevim mišljenjem treba napomenuti da glagol "legi" navodi

Nepobitno je mišljenje K. Šegvića (izneseno davne 1932. godine) da u ovom uvodu pogrješno stoji *regnum* (kraljevstvo) umjesto *regum* (kraljeva). On taj pasus točno prevodi: "... da vam iz slavenskog jezika prevedem na latinski knjižicu kraljeva gotskih, što se latinski kaže slavenskih..." K. Šegvić ističe da uobičajeni prijevod stoji u suprotnosti "sa gramatičko sintatičkim pravilima" i svoj prijevod ovako objašnjava: "Onaj *quod* latine dicitur itd. ne odnosi se na libellum, nego na Gothorum. Da je pisac mislio na libellum, bio bi napisao *qui* latine dicitur, jer je libellum ak. u nominativu libellus, muškoga roda. Za to onaj quod se odnosi na Gothorum i tumači riječ Gothorum govoreći, latine dicitur Sclavorum: Goti se latinski zovu Slaveni. Ostaje inače bez smisla i ona druga zamjenica: *eorum.* Ako pak čitamo: ut libellum Gothorum, quod latine dicitur Sclavorum, regum, onda je posve razumljivo, što slijedi: *quo* (t.j. libello, a ne: regno) *omnia gesta ac bella eorum* tj. regum, scripta sunt: u kojoj su knjižici napisana sva njihova tj. kraljeva, djela i ratovi. Ako čitamo onako, kako čitaju spomenuti izdavači: ut libellum Gothorum, quod latine dicitur: *Sclavorum Regnum*, quo omnia gesta ac bella eorum (čija?) scripta sunt: da knjižicu Gota, što se latinski zove Slavena kraljevstvo, u kojoj su napisana sva njihova djela i ratovanja, onaj ‚njihova' se odnosi onda na Slavene ili Gote. Ovakovo čitanje se ne slaže sa sadržinom *Ljetopisa*, jer su navedena djela i ratovi kraljeva (a ne Slavena) redom po genealogiji; protivi se i naslovu što ga je Marulić dao svojem latinskom ekscerptu hrvatske redakcije: *Regum Dalmatiae gesta.* Ne kaže: Regnum Dalmatiae et Croatiae, niti Sclavorum, Dalmatinorum ili Croatorum ili Gothorum... *gesta et bella* ili samo gesta. Nego Regum gesta=djela kraljeva. Dakle dukljanski svećenik u uvodu tumači ime Got, te veli, da se Got na latinskom jeziku zove Slav."[86]

---

samo Orbini u svome talijanskome prijevodu. Međutim, ova je riječ vjerojatno Orbinijev umetak, kako se može zaključiti i iz činjenice da se ona ne navodi ni u jednoj od obje sačuvane latinske redakcije (u Vatikanu i u Beogradu). Međutim s pravom ističe N. Radojčić da nema sumnje da su u ovom djelu "upotrebljeni i pisani izvori". (N. Radojčić, *Šišić F., Letopis,* nav. dj., str. 170.)

86 K. Šegvić, *Hrvat, Got, Slav u djelu Tome Splićanina.* Nastavni vjesnik, knj. XL. za 1931/1932, str. 24-25. V. P. Nikčević ističe da latinsku "imenicu *littera, ae, f* treba shvatiti ne samo u značenju pismo, već i kao spis, rukopis, pa i jezik". (V. P. Nikčević, *Crnogorski jezik,* nav. dj., str. 210.)

U citiranom je uvodu posebno važan navod “*libellum Gothorum*, quod latine *Sclavorum* dicitur…”. Iz navedene je stilizacije očito da se nije moglo jasnije identificirati Gote i Sklavine. Mišljenje da se naziv Goti u izvoru koristi za razdoblje do pokrštavanja doseljenika nije točno. “Inače se *‚Spis o Gotima‘*, kad bi u njemu o Gotima bilo reči samo u prvih 4-5 glava, ne bi tako zvao. Dukljaninovi Goti ostaju, dakle, Goti i onda kada prime krštenje. Pa već sam naslov *‚Spis o Gotima‘* bio bi nemogućan ako se uzme reč Got u značenju jeretika ili neznabošca. *Libellus Gothorum* bio bi onda *‚Spis o jereticima‘*, sa čijim bi delima i ratovima barski sveštenik imao volju da upozna svoju sabraću sveštenike i barsku mladež, koja bi imala da se naslađuje delima tih jeretika i neznabožaca. Već iz ovoga proizlazi da izraz ‚Goti‘ kod Dukljanina mora da ima drugo značenje... Iz predgovora *Letopisa* vidimo da Dukljaninovo *‚Slovensko kraljevstvo‘* znači toliko isto koliko i *‚Gotsko kraljevstvo‘* (*‚Libellum Gothorum‘ quod latine ‚Sclavorum‘ dicitur ‚regnum‘).* Prema tome*,* Sclavi i Gothi kod Dukljanina znače jedno i isto, to su sinonimi.”[87] Međutim, ne izgleda uvjerljivo Radojkovićevo zaključivanje da oznaka Got nije imala etnički, nego primarno crkveno-politički smisao.[88] Kao posebno važnu činjenicu treba istaknuti da tu identifikaciju nije izmislio ‘pop Dukljanin’. “Jasno je da izjednačavanje Gota i Slovena nije originalna zamisao pisca *Barskog rodoslova* niti njegovog izvora u slovenskom tekstu *Libellus Gothorum.* To je plod poznatog manira vizantijskih pisaca još od VI. vijeka, kada oni miješaju antičke Gete, Skite i Gote. Prvi je Gete, tj. Gote identifikovao sa Slovenima Teofilakt Simokata (oko

[87] B. M. Radojković, *Političke prilike u Srba od doseljenja na Balkansko Poluostrvo do kraja X. veka.* Beograd, 1940, str. 16, 20. Usp. i: Damjan Pešut, *Goti koji su i Slaveni* (*Gothi qui et Sclavi*). Migracijske teme, XIII/1997, 4, str. 295-334.

[88] “Iz spisa arhiđakona Tome vidimo da je latinski dalmatinski klir držao da je Metodije izmislio ‚gotska pismena‘ (‚Dicebant enim goticas litteras a quodam Methodio... repertas‘)... Najzad, sad možemo s pouzdanošću reći da je *Libellus Gothorum* bio napisan ‚goticom‘, tj. glagoljicom, i da je i sam pop Dukljanin bio ‚Got‘, to jest pop ‚glagoljaš‘ – *Dukljaninovi Goti – to su ‚glagoljaši‘ (‚Gotičari‘ = Goti),*... Postanak naziva Goti bio je dakle*,* po našem mišljenju*,* u vezi sa vrstom pismena kojima su bile pisane crkvene knjige kod Hrvata i Srba u Dalmaciji... Za njega kao katoličkog sveštenika u Dalmaciji nacionalno obeležje nije imalo toliku važnost kao versko.” (Radojković, *Političke prilike,* nav. dj., str. 21-22.)

570. - 640.), a zatim patrijarh Fotije (oko 860.) u dopunama *Simokatine istorije*. U Vizantiji veoma mnogo čitano djelo *Teofanova hronografija* (oko 812.) izjednačuje Skite-Hune-Gote, a u X. vijeku njegov nastavljač poistovećuje Srbe i Hrvate sa Skitima, itd. Pod uticajem ovakvih istorijskih koncepcija lako je moglo doći da se u *Libellus Gothorum* izjednače Sloveni i Goti... Slične ideje imao je i Toma, arhiđakon splitski u svojoj *Historia Salonitana* (oko 1260.) kada izjednačuje Slovene i Gote, a Srbiju (Rašku) smatra gotskom zemljom..."[89] S. Mijušković naglašuje da se pojava riječi Goti kao sinonima za Sclavi uvriježila ne samo u srednjem vijeku, nego i poslije, a da se javlja i u literaturi XVII. stoljeća.[90] Šišić

[89] J. Kovačević, *Istorija Crne Gore,* nav. dj., str. 373. O identifikaciji Sklavina i Gota u staroj historiografiji detaljnije je pisao F. Šišić. (F. Šišić, *Letopis,* nav. dj., str.116-121.) F. Šišić naglašuje da je u Dalmaciji identifikacija Gota sa Slavenima poznata već u legendi o svetom Dujmu koja je, kako on misli, napisana "verovatno najdocnije još u X. veku". (F. Šišić, *Letopis,* nav. dj., str. 110.)

[90] S. Mijušković, *Letopis,* nav. dj., str. 82. To mišljenje treba dopuniti u smislu da je najizazovnije tekstove o Gotima kao Slavenima u hrvatskoj historiografiji napisao Ignjat Đurđević, i to u XVIII. stoljeću. Đurđević u svojim spisima obrazlaže da su Goti isto što i Geti, odnosno da su Slaveni. Prema Đurđeviću *Codex Argenteus* nije Vulfilin prijevod na germanski. On ističe da su ostatci jezika, koji se pripisuje krimskim Gotima, neznatni i da sadrže samo dvije-tri germanske riječi. (I. Pudić, nav. dj., str. 150-161, 181-199.) Identifikacija Slavena s Gotima javlja se i u tijeku XIX. i XX. stoljeća. Simeon Končar je 1910. analizirao nekoliko izvora kojima je pokušao dokazati da stari Goti nisu nestali, nego su oni Goti koji su poslije nazvani Slavenima. Prema njemu je Jordanesovo pisanje o germanskom podrijetlu Gota i njihovu dolasku sa sjevera bajka. On zaključuje da su tzv. seobe Slavena u stvarnosti bile provale oružanih skupina na teritorij Rimskoga Carstva. (S. Končar, *Goti i njihov vladika Ulfila.* Brankovo kolo /Sr. Karlovci/, XVI/1910, 7, 404.–405.; XVI/1910, 8, 120-121.; XVI/1910, 9, 137.–138.; XVI/1910, 10, 153.–155.; XVI/1910, 11, 170.–171.) Radivoje Pešić ističe kako je sigurno da se povijest Gota formirala na zemlji koja je pripadala Slavenima. "Logično je da ovaj narod nije bio homogen i da su određene grupacije govorile svojim jezikom, u zavisnosti kojoj su naciji pripadale. To objašnjava i zašto su se Goti tako lako podelili u dve grupe. Moguće je da se slovenski deo... uputio ka zapadu i učinio bazu Ostrogota, dok je druga polovina nazvana Visigotima, bila sačinjena od Germana, Gala, Alana, Ilira i ostalih. Goti nisu imali homogen jezik zato što su (jezički) asimilovani za-

ističe da su Romani (Latini) u dalmatinskim mjestima i u tijeku XI. st. držali glagoljicu u Hrvata gotskim pismom, a njihov jezik slavenskim.[91]

Iz citiranoga uvoda proizlazi da je "autor" *Ljetopisa* katolički svećenik, koji živi u gradu Baru i koji, da bi udovoljio željama onih što su ga zamolili, prevodi spis s izvornika na slavenskom jeziku na latinski. O mogućnosti tumačenja dijela uvoda o tome je li "pop Dukljanin" u starosti preveo na latinski svoj spis iz mladosti napisan na slavenskom ili je prvi dio toga djela, koji je bio napisan na slavenskom, postojao kao samostalan izvor, mučila je i neke prve istraživače.[92] Tvrdnja da je prvobitno postojao latinski original potpuno je besmislena i zato što sam prevoditelj (i redaktor) *Ljetopisa* to poriče. "Da je pak *Kronika hrvatska* mlađa od *Ljetopisa*, ne bismo imali objašnjenja, zašto bi hrvatski prevodilac, koji inače vjerno prati *Ljetopis,* izostavljao predgovor; napose, zašto bi u IX. poglavlju ispustio odsjek o dukljanskim biskupijama, koji je bio posebno znamenit za Duklju, u kojoj su pisani i *Ljetopis i Kronika hrvatska.* Ako pak uzmemo, da je *Ljetopis* mlađi, i da u prva 23 poglavlja prevodi *Kroniku hrvatsku,* tada nam sve postaje jasno. Pop Dukljanin napisao je svoj predgovor, kada je prevodio *Kroniku hrvatsku,* dakle poslije nego je ta bila napisana, pa pisac *Kronike hrvatske* nije mogao u svom djelu donijeti predgovor *Ljetopisa,* jer taj nije ni postojao, kada je hrvatski glagoljaš sastavljao svoju *Kroniku.*"[93] Milan Šufflay posebno je upozorio na neodrživost Šišićeva mišljenja kako je pop Dukljanin spis *Sclavorum Regnum* napisao u mlađim godinama na slavenskom. "Nu razlaganje Šišićevo o libelu ne čini mi se vjerojatnim iz jednostavnog razloga što tekst ljetopisa glasi: libellum Gothorum, quo omnia gesta et bella *scripta sunt.* U slučaju da je taj libel načinio prevodilac, umjesto ‚scripta

visno od zemlje kojoj su pripadali, odnosno osvajali." (Radivoje Pešić /prijevod i komentari/, *Velesova knjiga,* I. dio, izdanje: Pešić i sinovi, Beograd, 1997, str. 63.)

91 F. Šišić, *Letopis,* nav. dj., str. 112.

92 Usp.: Ivan Kukuljević Sakcinski, *Kronika hrvatska iz XII. vjeka.* Arkiv za povjesnicu jugoslavensku, knj. I, Zagreb, 1851, str. 2.; I. Črnčić, *Popa Dukljanina,* nav. dj., str. XVIII.

93 D. Mandić, *Rasprave,* nav. dj., str. 455-456. Usp. i Vladimir Markotić, *Chronological priority of the croatian and latin versions of "The Chronicle of the Priest of Dioclea",* Journal of Croatian Studies (New York), vol. 23 za 1982, str. 40-43.

sunt‘ stajalo bi bez dvojbe: ‚descripsi‘.”[94] Sasvim je realno zaključiti da je ovaj spis, odnosno njegov prvi dio, postojao prvobitno napisan na slavenskom kao samostalno djelo, koje je pop Dukljanin preveo na latinski tako da ga je sam dopunio i proširio prema onomu što je (čitao) i slušao.

[94] M. Šufflay, *Hrvatska u svjetlu svjetske historije i politike.* Zagreb, 1928, str. 58.

III.
Sadržaj i komentar hrvatske redakcije vrela

1.

I. GLAVA

U ime Boga svemogućega tvorca neba i zemlje

Kraljujući cesar u gradi basiligi cesarstva, u vrime u ko se bihu prosvitlili blaženi muži Jerman biskup i pristolja kapitulskoga i pristolja Kanužije Sabin biskup, i tolikoje počtovani i blaženi muž Benedik blizu gore Cicilijanske pribivaše, na lit gospodnjih trista i pedeset i sedam, i tada izide niki puk i mnoštvo ljudi od istoka, ki se zovihu Goti, ljudi tvrdi i golemo ljuti prez zakona kako divji; kim ljudem bihu gospoda tri bratinci, ki bihu sinove kralja Sviholada, kim bratincem biše ime: prvomu Bris, drugomu Totila, tretomu Stroil.

F. Šišić riječi "u gradi basiliji" drži glosom, a tekst je, kako on misli, izvorno trebao glasiti: "Kraljujući cesar Basilij u gradi cesarstva...".[95] M. Medini se u svezi s tim Šišićevim mišljenjem s pravom pita: "Ali otkle dolazi ime cara Basilija, koji s Gotima nije imao nikakve sveze?... Dukljanin spominje, samo Emanuela, koji je bio njegov suvremenik (1143.-1180.). Isti je valjda uzrok zašto se spominje car Bazilij u gl. I. i u gl. 36. i 38: on je bio na vlasti kad je trebinjski kroničar pisao. Jedino tako može se razumjeti ono: ‚Kraljujući cesar Basilij u gradi cesarstva', no tada dakako te riječi ne mogu se odnositi na događaje, kojima kronika počinje, već je datum kad je pisac počeo svoju kroniku. On je počeo invokacijom i datiranjem onako kako su se u ono doba počimale isprave."[96] V. Mošin ispravlja Šišićevo mišljenje u smislu da "grad basiliji" točno odgovara latinskom "urbs Constantinopolitana", odnosno da se ovdje radi o carskom dvoru u Bizantu.[97] U latinskoj se redakciji te prve glave

[95] F. Šišić, *Letopis,* nav. dj., str. 423.
[96] M. Medini, *Kako je postao,* nav. dj., str. 155.
[97] V. Mošin, *Ljetopis,* nav. dj., str. 40.

spominje kako je u Carigradu vladao car Anastazije, a na Rimskoj stolici sjedio papa Gelasije. Te se dvije osobe ne spominju u hrvatskoj redakciji. U latinskoj redakciji vatikanskog rukopisa stoji "dok je u Rimu stolovao papa Gelazije Drugi" ("Gelasio Papa Secundo"), a ovaj je papa bio na rimskoj stolici od 1118. do 1119.[98] "Car Anastasije (od 11. aprila 491. do 9 jula 518.) i papa Gelasije I. (od 1. marta 492. do 19. nov. 496.) zaista su bili četiri godine i po savremenici, dok su kapuanski episkop Sv. German (od 516. + 30 okt. 541.) i kanusiski episkop Sv. Savin (od 514.- +9 febr. 556.), pa i sam čuveni Sv. Benedikt (* o. 480., opat na Monte Kasinu od 529. + o. 543.), toliko mlađi da ih se ne može dovesti u svezu s vladanjem cara Anastasija, a naročito ne s pontifikatom pape Gelasija I."[99] N. Radojčić zaključuje da je autoru ovoga spisa više bilo stalo do toga "da sačuva uobičajenu shemu, nego da utvrdi tačno savremenost" i dodaje da sve navedene osobe ne dijeli veliki vremenski razmak.[100] U latinskoj redakciji rukopisa koja se čuva u *Biblioteca apostolica Vaticana* (sign. 6958) očito je uz papu Gelasija pogrješno napisana riječ "secundo".[101] Latinska redakcija *Ljetopisa* nastala je krajem XII. stoljeća, a da je čak i iz XIII. stoljeća, nije mogla svoga gotovo sebi suvremenog papu *Gelasija drugog* datirati u doba doseljenja GotoSklavina. Od odlučne važnosti može biti činjenica da M. Orbini, koji se služio latinskom redakcijom spisa, ne spominje uz papu Gelasija riječ "secundo".[102]

U hrvatskoj se redakciji prvi spomen Gota datira u godinu 357., a u latinskoj redakciji ta se godina ne spominje. F. Šišić ističe da te godine nema ni u Marulićevu vatikanskomu prijevodu i da je to Kaletićev

---

[98] S. Mijušković ističe da je i Lučić donio riječ „secundo", kako i stoji u vatikanskom rukopisu, a da „Šišić tvrdi da ove riječi nema u vatikanskome rukopisu". (S. Mijušković, nav. dj., str. 175.). U beogradskoj je latinskoj redakciji napisana riječ „primo".

[99] F. Šišić, *Letopis,* nav. dj., str. 421. V. Mošin misli da su navedene osobe preuzete iz *Života sv. Benedikta*. (Mošin, nav. dj., str. 40.)

[100] N. Radojčić, *O najtamnijem,* nav. dj., str. 55.

[101] Na prvoj stranici latinske redakcije *Ljetopisa,* koji se nalazi kao rukopis pod naslovom *Deocleanvs in vitis regvm Dalmatie et Croatie* u *Narodnoj biblioteci Srbije* u Beogradu, kada se navodi papa Gelasije, prekrižena je riječ "secundo" i napisana "primo".

[102] M. Orbini, *Il regno degli Slavi.* Verlag Otto Sagner, München, 1985, str. 206.

“pripis”.[103] Ove godine nema ni u Marulićevu prijevodu koji se čuva u *Narodnoj biblioteci Srbije* u Beogradu. Očito se radi o Kaletićevoj pogrješci u prepisivanju 357. godine koja je u oba Marulićeva latinska prijevoda prepisana kao 537. godina. Više autora, koji su se bavili tumačenjem te glave, drži da se dolazak Gota u Istru, Dalmaciju i Bosnu mogao dogoditi u doba osoba koje se spominju, a koje su živjele od kraja V. do sredine VI. stoljeća. Tako Mauro Orbini početak vladavine Gota u Dalmaciji i u susjednim predjelima datira u (oko) godinu 495. On zato redoslijed kraljeva i započinje od Ostroila i datira ga u isto razdoblje.[104] F. Šišić pretpostavlja da se u spisu misli na provalu Gota u Italiju i Dalmaciju u razdoblju od 490. do 493. godine.[105] Lj. Hauptmann drži da doseljenje Gota prema ovom izvoru treba “doslovno uzeti između 492. i 496.”.[106] Takva su mišljenja plod površna čitanja izvora i zato su potpuno pogrješna. Smisao riječi “izide niki puk”- Goti (u hrvatskoj redakciji “od istoka”, a u latinskoj redakciji “sa sjevernih strana”) nije u tome da su ti Goti tada doselili, odnosno započeli osvajanja. Oni se u doba življenja navedenih osoba pojavljuju kao moguća velika opasnost, ali se tada još nalaze u svojem dotadanjem prebitavalištu gdje nad njima vlada Sviholad (“Sfiholad”). Kad je on umro nasljeđuje ga, kako se priča u drugoj glavi, najstariji sin Bris i tada (uz njegovu privolu) druga dva brata Totila i Stroil skupiše vojsku i krenuše “od svoje didine” na osvajanje. Je li njihovo prebitavalište, iz kojega su oni tada krenuli u osvajanje, bilo u Panoniji ili na sjeveru Europe, nije posebno bitno za značenje ovoga izvora. M. Marulić, koji je u biti vjerno prevodio hrvatsku redakciju, ne spominje cara Anastasija /491. - 518./ i papu Gelasija I./492. - 496./). Marulićev prijevod ovoga pasusa na latinski glasi:

“Iustiniano partibus Orientis imperante anno Christiane salutis DXXXVIII, quo tempore Germanus, et Sabinus epi(scopi) erant vitae sanctitate nobiles, et Benedictus abbas Montis Cassini, Sfiolado Gothorum rege vita defuncto, Brisuis inter liberos eius natu maior successit in regno, reliqui duo Totila et Stroijlus et ipsi dominandi cupidi ad alias

---

103 F. Šišić, *Letopis,* nav. dj., str. 383.

104 M. Orbini, *Il regno degli Slavi.* Nav. dj., str. 204, 206, 240.

105 F. Šišić, *Letopis,* nav. dj., str. 422.

106 Ludmil Hauptmann, *Kroaten, Goten und Sarmaten. III. Die Gotische Tradition beim Popen Dukljanin.* Germanoslavica, Verlag Rudolf M. Rohrer, Brünn-Prag–Leipzig-Wien, III/1935, 3-4, str. 316.

prouincias sibi subiugandas animum intendunt." (Za vladanja Justinijanova istočnim dijelovima carstva, godine 538. od kršćanskog Spasenja, u doba kad su bili u životu biskupi German i Sabin, poznati po svojoj svetosti, te opat Benedikt u Monte Cassinu, a poslije nego je umro gotski kralj Sfiolad, na prijestolje je stupio najstariji od njegove djece Bris. Ostala dvojica, Totila i Stroil, želeći i sami vlast usmjerili su svoje težnje na to da sebi podjarme ostale pokrajine.)

Osobe koje navode hrvatska redakcija i M. Marulić (u svojem prijevodu na latinski) živjele su uglavnom u prvoj polovini VI. stoljeća. Hrvatska redakcija identificira Gote i Sklavine pa se već i zbog toga ne može sa sigurnošću pojavu Gota iz ovoga izvora datirati s Gotima koji su se pojavili u posljednjem desetljeću V. stoljeća na teritoriju rimske Dalmacije. U drugoj glavi Kaletićeve hrvatske redakcije zapisana je godina 378. kao početak Stroilovih osvajanja. Međutim, M. Marulić (u objema sačuvanim primjercima prijevoda na latinski) umjesto navoda te godine datira ovako: "anno christianae salutis DXLVII." Spomen Totile u ovom izvoru odnosi se na povijesnog Totilu što je očito iz navoda glave druge da je završio onako kako mu je prorekao sveti Benedikt. Ta činjenica potvrđuje da su obje godine iz Kaletićeve hrvatske redakcije umetnute od nekog prepisivača i zato ih Marulić s pravom ne navodi. Kad se Totilu iz ovoga izvora poistovjeti s poznatim gotskim vojskovođom Totilom iz razdoblja oko sredine VI. stoljeća, razumno je datirati i Ostroila u to isto doba. Marulić datira (pre)osvajanje nekadanje rimske Dalmacije od strane Goto-Sklavina u sredinu VI. stoljeća. To potvrđuju i drugi povijesni izvori jer prema Prokopiju, upravo u to doba Sklavini (najvjerojatnije na nagovor Totile) stvarno se doseljuju. Nije povijesno potvrđen samo nevažan detalj da je te doseljenike vodio Stroil kao Totilin brat, ali je zato (iz Prokopija) sigurno da se to dogodilo u doba Totile. Toma arhiđakon priča u biti isto o doseljenju Goto-Sklavina ("iz teutonskih i poljskih krajeva") kao i ovaj izvor. On također smješta njihovo doseljenje u doba Totile. Spomen Totile ima povijesno opravdanje i u smislu koji Rački ističe: "Ovaj vladalac bijaše sbilja jedan od prvih junaka svoga naroda, pa si valjda tim steče spomen u kašnjih ljetopisac, u dalmatinskih pako iz onoga također razloga, što bješe svoga vojvodu Ilaufa poslao (549.) u Solin."[107]

O prevladavanju germanskog ili slavenskog etničkog elementa u Goto-Sklavina, koje opisuje izvor, moguće je zaključivati i iz analize

[107] F. Rački, *Ocjena starijih izvora.* Književnik, I/1864, 2, str. 217.

imena. Imena su vladara od početka do kraja pričanja u ovome djelu narodna. Glavna je poteškoća u rješavanju problematike imena (u prvoj, ali i u drugim glavama) toga izvora u tom što ne znamo kako su ta imena izvorno glasila jer su se mijenjala prepisivanjem. Tako je M. Orbini ime "Senuladus" promijenio u "Sueulado" što je F. Šišić donio kao Svevlad. S. Mijušković navodi da u vatikanskom rukopisu stoji *Senubal*di i dodaje: "Ova Orbinijeva svojevoljna izmijena, koju je Šišić prihvatio, omogućila je razna lutanja, pa tako J. Rus smatra da je ovo čudno ime prevod germanskog imena Theodorik.' "[108] U beogradskoj latinskoj redakciji stoji riječ: "Senuladus". U tumačenju je toga imena ključna činjenica da ono u hrvatskoj redakciji glasi Sviholad. Osim toga, M. Orbini nije mogao iz vatikanskog izvornika, dakle ni F. Šišić prema Orbiniju, izvesti ime Svevlad. Prihvaćajući takvo samovoljno stvaranje imena Svevlad kao dokazanu činjenicu, J. Rus je dalje zaključio da je taj izmišljeni Svevlad prijevod germanskog imena Theodorik.[109]

Totila je neprijeporno ime, odnosno nadimak gotskog vladara. Poznati se Totila iz ratova s Bizantom (vladao od 541.-poginuo 552.), prema izvorima i natpisima na novcu, zvao Baduila (Badua), a to znači ratnik, bo-

---

108 S. Mijušković, *Ljetopis,* nav. dj., str.126, 177.

109 A. Mayer se s time složio. (A. Mayer, *J. Rus, Kralji dinastije Svevladičev.* Nastavni vjesnik, knj. XLI za 1932/33, sv.1-3, str. 80, 84.). Mayerovo obrazloženje prihvatio je i V. Mošin. (V. Mošin, nav. dj., str. 20.) N. Radojčić je proučio postojeću literaturu o Dukljaninovim imenima pa tako spominje i A. Mayera da bi na kraju zaključio ovako: "U svima izvorima ove prirode kao *Barski rodoslov* imena su u različitim rukopisima tako raznoliko pisana da ih je često veoma teško ili sasvim nemoguće kao ista prepoznati. U svima legendarnim izvorima, koje sam u ranijem razlaganju spomenuo kao nalik na naš najstariji domaći izvor, to je slučaj. Pa kakvog onda ima smisla iz *Barskoga rodoslova*, koji je nesrećom sačuvan samo u jednom jedinom boljem rukopisu, izvoditi zaključke o imenima, kad bi ona, bez ikakve sumnje, u drugim rukopisima bila drukčije, mnogo drugojačije, napisana? Taj posao zaista nije dalek od igranja, zabavljanja, veoma dangubnoga... Znači, bar neka od tih imena mogla bi se nalaziti u drugim rukopisima mnogo drukčije napisana. Zato sam ja i ostavio ime Senulad, jer nisam siguran u Orbinijevu verziju čitanja ovoga imena, Svevlad, koja može biti samo narodska etimologija." (N. Radojčić, *O najtamnijem,* nav. dj., str. 60-61.)

rac (na njemačkom: Streiter, Kämpfer).[110] Naziv Totila različito se koristi u starim kronikama.[111] Nije točna Keleminina tvrdnja da je poznata samo jedna povijesna osoba s nadimkom Totila – i to gotski kralj.[112] U jednom izvoru iz 581. godine sačuvan je spomen i na jednog Totilu koji nije bio kralj.[113] Totilino su ime koristili Goti, ali je ono keltskoga postanja.[114] "Interesantno je, da je ime Totila nosio neki Trogiranin još u XIII veku."[115]

Ime Ostroylus (Ostroil) u latinskoj redakciji moglo bi biti i germansko. "Kod imena Ostroyllus dot. Stroil upozoruje Rus na ime Ostrogot(h) i, ae. Ostro- je istočnogotski, t.j. kasniji gotski oblik germanskog austra-,... Ime Strojil(o) svakako bi bolje odgovaralo slovenskim jezičnim zakonima, ali je vjerojatno tek naknadno uneseno u tekst Dukljaninov, jer da je Strojil izvorni oblik, teško bi bilo protumačiti dometak početnog o-."[116] U svezi s tim Mayerovim mišljenjem Radojčić upozorava: "Imena koja počinju s Ostro... ne moraju biti slovenskog porekla. Mogu biti i gotska: Müllenhof, K. *Deutsche Altertumskunde*, II, 1906, 377."[117] U svezi s ovim raspravljanjem treba napomenuti kako u hrvatskoj redakciji piše Stroil i da tome treba posvetiti primarnu pozornost. Mate Šimundić zaključuje da su imena Ostroil i Stroil slavenska i da se nahode u slaven-

---

110 Herwig Wolfram, *Die Goten.* Verlag Beck, München, III.izdanje, 1990, str. 352.

111 "Zanimljivo je pomenuti, da se Totila vrlo raznoliko naziva u talijanskim hronikama srednjega veka. Pavle Đakon piše u svojoj *Rimskoj istoriji*: Baduila, qui et Totilla dicebatur... Pomenuti Gottfried Viterbo piše na navedenom mestu, da je Totila Belam, germanum suum...peremit... U Buoninsegni, *Historia Florentina* (1580, str. 10.) pominje se B e l o, sopranominato Totila, re de' Vandali et de' Gotti. To isto ima i Lapini (1596, str. 2.) Sve ovo možda stoji u vezi sa onim Bello u *Dukljanskom Letopisu*... i u *Dubrovačkim analima*..." (St. Stanojević, *O prvim glavama,* nav. dj., str. 99.) Potrebno je napomenuti da se ime *Belus*, kako je upozorio Ćorović, "javlja još kod Ilira" (N. Rodić, nav. dj., str. 318.)

112 J. Kelemina, *Goti na Balkanu,* nav. dj., str. 128.

113 Hermann Reichert, *Lexikon der altgermanischen Namen.*I, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 1987, str. 713.

114 Ferdinand Wrede, *Über die Sprache der Ostgoten in Italien.* Karl J. Trübner, Strassburg, 1891, str. 134.–137.

115 F. Šišić, *Letopis,* nav. dj., str. 422.

116 A. Mayer, *J. Rus, Kralji dinastije Svevladičev*, nav. dj., str. 80-81.

117 N. Radojčić, *O najtamnijem,* nav. dj., str. 62.

skom imenarstvu kao sastavnice složenih imena.[118] "Stara su hrvatska imena: Strojil, Strojimir, Strojan, Strojko. Stara su slavenska: Ostrolov, Ostromir, Ostrovod... Prema tome i Ostrojil je slavensko ime."[119]

Ime Brus A. Mayer tumači ovako: "Ime trećeg brata Brus: Bris smatra Rus iskvarenim iz Boris. To je i najvjerojatnije. Od slovenskih imena nema mu sličnih, a od germanskih dalo bi se uporediti Briso, Brisolf,..."[120] Iz beogradskoga je primjerka Marulićeva prijevoda na latinski vidljivo da ime počinje s " Bris".

Goti su s pripadnicima svojih pomoćnih vojnih odreda posebno naseljivali provinciju Dalmaciju koja im je bila vrlo važna zbog gospodarskih i strateških prednosti. "Od svih područja jugoistočne Europe Istočnim Gotima je najgušće bila naseljena rimska provincija Dalmacija, odnosno današnja južna Hrvatska i Bosna i Hercegovina. Ti su prostori imali veliko značenje kako u gospodarskom, tako i u strateškom smislu. Na svim područjima jugoistočne Europe Istočni Goti su predstavljali neznatnu manjinu u odnosu na kasnoantičko autohtono stanovništvo. Zajedno s Istočnim Gotima dolazili su i pripadnici drugih germanskih naroda, koji su također služili u istočnogotskoj vojsci."[121] Uz navedene i vjerojatno točne konstatacije treba dodati da su s Gotima, koji su stvarno bili i vladajući ratnički sloj, dolazili kao njihovi vojnici i Sklavini. Stvarno doseljivanje Sklavina počinje s Gotima i traje pod vlašću njihove dinastije i to posebno u tijeku VI. st. Upadi Sklavina, posebno u drugoj polovini VI. stoljeća, na neke dijelove Balkana najvjerojatnije su se događali na nagovor gotskih vođa kojima su Sklavini često služili kao vojnici. Prokopije spominje da su neki nagađali da je Totila godine 550./551. Sklavine potkupio i poslao na "Rimljane" da car ne bi mogao uspješno ratovati protiv Gota (BG III., 40.). Martin Kuzmić ističe da su "naročito" Sklavini služili istočnim Gotima "i s njima se kojekuda potucali", osobito u doba Totilino.[122]

---

[118] M. Šimundić autoru u pismu iz Maribora od 31. I. 1997.

[119] M. Šimundić autoru u pismu iz Maribora od 16. II. 1998.

[120] Mayer, *J. Rus, Kralji dinastije Svevladičev,* nav. dj., str. 81.

[121] Ante Uglešić, *Nazočnost istočnih Gota u jugoistočnoj Europi u svjetlu arheološke i povijesne izvorne građe.* Disertacija. Sveučilište u Splitu – Filozofski fakultet u Zadru, Zadar, rujan 1996, str. 122.

[122] M. Kuzmić, *Pripomena članku K. Šegvića "Jesu li Ćirilo i Metod prosvjetitelji Hrvata?."* Nastavni vjesnik, knj. XXXV. za 1926-1927, Zagreb, 1927, str. 378, 380.

II. GLAVA

Bris, koji biše najstariji, umrvši otac njih, (Bris) sede na pristolje i misto očevo, i poče gospodovati. Totila i Stroil a tada uzgovoriše oni dva: "Pomislimo kako s pomoćju brata kralja Brisa i mi da bismo gospodstvo i visoko ime dobili". I tako sa svitom i s voljom kralja Brisa, brata svoga, skupista vojsku utom veliku i pojdosta od svoje didine. I najprvo pojdosta na kraljevstvo ugarsko i kralja pobiše i obujaše kraljevstvo. I potom toga pojdoše naprida i pridoše u Trnovinu s mnoštvom velicim vojske. I izvidivši toj kralj dalmatinski, koji pribivaše u čudnom i velikom gradu Solinu, posla posle i listove kralju istrijanskomu, da bi skupio u pospih svu moć svoju i da bista oba pošla protiva tim zgora rečenim, i silam njih zajedno otimati se. I takoj oni oba rečena kralja, skupiše velike vojske i oba zajedno s voj[s]kami staše se i pojdoše suprotiva silnim vojskam Gotom i sritosta se, i stase blizu i suprotiv njim. Svaki dan po osam dan meju sobom skaramučahu s velikim jedne i druge strane vitezi i hrabrimi ljudi manjšine zašto se mnogo tvrdo i nemilostivo b'ijahu, jere i subliz šatori jednih i drugih bihu. I tako osmi dan krstjane i rečeni pogane oružaše se i opraviše na rečenu rvanju, i počeše boj osmi dan meju sobom, pokli se staše s jutra prija tri deri po večernjoj biše se tvrdom i nemilostivom rvanjom jednakim bojem meju sobom, s mnoštvom mrtac jedne i druge strane, ne znajući se do togaj vrimena, komu bi se mogajo veće bojati, zašto nijedna od stran ne ustupaše, i biše viditi, da su boj počeli zašto jednih i druzih živi dohojahu na misto ubienih. Da li u jedan čas, tomu nitkor ne sumnjeće, nere po volji onogaj, komu nitkor ne more reći, zašto takoj učini, oni Goti nemilostivi dobiše, je da si kroz niki grih, koji tada u krstjaneh pribivaše; i prez izma bi pobijena strana krstjanska i ubijen bi kralj istri[ja]nski i mnogo tisuć krstjani po dobitju bi pod mač obraćeno i vele Hrvat bi pobijeno. Da, kralj Dalmacije s malo vitezi smrtnom ranom ranjen ubiže i bi prinešen u slavni i čudni grad Solin, u kom gradu bi za veće dan općeni plač i tuga neizrečena.

Potom toga svak čas restiše moć i vojska Totile i brata mu Stroila i puk njih čudnim zakonom svaki čas restiše moć i vojska. I toj vidivši, da biše veće od reda mnoštvo i vojske, zazvaše barune i poglavice, i k tomu se dogovoriše i svit vazeše, da bi se imile vojske razdiliti. I zjediniše [se] nato ovamo: sve ča bihu vazeli pogani, rasuše i požgaše, da ne mogu ljudi ni dobit ki uzrok, u svoje vratiti se. I vaze Totila vojsku svoju i pojde i

rasu Istriju i Akvileju, i projde kako munja paleći i gradove razsipljući, i pride u Italiju, na lit gospodnjih trista i sedamdeset i osmo, čineći čudne i tvrde rvanje s Latini. Da, ništar manje ništar mu se ne mogaše suprotiviti, jere Božija volja biše komu biše. I projde k Ciciliji, obujamši u Italiji i požgavši i razasapši mnoge grade, i ulize u otok Cicilijski. I potom malo vrimena živi i onde svoj konac učini, kako mu biše rekao sluga Božiji Benedik.

Utom Stroil, brat njegov, s vojskom svojom vaze kraljevstvo od Ilirije, a to jest sva zemlja ča jest s ovu stranu Valdemije deri de Polonije. I on tvrdimi rvanjami i s nemilostivimi boji sve obuja, jere nitkor suprotiviti se ne mogaše. I pride u Bosnu, i slize u Dalmaciju i rasu primorske grade: Dalmu, Narun i bogati i lipi Solin, i grad Skardon, i mnoge slavne grade položi na zemlju. I ne bi mu za dovoljno; posla sina svoga, koga jure imiše i biše imal, i s njim vojske, da bi obujal i donju zemlju i zagorsku. A tomu sinu biše ime Sviolad. I otpravi sina s množtvom vojske. I mejutim razumivše cesar iz grada cesarstva, da je Stroil poslal sina s množtvom vojske u donju i u [za]gorsku zemlju, a on da je ostao u Prilivitu, a to je u Bosanske strane, i posla cesar izviditi, ist[in]o li je Stroil razdilil vojske. Istino izvidivše povidiše cesaru, i cesar sabrav vojske i pojde na Stroila, ki Stroil vidiv vojske, skupi svoje i pojde k rvanji, jere biše slavna srca i tilom jaki i ognjen junak. Ki nere kako srdit lav noseći se i bi od veće ran obranjen, ke ne hajuće, da, od krvi ostavljen a od ran sprežen, pade s konja, uteć ne moguće; i dospiše ubiti ga. A njegovi vidivše toj, u big obratiše. I mnogo od njih skupivši se i počeše tvrditi [se]. I obraniše se. I cesarova vojska robi zemlju i vrati se bogata u Cesar grad s velikom slavom vesela.

Bris je kao najstariji naslijedio Sviholada (Sviolada), a njegova braća Totila i Stroil osvojiše najprije, kako piše u Kaletićevoj redakciji *Hrvatske kronike* “kraljevstvo ugarsko”, a u Marulićevom prijevodu hrvatske redakcije na latinski stoji, kao i u latinskoj redakciji, da su Goti osvojili “provinciju Panoniju”. Ovaj Kaletićev navod dokazuje da je on samovoljno prepravljao izvornik jer u doba gotskih osvajanja nije postojalo “ugarsko kraljevstvo”. Osvajači tada s vojskom krenuše u T(a)rnovinu. U Marulićevu prijevodu na latinski (koji se nalazi u Beogradu) piše:

"…in agro, qui Tarnovija dicitur". U latinskoj su redakciji braća najprije osvojili "provinciju Dalmaciju" i tada su došli u "Templanu". F. Šišić ističe da riječ Templana " ne znači ništa", ali misli "da nam Tomin tekst, može pomoći kod objašnjenja ove reči" i zaključuje: "Teutonia zvala se u XII i XIII veku ne samo Nemačka uopšte, nego to se ime davalo i Kranjskoj i Štajerskoj, kao delovima nemačke države duž hrvatske granice. Zato je veoma verovatno, da reč Templana (što ništa ne može da znači) treba korigovati u Teutonia."[123] F. Šišić nije u pravu kad Templanu iz toga izvora izjednačuje s Tominom Teutonijom. "To zaista nije trebalo činiti, pošto mesto kod Tome, o kome je reč, nije prepis iz Barskoga rodoslova."[124]Templana stvarno ništa ne znači osim što je tako pogrješno preveden hrvatski naziv T(a)rnovina.

Vojskama spomenute braće suprotstavile su se vojske kralja dalmatinskog i kralja istrijanskoga. Svi se vladari u ovom izvoru, neovisno je li im krunu priznao papa ili Bizant, nazivaju kraljevima, što je bitna činjenica, pogotovo u odnosu na pogrješno mišljenje da riječ *kralj* potječe tek od Karla Velikog.[125] Kraljevska titula u to doba odgovara povijesnoj stvarnosti pa su je tako stari pisci i bilježili. "Kralj" je u ovom izvoru oznaka za vladara i ona prvobitno nije imala značenje koje je kasnije stekla na Zapadu. Radoslav Rotković upozorava da se termin "rex" u Dukljanina tumači kao "kralj" iako bi se prema značenju glagola trebao prevoditi kao vladar "a to znači da može da bude i knez!" R. Rotković zaključuje: "U Galiji Cingetorix je bio knez. Ilirskoga vladara Gencija krsti Tit Livije istom titulom rex-a. (*Ab Urbe condita, lib*. XLV, 43). Pa ako je titula rex priznavana pokorenijem Ilirima, nema razloga da se postavljaju upitnici uz Dukljaninove titule rex-a, kako su to radili i Ivan Lucić u XVII i Mijušković u XX vijeku."[126] Navedeno Rotkovićevo mi-

[123] F. Šišić, *Letopis,* nav. dj., str. 423.

[124] N. Radojčić, *O najtamnijem,* nav. dj., str. 15.

[125] Spomen gotskih vladara kao "kraljeva" ne umanjuje nego upravo dokazuje vjerodostojnost izvora. Izraz "rex" nije ni na Zapadu imao uvijek isto značenje. "Naslov kralja (rex) nosi germanski vođa Odoakar, iako je on pravno bio namjesnik rimskoga cara s naslovom 'patricius'. Taj naslov nose i istočno-gotski vladari Teodorik i Alarik, iako su i oni pravno bili namjesnici bizantinskih careva. U Franačkoj naslov kralja nose i vladari pojedinih dijelova franačke države, iako oni priznaju vrhovnu vlast kralja cijele Franačke." (D. Mandić, *Rasprave,* nav. dj., str. 183-184.).

[126] R. Rotković, *Crna Gora i Dušanovo carstvo.* Grafos, Cetinje, 1997, str. 17.

šljenje treba upotpuniti u smislu da “rex” u latinskoj redakciji, odnosno “kralj” u prvobitnoj hrvatskoj redakciji vlada zajedničkom državom i da je nadređen svim banovima u toj državi tako da u ovom izvoru termin “kralj” ne može značiti knez.

Iz ove je glave posebno važan spomen o kršćanima. U drugoj su glavi latinske redakcije u Mošinovu izdanju pogrješno prevedene riječi: “ceciditque pars christianorum.”[127] Vojske kralja dalmatinskoga (kralja Dalmacije) i kralja istrijanskog u obje se redakcije tretiraju kao “strana krstjanska”, odnosno kao kršćani. Taj navod treba promatrati u jedinstvu s nekim podatcima iz sljedećih glava. Tako se u glavi III. spominje progon kršćana u cijeloj državi, a posebno u primorskim gradovima. Iz glava VI. i VII. progoni kršćana također se događaju po cijelom kraljevstvu (u primorskim i u zagorskim stranama). Iz spomenutoga izvora također proizlazi da je kršćana, osobito u primorskom dijelu rimske Dalmacije, bilo relativno mnogo prije dolaska Gota.

Iz stilizacije se te glave (kao ni iz cijeloga izvora) ne može se zaključivati da se Hrvati tretiraju kao starosjeditelji. Pobijeđene su vojske “kralja dalmatinskog” i “kralja istrijanskoga”, ali i među Gotima “vele Hrvat bi pobijeno”, iz čega jasno proizlazi da se Hrvati, jednako kao i u Tome Arhiđakona, drže dijelom pridošlih Gota.[128] M. Marulić, u svome

[127] “Glagol *cado* Dukljanin najviše upotrebljava u značenju: biti poražen, izgubiti rat, pretrpjeti poraz, pa zatim u značenju: pasti, a izuzetno u značenju: poginuti. Mošinovi prevodioci *Ljetopisnog* teksta, Mencinger i Štefanić, u gornjem kontekstu dali su mu značenje: pasti. Sem toga oni su jednu drugu riječ iz istog konteksta pogrešno preveli, naime riječ ‘pars’, koja istina znači dio, ali i stranu i stranku, dali su njeno primarno značenje koje u gornjem kontekstu nikako ne odgovara, tako su riječi: cecidit pars Christianorum preveli sa: pao je jedan dio kršćana, umjesto sa: hrišćani bjehu poraženi, ili: hrišćani su izgubili bitku ili bukvalno: hrišćanska strana je izgubila bitku. Na ovakav prevod ovih riječi morao ih je navesti i tekst koji slijedi.” (N. Banašević, nav. dj., str. 179.)

[128] Medini je ostao osamljen u zastupanju mišljenja da hrvatska redakcija Gote “uvijek smatra nametnicima, a Hrvate starosjediocima”, dok se, prema njemu, u latinskoj redakciji “Goti identifikuju sa Slavenima”. (M. Medini, *Kako je postao Ljetopis,* nav. dj., str. 151.) K. Šegvić zaključuje da ovaj izvor “sadrži vijest, da su Hrvati etnički Goti, da su došli pod vodstvom Totile i njegove braće.” (K. Šegvić, *Toma Splićanin.* MH, Zagreb, 1927, str. 158.) I. Guberina također ističe: »Toma Arhiđakon (XIII. viek) i Dukljanin

prijevodu *Hrvatske kronike* na latinski, navodi kako je Stroil opljačkao primorske gradove, razrušio gradove Skradin i Solin, luku cijele pokrajine, i, nezasićen još tim zločinstvima, poslao svoga sina Sviolada s dijelom vojske "u unutarnju Dalmaciju, koja se sada zove Hrvatska, da je osvoji". Ova Marulićeva stilizacija jasno upućuje kako je on shvatio hrvatski predložak u smislu da se taj dio 'unutarnje' ili 'zagorske' Dalmacije nije ranije nazivao Hrvatska što potvrđuje njegovo shvaćanje izvornika da Hrvati prema ovom vrelu nisu starosjeditelji.

Nakon opisane pobjede braća Totilo i Stroil su se razdvojili. Totila sa svojom vojskom "rasu Istriju i Akvileju" i ode u Italiju. Hrvatska se i latinska redakcija razlikuju u stilizaciji opisa Stroilova osvajanja. Prema hrvatskoj redakciji Stroil je zauzeo "kraljevstvo od Ilirije", tj. svu zemlju "ča jest s ovu stranu Valdemije deri do Polonije" ('Polonigie'). To je, prema Šišiću, od Vinodola do Valone. M. Orbini piše: "Pelonia, o Peloviata".[129] Stroil je potom osvojio Bosnu, došao u Dalmaciju i rasuo primorske gradove. On je tada poslao sina Sviolada da zauzme "i donju zemlju i zagorsku". Stroil je s malo vojske "ostao u Prilivitu, a to je u Bosanske strane". Cesarova ga je vojska tu napala, a u tom boju je i sam poginuo. Prema latinskoj redakciji te glave Ostroilo je ušao u Iliriju i zauzeo je cijelu Dalmaciju i primorske krajeve, a potom je došao i zasjeo u "Prevalitaniju". Sina Senulada je poslao zauzeti "krajeve s one strane planina". Ni iz hrvatske, a ni iz latinske redakcije ne može se zaključiti da je Stroil zasjeo "u oblasti Prevalitani". U hrvatskoj se redakciji riječ "Prevalitana" ne spominje. F. Šišić je postojeći latinski izvornik samovoljno ispravio tako da je riječ "urbe" pretvorio u "regione" što je ovako objasnio: "U Lucija ima na oba mesta 'urbe', što je očita greška mesto regione (kod Orbina korektno: paese). Dukljaninu su urbs samo Rim i Carigrad, a sve ostale varoši: civitas."[130] Šišićevo obrazloženje nije točno. "U Vat. rukopisu stoji urbe, a tako i u Lučićevom štampanom izdanju. Prema tome trebalo je ovu riječ zadržati... Ovo Šišićevo obrazloženje izmjene mi ne prihvatamo, budući da je kod srednjevjekovnih pisaca vrlo čest običaj da značajnije gradove nazivaju urbs, a ne, kao što je slu-

(XII. viek) izričito vele, da su prvi Hrvati bili Goti, dok Porfirogenet nigdje ne veli da su oni Hrvati koji su zauzeli Dalmaciju bili Slaveni.« (I. Guberina, *O podrijetlu i kulturi Hrvata.* Hrvatska smotra, XII/1944, 6-10, 335.)

129 M. Orbini, *Il regno degli Slavi*, nav. dj., str. 207.

130 F. Šišić, *Letopis,* nav. dj., str. 295.

čaj kod klasičnih rimskih pisaca kojima je urbs Rim."[131] M. Orbini u svomu talijanskom prijevodu kaže da je Ostroilo s malo ljudi ostao "nel paese Prevalitano" ali potom dodaje da se nakon pogibije očeve "Svevlad" vratio u Bosnu ("in Bosna").[132] On tu očitu kontradikciju ne objašnjava, ali iz hrvatske redakcije jasno proizlazi da je Stroil ostao u jednom bosanskom gradu. U beogradskoj latinskoj redakciji piše "in regione Prevalitana", a malo dalje "in Prevalitana urbe". Iz hrvatske i iz latinske redakcije nedvojbeno proizlazi da se radi o gradu, a ne o području, što znači da se ne misli na Prevalitanu, kako je krivo prevedeno u latinskoj redakciji. R. Rotković posebno ističe ovo: "Ovđe je mjesto da se kaže da Prevalitana nije postojala. To je pridjev. Ostroilo 'residit in Regione Prevalitana', napisao je prepisivač, pa je velikim slovima nametnuo naziv Prevalitana. Ispravno je jedino Prevalis, prae+vallis = predolje."[133] U hrvatskoj se redakciji taj grad Prilivit smješta u Bosnu koja je, sudeći po arheološkim nalazima i mogla biti stvarno središte gotosklavinske države. Stroil je u Bosni, a ne u Duklji (Prevalitani) utemeljio svoje sjedište, a nigdje se iz glava III., IV., V., VI. i VII. ne može zaključiti da je to sjedište za vrijeme događanja, koja su opisana u tim glavama, bilo premješteno na drugi teritorij. U vrjednovanju toga problema treba znati i granice srednjovjekovne Bosne. Bosna se u srednjem vijeku prostirala od Vranice i Vlašića do Drine i od Ivan-Planine do razvođa rijeka Krivaje i Spreče.[134] Anto Babić je granice Bosne u *Ljetopisu* opisao ovako: "Bosna je u *Dukljanskoj kronici* jasnije određen političko-geografski pojam nego u Porfirogenitovu spisu. Njezino područje prostire se od Drine do Borove gore (a magno flumine Drina contra occidentalem plagam usque od montem Pini), tj. do grubo zamišljene linije razvođa između dunavskih (savskih) i jadranskih pritoka... Političko-geografsko ime Bosne prenijelo se iz ranijih, neodređenih, Porfirogenitovih granica na susjedne župe koje su prema njoj gravitirale, na istok do Drine i na jugozapad do jadransko-dunavskog razvođa... Dok Porfirogenit na čitavom teritoriju kasnije bosanske države navodi nekoliko župa i krajeva koji s Bosnom ničim nisu bili povezani – štaviše, nalazili se van njena područja – dotle se

131 S. Mijušković, *Ljetopis popa Dukljanina,* nav. dj., str. 181.

132 M. Orbini, *Il regno degli Slavi*, nav. dj., str. 207.

133 R. Rotković, *Odakle su došli preci Crnogoraca. Onomastička istraživanja.* MontEdit. Podgorica, 2000, str. 263.

134 D. Mandić, *Rasprave,* nav. dj., str. 439.

u *Dukljanskoj kronici* Bosna pojavljuje kao veća teritorijalna i politička cjelina, koja pod svojim imenom povezuje više župa, istočno i zapadno od užeg bosanskog područja, među njima i neke koje kod Porfirogenita nisu spomenute. Iz teksta koji se na to odnosi moglo bi se zaključiti da su te župe, tj. Uskoplje, Luka i Pljeva na zapadu i Drinska župa na istoku, bile već oko sredine X stoljeća u sastavu Bosne… Ovakvo Dukljaninovo shvatanje i osjećanje Bosne utoliko je zanimljivije i, kao podatak, utoliko važnije što se sasvim podudara sa shvatanjem Kinama, vizantijskog pisca druge polovine XII stoljeća."[135]

U II. se glavi opisuje nastanak države pod vlašću gotske dinastije. Prokopije (BG 1,7) svjedoči da Goti poslije gotsko-bizantskih borbi 536. godine nisu iselili iz Dalmacije i Liburnije. Te godine je, prema Prokopiju, vojskovođa Konstancijan zadobio svu Dalmaciju i Liburniju i pridobio za sebe (Bizant) sve Gote koji su nastavali te pokrajine.[136] Poslije završetka gotskih ratova s Bizantom, dakle od druge polovine VI. stoljeća do kraja VIII. stoljeća Goto-Sklavini mogli su nesmetano nastaviti vladati tim zauzetim teritorijem. "Poslije smrti cara Heraklija,... pa sve do početka IX. st. Bizant je bio rastakan dvorskim spletkama i unutarnjim nemirima te zabavljen novim neprijateljima: Saracenima i Bugarima tako, da nije mogao misliti na zapadni dio Balkana. Slabost Bizanta bila je tolika, da nije mogao dovesti u pokornost ni pojedina slavenska plemena na Peloponezu i drugim krajevima klasične Grčke, iako je u tim zemljama živjelo još mnogo grčkoga pučanstva, koje je, naravno, žudjelo za grčkom državom u Bizantu. Carigradski patrijarh Nikola Mistik zabilježio je, da su Slaveni u Peloponezu bili nezavisni od Bizanta punih 218 godina, od god. 588. do god. 806. Kada Bizant nije bio u stanju tim blizim grčkim krajevima s brojnim grčkim narodom vladati, kako bi se moglo predmnijevati, da je u to doba vladao daljnjim balkanskim zemljama... Za sve vrijeme od cara Heraklija pa do konca osmoga stoljeća nemamo nikakva povijesnog izvora, koji bi nam kazivao, da su Bizantinci vršili neku vlast na cijelom... prostoru od Raše do rijeke Vojuše."[137]

---

135 A. Babić, *Iz istorije srednjovjekovne Bosne.* Svjetlost, Sarajevo, 1972, str. 63-65.

136 Elio Bartolini, *I Barbari.* Longanesi & C, Milano, 1982, str. 654. Kad bi se Prokopijev grčki izvornik preveo i u smislu da je Konstancijan Gote "pokorio", to opet potvrđuje da oni nisu napustili Dalmaciju i Liburniju.

137 D. Mandić, *Rasprave,* nav. dj., str. 161-162.

Bosna je od VII. stoljeća do godine 1116. u odnosu na Bizant bila potpuno samostalna.[138]

Danijel Farlati je nakon posebne analize ovoga izvora, a osobito dijela o Stroilu kao utemeljitelju gotske dinastije u rimskoj Dalmaciji, zaključio: "Hoc regnum Dalmaticum a Gothis originem, a Slavis incrementum accepit."(Dalmatinska država je gotskog podrijetla, a povećana je sa Slavenima.)[139]

III. GLAVA

Potom toga slišavši Sviolad, sin Stroilov, zdviže se s vojskami što brže može, za osvetiti smrt oca svoga, da jure cesar što [je] ktio, biše učinio i pošao. I on, vidivše da jest učinjeno i da ne more [ništar] opraviti, zavede zemlju i poče na očevo misto gospodovati. I gospodujuće imi sina i postavi mu ime Silimir. I bi kraljevstvo njegovo Bosna i Valdemin deri do Polonije, tako primorsko kako i zagorsko kraljevstvo. I tako toj gospodujuće, mnoge hudobe i progonjenja i zlobe krstjanom i nepravde činjaše, navlastito koji u primorskih gradih pribivaju. I tako drugonadese[to] lito gospodstva njegova umri.

Stroilov sin Sviolad vladao je (do smrti) dvanaest godina progoneći kršćane "navlastito koji u primorskih gradih pribivaju". Njegovo kraljevstvo bilo je "Bosna i Valdemin deri do Polonije, tako primorsko kako i zagorsko kraljevstvo". U latinskoj se redakciji granica kraljevstva proteže od "Valdevina pa do Polonije obuhvatajući kako primorske tako i zagorske oblasti". Pojedini autori posve nekritički vjeruju da je riječ "Polonija" isto što i "sredovječna Polana, stara Apolonija, koja je ležala na mjestu današnje Polane, nedaleko Valone, u južnoj Albaniji".[140] U drugoj glavi hrvatske redakcije jasno stoji da se Stroilova država prostire do Poljske ("Polonije"). Redaktor je, prevodeći ovu glavu s hrvatskoga na latinski, ispustio opis granica Stroilove zemlje. U trećoj se glavi hrvatske redakcije granice Silimirove države ovako opisuju: "I bi kraljevstvo nje-

138 M. Hadžijahić, *Pitanje vjerodostojnosti sabora na Duvanjskom polju.* Godišnjak Centra za balkanološka ispitivanja broj VIII, knjiga 6, Sarajevo, 1970, str. 257..

139 D. Farlati, *Illyrici sacri.* Knjiga II, Venecija, 1753, str. 143-149.

140 D. Mandić, *Rasprave,* nav. dj., str. 467.

govo Bosna i Valdemin deri do Polonije, tako primorsko kako i zagorsko kraljevstvo." U latinskoj se redakciji iste glave to točno prevodi ovako: "Fuerunt autem regni eius fines de Valdevino usque ad Poloniam,..."[141] M. Marulić je prevodeći hrvatsku redakciju ove glave to ovako preveo: "Ipse autem Sevioladus Bosnae, Valachiae usque ad Poloniae fines et Dalmatiae Croatiaeque imperavit,…"[142]

Ime Svioladova sina bijaše Silimir. U vatikanskom rukopisu stoji ime "Syllymirum" koje je Šišić ispravio u "Selimirum" pa N. Banašević točno upozorava kako "međutim ne nalazimo da bi forma Selimir bila korektnija od forme Silimir".[143] M. Orbini je vjerojatno sam mijenjao imena u svome rukopisu. "Nije poznato ime Silimir! Dakako, u Slavena. Postoji –sil kano drugi član: Bujsil, Vasil, Usil, Gojsil, Vojsil."[144] U beogradskoj se latinskoj redakciji i Marulićevu prijevodu na latinski navodi ime Silimir, a to ukazuje da je to i bilo prvobitno ime. A. Mayer upozorava: "Silimir čini utisak, da je slovensko, kako pravo opaža Rus, ali valja primijetiti, da je osnova sil- neobična u slovenskim vlastitim imenima... Neobičnost ove osnove bit će i razlogom, zašto je Orbini promijenio ime u Selimir od običnije osnove 'selo'..., a ovaj je oblik unio Šišić i u latinski tekst, premda Vatikanski rukopis, Lucije, hrvatska redakcija, pa i Marulić imadu složno Silimir. Ali Rus nije opazio, da bi baš ovo ime moglo biti germansko... Prema tome je gotsko ime glasilo Selimereis, kasnije Silimiri, što se mnogo približuje Dukljaninovu Silimiru."[145] J. Kelemina kategorički zaključuje: "Ime Silimir ni slovansko."[146] Iz druge polovine VII. stoljeća imamo zabilježena zapadno-gotska imena Argemir i Sisimir.[147] Vladarska su imena u nekih slavenskih naroda, pa i u Hrvata (počevši od Trpimira), mogla potjecati od Gota, odnosno od ugledanja na Gote s kojima su Sklavini često živjeli u susjedstvu ili pomiješani. Ta

---

141 V. Mošin, *Ljetopis popa Dukljanina* nav. dj., str. 43.

142 P. Ritter Vitezović zaključuje (iz Marulićeva latinskog prijevoda ovog izvora) da je kralj Sviolad iz III. glave "sam vladao Bosnom,Valahijom, sve do granica Poljske, te Dalmacijom i Hrvatskom". (P. Ritter Vitezović, *Oživjela Hrvatska*. Golden marketing–Narodne novine, Zagreb, 1997, str. 99.)

143 N. Banašević, *Letopis popa Dukljanina,* nav. dj., str. 182.

144 M. Šimundić u pismu autoru iz Maribora od 16. II. 1998.

145 A. Mayer, nav. dj., str. 81-82. V. Mošin prihvaća Mayerovo obrazloženje kao "opravdano". (V. Mošin, nav. dj., str. 43.)

146 J. Kelemina, *Goti na Balkanu,* nav. dj., str. 132.

147 H. Reichert, *Lexikon der altgermanischen Namen*, I, nav. dj., str. 63, 615.

se imena hrvatskih vladara koja završavaju na – mir, odnosno – mer ne mogu ni tumačiti u duhu hrvatskoga jezika.[148] N. Rodić ističe "da je drugi član mir u slovenskoj dvočlanoj antroponimiji prevođen sa slav."[149]

Izvor doseljenike u Dalmaciju naziva poganima, a tako se nazivalo i arijance. U VI. i VII. stoljeću u nekim se "ilirskim" crkvenim općinama svetkovalo blagdane trojice gotskih mučenika.[150] U srijemskoj Panoniji, dakle u susjedstvu Dalmacije i Bosne, zna se da je u tijeku VI. i VII. st. potpuno prevladavao arijanizam. Svioladov je progon kršćana u to doba vjerojatan. Nasilno rušenje i ponovna izgradnja crkava u doba koja opisuje ovaj izvor i arheološki se može dokumentirati.[151] U cijelom se izvoru priča samo o progonu kršćana, što znači da se nisu progonili starosjeditelji koji nisu bili kršćanske vjere, dakle ni oni koji su otpali od kršćanstva. Papa Ivan IV. (+642.), rodom "Dalmatinac", šalje opata Martina 640./641., dakle nakon prethodnog pada Solina, u Dalmaciju i Istru da od "pogana" otkupi zarobljene kršćane i sakupi kosti mučenika. Pregovori o otkupljivanju zarobljenih kršćana i sakupljanju kostiju mučenika nužno pretpostavljaju dobro organiziranu vlast tih "pogana" na zauzetom teritoriju.

148 Usp. I. Mužić, *O germanskom podrijetlu etnonima Hrvat.* Zbornik u čast nadbiskupa-metropolita mons. Ante Jurića *U križu je spas.* Crkva u svijetu-Teologija u Splitu, Split, 1997, str. 303.–313. U Gota nastavak postoji i na *–mir* i na *–mer*, i ti se završetci izmjenjuju tako da prevladava *–mer* prema *–mir* u odnosu dva prema jedan. (F. Wrede, nav. dj., str. 58.) Iz doba hrvatskih vladara imamo mnogo natpisa na latinskome. U svezi s tim zanimljivo je pripomenuti kako je latinski jezik u Gota u doba Teodorika i njegovih nasljednika bio službeni jezik, čak i na specifično istočno-gotskim natpisima. (F. Wrede, nav. dj., str. 13.)

149 N. Rodić, *Slovenska nomina propria,* nav. dj., str. 316. Usp. i Virag, nav. dj., str. 4.

150 I. Mužić, *Hrvatska povijest devetoga stoljeća.* Muzej hrvatskih arheoloških spomenika. Split, 2011, str. 46.

151 *Istorija Crne Gore.* (Tekst J. Kovačevića), nav. dj., str. 358.

IV. GLAVA

I osta na njegovu mistu gospodovati sin njegov Silimir, ki, ako i poganin biše, sa svakim s mirom i z ljubavju živiše, čineći jednako pravdu. I vele krstjane ljubljaše i ne dadiše progoniti jih. I naredi s njimi, da mu budu davati dohodak. I tako opet napuni zemlju hrvatsku. I počinu za njega zemlja i za njegova gospodstva krstjane u miru pribivaše. I imi sina i bi mu ime Bladin. I kraljeva Silimir lit dvadeset i jedno, i umri.

Nasljednik Svioladov (koji je umro u dvadeset i prvoj godini vladanja) bio je sin Silimir. Bilo bi prejednostavno držati da "gotski" dio spisa završava sa Silimirom, a da od njega, dakle s dopuštenjem Gota, počinje dolazak Sklavina.[152] Za prosudbu citirane stilizacije u latinskoj redakciji treba ipak, osim identifikacije Gota i Sklavina iz uvoda (na latinskome!), imati na umu i rečenicu iz V. glave koja (u latinskoj redakciji!) glasi: "Gothi, qui et Sclavi." Neovisno od navedenoga upozorenja važno je da se u hrvatskoj redakciji spominje kako Silimir, premda poganin, nije progonio kršćane nego je naredio da mu daju "dohodak" i potom se dodaje: "I tako opet napuni zemlju Hrvatsku." U latinskoj se redakciji kaže: "Napuni (zemlju) mnoštvom Sklavina." Iz citirane se hrvatske redakcije može zaključiti da se zbog prestanka progona kršćana zemlja opet napučila, a to može samo značiti da su se u nju vratili kršćani poslije prestanka progona.[153] Iz spomena zemlje Hrvatske može se zaključiti da su

---

[152] Usp. Lj. Hauptmann, *Podrijetlo hrvatskog plemstva.* Rad HAZU, knjiga 273, Zagreb, 1942, str. 92.

[153] E. P. Naumov misli da je rečenica kako je Silimir napunio zemlju Slavenima umetak. „O kombinaciji različitih materijala u pomenutom poglavlju, čini nam se, svjedoči i to što su u glavnom rukopisu (Vatikanskom) -latinske redakcije- riječi 'mnoštvom Slovena' naknadno dopisane između redova." (E. P. Naumov, *Etničke predstave na Balkanu u epohi ranog srednjeg vijeka (po materijalima ,Ljetopisa popa Dukljanina'.* U: *Dijalog*, broj 1-2 za 1989, str. 237.) Međutim, u izvorniku stoji: „Replevit in diebus illis." Iz ovoga je očito da je prepisivač nehotice ispustio riječi o mnoštvu Slavena i da ih je zatim dopisao (istim rukopisom). Rečenica bi bez ovog dopisivanja bila besmislena. Treba napomenuti da se rečenica koju se smatra umetkom nalazi napisana u beogradskoj latinskoj redakciji pa je i to dokaz da se ne radi o umetku.

Hrvati na dijelu teritorija rimske Dalmacije bili nastanjeni u posljednjem desetljeću VI. stoljeća.

Silimir je imao sina koji se zvao Bladin. F. Šišić je (prema Orbiniju) njegovo ime "Bladinum" u latinskoj redakciji samovoljno promijenio u *Vladinum*. "Silimirov nasljednik zove se u vatikanskom rukopisu, kod Lucija i kod Marulića Bladinus, a u hrvatskoj redakciji Bladin: prvobitni je tekst prema tome imao taj oblik, pa se ne može odobriti Šišićeva konjektura Vladinus, koju je unio prema Orbinijevu obliku Vladan; Orbini je kao i inače ime promijenio i nadovezao ga uz običnije narodno, zamijenivši pače i neobični sufiks –in običnijim -an... Zanimljivo je, da ni ovdje Rus nije opazio, da bi ime Bladin moglo imati germansku etimologiju..."[154] Da je u izvoru prvobitno stajalo Bladin, dokazuje sljedeća činjenica: u latinskoj redakciji (koja se čuva u Beogradu) piše Bladin(us), a u Marulićevu prijevodu na latinski (također u Beogradu) stoji Bladimer(us). N. Radojčić posebno upozorava: "Orbini je izmenio i Bladina iz *Barskoga rodoslova* u Vladina, pa je i Šišić pošao za njim. Ali nije dobro smetati s uma da u *Dialozima Grgura Velikoga*, koji su piscu *Barskoga rodoslova* ili njegovu izvoru bili nesumnjivo poznati, ima jedan ostrogotski velikaš koji se zvao 'Blidin' (var. Blindin)."[155] J. Kelemina također zaključuje: "Enako je možna razlaga iz germanščine pri imenu naslednjega vladarja Bladin – Vladin;.."[156] M. Šimundić sa sigurnošću ističe da ime "Bladin nije slavenskoga izvora."[157] R. Rotković, navodeći primjer iz jednog djela R. Trautmanna, zaključuje: "Blad kao ime, sa toponimom: Bladislav, pri čemu je nazalni oblik lako rekonstruisati uz pomoć: Blandisclavicze 1306. na Rujanu. Trautman objašnjava da je adj. bladnyj, njem. 'ire führend' = koji vara, bludi, luta. Može li se smatrati da je Bladin denazalizovana forma polapskog Blad=Bland-in? U tom slučaju bi tačna bila verzija u Vatikanskom rukopisu i našla bi se veza sa Polabljem.«[158]

---

[154] A. Mayer, *J. Rus, Kralji dinastije Svevladičev,* nav. dj., str. 82-83.
[155] N. Radojčić, *O najtamnijem odeljku,* nav. dj., str. 16.
[156] J. Kelemina, *Goti na Balkanu,* str. 132.
[157] M. Šimundić u pismu koje je poslao autoru iz Maribora 16. II. 1998.
[158] R. Rotković, *Odakle su došli preci Crnogoraca,* nav. dj., str. 220.

V. GLAVA

Bladin, sin njegov, zauja gospodstvo i poča na očevo misto gospodovati redom i putom oca svoga Silimira. I Bladin kraljujući tako, imi sina i bi ime sinu njegovu Ratimir. I taj, kako ulize u znanje, poče kazati se vele hohol i mimogred suproć svakomu okoran. Budući jošće otac u gospodstvu, i izlize niki puk s mnoštvom prez čisla tja deri ispriko rike velike, ka se dii Velija. Ki puk izvede žene i dicu i vojsku; s njimi gredihu i s' sobom nosahu sve imanje svoje, ki čudnim zakonom hojahu. I ti obujaše kraljevstvo ko se zoviše Senobujija, ali prvo sve mimohojahu. Poglavica njih biše muž vrimenit, koga zovihu njih jazikom "bare", ča jest našim "cesar", pod kim biše devet dužev, ki gospodovahu i obladahu taj puk koga biše čudno mnoštvo. Posli obujaše Sledusiju i pojdoše u Macedoniju, njih prijaše i svu zemlju latinsku, ki se onda [za] Rimljane držahu, a sada se zovu Crni Latini, kih cesar s onimi ima mnoge rvanje. I videće da protiva njim ne može biti, učini mir s njimi. Otaj puka tvrdo viru držaše, i tako ostaviše Latine u miru. I videći kralj Bladin čudesa togaj puka i mnoštvo veliko, i razumi da jednim jazikom govore, mnogo bi vesel i tudie spravi posle i posla k njim. Ki cića jazika mnogo milostivo i s počtenjem primiše, i u miru staše, dajući jim Bladin dohodak, kako cesar biše učinio, i utakmiše se stati pod harač. Mnogo ljubeznivo živiše, toliko veće koliko vire i jazika bihu jednoga. I ne učeše rasipati, da, počeše činiti sela i pribivališća, i napunjevati što rasuli bihu. I tvrdo učeše zemlju uzdržati, ku prijali bihu.

U hrvatskoj redakciji stoji da se za Bladinova kraljevanja pojavilo mnoštvo naroda koje je krenulo od velike rijeke koja se naziva *Velija*. U latinskom tekstu piše da se za Bladinova vladanja diglo mnoštvo naroda s velike rijeke Volge po kojoj su dobili ime Vulgari. Po hrvatskoj redakciji doseljenici su došli od rijeke *Velije*, zauzeli Senobuju i odatle krenuli u Sledusiju, a latinska ih redakcija vodi ravno s Volge u Sylloduxiju.[159]

Doseljenici su osvojili i "svu zemlju latinsku". Važna je stilizacija da se ondanji "Rimljani" nazivaju "črni Latini". To su ostatci starosjedilačkog stanovništva koje se nazivalo Romanima (Rimljanima), odnosno

[159] Ima i mišljenje (Jordan Tabov) da je termin „Sylloduxia“ skraćenica od dva naziva: „Syllimir(us)=Syll(i)+mir(us Sylloduxia=Syll(o)+dux(ia).“

Latinima, zato što su bili, bez obzira na etničku pripadnost, pripadnici Rimskog Carstva. U latinskoj se redakciji te negdanje "Rimljane" prevodi s riječju "Morovlachi" (Morovlasi), odnosno "črni Latini". Iz toga slijedi da se u latinskoj redakciji starosjeditelji Romani, odnosno Latini identificiraju s pojmom Vlah. Logično je zaključiti da je pojam Vlah u srednjem vijeku obuhvaćao gotovo sve negdanje pripadnike Rimskog Carstva, tzv. Romane (Rimljane), neovisno o njihovu etničkomu podrijetlu i da je ta oznaka Vlah tek u kasnomu srednjem vijeku postala i sinonim za pastirsko zanimanje.

Car Konstantin je nakon mnogih neuspjelih ratova s doseljenicima od rijeke *Velije* sklopio s njima mir. Kralj Bladin, videći da ih je veliko mnoštvo i shvativši da govore istim jezikom kao i njegov narod, također sklopi s njima mir. U hrvatskom rukopisu, koji se čuva u Vatikanu, stoji riječ "harac",[160] što je (i) Šišić pročitao kao "harač".[161] K. Mlač ističe sljedeće: "...potrebno je upozoriti čitače (osobito stručnjake, povjesničare) da fraza *Hrvatske kronike* 'utakmiše se stati pod harac' nema nikakve veze s haračem. Riječ 'harac', često kraćeg oblika 'harc', znači u starom hrvatskom govoru 'bitka, borba, rat'. Tu frazu je tako preveo i Marulić na latinski u značenju 'suzdržavali su se rata, nisu htjeli ići u rat'."[162] U Orbinijevu talijanskom prijevodu nema spomena o davanju dohotka. Car je, prema Orbiniju, poslije neuspjelih borbi s novim doseljenicima sklopio s njima mir, a tako se ponio i kralj "Vladinus".[163] Ni u latinskoj redakciji ne piše da je taj kralj novim doseljenicima davao dohodak.[164]

Nastavilo se u miru živjeti s novim došljacima koji bijahu iste vjere i istoga jezika. U latinskoj se redakciji spominje da se oba naroda poče-

---

160 Usp. I. Kukuljević, *Prvovjenčani vladaoci Bugara, Hrvata i Srba,* nav. dj., str. 11.

161 F. Šišić, *Letopis,* nav. dj., str. 390.

162 K. Mlač, *Mimoiđeni izvori najstarije hrvatske povijesti.* Marulić, X/1977, 5, str. 424. O značenju riječi "harac" u smislu "boj, rat" vidi *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. III. dio, JAZU, Zagreb, 1887-1891, str. 568.; Vladimir Mažuranić, *Prinosi za hrvatski pravno-povjestni rječnik.* I. dio, JAZU, Zagreb, 1908.–1922, str. 373.; Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika.* Knjiga prva, JAZU, Zagreb, 1971, str. 655. Usp. i F. Holthausen, *Götisches etymologisches Wörterbuch*. Carl Winters Universitätsbuchhandlung, Heidelberg, 1934, str. 43.

163 M. Orbini, *Il regno degli Slavi*, nav. dj., str. 208.

164 F. Šišić, *Letopis,* nav. dj., str. 298.

še uzajamno voljeti “to jest Goti, koji su i Sklavini, i Vulgari, a najviše zato što su oba naroda bili pogani i što su imali isti jezik”. Doseljenici su započeli živjeti na zauzetoj zemlji, i to, kako latinska redakcija ističe, sve do današnjega dana. Iz toga cijeloga opisa slijedi da su ti doseljenici osvojili pokrajinu Sledusiju, cijelu Macedoniju i čitavu pokrajinu Latina (Rimljana). Hrvatska redakcija ne spominje dolazak “Vulgara”. Ako se vladari iz toga izvora računaju od oko 541. godine kad je živio poznati povijesni Totila, Bladin je prema redoslijedu vladara u spisu morao živjeti mnogo prije 679. godine. Ako se, pak, početak Stroilova vladanja i pogrješno datira (prema Orbiniju) u (oko) 495., te ako se koriste podatci iz spisa da je Sviolad vladao dvanaest godina, a Silimir dvadeset i jednu godinu, može se zaključiti da je Bladin započeo vladati tek pri kraju VI. stoljeća, a to je zapravo mnogo prije nego su Bugari doselili. Bladin je, ako se prihvati realno Marulićevo datiranje osvajanja od strane Goto-Sklavina u godinu 547. vladao mnogo godina prije 679. godine. On je mogao zavladati u posljednjem desetljeću VI. stoljeća ili u prvom desetljeću VII. stoljeća. Bugari su (osim toga) došli kao jaka ratnička grupacija i oni ne mogu biti “veliko mnoštvo” koje je zauzelo spomenute pokrajine. Tu se može raditi samo o još jednom doseljenju dijela pučanstva, koje izvori nazivaju “Sklavini”, a koji su stvarno i doseljivali u drugoj polovini VI. stoljeća. M. Hadžijahić ističe da isti jezik može biti samo slavenski, a Bugari koji su doselili govorili su starobugarski i nikada nisu naselili zapadni Balkan.[165] Da se ne radi o Bugarima, dokazuje i činjenica da prvobitni (stvarni) teritorij bugarske države iz druge polovine VII. stoljeća ne odgovara opisu iz ovoga djela. Ni iz titule “cagan” (kagan), kojom su doseljenici zvali svoga vladara, ne može se zaključiti da se radi o Bugarima. Ta je titula poznata u Slavena, Avara, Kazara i Normana, a u Bugara je glasila “kauhan”.[166]Ako bi se prihvatilo mišljenje da su Latini, odnosno “pogrčeni Cincari”, običan puk (prosti narod) nazivali “vulgari”[167] onda je u latinskoj redakciji točno preveden navod iz hrvatske redakcije “niki puk s mnoštvom”. U ovom smislu pojam “vulgari”

---

[165] M. Hadžijahić, *Hipoteza o tzv.«Trećoj slavenskoj seobi« na Balkan.* Kopija rukopisa u posjedu autora, str. 37-38.

[166] V. Mošin, *Ljetopis popa Dukljanina,* nav. dj., str. 45.

[167] Jovan Dragašević, *Makedonski Sloveni.* Prometej, Novi Sad, 1995, str. 30-31, 34-37.

nema etničko značenje i pogrješno je shvaćanje u smislu izjednačivanja "vulgari" = Bugari.[168]

U svezi s rečenicom "Gothi qui et Sclavi" treba reći da isto piše i Toma: "Gothi et nihilominus Sclavi". Ako je istina da su Goti dolazeći sa sjevera Europe predvodili osvajanja teritorija na Balkanu sredinom VI. stoljeća onda sličan opis tih zbivanja u *Hrvatskoj kronici* i u *Solinskoj povijesti* samo potvrđuje povijesnu vjerodostojnost ova dva vrela, odnosno njihovu moguću utemeljenost na onima još starijima. Opisuju li dva povijesna spisa istu povijesnu prošlost onda njihov sadržaj mora biti isti ili sličan. Poistovjećivanje Gota i Sklavina, koja se očituje u oba spomenuta izvora, bila je tada uobičajena. Neovisno o tome je li se to poistovjećivanje shvaćalo kao etnička istobitnost Gota i Sklavina, ono je shvatljivo i zbog toga što su Sklavini služili u gotskoj vojsci. Potpuno je neobrazloženo Šišićevo mišljenje da izvor identificira Gote sa Sklavinima "samo dotle dok su neznabošci, to jest dok nisu primili krštenje, pa zato i govori o Gotima tek u prvim glavama svoga *Letopisa*."[169] "Međutim, analiza prvih stranica pomenutog spomenika, gdje doista jedino i nailazimo na Gote, uvjerava nas u suprotno. Prije svega u vezi s tim treba pomenuti i uvod u *Ljetopis* gdje anonimni autor u potpunosti identifikuje Gote i Slovene uopšte ne pominjući njihovo 'neznaboštvo' (zanimljivo je što on, obraćajući se svojim čitaocima), *Spis o Gotima naziva* –'koji se latinski naziva *Kraljevstvo Slovena'*. I dalje u prvim odjeljcima svoga djela nepoznati autor se trudi da neprimjetno 'pređe' s naziva Goti na etnonim Sloveni. Po našem mišljenju ovu činjenicu kao i samu upotrebu termina 'Goti' samo u početnim odjeljcima *Ljetopisa*, prije treba posmatrati kao dokaz koji nam svjedoči da je njegov autor koristio nekakav makar i nevelik *Spis o Gotima*; on je zatim mogao biti oznaka znatno obimnijeg djela premda je ovakva pretpostavka bila odbačena od strane F. Šišića."[170] V. Mošin, koji se inače povodi za mnogim Šišićem sudovima o ovom izvoru, prihvaća Radojčićevu opasku da u spisu izraz Got "nema i ne može imati prezriv smisao heretika, jer u naslovu svog djela čitavu svoju državu '*Regnum Sclavorum'* identificira s Gotima."[171] Do-

---

168 Detaljnije u: I. Mužić, *Hrvatska* povijest, nav. dj., str. 124-127.

169 F. Šišić, *Letopis,* nav. dj., str. 112.

170 E. P. Naumov, *Etničke predstave na Balkanu,* nav. dj., str. 236.

171 V. Mošin, *Ljetopis popa Dukljanina,* nav. dj., str. 29.

seljenici svoga poglavicu (u latinskoj redakciji) nazivaju “bare”, a ta je riječ, kako se u literaturi navodi, bila u uporabi i u Gota.[172]

Bladinov se sin u hrvatskoj redakciji zvao Ratimir, čije se ime u vatikanskom rukopisu piše “Ratomirum”, a to je Šišić promijenio u “Ratimirum”. U beogradskoj latinskoj redakciji stoji “Ratomir”, a u Marulićevu beogradskom prijevodu na latinski piše “Ratimer”. To je ime, kako Mayer misli, slavensko “a teško da mu može odgovarati kakvo gotsko... Zapadnogotski kralj Teoderik (V. vijek) imao je doduše sina Ratamara, ali je to vjerojatno pozajmljeni oblik.”

U Marulićevu (beogradskom) prijevodu na latinski navodi se da je Bladin bio kralj Solina (“Bladinus autem Salonarum Rex”), što znači kako Marulić, koji je imao u rukama hrvatski izvornik, sjedište Bladinova kraljevstva smješta u Solin.

VI. GLAVA

Meju tim umri kralj Bladin i sede na misto njegovo sin njegov Ratimir, i poče kraljevati. Ki biše velmi krstjanski neprijatelj i poče mimored činiti protiva krstjanom i iskaše zatrti ime kristjansko po svem kraljevstvu svome. I tako mnoge grade i mista krstjanska raščini, a krstjane u hlapstvo obrati. I tako primorske gradove zgora rečene, u kih se opet bihu zemljaci i mišćane skupivše [se] podvignuli za oca njegova kralja Bladina, (do)rasu i u hlapšćinu obrati. Tada krstjane, videći se u toj tuzi i nevolji, počeše po gorah i vrsih od gor i [po] tvrjah činiti kako tko mogaše za shraniti se, dokla Bog prigleda i dvigne bič poganski i dokla milostiv prigleda tolikim nevoljam.

Kad je Bladin umro, naslijedio ga je sin Ratimir koji je bio veliki neprijatelj kršćana, a oni su pred progonima bježali u gore. Ni u jednoj se

[172] “Vidim,... u francuskoj stručnoj publikaciji ‘Revue internationale d’onomastique’ 9. Annee Nr. 1 (1917), komentar: ‘Bare’, de bairan, konstataciju, da su to gotske riječi. Isti naziv ‘bare’ može se naći i u poljskim izvorima, a označuje pripadnika visokoga plemstva s vladalačkim funkcijama, vjerojatno ostala kod svojedobne selidbe Gota. *Hrvatska kronika* ju je ispravno registrirala.“ (Stjepan Buć, *Problemi etnogeneze Hrvata.* Hrvatska revija, XX/1970, 4 /80/, 939.)

redakciji ne spominje koliko je godina Ratimir vladao. F. Šišić ističe da je ono što se priča o progonima kršćana u ovoj VI. i u VII. glavi "potpuno... istorijski verna i ispravna opšta slika".[173]

VII. GLAVA

I umri Ratimir i ne ostavi sina na njegovu mistu. I stavi se [kraljevati] jedan od njegova kolina [a potom drugi]. I on umr[v]še, ne biše veće kralji togaj kolina ki oba nemilostivo krstjane progonjahu. I po ovih dviju, jedan za druzim, druga dva kraljevaše, i ne mnogo lit živiše po dopušćenju onogaj, ki sve može. Koji svi četiri vele nepravedni i krstjanom neprijatelji i suprotiva njim tvrda srca [bihu], i tolika progonjenja činjahu, koliko bi [bilo] mnogo govoriti, zašto mnogo suproć krstjanom činjaše, tako ki u primorske kako ki i u zagorske strane bihu. I tako mnogi krstjane ne mogahu trpiti i mnozi stisnuti od nevolje k poganom se pričinjahu i k njih zakonom pristavahu. A ki u vrsih i u tvrjavah obraše i voliše trpiti onu tugu i nevolju prijimati i njih progonjenje, ko jest vrimenje, nego li u vike dušu izgubiti.

Iz glave se VII. osjeća prava stvarnost tadanjih događanja. Poslije Ratimira, koji nije imao sina, kraljevao je jedan, a poslije njega drugi vladar njegove loze. Obojica su nemilosrdno progonila kršćane. Poslije te dvojice vladala su dva kralja, jedan poslije drugoga, koji nisu živjeli mnogo godina. I ta su dva kralja bili, kao i njihova dva prethodnika, žestoki progonitelji kršćana u primorskim i u zagorskim stranama. Mnogi kršćani, koji nisu mogli trpjeti teško progonstvo spomenuta "četiri rđava kralja", "k poganom se pričinjahu i k njih zakonom pristavahu". Izbjegli su se kršćani sklonili po vrhovima planina i utvrda. U latinskoj se redakciji spominje da su u doba te četvorice kraljeva mnogi kršćani iz primorskih i zagorskih krajeva danomice bježali k onima što su živjeli po planinama i utvrdama voleći s njima radije trpjeti progonstvo i bijedu radi spasenja duše, nego kratko uživati s nevjernicima (cum gentilibus) i izgubiti dušu. Što hrvatska redakcija piše o otpadu kršćana "potpuno odgovara prilikama za seobe naroda, kako ih poznajemo iz onodobnih vje-

173 F. Šišić, *Letopis,* nav. dj., str. 426.

rodostojnih izvora".[174] M. Medini je točno upozorio na razliku koja postoji između hrvatske i latinske redakcije te glave. "U glavi VII. razlika je između hrv. i lat. redakcije što po hrvatskoj Ratimir nije imao djece već ga je naslijedio jedan od njegova koljena, a poslije ovoga (po Marulićevu prijevodu) drugi. Njim se utrnula loza, pa su došla na vlast druga dva. Prema latinskoj su redakciji poslije smrti Ratimirove vladala četverica od njegova koljena 'non in uno quidem tempore sed unus post alium temporibus suis'."[175] Iz hrvatske redakcije ove glave proizlazi da je u drugoj polovini VII. stoljeća prestala postojati vladavina dotadanje gotske dinastije koju je utemeljio Stroil. Da su do tada stvarno vladali (i nad Hrvatima) kraljevi gotskog podrijetla potvrđuju i gotska imena nekih od njih (Silimir iz druge polovine VI. stoljeća i Bladin oko godine 600.).

Anton Zakarija posebno ističe da se pisac ovog izvora otkriva kao savjestan kroničar. "Da je htio, on je ovim vladarima mogao dati bilo kakva imena. Dočim to nije učinio, jer im imena nije znao, nužno je zaključiti da je u svoj spis unosio samo činjenice koje je poznavao."[176]

Prema Radojčićevu mišljenju ovom sedmom glavom "svršava se uvodni deo *Barskoga rodoslova*,... Odeljak je, s književnog gledišta, zaokružen na hvale vredan način."[177] Važno je dodati da s ovom glavom završava dio izvora u kojemu, po svemu sudeći, nema umetaka od strane prepisivača, odnosno redaktora.

2.

VIII. GLAVA

I pomanjkavše ti rečeni i nepravdeni kralji, osta sin jednoga ki bi napokonji, komu biše ime Satimir. I ta kako prija gospodstvo, poče ljubiti krstjane i ne da jih progoniti. I za njega opet poče vira procvitati i očitovati se krstjane, jere cića straha krijahu se. I u tom vrimenu biše u gradu, ki se zoviše Tesalonika, jedan človik mnogo naučen i filosof, imenom Konstanc. I taj muž biše sa svima dobar i sveta života, i u onom mistu velik meštar i velmi spametan i od ditinjstva muž svet. I nadahnut duha

[174] D. Mandić, *Rasprave,* nav. dj., str. 458.

[175] M. Medini, *Kako je postao*, nav. dj., str. 151.

[176] A. Zakarija, *„Hrvatska kronika" i hrvatska povijest.* U: Marulić, XXVI/1993, 4, str. 496.

[177] N. Radojčić, *O najtamnijem odeljku,* nav. dj., str. 68.

svet[og]a, i izide iz Tesalonike i pojde u Kazariku i onde pripovida viru krstjansku i kršćaše, ki se obraćahu, u ime oca i sina i duha svet[og]a. I na viru krstjansku obrati svu Bulgariju.

Poslije smrti četiriju nepravednih kraljeva ostao je sin jednoga od njih, koji se u hrvatskom tekstu zove Satimir, a kojega u devetoj glavi ista hrvatska redakcija zove Satamir. (U Marulićevu prijevodu na latinski, koji se nalazi u Beogradu, piše "Satimerius".)

Iz sadržaja je VIII. glave očito da se ona u jednom svom dijelu ne nastavlja na pričanje prethodnih glava. Pisac izvora, bolje reći redaktor, poslužio se nekom od tada postojećih verzija ćirilometodske legende. Za Satimirova doba pojavljuje se Konstantin (Ćiril) koji je pošao u Kazariju propovijedati kršćanstvo i koji je obratio svu "Bulgariju". Konstantinova se misija u Kazariji zbivala u drugoj polovini godine 860. i u prvoj polovini godine 861. F. Šišić točno ističe da "kod krštenja Bugara nisu stvarno učestvovali ni Konstantin ni brat mu Metodije".[178] Kad bi to pripovijedanje bilo točno, odnosno kad podatak o pokrštenju Bugara ne bi bio glosa, onda se sve to moglo dogoditi tek u drugoj polovini IX. stoljeća kad je stvarno živio Konstantin (Ćiril).

IX. GLAVA

I ta umri kralj Satamir i prija kraljevstvo i poča kraljevati muž dobar i pravden, imenom Budimir, koga biše meju inimi obratil rečeni Božji sluga i muž. Ki kralj biše naučen, koji za mnogo dan pričaše se s filosofi, kojih razumom svojim dobivaše. I pojde i on u Kazariku i onde dobrovoljno primiše ga, i veseljahu se gospodstvu njegovu. I onde pribiva kraljujući sveti puk, koji Konstanc biše obratil. I tada biše papa Stipan i posla listove ka svetu mužu Kostancu zovući ga k sebi, jere slišao biše, kako pripovidaše viru Isusovu i da biše tolik puk obratio na viru Isusovu, i zato ga viditi želiše. I tako sveti muž Konstanc naredi popove i knjigu harvacku i istumači iz grčkoga knjigu harvacku: istumači evanjelja i sve pistule crikvene, i tako staroga kako novoga zakona, i učini knjige s papinim dopušćenjem, i naredi misu i utvrdi zemlju u viru Isukrstovu. I vaze prošćenje i obrati k Rimu put svoj, koji mu pod posluh sveti zapo-

[178] F. Šišić, *Letopis,* nav. dj., str. 426.

vidin biše. I gredujući navrati se na kraljevstvo svetoga puka, koga biše na viru obratio, kojih gospodovaše mudri i dobri kralj Budimir, koji po Konstancu biše naučen u viru. I razumivše kralj prišastje Konstanca, bi vele vesel i s podštenjem primi ga. I tada poče Konstanc život i čudesa Isukrstova pripovidati i napuni i utvrdi kralja u viri svetoga jedinstva i trojstva božanstvenoga. I u svem kralj virova i krsti se sa svimi, ki još u kraljevstvu njegovu bihu nekršćeni. I papa kada biše poslal po blaženoga muža Kostanca, posal koji k njemu dojde, po papinu dopušćenju posveti ga za koludra. I pribivše blaženi muž s kraljem nikoliko dan, koji jure utvrjen u viri i zakonah Isukrstovih [biše], vazam prošćenie od obraza kraljeva i onoga svetoga puka, pojde k Rimu.

I u to vrime bi učinjeno veselje veliko meju krstjani i svi oni, ki bihu u tvrjavah i u vrsih gorskih i ki tajahu se i krijahu se i nepovidahu se krstjane, očitovaše se, odvrg[ši] strah. I svi ki bihu progonjeni vratiše se i počeše slaviti ime Isusa propetoga. I tako kralj svetoga puka zapovidi svim, koji latinski govorahu, da se vrate svi u mista svoja i da podižu i naprave gradove, koji po poganeh bihu rasuti i požgani.

I tako iskaše Budimir kralj svetoga puka, kako bi rasute gradove sazidal i napunio. I to mu ulize u misal, kako bi za svoga vrimena opet zemlju, kako je i prvo bila, [dal] napraviti, zašto imaše mnoštvo ljudi, da, sve biše izmišano. I tako razabrati kralj odluči zemlju i ljudi, i staviti opet u prave zakone. I iskaše kako bi mogal najbolje iznajti. I natoj skupi sve starce i mudrace gospodstva svoga i poče njim od volje i odlučenja govoriti, moleći, da bi [tko] o boljemu redu pomislio i tomu da se najde način k volji i misli kraljevi. I tako st(o)eći nikoliko dan, nitkor ne bi, tko bi tomu umil red najti i kralju niki put ukazati od odlučenja njegova. I bi napunjen mudrosti od boga i pride mu u misal, da pošlje ka svetomu ocu papi Stipanu i ka cesaru Konstantinu, oni k misli njegovoj da bi dali pomoć i da bi mu poslali brveleže stare, u kih su pisane sve zemlje i kraljevstva. I moleći rečeni kralj svetoga oca papu [i cesara], da bi s njimi poslali nikoliko i mudraci. I kada posli od kralja i svetoga puka k papi Stipanu [pridoše], tomu svet[i] otac bi vele vesel i dobrovoljan, cića toga novoga pitanja od dostojnoga krstjanina, ki po poslih moljaše svet[og] a oca papu, da bi ga hotil napitati hliba nebeskoga i da ga nasladi riči Božije, ku srcem željaše čuti.

I k tomu svet(i) otac dobrovoljno prigleda i posla naučena človika, a vikarija svoga, u ime svoje i svete crikve krstjanske, jednoga gardina-

la, komu poda u svem oblast svoju, da more dati i uzeti, svezati i razvezati. I posla drugoga gardinala i s njimi dva biskupa, a toj da imaju oni sveti puk kripiti i u viri pripovidati, i da jih imaju veseliti od njih dobra učinjenja, i popove (crikve) učiniti i crikve krstiti i ine riči potribne krstjanom narediti.

I tako prišadše rečeni gardinali i biskupi, najdoše kralja na planini, ka se diše Hlivaj. Suproć kim izlize kralj s mnoštvom ljudi, jere čekaše jih zač znaše njih prišastje na ove strane, i biše skupio oda svih rusagov ki pod njim bihu. I tuj odasvud dojdoše krstjane. I tako kralj sa svim mnoštvom, ko pri njemu biše, prija jih s velikim počtenjem. I tako kralj zapovidi, da vas puk zemlje njemu podložne skupi se na ovom polji. I u toj vrime dojdoše posli od c[es]ara Mihajla i oni posli s počtenjem velicim biše prijati. I budući svi skupljeni, i biše veće jazikov, i s njimi biše dobri kralj Svetoga nauka i počeše sa /s/hodom za dva[na]deset dan, od kih osam dan ne govoriše negoli o strani crikveni, crikvam prigledajuće i k njim red napravljajuće i narejujuće put od spasenja. Potom toga četiri dni čtiše stare priveleže, ki bihu iz Rima prineseni, tako grčkih kako svih kraljevstvi i gospodstva jazika harvacskoga, tako primorsko, kako zagorsko. I toj slišeći vas puk, kako spovidahu privelezi stari, po papi i cesaru poslani, od svih zemalj i kako diljahu zemlju od zemlje, i kako biše zemlja od zemlje počtovana, i puk od puka i kraljevstvo od kraljevstva, i toj sve razumi[v]še, bi vele ugodno tako kralju tako svim, ki ondi u skupu bihu. I gardinali i biskupi s voljom svega puka posvetiše kralja i potvrdiše u kraljevstvo, i svim zemljam, ke pod njim bihu, zapovidiše posluh i volju kraljevu i ostatka njegova.

I potom učiniše arhibiskupe i biskupe, i posvetiše jih, i razdiliše jih po gradih onakoj, kako i prvo raspa biše bilo, i ka počtenja bihu prvo imili, da i u napridak onako bude. I tako poslaše dva arhibiskupa: jednoga u lipi i nesrićni grad Solin, koga malo ali ništar biše ostalo, jere po nemilostive Gote biše požgan i rasut, a drugoga arhibiskupa poslaše u Duklji. I mnoge biskupe razdiliše po mistih i podložiše jih pod posluh rečenih arhibiskupov, toliko pod svakoga. I tako mnoge crikve, ke bihu zatvorene, uzdvignute biše. Iularediše biskupom i arhibiskupom, da se svete crikve. I postavi kralj zagovor velik svim mistom, da svaki brani crikvu i crikvene stvari, i da bi ne smio nitkor posiliti crikvu ni redovnika u ničemur i da nitkor nima suproć njoj moći ni slobodšćine, razmi njih pogla-

vica, što su arhibiskupi i biskupi. I tko bi protiva tomu učinio, to je učinio suprotiva kralju i kruni, ča jest suprotiva svemu kraljevstvu.

I tako crikvene i duhovne stvari prvo naredivše, potom toga po rečenih barveležih razdili zemlje i stavi jim mejaše i tolikoje meju gradi i županij. I naredi gradovom i mistom zakone i običaje, i razdili vode i naredi gradovom i mistom dohodak. I svim zemljani mejaše položi[v]še i sve naredivše, što je s ovu stranu gore k moru, prozva Primorje, i rike, ke ishode iz gor od zapada sunčenoga i pristaju u veliku riku Dunaj, onoj zvaše Surbiju. I Primorje razdili na dvoje počamše od mista grada kij po poganih bi razrušen, ki se zove Dalma, gdi sa (s)hodom biše, deri do mista, ko se zove Valdemin. Od Dalme do Valdemina prozva Harvate Bile, što su Dalmatini Nižnji. I još od mista Dalme do Bandalona grada, ča se sada zove Drač, dotla prozva Gornju Dalmaciju i to[li]koje Surbiju, ča jest Zagorje. I tuj na dvoje razdiliše počamše od gornje strane Drine, ča jest na zahod sunčeni do gore Borave, a toj prozva Bosnu, i od Drine do Lipa prozva Ras, ča je Raška zemlja.

I svakomu mistu postaviše mejaše i svakomu tih mist postaviše bana, a nigdi duža. I tada [narediše da] svaki tih banov i dužev budu od pup[k] orizine plemeniti i oni da učine kneze od svoga kolina i učiniše satnike, ki satnici biše nad stotinu ljudi, i te satnike učiniše svake zemlje ljudi. I daše svakomu banu sedam satnikov, i da budu rečeni satnici z bani puku suditi, a s duži, aliti s hercezi, pet knezov i da s njimi pravo sude puku. I zapisaše časti i dohotke banom i hercegom i knezom i satnikom. I odlučiše da svaki knez prizove jednoga satnika i da nima prez rečenoga reda nijedan sud biti tvrd. I odlučiše da svaki sudac ima kralju davati treti dil dohotka, da ga poznaju za gospodina i da bude kralj svim, a oni svaki po sebi; da kralj nada svimi poglavje i starišina [bude] i da svi zapovid kraljevu trpe. I mnoge dobre zakone postaviše, ke bi mnogo govoriti. Da, ako tko hoće napuno znati naredbu ku učiniše i mejaše kudi postaviše i zemljam imena, vazmi knjige ke pri Hrvatih ostaše i pri njih se nahode, a zovu se Metodios.

I po tom narejenju gardinali i biskupi i posli cesarovi, videći da su svaka [narejenja] narejena, od blaženoga kralja i Svetoga puka vazeše prošćenje i odpraviše se s velicim počtenjem i dari. I posli pošadši, hercezi i bani i knezove i satnici, ki bihu postavljeni, i vas puk s voljom kraljevom razajdoše se i pojdoše domom i u svoju zemlju.

I po tom blaženi kralj kraljeva lit četrdeset i miseci tri s voljom [onogaj] ki sve može. I imi u starost svoju sina. I sedminade[se]te dan umri, na devet miseca marča i pogreben bi u crikvi blažene svete Marije u gradu Dokoliji s velikim počtenjem i plačem svega puka ki odasvuda prihajahu za mnoge dni k onoj crikvi plačuće svoga dobroga gospodina. I ditića, komu izdili ime bihu Svetolik, proslaviše za kralja i gospodina.

U glavi se IX. hrvatske redakcije govori o Budimiru kao kralju sa sjedištem u Bosni. M. Hadžijahić posebno napominje da se pod "*regnum Sclavorum*" smatra područje Bosne i da se prema dubrovačkim kronikama prvi "slavenski" vladari u ovome izvoru redovito tretiraju kao bosanski.[179] On zaključuje da je naziv Srbija u devetoj glavi *Ljetopisa* "stranog, po mojem mišljenju dubrovačkog porijekla" i to posve logično obrazlaže:

"Jedno mjesto u 9. pogl. hrvatske redakcije *Ljetopisa* svjedoči o tome da se pod imenom Srbija podrazumijeva Raška, ali ne i Bosna. Kada ljetopisac kaže: 'i rike, ke ishode iz gor od zapada sunčenoga i pristaju uz veliku riku Dunaj, onuj riku zvaše Surbiu', ne podrazumijeva Bosnu, jer bi spomenuo rijeku Savu. Područje Srbije određuje prema Dunavu i rijekama koje tamo izviru, a to su Djetinja, Rzav, Moravica, Morava, Raška, Ibar, Sitnica i Lab. Da je to područje Srbije odnosno Raške, vidi se iz 14. pogl. hrvatske redakcije, gdje doslovno stoji: 'Zagorje, ko Srbiju zovu, ča jest g Dunaju i g Bugare, ko se sada zovu, ča jest tja do Paunja polja'. Paunje polje jesu Pauni oko Uroševca, na jugu Kosova. Srbija je i ovdje smještena uz Dunav, sjeverno od Kosova. Termin i pojam *zagorje* različito je određen u 9. pogl. i na drugim mjestima u različitim verzijama Dukljaninova ljetopisa. Prema 11. pogl., Zagorje bi sačinjavale Raška i Bosna, dok se u 14. pogl. govori o području sjeverno od Kosova. Zagorje se spominje i u 2. i 3. pogl. te u dodatku *Hrvatske kronike*, u 27. i 28. poglavlju. Na svim navedenim mjestima Bosna se odvaja od Zagorja: u 2. pogl. kazuje se kako je Stroin osvojio Bosnu i pošao u Dalmaciju, pa ni to 'ne bi mu dovoljno', već je poslao s vojskom sina 'da bi obujal i donju zemlju i zagorsku'. U 27. pogl.

[179] M. Hadžijahić, *Pitanje,* nav. dj., str. 238-239. Usp. Martin Eggers, *Das 'Grossmährische Reich' : Realität oder Fiktion?* Anton Hiersemann, Stuttgart, 1995, str. 205-211.

navodi se kako ‘veliko bogactvo biše, tako u Zagorje, kako u Primorje za pravednog kralja Zvonimira’, dok se u 28. pogl. za Belu I, koji ‘vaze kraljevstvo Hrvatske’, dodaje: ‘I vazam Hrvate, i zagorsko i primorsko i bosansko kraljevstvo’. Prema izloženom, Zagorje se protivrječno određuje već u samom *Ljetopisu*. Zagorje u smislu 9. pogl. ne javlja se nigdje ni u starijim, ni u novijim povijesnim izvorima, osim u onim koji se temelje na *Ljetopisu popa Dukljanina*. Ove nedosljednosti proizašle su iz činjenice da je naziv Zagorje, a također i Prigorje, stajao u predlošku, ali samo u smislu župe Zagorje. Povijesni izvori kasnijega srednjeg vijeka, kao i turskog razdoblja, spominju Zagorje kao bosansku župu (županiju) između Gornje Neretve i Drine. Zagorje leži tačno na sjevernoj strani od planinskog lanca koji ide od Prokletija do Zelengore i čini u ovom dijelu vododjelnicu između rijeka koje utječu u Jadransko more i u Savu. Na južnoj strani tog planinskog lanca nalazi se Podgorje, o kojem govori *Ljetopis popa Dukljanina* u 30. pogl. latinske redakcije. Na Zagorje se nastavljaju Neretva i Rama, koje po Dukljaninu također pripadaju Prigorju. Na južnoj strani ovoga planinskog lanca leži Podgorje ‘latine Submontana’ (30. pogl.), a sučelice mu je na sjevernoj strani župa Zagorje, koja je više nego vjerovatno i u Dukljaninovo doba bila samo župa, latinski nazvana Transmontana (9. pogl.). Zagorje se očito nalazilo u prvobitnom tekstu, ali je do nas dospjela verzija sa iskrivljenim podacima i umecima. Zagorje koje je stajalo nasuprot Podgorju nešto je posve drukčije negoli široki prostor Raške i Bosne. Analizirajući navode u *Ljetopisu popa Dukljanina* o podjeli Srbije na Rašku i Bosnu, Relja Novaković nalazi da ‘sa Dukljaninovim podacima o Bosni i Raškoj kao sastavnim delovima Surbije (Srbije) nešto nije u redu. Najverovatnije je da su neki poremećaji nastali u kronološkom određivanju… Moramo se pitati šta je Dukljanin uopšte hteo da kaže sa onom podelom Surbije na Bosnu i Rašku kad u čitavom svom spisu nijednoj od njih ne pridaje nikakav značaj… Ova podela Surbije na Bosnu i Rašku sasvim je nejasna.’ (Relja Novaković, *Gde se nalazila Srbija od VII. do XII. veka*. Beograd, 1981, str. 137 i dalje.) Prema tome, teško da je jedan domaći pisac mogao tako odrediti Srbiju u drugoj polovini XI. st. – smatram da je tekst tada nastao – a još manje u drugoj polovini IX. st., kada je mogao biti održan Sabor. Nasuprot tome, Dubrovčani su imali interesa na taj način povezati Srbiju i Bosnu. Polazeći od postavke da se crkvena podjela ravnala prema političko-teritorijalnoj podjeli, Dubrovčanima je bilo jako stalo da

opravdaju formulaciju ‘regnum Serviliae quod est Bosna’. Zbog toga je nastalo više dubrovačkih krivotvorina koje su korištene u kasnijoj borbi dubrovačke i barske crkve, pa je u istu svrhu trebao poslužiti i falsifikat u 9. poglavlju.”[180] Bizantski pisac Kinam kaže izričito da rijeka Drina rastavlja Bosnu od Srbije.[181]

M. Hadžijahić je uvjerljivo upozorio i na mogućnost stvarnog postojanja kralja Budimira. “Možemo dakle, pretpostaviti da je Dukljaninu bilo u interesu da ime glavnog aktera na Duvanjskom saboru bude autentično. Ime Budimir je, nadalje, karakteristično upravo za IX vijek, ali se javlja i kasnije. U ispravama koje se odnose na područje hrvatske države spominju se pod tim imenom župani i dostojanstvenici. Postoji, dalje, i više lokaliteta koji su vezani za ovo ime. Ja bih ovdje želio da skrenem pažnju na jedan lokalitet, pri čemu posebnu važnost dajem geografskom smještaju toga lokaliteta. Riječ je o velikom selu u Sarajevskom polju

---

180 M. Hadžijahić, *Povijest Bosne*, nav. dj., str. 74-75.

181 Usp. Ferdo Šišić, *Poviest Hrvata za kraljeva iz doma Arpadovića (1102-1301).* HAZU, Zagreb, 1944, str. 70. Relja Novaković, kada mu je autor ove rasprave, iznio neke načelne primjedbe u svezi s poviješću srednjovjekovne Bosne, odgovorio je, između ostalog i ovo: “Što se tiče stećaka da Vam odmah kažem da o njima vrlo malo znam, ali osećam da su Vaše primedbe veoma značajne. Moram da priznam da mi nije padalo na um ono o čemu Vi pričate. Kad sad to čitam nekako drugačije gledam i na Porfirogenitove podatke o Srbiji, Hrvatskoj i Bosni. Upadljivo je, naime, da on daje relativno opširne geografske podatke o Hrvatskoj i Srbiji, a za Bosnu kaže samo ‘i u oblasti Bosne Kotor i Desnik’. Svi koji smo o tome pisali izgleda da smo patili od neke želje da tu ranu Bosnu pripišemo bilo Srbiji ili Hrvatskoj, a uistinu je možda bilo nešto sasvim deseto... Naime, jasno je, čini mi se, da on Bosnu nije uvjerljivo pripisao ni Srbiji ni Hrvatskoj mada je činjenica da se pominje u poglavlju o Srbiji, ali je to i suviše malo i nejasno da bismo mogli s nekim pravom da je pripišemo Srbiji. Nešto tu nije u redu i možda su u pravu svi oni koji su tvrdili i tvrde da na području Bosne i Hercegovine nije bilo nikakvih seoba naroda, barem ne slovenskih. Doduše, u tom slučaju ne treba računati sa današnjim granicama Bosne i Hercegovine, već sa onim koje nam se nameću posle dobro analiziranih Porfirogenitovih opisa geografskog položaja ‘njegove’ Srbije i Hrvatske. Prostor van teritorija tadašnje Hrvatske i Srbije i područja koja njima pripisuje mogao bi biti taj prostor koji je ostao pošteđen od nekih migracija, možda pre svih drugih od slovenskih, ali sve to treba dobro istražiti.“ (R. Novaković u pismu, koje je uputio 4. III. 1986. godine iz Beograda, I. Mužiću u Split.)

zvanom Butmir, poznatom prethistorijskom nalazištu ('butmirska kultura'). Zahvaljujući turskim katastarskim defterima iz XV vijeka, sada znamo da se u to vrijeme današnji Butmir nazivao Budimir."[182] Neki povjesničari ističu kako je u narodu dugo ostao spomen na kralja Budimira. Tako I. Kukuljević ističe da "je istina, da ime Budimira, kao kralja hrvatskog, bijaše poznato ne samo njekim starijim zgodopiscem hrvatskim, nego da je i u narodu vazda živilo, o njemu se pričalo, a i danas u predavanju puka i crkve živi, te ga narodna crkva i medju svetce uvrsti."[183]

Bladin je mogao – ako se datira Stroila u godinu 547. zavladati oko godine 600. Iza Bladina do Budimira vladali su Ratimir, četiri neimenovana kralja i Satimir. Ni za jednoga od tih kraljeva od Bladina do Budimira ne navodi se broj godina vladanja. Može se pretpostaviti da su dvojica od neimenovanih kraljeva, za koje se navodi da su "ne mnogo lit" kraljevali, vladali ukupno oko desetak godina. Također je moguće pretpostaviti da su ostali vladari za koje se ne navodi određeni broj godina vladanja (a to su Bladin, Ratimir, dvojica od četvorice neimenovanih i Satimir) vladali u prosjeku svaki od oko 11 do oko 16 godina. Ovako izračunate godina vladanja svih sedam navedenih vladara iznosilo bi ukupno od oko 65 do oko 90 godina. Ako je ovakovo pretpostavljanje i približno točno, onda je Budimir mogao zavladati u prvim desetljećima VIII. stoljeća. S obzirom na navod da je Budimir vladao malo više od 40 godina, to je on mogao kraljevati početkom druge polovine VIII. stoljeća. D. Mandić zaključuje da se opisani sabor za Budimira održao 753. godine. U hrvatskoj se redakciji izvora spominje ime pape Stjepana i tvr-

---

182 M. Hadžijahić, *Pitanje,* nav. dj., str. 233-234.

183 I. Kukuljević, *Prvovjenčani vladaoci Bugara, Hrvata i Srba,* nav. dj., str. 34.–35. Kukuljević navodi da 17. ožujka "svetkuje hrvatska crkva imendan sv. Budimira". (Nav. dj., str. 52) L. Havlik posebno upozorava da iz doba 892. godine "potiče prvi zapis o imenu Budimir: ovako se zvao kako *iupan palatinus* na dvoru vojvode, tako *iupan* vojvotkinje. Jedan od župana je imao sina po imenu Stefan koji je bio treći komornik na Mutimirovom dvoru. Sa jednim od ovih Budimira povezan je još i fragment imena VDIMER, sačuvan na kamenom reljefu u muzeju u Kninu. Naredni Budimir se pojavljuje tek dvije stotine godina kasnije, u 11. vijeku: riječ je o tepčimu (*tepcziza*) kralja Slavaca i svjedoku kraljevske konfirmacije udovice Slavacovog brata Rusina koji je bio *morsticus dux Marianorum*." (Lubomir E. Havlik, *Dukljanska hronika i dalmatinska legenda*. Prevela: Lenka Blehova-Čelebić. Predgovor: Vojislav D. Nikčević. Grafo Crna Gora, 2008, str. 97-98.)

di da je bizantski car Konstantin poslao svoje izaslanike na Budimirov sabor. “U osmom stoljeću živjeli su pape Stjepan II. (752., 26. III. – 26. IV. 757.) i Stjepan III. (768., 1. VIII. – 3. II. 772.). Njihov suvremenik je bio bizantski car Konstantin V. Kopronim (741. – 775.).” Znači sabor se, prema Mandićevu tumačenju hrvatske redakcije IX. glave, mogao održati samo od 26. ožujka 752. do 3. veljače 772. [184] Ovo Mandićevo zaključivanje posebno je uvjerljivo u odnosu na opisani vremenski redoslijed navedenih vladara.

Problem u svezi s ovom devetom glavom nastaje jer bi se ona zbog spomena Konstantina trebala datirati u drugu polovinu IX. stoljeća. Utvrđeno je da je važan dio ove glave preuzet iz *Moravske legende.*[185] M. Hadžijahić Mandićevo datiranje Budimirova sabora pobija ovako: “Mandićeva koncepcija mislim da je neprihvatljiva najviše zato što ni u jednoj redakciji *Ljetopisa* kao bizantijski car nije spomenut Konstantin, već Mihajlo. Istina je da je u hrvatskoj redakciji u IX. poglavlju na jednom mjestu navedeno kako je Budimir došao na misao da obrati ‘ka svetomu ocu papi i ka cesaru Konstantinu’. U latinskoj redakciji odnosno je mjesto prevedeno ‘ad imperatorem Constantinopolitanae urbis Michaelem’, pa je očito da je greškom prepisivača mjesto slova ‘a’ došlo slovo ‘u’, tj. riječ je o caru Konstantina (grada). Da se ovdje ne radi ni o kakvom caru Konstantinu već Mihajlu, vidi se iz samog daljeg teksta hrvatske redakcije, gdje se u nastavku pripovijeda kako su došli na sabor poslanici ‘od cesara Mihajla’, a iz konteksta je jasno da se radilo o istom caru. Vrijedno je napomenuti da se u hrvatskoj redakciji, koju Mandić smatra najkompetentnijim tekstom, inače uopće ne spominju carski po-

---

184 D. Mandić, *Rasprave,* nav. dj., str. 166-176.

185 “Prema L. Havliku, *Moravska legenda* nije mogla nastati prije XIII. st., ali se oslanjala na starije predloške… Postoje uočljive sličnosti između 4. i 5. poglavlja *Moravske legende* te 8. i 9. pogl. *Hrvatske kronike*… Oba teksta jednako nazivaju narod o kojem je riječ: ‘sveti puk’ (*Hrvatska kronika*) ili ‘gens sancta’ (*Moravska legenda*)… Kao što je već rečeno, i u spisu *Conversio Bagoariorum et Carantanorum*, napisanom poslije 871, izraz *populus* znači to isto. *Moravska legenda* pripovijeda o pokrštavanju moravskog kneza, a to nikako ne može biti velikomoravski knez Rastislav, koji je bio dijete kršćanskih roditelja i nadasve zaslužan za kršćanstvo, jer je potaknuo uvođenje narodnog jezika u slavensku crkvu. ‘Kralj’ koji je još bio poganin može biti ‘kralj’ samo južne Moravske.” (M. Hadžijahić, *Povijest Bosne,* nav. dj., str. 80-82.)

slanici Leon i Ivan."[186] M. Hadžijahić dalje zaključuje da se sabor za Budimira mogao održati, ako je "ikada održan" 885. ili 886. godine i to ovako obrazlaže: "Car Bazilije i papa Stjepan V (VI) vremenski jedan drugome odgovaraju (885. i 886. godina), pa mi to služi kao podloga za datiranje pretpostavljenog Duvanjskog sabora. Neovisno od ove dedukcije, vrijedno je napomenuti da je dubrovački historičar Tuberon (1459.-1527.) zabilježio da se sabor na Duvanjskom polju održao upravo 886. godine. Preko Tuberona ne treba jednostavno prijeći, ne samo zato što je cijenjen po svojoj kritičnosti, već i zato što je raspolagao jednim prastarim primjerkom *Ljetopisa Popa Dukljanina.* Taj se tekst razlikovao od danas dostupnih tekstova. (Tuberon, npr., spominje 'epidavarskog biskupa, koga dukljanski Ljetopisac zove Ivanom', mada u sadašnjim tekstovima *Ljetopisa* nema traga tome Ivanu)."[187] M. Hadžijahić također misli da se Budimirova "vladavina može precizno datirati", i to od prosinca 887. do ožujka 917. "Ovo bi se datiranje moglo izvesti iz hrvatske redakcije, gdje se kaže: 'I potom blaženi kralj kraljeva lit četrdeset i miseci tri s voljom (onogaj) ki sve može... I sedminade(se)te dan umri na devet miseca marča'. Odgovarajuće mjesto u latinskoj redakciji glasi: 'Regnavit praeterea rex sanctissimus XL annis et menses quatuor... et septima decima die intrante mense martio mortuus est'. Dosada se općenito uzimalo onako kako stoji u latinskoj redakciji: da je 'kralj vladao 40 godina i 4 mjeseca' i umro sedamnaestog dana mjeseca marta, - dakle, bez oznake godine. U hrvatskom tekstu upada u oči ono 'na devet' i prije toga 'sedminade(se)te dan', pa bi se analogno u nešto ranijem tekstu upotrijebljenoj jezičnoj konstrukciji za broj 12 'dva(na)deset dan' – ovo mjesto moglo protumačiti 17 na 9, drugim riječima: kralj bi umro mjeseca marta 917., prethodno vladajući 40 godina, tj. od 877. godine. Ovakva jezična konstrukcija za označavanje rednih brojeva, uostalom, uobičajena je u starim slavenskim tekstovima. Drugačije je, mislim, teško objasniti kako je upala brojka 9, koja se ne pojavljuje u jezičnom sklopu o kraljevoj 40-godišnjoj vladavini i njegovoj smrti 17. marta. I hrvatski tekst je ovdje poremećen, ali se nedvojbeno razaznaje 917. godina (seminadesete na devet)."[188]

---

[186] M. Hadžijahić, *Pitanje,* nav. dj., str. 259.
[187] M. Hadžijahić, *Pitanje,* nav. dj., str. 219-220.
[188] M. Hadžijahić, *Pitanje,* nav. dj., str. 235.

Ako bi se prihvatila iznesena Hadžijahićeva argumentacija o datiranju Budimira proizlazilo bi da su glave VIII. i IX. posebni dio hrvatske redakcije izvora koje se ne nastavljaju na vremenski redoslijed prethodnog izlaganja, ali ta se mogućnost ne može sa sigurnošću prihvatiti. Sve teškoće u svezi s ovom glavom nastaju zato što je ona mnogo redigirana. Da je IX. glava prerađivana i u hrvatskoj redakciji, potvrđuju i neke očite pogrješke koje se nalaze u njoj. U IX. glavi hrvatske redakcije ima, na primjer, i ovo: "Od Dalme do Valdemina prozva Hrvate Bile, što su Dalmatini Nižniji. I još od mista Dalme do Bandalona grada, ča se sada zove Drač, dotla prozva *donju* Dalmaciju..." Armin Pavić je posebno upozorio na tu pogrješku ističući da je tekst "na žalost... sasvim očito na tome mjestu oštećen" jer "imamo dvije 'Dalmatia inferior' "[189] I pogrješke u takovu detalju upućuju da se mogla redigirati i cijela ova glava. Glave su IX. i XXIII. (u kojoj se priča o ubojstvu Zvonimira) nerazmjerno opširne u odnosu na sve ostale glave, a odudaraju od njih i načinom opisivanja. U hrvatskoj je redakciji IX. glave umetnuta ćirilometodska legenda koja je prenesena i u latinski prijevod iste glave. Usporedba obiju redakcija također potvrđuje da je hrvatski izvornik stariji i da je prevoditelju na latinski navedena legenda bila poznatija. U hrvatskoj se redakciji spominje kralj Budimir. Ime je toga kralja u latinskom prijevodu zamijenjeno imenom moravskog kneza Svatopluka (870.-894.). Glosator se poslužio tzv. *Panonskom legendom*. "Na to nas već upućuje samo ime kralja Svatopluka, poznatoga moravskoga kneza; nije na odmet ako kažem, da se s tim imenom nikad i nigde ne sastajemo među južnim Slovenima. Ne samo što je '*Žiće Sv. Metodija'* zaista napisano još negde u X. veku slovenskim jezikom i među hrvatskim glagoljašima bilo bez ikakve sumnje dobro poznato, pa i latinski protivnici znali su za nj, nego u njemu ima i stavaka, koje se tiču baš Svatopluka, a od ovih osobite je pažnje vredna ona stavka, gde se kaže, kako je Svatopluk časno primio Sv. Metodija... Ali Pop Dukljanin (odnosno njegov izvor, ako je sve to u gl. VIII. i IX.

189 A. Pavić, *Cara Konstantina VII. Porfirogenita De administrando imperio glave 29-36.* Zagreb, 1906, str. 32. A. Pavić je upozorio da i on ima za tisak "spremljenu iscrpljivu raspravu o presviterovoj kronici". (A. Pavić, *Postanje Gundulićeva Osmana i glava 39-36 u Porfirogenitovoj De adm. Imp.* Zagreb, 1913, str. 66.) Najavljena Pavićeva rasprava nije nikad objavljena, kao ni također najavljene posebne rasprave Konstantina Jirečeka, Luke Jelića i Ljube Davidovića.

preuzeto iz nekoga starijega predloška, kako mislim) nije '*Žiće Sv. Konstantina'* prosto ispisivao ili prepisivao, nego ga je menjao i prilagođivao svojim tendencijama i ciljevima; on je to činio svesno i hotimice."[190] M. Hadžijahić je navedeno Šišićevo mišljenje točno korigirao u ovom smislu: "Čini se, za razliku od Šišićeva pozivanja na *Žitije sv. Metodija*, da je ipak opravdanije izričito ne označavati kojim se ovdje konkretno izvorom poslužio ljetopisac, nego prije uzeti da je imao neki, vjerojatno nama danas nepoznat, zapis koji se odnosio na Ćirilovu misiju. U svakom slučaju, pri pripovijedanju o Ćirilovoj misiji za podlogu nije moglo služiti reproduciranje narodnog predanja, a još manje jednostavno izmišljanje, već – naprotiv – neki zapis."[191] U IX. se glavi navodi kako je kralj Budimir pokopan u crkvi "svete Marije u gradu Dokoliji". U slučaju da "Dokolija" stvarno znači "Duklja" može se pretpostaviti da je redaktor to naveo radi afirmacije pretenzija dukljanske crkve. "Takva je, npr., tvrdnja da je kralj Svetopelek (časno i uz velik sprovod) sahranjen 'u crkvi Svete Marije u gradu Duklji'... Šišić je upozorio da je crkva sv. Marije 'prosto izmišljena, i to tendenciozno izmišljena kao tobožnja rezidencija i saborna crkva drevnog dioklejskoga arhiepiskopa'. Niti se opstojnost te crkve u Duklji može zasvjedočiti bilo kojim, makar kasnijim dokumentom, niti se u jednoj tako imaginarnoj dukljanskoj crkvi mogla obavljati krunidba kraljeva. Grad Duklja je stajao razoren još polovinom X. vijeka (Porfirogenit), pa nije bilo rezona ni za opstojnost crkve sv. Marije baš u Duklji. Iz dukljanskog dijela *Ljetopisa* se saznaje da mjesto gdje su se sahranjivali kraljevi nije bila nikakva crkva sv. Marije, već manastir svetih mučenika Sergija i Baka (na Bojani)."[192]

Iz imena kralja "Svetopeleka" u IX. glavi latinske redakcije može se sigurno zaključiti da ta sačuvana latinska redakcija prvobitnog izvora nije vjeran prijepis Dukljaninova prijevoda. Naime, stvarni redaktor te latinske redakcije ove glave očito je imao u rukama primjerak hrvatske redakcije iste glave u kojoj je bila umetnuta ćirilometodska legenda. Glosator hrvatske redakcije nije izbacio ime kralja Budimira i opisao je pokrštenje njegova naroda – svetog puka. Važno je istaknuti da se u glavi IX. hrvatske redakcije ne navodi kralj po imenu "Svetipuk", kako su to neki zaključili iz rečenice koja u originalu glasi: "... i ondje pribiva

[190] F. Šišić, *Letopis,* nav. dj., str. 134.–135, 143.
[191] M. Hadžijahić, *Pitanje,* nav. dj., str. 206.
[192] M. Hadžijahić, *Pitanje,* nav. dj., str. 215.

kraljujući sveti puk". Kralj se u ovoj glavi više puta zove Budimir, koji je vladao "svetim pukom". Glosator je ove glave na latinski htio biti dosljedan navedenoj legendi koja priča o "slavenskom" knezu Svatopluku i on je izbacio Budimirovo ime a naziv hrvatske redakcije za njegov pokršteni narod (sveti puk) on je pretvorio u osobno ime "Svetopelek" prema imenu moravskog vladara. Ovo jedan katolički svećenik, a pogotovo ako je to bio barski nadbiskup Grgur, nikad ne bi napravio jer se u Dalmaciji sve do nedavno u crkvama puk nazivalo svetim pukom ili Božjim narodom.

Da je hrvatska redakcija izvora starija od latinske i da je Dukljanin nije napisao, nego samo preveo sa slavenskog na latinski, uz ranije navedene dokaze, potvrđuje i sljedeća činjenica: u IX. se glavi latinske redakcije spominje dioba zemlje na Primorje, podijeljeno na Bijelu i Crvenu Hrvatsku, i Zagorje. Da je dio Hrvata doselio u Duklju to se može zaključiti i iz drugih povijesnih izvora. N. Klaić upozorava da bismo Dukljaninov navod o Crvenoj Hrvatskoj možda mogli odbaciti "kao plod mašte da se s Dukljaninom ne slažu i neki bizantski pisci iz XI i XII st. koji spominju Hrvate u Duklji." Klaićka zaključuje da je najprihvatljivije mišljenje N. Radojčića "...prema kojem je riječ o 'nekoj postojećoj, realnoj skupini ljudi, koji su nosili hrvatsko ime... dakle o nekom kraju (u Duklji) koji je bio nastavan Hrvatima'."[193] "Dukljanin" je dobro znao povijest svoga šireg kraja i on spominje u latinskoj redakciji Crvenu Hrvatsku, na primjer u glavama IX. i XXVIII. Međutim, autor hrvatske redakcije ovoga izvora ništa ne zna o postojanju Crvene Hrvatske koju zato i ne spominje. U hrvatskoj redakciji spominju se u IX. glavi "Hrvati Bili što su Dalmatini nižnji", a u njezinoj XV. glavi navode se "Donji Hrvati". U ostalim dijelovima hrvatske redakcije (na primjer u glavama XXII. i XXVIII.) kada se spominju Hrvati to se uvijek odnosi na Bijele Hrvate.

Maja Miletić daje sintezu glave devete u *Hrvatskoj kronici* ovako:

"Meni se čini, da je Dukljanin u IX. glavi dao vrlo sumarnu vijest o saboru na Duvanjskom polju. Spomenuvši uz Budimira prisustvo na saboru i poslanika Stjepana V (VI), govorio je zatim o pravno političkom razgraničavanju zemalja i o reorganizaciji salonitanske i dukljanske cr-

---

[193] N. Klaić, *Povijest Hrvata u ranom srednjem vijeku.* Školska knjiga, Zagreb, 1971, str. 20. O problematici Crvene Hrvatske usp. S. M. Štedimlija, *Crvena Hrvatska.* Politička biblioteka, Zagreb, 1937, str. 127.; D. Mandić, "*Crvena Hrvatska u svijetlu povjesnih izvora",* 1957, nav. dj., str. XVI. + 280.

kve. Po mome mišljenju sve drugo je kasnija interpolacija:… priča o Svetopuku, sv. Braći i caru Mihajlu, zatim tekst o krunjenju Budimirovu te također onaj o političkom uređenju zemlje. Sve to Dukljanin nije našao u predhodnom izvoru niti je on sam tako pisao, nego je to dodano u *Ljetopis* poslije njega… Dukljanin nije pisao opširno ni o jednom predmetu, a niti tako konfuzno. On je u zbijenom pregledu nizao događaje grupirajući ih uz likove pojedinih vladara, koje je međusobno povezao kao karike u jednom lancu po formuli otac-sin. Njegov sažeti spomen o Duvanjskom saboru služio je kao mamac za kasnije kompilatore, pa su oni uklopili u prvotni tekst nadopune, objašnjenja i vlastita tumačenja, koja su IX. glavi (i ostalom tekstu) dala izgled kompilacije. Slučaj Dukljaninove kronike nije ništa neobičan, u europskoj sredovječnoj literaturi nađu se takvi primjeri. Dukljanin je poput ostalih pisaca XII. st. pisao jasno i pregledno, zbrku su unijele prerade XIII., a napose XIV. i XV. st., kada se popunjavalo i 'ispravljalo' predhodne stare izvore."[194]

X. GLAVA

I krunjen bi i pomazan od arhibiskupov u onoj crikvi svete Gospoje, gdi otac ležaše. I ditić restuće naslidovaše zakon gospodstva oca svoga i mnogo, kako i otac, bojaše se Boga, i obsluževaše zapovidi božije. I imi sina od sedamnadesete lit i sedam miseci, i izdi mu ime Stipan Vladislav. I po tom ispustiv dušu umri kralj.

Iz ove glave proizlazi da je poslije Budimira vladao Primorjem i Zagorjem Svetolik i to dvanaest godina prema latinskoj redakciji. Svetolikov nasljednik naziva se u hrvatskoj redakciji X. glave Vladislav–Stipan i za njega se ne navodi broj godina vladanja. U XI. glavi kralj se naziva samo Vladislav. Neodrživo je Šišićevo asociranje toga kralja s hrvatskim banom Vladislavom (o. 821.–835.).[195] Vladar je iz hrvatske redakcije izvora kralj i zove se Vladislav–Stipan, a hrvatski je vladar iz franačkih izvora ban ("dux") i naziva se Ladislav ("Ladasclavus").

[194] Maja Miletić u pismu koje je 17. III. 1972. iz Rima uputila Muhamedu Hadžijahiću u Sarajevo.

[195] F. Šišić, *Letopis,* nav. dj., str. 434.

3.

Vladislavov sin Polislav vladao je sedamnaest godina prema glavi XII. hrvatske redakcije, a trinaest godina prema latinskoj redakciji iste glave. Njegov je sin Sebislav vladao dvadeset i četiri godine prema glavi XIII. u objema redakcijama. Iza smrti Sebislava, prema opisu glave XIV. hrvatske redakcije, njegovi sinovi Razbivoj i Vladimir podijelili su državu tako da je Razbivoj vladao Primorjem, a Vladimir Zagorjem.

Iza smrti Razbivoja, koji je prema hrvatskoj redakciji vladao dvanaest godina, a prema latinskoj sedam godina, Vladimir je sjedinio oba dijela nekad jedinstvene kraljevine. On je umro poslije dvadeset godina kraljevanja.

Protiv Vladimirova sina Kanimira (prema pričanju hrvatske redakcije XV. glave) pobunili su se "Donji Hrvati" i "odvrgoše se od njega. I skupi kralj vojske svrhu istri(ja)nske zemlje i u Bosnu gornju, i pojde na nje. I oni izajdoše i dočekaše ga na polje Hlivanjsko." Iz ovoga opisa jasno proizlazi da u zajedničko kraljevstvo pripadaju: Istra, Bosna i Hrvati. Kanimir je u borbi s tim Hrvatima poginuo, a ne navodi se koliko je godina vladao. Iza Kanimirove pogibije (prema glavi XVI. hrvatske redakcije) zavladao je njegov sin Tvrdoslav (Marulić: Tverdislavus) koji je (prema latinskoj redakciji) pridobio ("recuperant") očevo kraljevstvo i umro. Iza Tvrdoslava zavladao je njegov sinovac Kristivoj (prema Maruliću: Ostrivoj – "Ostrivoius") koji je umro u dvadeset i trećoj godini vladanja prema XVII. glavi hrvatske redakcije, a u dvadeset i drugoj godini vladanja prema latinskoj redakciji. Kristivoja (Ostrivoja) je naslijedio sin Tolimir koji je (prema hrvatskoj redakciji XVIII. glave) kraljevao jedanaest godina. Iza Tolimira nastavio je vladati (prema pričanju hrvatske redakcije XIX. glave) sin Pribislav za kojega se ne navodi koliko je godina vladao. On je činio zlodjela i prema latinskoj redakciji iste glave ubili su ga pobunjeni bosanski velikaši. Pribislava je naslijedio njegov sin Cepimir (u latinskoj redakciji: Crepimirus) koji je (prema XX. glavi hrvatske redakcije) vladao dvadeset i pet godina i sedam mjeseci, a prema latinskoj redakciji dvadeset i pet godina i jedan mjesec. O njemu hrvatska redakcija priča i ovo: "I prijam kraljevstvo posla po bana svoga i pohitaše mnoge Bošnjane, ki bihu bili uzrok smrti kralja oca njegova. I umori jih zlom smrtiju. I u to vrime, kraljujući Cepimir, izidoše ljudi imenom Nimci ispod zvizde i primiše Istriju i počeše ulizovati u hrvacku

zemlju. I toj čuvši Cepimir kralj, skupi mnoštvo veliko i izabra izmeju njih hrabrih ljudi i učini vojske.” [196]

Iza Cepimira je, prema pričanju XXI. glave hrvatske redakcije, zavladao njegov sin Svetožak koji je za svoga kratkoga života (“i ne mnogo živi”) zakraljio sina Radoslava.

U pričanju izvora (počevši od glave X. a zaključno s glavom XXI.) navodi se za osam kraljeva da su vladali sto četrdeset i četiri godine, a za petoricu njih se ne navodi broj godina vladanja. Uzevši da je svaki od navedenih pet vladara mogao u prosjeku kraljevati (u odnosu na broj godina osam drugih kraljeva) po jedanaest godina to bi bilo pedeset i pet godina. A to onda za trinaest kraljeva iznosi oko dvjesto godina, a ne oko sto pedeset i devet, kako pretpostavlja F. Šišić. Međutim, F. Šišić točno ističe da je redoslijed s godinama vladanja moguć i da to nije mogao izmisliti Dukljanin. On to ovako obrazlaže: “Naročito slabo je verovatno, da bi Dukljanin sam štogod mogao u Baru, odnosno u Duklji XII veka, da zna i čuje o događajima, što su se zbili u Hrvatskoj negde u IX i X veku. Jedino je dakle moguće, da je Dukljanin neke od ovih podataka pocrpao iz onih svojih izvora, za koje kaže, da ih je ‘čitao’, a među njima verovatno u prvom redu iz takovih, koji su postali negde u Hrvatskoj, odnosno u donjoj Dalmaciji.”[197] Prema godinama vladanja kraljeva od Budimira koji je mogao živjeti dijelom i u prvim desetljećima druge polovine VIII. stoljeća, Radoslav je mogao vladati otpri-

---

[196] “Izraz ‘Nimci ispod zvizde’ ne može značiti ništa drugo do ‘Nijemci sa sjevera’. Naime, Anonim nigdje u tekstu ne spominje oznake sjevera i juga kao strane svijeta (za istok i zapad koristi izraze: ‘izhod i zapad sunčeni’) pa je njemačku provalu sa sjevera registrirao kao dolazak Nijemaca ispod zvijezde Sjevernjače. Ovaj podatak može također biti još jedan dokaz ranijeg nastanka hrvatske od latinske redakcije jer Pop Dukljanin izraz ‘ispod zvizde’ nije ni pokušao prevoditi iako je pojam sjevera poznavao, a time svakako i funkciju zvijezde Sjevernjače. Provala *Nimaca ispod zvizde*, zauzeće Istre, te uspjelo ratovanje Hrvata protiv Nijemaca, naizgled nema pandana u drugim izvorima, pa je ovaj dio *Hrvatske kronike* uglavnom proglašavan improvizacijom pisca… O sjeverozapadnom dijelu ranosrednjovjekovne Hrvatske – Kranjskoj, Istri i Vinodolu – nema podataka u izvorima, barem ne od početka do kraja X. stoljeća. A upravo su se na sjeverozapadnom primorju zbile izuzetno značajne političke pojave.” (Damjan Pešut, *Kronika hrvatskog Anonima* i *Ljetopis popa Dukljanina,* str. 40. Kopija rukopisa u posjedu I. M.)

[197] F. Šišić, *Letopis,* nav. dj., str. 433-434.

like u drugoj polovini X. stoljeća. Radoslavov se sin Seislav (glava XXII. hrvatske redakcije) pobunio protiv oca. "I on videći da se sve boji i da mu daju posluh, odvrže se i vaze gospodstvo očevo i progna dobroga kralja oca svoga s nevirnimi Harvati, koji vazda su bolji bili prid strahom i pitomiji pod silom, nere vladani dobrotom dobrimi." U pričanju kako je Radoslav bježao navodi se i ovo: "I malo potom po Božijem dopušćenjem mimogrediše jedno drivo, ko iz priko mora grediše, a to iz Pulje, i grediše na hrvacke strane." U početku pričanja latinske redakcije ove glave opisuje se pobuna Bijelih Hrvata iz čega je očito da su pobunjeni Bijeli Hrvati bili sastavni dio kraljevstva kao posebna banovina i da je ta banovina često bila središte pobuna protiv središnje vlasti. N. Radojčić na temelju analize latinske redakcije zaključuje: "U počecima našeg državnog života vladari su nesumnjivo čvrstom rukom vladali, pa se zato ni ustanci nisu javljali. Ja ne verujem da su nam u *Barskom rodoslovu* sačuvane sve tačne vesti o ustancima pokrajina i plemena, pa ipak ističem da se prva pobuna javlja prilično kasno – digla ju je Bela Hrvatska. Kralj je s Rašanima i Bosancima krenuo protiv nje, ali je stradao; drugi ustanak je digla Bosna, a treći opet Bela Hrvatska; uzroci pobuna ili se ne ističu, ili se spominje kao razlog ustanka vladareva nepravičnost; još i to da spomenem da se ovde očevidno radi o jednom periodu pobuna. Ustanke pokrajina pisac *Barskoga rodoslova* ne osuđuje, ali dizanje Časlava na njegova oca Radoslava –koga i kao izbeglicu na strani odlično primaju – najoštrije izobličuje."[198] Kad je zavladao Seislav (prema pričanju XXIII. glave hrvatske redakcije) nastao je rat s Ugrima koji su za vladanja Simeonova sina Petra (+969.) zauzeli Srijem, došli na liniju Save i Dunava[199] i započeli upade na Balkan od 958. godine.[200] Seislav je u toj borbi s bio zarobljen i ubijen. Poslije pogibije Seislava ponovno je zavladao Radoslav, kako se priča u XXIV. glavi hrvatske redakcije. "I vrati se kralj k mistu

198 N. Radojčić, *Društveno i državno uređenje kod Srba,* nav. dj., str. 11–12.

199 F. Šišić, *Letopis,* nav. dj., str. 440.

200 "Thatsache ist es, dass seit 958 die Ungarn häufig Einfälle in das Ostreich machen und ihre Schaaren bis vor Konstantinopel streifen, wie bei Simon Magister und Theophanes zu lesen. Fünfmal brachen um diese Zeit die Ungarn durch Bulgarien in das Reich ein... Zwischen 958 und 971 also warfen sich die ungarischen Waffen auf die Balkan-Halbinsel,... Auf der Save-Ebene und den flachen Strecken des heutigen Bosnien, an der oberen Drina, zwischen Rasa und Janja, tummelten sich die ungarischen Reiter." (Ludwig Thallóczy, *Die ungarischen Beziehungen der Chronik des Presbyter Diocleas.* Archiv für slavische Philologie, Berlin, sv. XX, 1898, str. 222.)

svomu s blagoslovom svetoga oca pape. I prišadši meju Hrvate, nedostojne dobra gospodina, i zabivše sve njih učinjenje, koje suprotiva njemu bihu učinili, gospodova sve s pravdom, kako da bi ništar nigdar učinjeno bilo." Iz ovoga je navoda očito da su Hrvati i dalje u središtu državnopolitičkih zbivanja prema hrvatskoj redakciji ove glave. Iza Seislava, koji se u latinskoj redakciji naziva "Ciaslav",[201] zemlja je ostala bez kralja i banovi su tijekom određenog razdoblja počeli gospodariti svatko svojim teritorijem u zajedničkom kraljevstvu.

Prema glavi XXV. hrvatske redakcije, prijestolje je naslijedio Radoslavov sin Koloman, koji je vladao "nikoliko lit". Kolomana je (prema glavi XXVI. hrvatske redakcije) naslijedio sin Krišimir koji je vladao trideset

[201] "Jedini je latinski tekst (s Orbinijevim talijanskim prijevodom) koji zna za kralja Časlava (Ciaslav). Hrvatski tekst (i Marulićev latinski prijevod), koji prema Jeliću, Mediniju, Markotiću, Mandiću, pa i Mošinu, predstavlja stariji i autentičniji tekst, ne zna za Časlava, već kraljevo ime navodi kao Seislav. Također i stari dubrovački kroničari, osim Nikole Ranjine, isto tako ne znaju za Časlava, već govore o kralju Berislavu (Anonym, najkasnije potkraj XV vijeka), odnosno o Gotoslavu (Tubero, 1459-1527). Izvjesni kompromis napravio je Ranjina (1494-1582), navodeći ime Časlava, koji mu nije raški već bosanski kralj, dodajući uz ime 'Ciaslavo' 'Berislavo cognominato'… Analiza postojećeg latinskog teksta *Kronike* daje naslutiti da je i u latinskom tekstu, odnosno njegovu predlošku, mjesto kralja Časlava stajalo neko drugo ime, vjerojatno Seislav." (M. Hadžijahić, *Tihomir iz Kronike popa Dukljanina – historijska ličnost?* Separat iz ‚Godišnjaka' Društva istoričara Bosne i Hercegovine, god. XVII, 1966-1967. Štampa: ‚Oslobođenje', Sarajevo 1969, str. 402-403.) „Umetanjem Časlava između Radoslava i sina mu Petrislava i predstavljanjem da se Radoslavu sinu Petrislav rodio iz drugog braka, i to tek posle pogibije Časlavljeve, prerađivač je stvorio jednu hronološki nemogućnu situaciju. Od Časlavljeve smrti o. 960. god. pa do smrti trebinjskog kneza Pavlimira, unuka kneza Radoslava od sina mu Petrislava, prošlo bi samo oko 8 godina (960-968), budući je dukljanski knez Predimir zavladao Trebinjskom već pre 969. god., godine smrti bugarskog cara Petra, a posle Pavlimirove smrti. U tom razmaku vremena od 8 godina imao bi se roditi Radoslavu sin Petrislav, pa bi ovaj odrastao, oženio bi se i dobio sina Pavlimira, koji bi odrastao i preuzeo vlast u Trebinjskoj i vodio dva rata, jedan sa raškim velikim županom, a drugi sa Mađarima. Ova nemogućna hronološka situacija jasno svedoči da je Dukljaninov tekst prerađen. Priča o Radoslavljevoj drugoj ženidbi morala je stoga biti umetnuta od strane prerađivača." (B. M. Radojković, *Država kralja Svetopeleka i njegovih potomaka*, nav. dj., str. 407.)

i jednu godinu. N. Radojčić na temelju latinske redakcije ističe važnost dinastičkog nasljeđivanja i kraljeve nadvlade. “Sinovi Tešimirovi, Prelimir i Krešimir, vladaju zajedno, ali kao da je Prelimir ipak vrhovni kralj; Krešimir je vladao Bosnom i Belom Hrvatskom.”[202] Krišimira je (prema glavi XXVII. hrvatske redakcije) naslijedio sin Zvonimir koji je vladao Zagorjem i Primorjem. U ovoj se glavi priča o blagostanju za Zvonimirova vladanja i o tome kako su ga ubili “nevirni Hrvati” na skupštini sazvanoj “u petih crikvah u Kosovi” (Biskupija kod Knina).[203] N. Radojčić posebno naglašuje da je vijest o nasilnoj Zvonimirovoj smrti preuzeta “ovde sasvim sigurno iz dodatka hrvatskoj redakciji”.[204] U početku hrvatske redakcije glave XXVIII. navodi se i ovo: “I toj slišavši kralj ugarski imenom Bela prvi, što se zbiše zgodilo u Hrvatih, pride na pospih s vojskom golemom i vaze kraljevstvo hrvacko i požali smrt slavnoga kralja Zvonimira. I vazam Hrvate, i zagorsko i primorsko i bosansko kraljevstvo. I imiše kralja Belu za gospodina, jere svoga bihu ubili prez krivine.”

Latinska i hrvatska redakcija vrela u biti se podudaraju od I. do zaključno XXIII. glave, a od glave XXIV. obje se redakcije bitno razlikuju. Dotadanja barem formalno jedinstvena država prema latinskoj redakciji XXIV. glave počela se definitivno raspadati. Težište zbivanja u latinskoj redakciji od ove glave pa nadalje događa se u Duklji i u njoj susjednim zemljama. Latinska je redakcija od glave XXIV. do posljednje glave posebno djelo kojemu prvi autor i redaktor može biti “pop Dukljanin”. F. Rački točno zaključuje: “Pažljivi čitalac Dukljanskoga ljetopisa primietit će, da se on dieli u dvie polovice, od kojih prva opisuje i pripovieda zgode sbivše se u Hrvatskoj u obširnijem znamenovanju, druga zgode sbivše se u opisanih četirih pokrajinah crvene Hrvatske i u bližnjoj Raši... S toga ja bih mislio, da je prvi dio ljetopisa t.j. dopirući do smrti Časlava... onaj ‘*Libellus Gothorum*, quod latine Sclavorum dicitur regnum’, koga je pop Dukljanin preveo iz slovjenskoga u latinski jezik, i koji je u ono doba bio u ruku naroda u slovjenskom jeziku.”[205] F. Rački je dobro pogodio bit ove problematike. Dukljanin nije napisao, nego je samo preveo sa slavenskog na latinski prve XXIII. glave

[202] N. Radojčić, *Društveno i državno uređenje,* nav. dj., str. 12.
[203] F. Šišić, *Povijest,* nav. dj., str. 59.
[204] N. Radojčić, *Šišić F.,* nav. dj., str. 172.
[205] F. Rački, *Ocjena starijih izvora,* nav. dj., Književnik, I/1864, 2, 215- 224.

izvora. On je napisao nastavak pripovijedanja od XXIV. do posljednje glave ovoga djela, ali je i ta njegova redakcija u kasnijim stoljećima dopunjivana. Ta se dva dijela (prvi dio od početka do zaključno s glavom XXIII., a drugi dio od XXIV. glave do završetka) razlikuju u ovome smislu: Prve dvadeset i tri glave u objema redakcijama i nastavak hrvatske redakcije do svršetka opisuju glavninu zbivanja samo u Donjoj Dalmaciji (Bijeloj Hrvatskoj), te Bosni i Panoniji. U ovim opisima nema stvarnog spomena o Srbima. M. Marulić je točno shvatio bit predloška hrvatske redakcije *Hrvatske kronike* i tako on prevodi da je Sviolad vladao Bosnom, Valahijom sve do granica Poljske, zatim Dalmacijom i Hrvatskom pa je očito je da, prema njegovu shvaćanju vrela, druge zemlje nisu spadale u ovo kraljevstvo. On Bosnu naziva i Mizijom, a taj je pojam imao tijekom stoljeća razna značenja.[206] M. Marulić na kraju svoga prijevoda posebno navodi kako se Zvonimirovo kraljevstvo sastojalo od samo četiriju teritorijalnih dijelova: Bosne, Hrvatske ("unutrašnje", odnosno "zagorske" Dalmacije); "primorske" Dalmacije; i Narone. Nastavak latinske redakcije od XXIV. glave do završetka prikazuje događaje gotovo samo u Duklji i u njoj susjednim zemljama.

Pravo vrjednovanje *Hrvatske kronike* moguće je ako se ne izjednačuju hrvatska i latinska redakcija niti u prve dvadeset i tri glave koje se u pripovijedanju uglavnom podudaraju. Već je prijevod naziva mjesta i imena iz hrvatske redakcije na latinski takav da se mogu izvoditi prema hrvatskoj redakciji zaključci često potpuno suprotni onima koji se mogu izvoditi iz latinske redakcije. Zato tretiranje obiju redakcija u smislu da su jedna cjelina predstavlja znanstveno bezvrijedan kaos. Već je prvi prevoditelj sa "slavenskog" na latinski, nazvan "pop Dukljanin", prevodio i redigirao onako kako je on u drugoj polovini XII. stoljeća zamišljao da odgovara stvarnosti u proteklim stoljećima.

---

[206] "Moesia I umfaßte im 4. und 5. Jahrhundert den Norden des heutigen Serbien; Moesia II den mittleren Teil des heute bulgarischen Donauabschnites, beide voneinandet gettrent durch die Dacia… In der Folgezeit verbinden weitere Quellen verschiedenster Provenienz Moesien bzw. die Moesier mit Moravia… Die in griechischer Sprache abgefaßte kürzere *Vita des Klemens* hingegen assoziiert den Begriff 'Mysien' mit den Bulgaren; die Kombination 'Moesier und Vlachen' wurde zum stehenden Begriff byzantinischen Schrifsteller für die Bewohner des 2. Bulgarischen Reiches (ab 1186). Im Gegensatz dazu steht eine der vier Redaktion des 'Presbyter Diocleas', welche den Begriff 'Mysier' analog zu 'Bosnier' verwendet… /nur bei Marulić/." (M. Eggers, *Das ‚Grossmährische Reich'*, nav. dj., str. 390-391.)

Zaključak

Izvor poznat uglavnom pod nazivom *Hrvatska kronika* prvobitno je bio napisan na "slavenskom" jeziku, a predložak kojim se služio Kaletić bio je ispisan "poljičkom bosančicom". Hrvatska je redakcija toga izvora starija od latinske, a u objema redakcijama imamo umetaka, koji su dijelom nastajali i prepisivanjem, a oni su osobito vidljivi u VIII., IX. i X. glavi. Izvor je (prve dvadeset i tri glave) u drugoj polovini XII. stoljeća preveo sa slavenskoga na latinski, a dijelom i redigirao, neki svećenik iz Bara koji je napisao sljedeća poglavlja tako da je s vremenom cijeli spis postao poznat pod nazivom *Ljetopis popa Dukljanina*. *Hrvatska kronika* prvo je djelo hrvatske historiografije i književnosti i u njoj se obrađuju zbivanja gotovo samo na teritoriju današnje Hrvatske i Bosne, a neki spomeni predjela i mjesta izvan tih zemalja rezultat su naknadnih umetaka.

U ovom se spisu opisuje vladavina jedne kraljevske loze koja je najkasnije do svršetka VII. stoljeća bila gotskoga podrijetla, jer je njezin osnivač bio Got Stroil. Neka su od vladarskih imena sigurno gotskog podrijetla (Bris, Silimir, Bladin). Ta je dinastija nastavila vlast od (oko) 547. godine nad velikim dijelom dotadanje rimske provincije Dalmacije. Ovo djelo je i jedini povijesni izvor za događanja na tome prostoru, posebno od sredine VI. do svršetka VIII. stoljeća. Malobrojni podatci koje imamo o tom "tamnom" razdoblju potvrđuju da je sadržaj vrela (u svojoj povijesnoj jezgri) vjerodostojan.

Izvor (u prvobitnoj hrvatskoj redakciji) smješta doseljenje Goto-Sklavina u sredinu VI. stoljeća u rimsku Dalmaciju, dakle točno u doba kad je doseljivanje "Sklavina" na taj prostor i u drugim izvorima posvjedočeno. Ti osvajači postaju, od druge polovine VI. stoljeća, prava opasnost osobito za primorska mjesta u kojima su živjeli kršćani koji su bili (u određenim razdobljima) u posebnim odnosima s Bizantom. Iz izvora proizlazi da su se u doba vladanja nekih gotskih vladara događali veliki progoni kršćana jer su doseljenici u dalmatinskom zaleđu i Bosni bili "pogani", a tako su nazivani i arijanci. Goto-Sklavini i starosjeditelji nastavili su živjeti, prema ovom vrelu, u jedinstvenu kraljevstvu koje je bilo sastavljeno od manjih teritorija, kojima su upravljali banovi. Kralj

te zajedničke države imao je sjedište u Bosni. Kontinuitet vladanja gotosklavinskih vladara u tome kraljevstvu od (oko) 547. godine do završetka pričanja hrvatske redakcije izvora nisu nikada prekinuli bilo kakovim političko-državnim vrhovništvom ni Bizant, ni Avari, odnosno na zapadni prostor nekadanje rimske Dalmacije od sredine VI. stoljeća pa do smrti kralja Zvonimira osim Goto-Sklavina nije doselio ni jedan drugi etnos.

U drugoj se glavi hrvatske redakcije spominju Hrvati u rimskoj Dalmaciji sredinom VI. stoljeća kao doseljenici s Gotima. Pobijeđene su vojske "kralja dalmatinskog" i "kralja istrijanskoga", ali i među Gotima "vele Hrvat bi pobijeno" iz čega jasno proizlazi da se Hrvati, jednako kao i u Tome Arhiđakona, smatraju dijelom pridošlih Gota. U IV. se glavi hrvatske redakcije navodi kako je Silimir (koji je mogao vladati krajem VI. stoljeća) kršćanima napunio "zemlju Hrvatsku". U IX. se glavi hrvatske redakcije priča kako je Budimir podijelio državu tako da od "Dalme do Valdemina prozva Hrvate Bile, što su Dalmatini Nižnji". Hrvati su dakle, prema hrvatskoj redakciji izvora, tek po doseljenju nazvani i *Bijelim Hrvatima*, a prvobitno su zauzimali kontinentalni pojas Donje Dalmacije, što znači samo jednu od više postojećih banovina u velikoj zajedničkoj državi. Hrvatima su vladali banovi koji su do svršetka VIII. stoljeća priznavali vrhovništvo samo gotosklavinskih kraljeva. Hrvati se posebno spominju u više glava izvora (na primjer u XV., XX. i XXII.), i to kao ustanici protiv središnje vlasti. Ti su Hrvati, prema drugim vrelima, najranije poslije početka franačko-avarskog rata, dakle od kraja osmoga do najkasnije prvih desetljeća devetoga stoljeća, dijelom naselili i dijelove nekadašnjeg teritorija Dalmata i to tako da su tijekom vremena sa zauzetim prostorom i u njemu zatečenim stanovništvom zavladali.

Hrvatska kronika

u redakciji
Jerolima Kaletića
i u čitanju Ivana Mužića

U ime Boga svemogućega tvorca neba i zemlje.

I. Kraljujući cesar u gradi basiligi cesarstva, u vrime u ko se bihu prosvitlili blaženi muži Jerman biskup i pristolja kapitulskoga i pristolja Kanužije Sabin biskup, i tolikoje počtovani i blaženi muž Benedik blizu gore Cicilijanske pribivaše, na lit gospodnjih trista i pedeset i sedam, i tada izide niki puk i mnoštvo ljudi od istoka, ki se zovihu Goti, ljudi tvrdi i golemo ljuti prez zakona kako divji; kim ljudem bihu gospoda tri bratinci, ki bihu sinove kralja Sviholada, kim bratincem biše ime: prvomu Bris, drugomu Totila, tretomu Stroil.

II. Bris, koji biše najstariji, umrvši otac njih, (Bris) sede na pristolje i misto očevo, i poče gospodovati. Totila i Stroil a tada uzgovoriše oni dva: "Pomislimo kako s pomoćju brata kralja Brisa i mi da bismo gospodstvo i visoko ime dobili". I tako sa svitom i s voljom kralja Brisa, brata svoga, skupista vojsku utom veliku i pojdosta od svoje didine. I najprvo pojdosta na kraljevstvo ugarsko i kralja pobiše i obujaše kraljevstvo. I potom toga pojdoše naprida i pridoše u Trnovinu s mnoštvom velicim vojske. I izvidivši toj kralj dalmatinski, koji pribivaše u čudnom i velikom gradu Solinu, posla posle i listove kralju istrijanskomu, da bi skupio u pospih svu moć svoju i da bista oba pošla protiva tim zgora rečenim, i silam njih zajedno otimati se. I takoj oni oba rečena kralja, skupiše velike vojske i oba zajedno s voj[s]kami staše se i pojdoše suprotiva silnim vojskam Gotom i sritosta se, i stase blizu i suprotiv njim. Svaki dan po osam dan meju sobom skaramučahu s velikim jedne i druge strane vitezi i hrabrimi ljudi manjšine zašto se mnogo tvrdo i nemilostivo b'ijahu, jere i subliz šatori jednih i drugih bihu. I tako osmi dan krstjane i rečeni pogane oružaše se i opraviše na rečenu rvanju, i počeše boj osmi dan meju sobom, pokli se staše s jutra prija tri deri po večernjoj biše se tvrdom i nemilostivom rvanjom jednakim bojem meju sobom, s mnoštvom mrtac jedne i druge strane, ne znajući se do togaj vrimena, komu bi se mogajo veće bojati, zašto nijedna od stran ne ustupaše, i biše viditi, da su boj počeli zašto jednih i druzih živi dohojahu na misto ubienih. Da li

u jedan čas, tomu nitkor ne sumnjeće, nere po volji onogaj, komu nitkor ne more reći, zašto takoj učini, oni Goti nemilostivi dobiše, je da si kroz niki grih, koji tada u krstjaneh pribivaše; i prez izma bi pobijena strana krstjanska i ubijen bi kralj istri[ja]nski i mnogo tisuć krstjani po dobitju bi pod mač obraćeno i vele Hrvat bi pobijeno. Da, kralj Dalmacije s malo vitezi smrtnom ranom ranjen ubiže i bi prinešen u slavni i čudni grad Solin, u kom gradu bi za veće dan općeni plač i tuga neizrečena.

Potom toga svak čas restiše moć i vojska Totile i brata mu Stroila i puk njih čudnim zakonom svaki čas restiše moć i vojska. I toj vidivši, da biše veće od reda mnoštvo i vojske, zazvaše barune i poglavice, i k tomu se dogovoriše i svit vazeše, da bi se imile vojske razdiliti. I zjediniše [se] nato ovamo: sve ča bihu vazeli pogani, rasuše i požgaše, da ne mogu ljudi ni dobit ki uzrok, u svoje vratiti se. I vaze Totila vojsku svoju i pojde i rasu Istriju i Akvileju, i projde kako munja paleći i gradove razsipljući, i pride u Italiju, na lit gospodnjih trista i sedamdeset i osmo, čineći čudne i tvrde rvanje s Latini. Da, ništar manje ništar mu se ne mogaše suprotiviti, jere Božija volja biše komu biše. I projde k Ciciliji, obujamši u Italiji i požgavši i razasapši mnoge grade, i ulize u otok Cicilijski. I potom malo vrimena živi i onde svoj konac učini, kako mu biše rekao sluga Božiji Benedik.

Utom Stroil, brat njegov, s vojskom svojom vaze kraljevstvo od Ilirije, a to jest sva zemlja ča jest s ovu stranu Valdemije deri de Polonije. I on tvrdimi rvanjami i s nemilostivimi boji sve obuja, jere nitkor suprotiviti se ne mogaše. I pride u Bosnu, i slize u Dalmaciju i rasu primorske grade: Dalmu, Narun i bogati i lipi Solin, i grad Skardon, i mnoge slavne grade položi na zemlju. I ne bi mu za dovoljno; posla sina svoga, koga jure imiše i biše imal, i s njim vojske, da bi obujal i donju zemlju i zagorsku. A tomu sinu biše ime Sviolad. I otpravi sina s mnoštvom vojske. I mejutim razumivše cesar iz grada cesarstva, da je Stroil poslal sina s mnoštvom vojske u donju i u [za]gorsku zemlju, a on da je ostao u Prilivitu, a to je u Bosanske strane, i posla cesar izviditi, ist[in]o li je Stroil razdilil vojske. Istino izvidivše povidiše cesaru, i cesar sabrav vojske i pojde na Stroila, ki Stroil vidiv vojske, skupi svoje i pojde k rvanji, jere biše slavna srca i tilom jaki i ognjen junak. Ki nere kako srdit lav noseći se i bi od veće ran obranjen, ke ne hajuće, da, od krvi ostavljen a od ran sprežen, pade s konja, uteć ne moguće; i dospiše ubiti ga. A njegovi vidivše toj, u big obratiše. I mnogo od njih skupivši se i počeše tvrditi [se].

I obraniše se. I cesarova vojska robi zemlju i vrati se bogata u Cesar grad s velikom slavom vesela.

III. Potom toga slišavši Sviolad, sin Stroilov, zdviže se s vojskami što brže može, za osvetiti smrt oca svoga, da jure cesar što [je] ktio, biše učinio i pošao. I on, vidivše da jest učinjeno i da ne more [ništar] opraviti, zavede zemlju i poče na očevo misto gospodovati. I gospodujuće imi sina i postavi mu ime Silimir. I bi kraljevstvo njegovo Bosna i Valdemin deri do Polonije, tako primorsko kako i zagorsko kraljevstvo. I tako toj gospodujuće, mnoge hudobe i progonjenja i zlobe krstjanom i nepravde činjaše, navlastito koji u primorskih gradih pribivaju. I tako drugonadese[to] lito gospodstva njegova umri.

IV. I osta na njegovu mistu gospodovati sin njegov Silimir, ki, ako i poganin biše, sa svakim s mirom i z ljubavju živiše, čineći jednako pravdu. I vele krstjane ljubljaše i ne dadiše progoniti jih. I naredi s njimi, da mu budu davati dohodak. I tako opet napuni zemlju hrvatsku. I počinu za njega zemlja i za njegova gospodstva krstjane u miru pribivaše. I imi sina i bi mu ime Bladin. I kraljeva Silimir lit dvadeset i jedno, i umri.

V. Bladin, sin njegov, zauja gospodstvo i poča na očevo misto gospodovati redom i putom oca svoga Silimira. I Bladin kraljujući tako, imi sina i bi ime sinu njegovu Ratimir. I taj, kako ulize u znanje, poče kazati se vele hohol i mimogred suproć svakomu okoran. Budući jošće otac u gospodstvu, i izlize niki puk s mnoštvom prez čisla tja deri ispriko rike velike, ka se dii Velija. Ki puk izvede žene i dicu i vojsku; s njimi gredihu i s' sobom nosahu sve imanje svoje, ki čudnim zakonom hojahu. I ti obujaše kraljevstvo ko se zoviše Senobujija, ali prvo sve mimohojahu. Poglavica njih biše muž vrimenit, koga zovihu njih jazikom "bare", ča jest našim "cesar", pod kim biše devet dužev, ki gospodovahu i obladahu taj puk koga biše čudno mnoštvo. Posli obujaše Sledusiju i pojdoše u Macedoniju, njih prijaše i svu zemlju latinsku, ki se onda [za] Rimljane držahu, a sada se zovu Crni Latini, kih cesar s onimi ima mnoge rvanje. I videće da protiva njim ne može biti, učini mir s njimi. Otaj puka tvrdo viru držaše, i tako ostaviše Latine u miru. I videći kralj Bladin čudesa togaj puka i mnoštvo veliko, i razumi da jednim jazikom govore, mnogo bi vesel i tudie spravi posle i posla k njim. Ki cića jazika mnogo milostivo i s počtenjem primiše, i u miru staše, dajući jim Bladin dohodak, kako ce-

sar biše učinio, i utakmiše se stati pod harač. Mnogo ljubeznivo živiše, toliko veće koliko vire i jazika bihu jednoga. I ne učeše rasipati, da, počeše činiti sela i pribivališća, i napunjevati što rasuli bihu. I tvrdo učeše zemlju uzdržati, ku prijali bihu.

VI. Meju tim umri kralj Bladin i sede na misto njegovo sin njegov Ratimir, i poče kraljevati. Ki biše velmi krstjanski neprijatelj i poče mimored činiti protiva krstjanom i iskaše zatrti ime kristjansko po svem kraljevstvu svome. I tako mnoge grade i mista krstjanska raščini, a krstjane u hlapstvo obrati. I tako primorske gradove zgora rečene, u kih se opet bihu zemljaci i mišćane skupivše [se] podvignuli za oca njegova kralja Bladina, (do)rasu i u hlapšćinu obrati. Tada krstjane, videći se u toj tuzi i nevolji, počeše po gorah i vrsih od gor i [po] tvrjah činiti kako tko mogaše za shraniti se, dokla Bog prigleda i dvigne bič poganski i dokla milostiv prigleda tolikim nevoljam.

VII. I umri Ratimir i ne ostavi sina na njegovu mistu. I stavi se [kraljevati] jedan od njegova kolina [a potom drugi]. I on umr[v]še, ne biše veće kralji togaj kolina ki oba nemilostivo krstjane progonjahu. I po ovih dviju, jedan za druzim, druga dva kraljevaše, i ne mnogo lit živiše po dopušćenju onogaj, ki sve može. Koji svi četiri vele nepravedni i krstjanom neprijatelji i suprotiva njim tvrda srca [bihu], i tolika progonjenja činjahu, koliko bi [bilo] mnogo govoriti, zašto mnogo suproć krstjanom činjaše, tako ki u primorske kako ki i u zagorske strane bihu. I tako mnogi krstjane ne mogahu trpiti i mnozi stisnuti od nevolje k poganom se pričinjahu i k njih zakonom pristavahu. A ki u vrsih i u tvrjavah obraše i vološe trpiti onu tugu i nevolju prijimati i njih progonjenje, ko jest vrimenje, nego li u vike dušu izgubiti.

VIII. I pomanjkavše ti rečeni i nepravdeni kralji, osta sin jednoga ki bi napokonji, komu biše ime Satimir. I ta kako prija gospodstvo, poče ljubiti krstjane i ne da jih progoniti. I za njega opet poče vira procvitati i očitovati se krstjane, jere cića straha krijahu se. I u tom vrimenu biše u gradu, ki se zoviše Tesalonika, jedan človik mnogo naučen i filosof, imenom Konstanc. I taj muž biše sa svima dobar i sveta života, i u onom mistu velik meštar i velmi spametan i od ditinjstva muž svet. I nadahnut duha svet[og]a, i izide iz Tesalonike i pojde u Kazariku i onde pripovida

viru krstjansku i kršćaše, ki se obraćahu, u ime oca i sina i duha svet[og] a. I na viru krstjansku obrati svu Bulgariju.

IX. I ta umri kralj Satamir i prija kraljevstvo i poča kraljevati muž dobar i pravden, imenom Budimir, koga biše meju inimi obratil rečeni Božji sluga i muž. Ki kralj biše naučen, koji za mnogo dan pričaše se s filosofi, kojih razumom svojim dobivaše. I pojde i on u Kazariku i onde dobrovoljno primiše ga, i veseljahu se gospodstvu njegovu. I onde pribiva kraljujući sveti puk, koji Konstanc biše obratil.

I tada biše papa Stipan i posla listove ka svetu mužu Kostancu zovući ga k sebi, jere slišao biše, kako pripovidaše viru Isusovu i da biše tolik puk obratio na viru Isusovu, i zato ga viditi želiše. I tako sveti muž Konstanc naredi popove i knjigu harvacku i istumači iz grčkoga knjigu harvacku: istumači evanjelja i sve pistule crikvene, i tako staroga kako novoga zakona, i učini knjige s papinim dopušćenjem, i naredi misu i utvrdi zemlju u viru Isukrstovu. I vaze prošćenje i obrati k Rimu put svoj, koji mu pod posluh sveti zapovidin biše. I gredujući navrati se na kraljevstvo svetoga puka, koga biše na viru obratio, kojih gospodovaše mudri i dobri kralj Budimir, koji po Konstancu biše naučen u viru. I razumivše kralj prišastje Konstanca, bi vele vesel i s podštenjem primi ga. I tada poče Konstanc život i čudesa Isukrstova pripovidati i napuni i utvrdi kralja u viri svetoga jedinstva i trojstva božanstvenoga. I u svem kralj virova i krsti se sa svimi, ki još u kraljevstvu njegovu bihu nekršćeni. I papa kada biše poslal po blaženoga muža Kostanca, posal koji k njemu dojde, po papinu dopušćenju posveti ga za koludra. I pribivše blaženi muž s kraljem nikoliko dan, koji jure utvrjen u viri i zakonah Isukrstovih [biše], vazam prošćenie od obraza kraljeva i onoga svetoga puka, pojde k Rimu.

I u to vrime bi učinjeno veselje veliko meju krstjani i svi oni, ki bihu u tvrjavah i u vrsih gorskih i ki tajahu se i krijahu se i nepovidahu se krstjane, očitovaše se, odvrg[ši] strah. I svi ki bihu progonjeni vratiše se i počeše slaviti ime Isusa propetoga. I tako kralj svetoga puka zapovidi svim, koji latinski govorahu, da se vrate svi u mista svoja i da podižu i naprave gradove, koji po poganeh bihu rasuti i požgani.

I tako iskaše Budimir kralj svetoga puka, kako bi rasute gradove sazidal i napunio. I to mu ulize u misal, kako bi za svoga vrimena opet zemlju, kako je i prvo bila, [dal] napraviti, zašto imaše mnoštvo ljudi, da, sve biše izmišano. I tako razabrati kralj odluči zemlju i ljudi, i staviti opet

u prave zakone. I iskaše kako bi mogal najbolje iznajti. I natoj skupi sve starce i mudrace gospodstva svoga i poče njim od volje i odlučenja govoriti, moleći, da bi [tko] o boljemu redu pomislio i tomu da se najde način k volji i misli kraljevi. I tako st(o)eći nikoliko dan, nitkor ne bi, tko bi tomu umil red najti i kralju niki put ukazati od odlučenja njegova. I bi napunjen mudrosti od boga i pride mu u misal, da pošlje ka svetomu ocu papi Stipanu i ka cesaru Konstantinu, oni k misli njegovoj da bi dali pomoć i da bi mu poslali brveleže stare, u kih su pisane sve zemlje i kraljevstva. I moleći rečeni kralj svetoga oca papu [i cesara], da bi s njimi poslali nikoliko i mudraci. I kada posli od kralja i svetoga puka k papi Stipanu [pridoše], tomu svet[i] otac bi vele vesel i dobrovoljan, cića toga novoga pitanja od dostojnoga krstjanina, ki po poslih moljaše svet[og]a oca papu, da bi ga hotil napitati hliba nebeskoga i da ga nasladi riči Božije, ku srcem željaše čuti.

I k tomu svet(i) otac dobrovoljno prigleda i posla naučena človika, a vikarija svoga, u ime svoje i svete crikve krstjanske, jednoga gardinala, komu poda u svem oblast svoju, da more dati i uzeti, svezati i razvezati. I posla drugoga gardinala i s njimi dva biskupa, a toj da imaju oni sveti puk kripiti i u viri pripovidati, i da jih imaju veseliti od njih dobra učinjenja, i popove (crikve) učiniti i crikve krstiti i ine riči potribne krstjanom narediti.

I tako prišadše rečeni gardinali i biskupi, najdoše kralja na planini, ka se diše Hlivaj. Suproć kim izlize kralj s mnoštvom ljudi, jere čekaše jih zač znaše njih prišastje na ove strane, i biše skupio oda svih rusagov ki pod njim bihu. I tuj odasvud dojdoše krstjane. I tako kralj sa svim mnoštvom, ko pri njemu biše, prija jih s velikim počtenjem. I tako kralj zapovidi, da vas puk zemlje njemu podložne skupi se na ovom polji. I u toj vrime dojdoše posli od c[es]ara Mihajla i oni posli s počtenjem velicim biše prijati. I budući svi skupljeni, i biše veće jazikov, i s njimi biše dobri kralj Svetoga nauka i počeše sa /s/hodom za dva[na]deset dan, od kih osam dan ne govoriše negoli o strani crikveni, crikvam prigledajuće i k njim red napravljajuće i narejujuće put od spasenja. Potom toga četiri dni čtiše stare priveleže, ki bihu iz Rima prineseni, tako grčkih kako svih kraljevstvi i gospodstva jazika harvacskoga, tako primorsko, kako zagorsko. I toj slišeći vas puk, kako spovidahu privelezi stari, po papi i cesaru poslani, od svih zemalj i kako diljahu zemlju od zemlje, i kako biše zemlja od zemlje počtovana, i puk od puka i kraljevstvo od kraljevstva, i

toj sve razumi[v]še, bi vele ugodno tako kralju tako svim, ki ondi u skupu bihu. I gardinali i biskupi s voljom svega puka posvetiše kralja i potvrdiše u kraljevstvo, i svim zemljam, ke pod njim bihu, zapovidiše posluh i volju kraljevu i ostatka njegova.

I potom učiniše arhibiskupe i biskupe, i posvetiše jih, i razdiliše jih po gradih onakoj, kako i prvo raspa biše bilo, i ka počtenja bihu prvo imili, da i u napridak onako bude. I tako poslaše dva arhibiskupa: jednoga u lipi i nesrićni grad Solin, koga malo ali ništar biše ostalo, jere po nemilostive Gote biše požgan i rasut, a drugoga arhibiskupa poslaše u Duklji. I mnoge biskupe razdiliše po mistih i podložiše jih pod posluh rečenih arhibiskupov, toliko pod svakoga. I tako mnoge crikve, ke bihu zatvorene, uzdvignute biše. I narediše biskupom i arhibiskupom, da se svete crikve. I postavi kralj zagovor velik svim mistom, da svaki brani crikvu i crikvene stvari, i da bi ne smio nitkor posiliti crikvu ni redovnika u ničemur i da nitkor nima suproć njoj moći ni slobodšćine, razmi njih poglavica, što su arhibiskupi i biskupi. I tko bi protiva tomu učinio, to je učinio suprotiva kralju i kruni, ča jest suprotiva svemu kraljevstvu.

I tako crikvene i duhovne stvari prvo naredivše, potom toga po rečenih barveležih razdili zemlje i stavi jim mejaše i tolikoje meju gradi i županij. I naredi gradovom i mistom zakone i običaje, i razdili vode i naredi gradovom i mistom dohodak. I svim zemljani mejaše položi[v]še i sve naredivše, što je s ovu stranu gore k moru, prozva Primorje, i rike, ke ishode iz gor od zapada sunčenoga i pristaju u veliku riku Dunaj, onoj zvaše Surbiju. I Primorje razdili na dvoje počamše od mista grada kij po poganih bi razrušen, ki se zove Dalma, gdi sa (s)hodom biše, deri do mista, ko se zove Valdemin. Od Dalme do Valdemina prozva Harvate Bile, što su Dalmatini Nižnji. I još od mista Dalme do Bandalona grada, ča se sada zove Drač, dotla prozva Gornju Dalmaciju i to[li]koje Surbiju, ča jest Zagorje. I tuj na dvoje razdiliše počamše od gornje strane Drine, ča jest na zahod sunčeni do gore Borave, a toj prozva Bosnu, i od Drine do Lipa prozva Ras, ča je Raška zemlja.

I svakomu mistu postaviše mejaše i svakomu tih mist postaviše bana, a nigdi duža. I tada [narediše da] svaki tih banov i dužev budu od pup[k] orizine plemeniti i oni da učine kneze od svoga kolina i učiniše satnike, ki satnici biše nad stotinu ljudi, i te satnike učiniše svake zemlje ljudi. I daše svakomu banu sedam satnikov, i da budu rečeni satnici z bani puku suditi, a s duži, aliti s hercezi, pet knezov i da s njimi pravo sude puku. I

zapisaše časti i dohotke banom i hercegom i knezom i satnikom. I odlučiše da svaki knez prizove jednoga satnika i da nima prez rečenoga reda nijedan sud biti tvrd. I odlučiše da svaki sudac ima kralju davati treti dil dohotka, da ga poznaju za gospodina i da bude kralj svim, a oni svaki po sebi; da kralj nada svimi poglavje i starišina [bude] i da svi zapovid kraljevu trpe. I mnoge dobre zakone postaviše, ke bi mnogo govoriti. Da, ako tko hoće napuno znati naredbu ku učiniše i mejaše kudi postaviše i zemljam imena, vazmi knjige ke pri Hrvatih ostaše i pri njih se nahode, a zovu se *Metodios*.

I po tom narejenju gardinali i biskupi i posli cesarovi, videći da su svaka [narejenja] narejena, od blaženoga kralja i Svetoga puka vazeše prošćenje i odpraviše se s velicim počtenjem i dari. I posli pošadši, herцezi i bani i knezove i satnici, ki bihu postavljeni, i vas puk s voljom kraljevom razajdoše se i pojdoše domom i u svoju zemlju.

I po tom blaženi kralj kraljeva lit četrdeset i miseci tri s voljom [onogaj] ki sve može. I imi u starost svoju sina. I sedminade[se]te dan umri, na devet miseca marča i pogreben bi u crikvi blažene svete Marije u gradu Dokoliji s velikim počtenjem i plačem svega puka ki odasvuda prihajahu za mnoge dni k onoj crikvi plačuće svoga dobroga gospodina. I ditića, komu izdili ime bihu Svetolik, proslaviše za kralja i gospodina.

X. I krunjen bi i pomazan od arhibiskupov u onoj crikvi svete Gospoje, gdi otac ležaše. I ditić restuće naslidovaše zakon gospodstva oca svoga i mnogo, kako i otac, bojaše se Boga, i obsluževaše zapovidi božije. I imi sina od sedamnadesete lit i sedam miseci, i izdi mu ime Stipan Vladislav. I po tom ispustiv dušu umri kralj.

XI. I poče kraljevati na misto oca svoga Vladislav sin njegov. I kraljujući biše mnogo hrabar i kripak u životu, da, ne tiraše put oca svoga ni u gospodovanju ni u zapovideh božijih. I imi sina. I tako kraljujuće nepravdeno i suproć zapovidem božijim, pojde jedan dan u lov, jere mnogo imaše običaj loviti. I tako loveći s odlukom božijom dviže se zvir, za kom otide i nanese ga konj na jednu jamu i u nju se upade, izbi se i i zeše ga mrtva.

XII. I osta na misto njegovo kraljevati sin njegov komu biše ime Polislav. I kraljujući Polislav, u to vrime biše u kraljevstvo ugarsko kralj

imenom Atela. I on skupi vojske i izajde s vojskom na kralja Polislava. Biše Polislav mlad i kripak u rvanjah. I činiše meju sobom mnoge rvanje i vazda Atila, kada se b'ijahu, izgubljaše, i napokon ne mogaše [se] suprotiviti i pobiže. I Polislav ima kćer i po njoj sina dva. I kraljeva lit sedam/na/deset i sedmonades(e)te lito hodeće umri slavom velikom.

XIII. I sin stariji prijamši na misto oca svoga gospodstvo, komu ime biše Sebislav. I u njegovo vrime, on kraljujući, nastupiše na njega opet oni narod Goti i obsedoše mu Skudar grad. I toj slišav Sebislav, skupi mnoštvo veliko ljudi i pride u grad na njih šator. I ondi mnoštvo Gotij pod mač obrnu sve, a mnoge pohitaše, niki pobigoše, kako vojske sasvima razbijene. I toj čuvši kralj ugarski Atila, da su Goti nastupili na Sebislava, pride na njegov grad i popliniv i požgavše rasu ga veći dio, opet se brzo vrativše u kraljevstvo svoje. I pridoše Sebislavu glasove, da Atila jest pod gradom njegovim i brzo dviže se i pojde na njega i najde da je popliniv i požgav pošao zač on kako ču, da je Sebislav razbio Gote, tako što učini, Atila s onim pobiže ne smijuć čekati Sebislava. Ostavi da se opet grad načini i napuni. I potom u Sebislava rodista se dva sina, jednomu bi ime Razbivoj, a drugomu Vladimir. Kraljeva Sebislav lit dvadeset i četiri, i umri.

XIV. I ostasta dva sina njegova u kraljevstvo njegovo: Razbivoj i Vladimir. I biše stariji Razbivoj i hoti razdiliti kraljevstvo, i da bratu gornju stranu: Zagorje, ko Surbiju zovu, ča jest g Dunaju i [g] Bugare, ki se sada zovu, ča jest tja do Paunja polja, "želisis", a sebi vaze Razbivoj primorsko kraljevstvo. I oženi se Vladimir kćerju kralja ugarskoga, i bi tvrd mir meju njima. I ima Vladimir sinove i kćeri. I poto[m] Razbivoj kraljevavši lit dvanadeste, umri prez sina. I priđe Vladimir brat njegov i vaze kraljevstvo i kraljeva u kraljevstvo zagorsko lit dvadeset, a u primorsko osmo lito lito (i) umri.

XV. I ulize na očevo misto gospodovati sin njegov i sjedini kraljevstvo, i učini opet jedno kako i prija biše bilo. I njegovo gospodstvo ne ljubljahu Donji Hrvati i odvrgoše se od njega. I skupi kralj vojske svrhu istri/ja/jnske zemlje i u Bosnu gornju, i pojde na nje. I oni izajdoše i dočekaše ga na polje Hlivanjsko. I onde biše meju njima tvrdo rvanje i boji, i mnogokrat b'iše se i napokon bi ubijen kralj, komu biše ime Kanimir.

XVI. Kada je napokon kralj Kanimir ubijen rat je prestao, a naslijedio ga je sin Tvrdislav i zavladao je kraljevinom.[1]

XVII. I dviže se na misto njegovo sinovac njegov, komu ime biše Kristivoj. I kraljujući u kraljevstvo ima sinove i kćeri. I kraljeva lit dvadeset i tri ne svršivši (i) umri.

XVIII. I osta na misto njegovo sin u kraljevstvo komu biše ime Tolimir. I u vrime njegova kraljevstva prista u veselju sva zemlja. I imi sinove i umri kraljevavši lit sedamnadesete.

XIX. I osta na misto njego/vo/ kraljevati sin njegov, komu biše ime Pribislav, koji u vrime svoje učini mnogo hudob. I za njegova vrimena uzdvigoše se zemlja; ne mogoše se trpiti hudobe ni zlobe njegove. I ubiše kralja Pribislava i tilo njegovo u riku vrgoše.

XX. I učiniše kraljem na misto njegovo sina njegova Cepimira. I priam kraljevstvo posla po bana svoga i pohitaše mnoge Bošnjane, ki bihu bili uzrok smrti kralja oca njegova. I umori jih zlom smrtiju. I u to vrime, kraljujući Cepimir, izidoše ljudi imenom Nimci ispod zvizde i primiše Istriju i počeše ulizovati u hrvacku zemlju. I toj čuvši Cepimir kralj skupi mnoštvo veliko i izabra izmeu njih hrabrih ljudi i učini vojske. I pripravista se obi strane k rvanji i boju, i mnogo se bista, da, Cepimir Nimce i njih mnoštvo pod mač obrati i izgna jih, i pobigoše iz sve zemlje. I posli togaj posla dux od nimške zemlje posle kralju Cepimiru, da bi dao kćer svoju za sina njegova, komu sinu biše ime Staozar. I ugodno bi kralju, jere duž biše i gospodin one zemlje. I svadba bi učinjena. I ostasta u miru i u ljubavi. I Cepimir kraljeva lit dvadeset i pet i miseci sedam.

XXI. I ostavi sina na misto svoje, komu biše ime Svetožak. I poče na misto očevo gospodovati i bi mnogo pitom i krotak gospodin i dobar kralj. I imi sina i bi ime sinu njegovu Radoslav. I za života svoga učini sina svoga [za] kralja Radoslava, i ne mnogo živi.

---

[1] U Kaletićevoj hrvatskoj redakciji *Hrvatske kronike* ova je rečenica ispuštena, a ona u Marulićevu prijevodu na latinski glasi: "*Interfecto tandem Canimerio rege cessavit bellum successit ei filius Turdislausis regnoque potitus est*." (Na hrvatski preveo: U. Pasini.)

XXII. I osta Radoslav i naslidovati ja put i dobrotu oca svoga, i bi svakom dobrotom narešen. I ima sina Seislava, ki se prozva odmetnik, jere dviže posluh crikveni i ocu svomu iskaše vazeti gospodstvo i mnoge suprotivšćine činjaše. I dobri kralj poče iskati prognati sina i [one] ki mu pomoć davahu. I skupi vojske i pojde i podstupi odmetnike i pojamši jih, jere zemlja ne ktijaše suprotiva svomu staromu gospodinu nevirno učiniti. I dobri kralj mnoge oslobodi i prosti njim sve što bihu učinili, a nike koje bihu uhitili, poda u rabotu vitezom svojim. Seislav za to na oca svoga razgnjiva se i vaze mu vas posluh i poče mu činiti malo počtenja. I Seislav odazva od dobroga kralja bana i mnoge kneze i satnike i viteze, koji za strah njegov od dobroga kralja k njemu pristupiše. I on videći da se sve boji i da mu daju posluh, odvrže se i vaze gospodstvo očevo i progna dobroga kralja oca svoga s nevirnimi Harvati, koji vazda su bolji bili prid strahom i pitomiji pod silom, nere vladani dobrotom dobrimi. I Radoslav kralj bižeće prid sinom, jere ga sin tiraše, pribiže k moru. I ondi razumi, da je sin za njim blizu i videći da ruku sina svoga ne more ubignuti, žaljaše ki ga ljubljahu zašto mnozi knezi i satnici svoje ostavivši (i) sve svoje na svitu i s njim pobigoše tja, i veće se brinjaše njimi, nego sam sobom. I videći da inuda ne mogu ujti, udriše u more plovom i pride na konjih k jednomu kamiku, ki u more a ne vele daleko biše od kraja. I tako kralj i ki bihu s njim, ubigoše ruku nemilostivoga Seislava. I malo potom po božijem dopušćenjem mimogrediše jedno drivo, ko iz priko mora grediše, a to iz Pulje, i grediše na harvacke strane. I tako svi počeše vapiti i zvati na drivo. I oni mornari čuvše vapaj, poslaše viditi što biše onoj zvanje. I upitavši i vidivši što biše zgodilo se, imiše od njih milosrdje i primiše kralja i svih ki s njim bihu u brod svoj i počeše jim činiti veliko počtenje. l opet vratiše se s njim u Pulju. I od tadi se zove oni kami, kuda bihu pribigli *Radosalj kami* do sada. I dojidrivši u Pulju rečeni kralj Radoslav pojde u Rim sa svimi.

XXIII. I Seislav, proklet od Boga, videći da otac njegov ubiže u more, vrati se i uze zemlju i poče na očevo misto kraljevati. I u toj vrime biše jedan mladić Tehomil popović i taj pisaše i držaše razlog od ovac nikoga kneza ali hercega na Ugrih. I Tehomil biše vele ljubljen od svoga gospodina, jere biše mnogo jaki u životu i dobar na noge i brz vele. I kada godir ovi gospodin njegov u lov grediše, vazda ktiše, da Tehomil s njim bude. I jedan dan loveći Tehomil udri jednu vižlicu, ka se zoviše *Paluša*, ku ne kteći toličma udriti, zgodi se, da ju udri po glavi u takoj

misto, da ju ubi (u) to(m) misti. Ćića česa Tehomil pobiže prid strahom, koji imaše od gospodina, zašto rečeni mimo sve ine pse ćića dobrote ovuj vižlicu ljubljaše. I pribiže Tehomil ka kralju Seislavu i on ga drago primi. I u toj vrime ovi herceg skupi vojske na Ugrih i pride u Bosnu i plinovaše ju i rasipaše. I čufše [to] kralj Seislav, s velikom vojskom pojde najti ga. I najde ga na Drinskoj županiji blizu Drine rike. I sastavša se biše mnogi boji i rečeni Tehomil kako lav nosaše se i hrabro mimo inih noseći se nemilostivo siciše. I dojde na hercega, jere Ugri bihu potisnuti i posiče ga i pade s konja. I Tehomil priskočivši glavu mu usiče i vazam ju, ponese i prikaza ju kralju Seislavu. I toti mnogo jednih i druzih pomanjka od mača, da, veće Ugar. I onde biše mnogo cviljenje od Ugar, koji bihu uhićeni, a ki ran/je/ni ležahu skukahu kako prasove. A Seislav dobivše osta s velicim veseljem i poda Tehomilu županiji na Drini, ka se zove Drinska županija, i da mu kćer bana raškoga za ženu i mnogo ga počtova. I čuvši žena onogaj hercega smrt muža svoga, pojde kralju ugarskomu i s plačem povidi hercega, vojvode njegova a muža svoga smrt. I isprosi u kralja vojske za osvetiti tolike Ugre i muža svoga. I skupi kralj mnoštvo i vojske, koji svi dobrovoljno gredihu na takovu osvetu, i da onoj gospoji, da ona osveti muža svoga i tolike viteze ugarske pobijene. I ona, vazamše vojske, dojde u zemlju Seislavovu i najde ga brez reda, jere za nju ništar ne znaše, nere kada dojde na šatore, jere u lovu biše. I Ugri udriše na šatore i kralja prvo nere može na konja skočiti uhitiše živa s nemalo sve bližtvo njegovo, jere svi pri njem bihu. I ta žena hercegova zapovidi vitezom svojim, da svežu Seislava, ruke i noge njegove. I svezav ga obruže i po vas dan onako naružena svakomu na oči drže, a do večer, ča jest na ishodu dne, čini ga vrći u riku Savu. I tako stvoreno bi i ispunjeno na glavi njegovi proklestvo na njijem učinjeno od dobroga kralja, oca njegova, zač on i vas dom njegov zlom smrtju poginuše i za[l] konac učiniše. I tako pojde po zlu Seislav, on i duša njegova.

XXIV. Po tom učinjenju slišavše dobri kralj i dostojni Radoslav smrt i gore dostojnu sina svoga Seislava i naslidnikov njegovih, zafali Bogu, koji pravedno sudi. I vrati se kralj k mistu svomu s blagoslovom svetoga oca pape. I prišadši meju Hrvate, nedostojne dobra gospodina, i zabivše sve njih učinjenje koje suprotiva njemu bihu učinili, gospodova sve s pravdom kako da bi ništar nigdar učinjeno bilo. I tako kraljujući imi sina i postavi mu ime Koloman. I tako umri.

XXV. I osta na misto otca gospodovati [Koloman] i onim putem, kojim se biše od dobroga oca kralja Radoslava naučijo a k tomu i sam čude dobre biše. I tako s ljubvom puka i pravdom velikom kraljeva. I imi sina i postavi mu ime Krišimir. I tako nikoliko lit živivše umri.

XXVI. I osta na njegovu mistu sin Krišimir i bi svakom dobrotom urešen i napunjen straha božijega. I kraljujuće imi sina i postavi mu ime Zvonimir. I tako živi lit trideset i jedno i umri.

XXVII. I osta kraljem Zvonimir, koji počteni kralj, sin dobroga spomenutja [kralja Krišimira], poče crikve veoma čtovati i ljubiti. I poče dobre pomagati, a progoniti zale. I bi od svih dobrih poljubljen, a od zalih nenavijen, jere ne mogaše zla viditi. I tako ne biše on za Hrvate, zašto oni ne će biti dobrotom dobiti, da, bolji su pod strahom. I za dobroga kralja Zvonimira biše vesela sva zemlja, jere biše puna i urešena svakoga dobra, i gradovi puni srebra i zlata. I ne bojaše se ubogi da ga izij bogati, i nejaki da mu vazme jaki, ni sluga da mu učini nepravo gospodin, jere kralj svih branjaše, zašto ni sam prezpravdeno ne posid[ov]aše, tako ni inim ne dadiše. I tako veliko bogactvo biše, tako u Zagorje, kako u Primorje biše za pravdenoga kralja Zvonimira. I biše puna zemlja svakoga blaga i biše veće vridna ureha na ženah i mladih ljudih, i na konjih, ner i nada sve imanje. I zemlja Zvonimirova biše obilna svakom raskošom, ni se nikogar bojaše, ni jim nitkore mogaše nauditi, razmi gniuf gospodina Boga, koji dojde svrhu ostatka njih, kako pismo govori*: Oci zobaše kiselo grozdje, a sinovom zubi utrnuše*.

Po ovi način i u to vrime zgodi se, da cesar rimski s voljom svetoga oca pape posla posle i listove svoje ovako g dostojnomu kralju Zvonimiru proseće i moleće, kako draga brata i meju kralji krstijanskimi kralja počtovanoga:

O to te molimo i prosimo, da skupiš k sebi svu gospodu zemlje tebi podložne i svih od vridnosti. I kada bude skupšćina, da pročtiš meju svimi ovi drugi list, koga s tvojim listom šalje se od strane naše gospodstvu vašemu moleće, kada pročte, da odgovore i da dadu nam na znanje volju svoju i odlučenje, ko učine vitezi i baruni s voljom gospodstva tvoga. I tako dobri i sveti kralj Zvonimir prijamše listove od pape i cesara, zapovidi po sve kraljevstvo svoje, da bude skupšćina, i sa (s)hodom u peti crikvah u Kosovi da svaki bude do dan dvadeset i pet. I prišadše vrime, da, pride mnoštvo veliko. I legoše vojske i narediše straže. I kada dojde

dan, da učini slavni i dobri kralj Zvonimir otvoriti listove pape i cesara velikoga grada Rima, s voljom svetoga oca pape, koji kazahu: "*Brata našega Zvonimira molimo s vlasnici i pukom zemlje i kraljevstva njegova, da bi hotil odlučiti i s nami biti zajedno s pomoću ine gospode krstjanske, koji ovake listove imaju od nas, i oni da odluče volju njih, i da nam dadu na znanje, jesu li k volji našoj pristali, ča jest z dopušćenjem božjim i sina njegova, koji jest porojen od dive Marije i muku [trpel] i krv prolio na drivo križa i na njem umoren, koja smrt bi otkupljenje svita i oslobojenje svetih otac iz limbene tamnosti. I tako z dopušćenjem njegovim i s pomoću u njega virujućih jesmo odlučili osloboditi mista, koja je za ljubav našu okrvavio i gdi je pridao duh ocu kroz muku i trud i greb, u kom bi položeno prislavno tilo njegovo.*"

I toj čuvše Bogom prokleti i nevirni Hrvati, ki ne mnogo prija daše pomoć hudobnomu sinu da dobroga njih gospodina kralja Radoslava iz kraljevstva njegova izagnati i s oružnom rukom s nemilostivim sinom njegovim iz zemlje prognati. Tada čuvši toj nevirnici, ne daše ni listove dočtiti i skočiše ne samo da bi pristali na dostojnu molbu svetoga oca pape i cesara rimskoga, da sveta mista iz ruk poganskih izmu i oslobode, da, oni Bogom kleti počeše kričati i vikati na svetoga kralja, tužeći se i vapijući jednim glasom, kako na Isukrsta Židove, da on išće izvesti njih iz domov njih i žen i dice njih, i s papom ter s cesarom otimati mista, gdi je Bog propet i gdi je greb njegov. "*A što je nama za to?*" I nevirni Hrvati vazeše zlu misal i nepravden svit, i meju sobom zlo viće učiniše, i sebi i ostatku svomu rasap i vičnje pogrjenje. I tako počeše upiti kakono Židove vapiše na Isukrsta, kada reče poglavica: "*Bolje da jedan umre, nere tolik puk da pogine*". I tako sramotni i nevirni Hrvati počese govoriti, vapijuće kako psi ali vuci: "*Bolje da on sam pogine, ner da nas iz didine naše izvede cića Boga i inim mista toliko daleko obujimati, zemlje i gradove*". I ne inako, nere kako psi na vuke lajući kada idu, tako oni na dobroga kralja Zvonimira, komu ne daše ni progovoriti, nere z bukom i oružjem počeše sići njega i tilo njegovo raniti i krv prolivati svoga dobroga kralja i gospodina, koji ležeći u krvi izranjen velicimi bolizni, prokle tadaj nevirne Hrvate i ostatak njih Bogom i svetimi njegovimi, i sobom, i nedostojnom smrtju njegovom, i da bi veće Hrvati nigdar ne imali gospodina od svoga jazika, nego vazda tuju jaziku podložni bili. I tako izranjen ležeće a Hrvate proklinjuće izdahnu, i pojde duh njegov, po milosti onogaj ki sve može, s andjeli veseliti [se] u vike vikom.

XXVIII. I toj slišavši kralj ugarski imenom Bela prvi, što se zbiše zgodilo u Hrvatih, pride na pospih s vojskom golemom i vaze kraljevstvo hrvacko i požali smrt slavnoga kralja Zvonimira. I vazam Hrvate, i zagorsko i primorsko i bosansko kraljevstvo. I imiše kralja Belu za gospodina, jere svoga bihu ubili prez krivine. I po rečenom kralju ugarskomu Hrvati biše podložni od volje u nevolju; i od slobodnih u rabotu obrati. I bi, kako pismo govori, da zli teg zlu plaću čeka. I biše za svoj teg plaćeni oni prokleti i nevirni Hrvati krozi griha, zašto pogubiše svoga dobroga gospodina kralja Zvonimira, kako Žudiji gospodina Isukrsta. I tako prokleti Žudiji inim služe, ne imajući ni oni od svoga jazika gospodina.

Dobri kralj Zvonimir živi u kraljevstvo dokle bi ubijen, lit trideset i pet, a ubijen bi na lit lsukrstovih tisuća i osamdeset, a toj tisuća i osamdeset manje jedno.

Gospodin Dmine Papalić najde ovoj pismo u Krajini u Marković, u jedne knjige stare, pisane hrvackim pismom, i ispisa rečeni Dmine rič po rič. A ja Jerolim Ćaletić ovoj pripisah iz rečenih knjig na tisuća i pet sat i četrdeset i šest, na sedam dan otubra miseca u Omišu. Bogu hvala.

Povijest kraljeva Dalmacije i Hrvatske zajedno s poviješću pustošenja Solina

Marulićeva latinska redakcija *Hrvatske kronike* iz *Narodne biblioteke Srbije* u Beogradu u prijevodu Uroša Pasinija na hrvatski

“Primjerak, koji potječe od Marulića, nije prijepis hrvatske redakcije *Ljetopisa*, nego je njen prijevod i već sama ta činjenica po sebi nameće teškoće glede rekonstrukcije izvornog teksta. **Od samog Marulića izričito znamo, da je on prevodio na latinski što je pomnjivije i vjernije mogao ne ispustivši ništa iz sadržaja, osim što je bio slobodan da prikrati nešto riječi, koje su bile očevidno suvišne, a to zato da bi bilo lakše čitaocu**. Dosada se malo polagalo na ovaj prevodiočev navod, preko njega se prelazilo, jer se bez razloga držalo, da je Kaletić prepisivao od Papalića točno, a ovaj drugi ‘rič po rič’, stoga nije preostalo drugo, nego tekstovne razlike pripisivati Marulićevu parafraziranju i takvoj netočnoj pretpostavci smetao je ovaj prevodiočev navod i zato su ga se klonili. Međutim je s njim ipak trebalo više računati, jer Marko Marulić nije osoba problematičnih osobina, nego častan književnik, te on ne bi govorio drukčije, nego što je ovdje učinio. Dapače je kao erudita postupio posve metodički i savjesno, kad je našao za zgodno da pripomene, kako je pri prevođenju postupao, priznajući otvoreno, da je činio ispravke na taj način, što je izostavljao očito suvišne riječi iz puke namjere, da olakša čitanje. Da nije u svemu bio dobronamjeran, ništa ga ne bi sililo, da to pripomene. Stoga nije bilo razloga, da se ova Marulićeva metodična i spontana ispovijed zapostavlja, i zato se ona ovdje mora uspostaviti. Teško je vjerovati, da bi sam Marulićev prijevod pretrpio izmjena pri prepisivanju. Prvo zato, što relativno rano nalazimo njegove prijepise kod Cindra, a odatle u Luciusa (1638.). Drugo, što primjerak, iz kojeg je Cindro prepisivao, vjerojatno potječe iz veoma blizog s Marulićevim autografom i što je Cindro radio za Luciusa, pa je znao, da Luciusu treba tačnost u prepisivanju. Treće, što se znalo, da je to Marulićev prijevod, a djelo, kojemu se u ovo doba zna autor, pošteđivano je od krupnijih izobličenja, jer Marulićev prijevod nije u autorskom smislu res nullius, kao što je bio anonimni predložak. Budući je Marulić, kako smo već vidjeli, bio u neposrednom dodiru s originalom te mu vjerno preveo sadržaj, - a to mu je bilo lako, jer je oba jezika odlično poznavao i na njima pjevao – moramo zaključiti, da je njegov prijevod ostao najbliži tekstu predloška… I zato, kad ekspert u bibliografiji, kakav je bio humanist Marulić, kaže na osvitu XVI. stoljeća, da se *Ljetopis* nalazio ‘inter vetustissimas scripturas’, moramo ovu superlativnu oznaku za starost odmjeriti barem obilatim stoljećem.”

(S. Gunjača, *Gdje i kako je svršio hrvatski kralj Dimitrije Zvonimir*. Rad JAZU, knj. 288, str. 238-245.)

Povijest kraljeva Dalmacije i Hrvatske zajedno s poviješću pustošenja Solina

koju je sin Nikole Papalića Dmine našao napisanu ilirskim pismom i na ilirskom jeziku u nekoj vrlo staroj knjizi u Poljicima u domu Markovića ljeta Gospodnjega 1500. na 22. listopada, a Splićanin Marko Marulić ju je na latinski preveo.

Početak *Povijesti kraljeva Dalmacije*

Za vladanja Justinijanova istočnim dijelovima carstva, godine 538. od kršćanskog Spasenja, u doba kad su bili u životu biskupi German i Sabin, poznati po svojoj svetosti, te opat Benedikt u Monte Cassinu, a poslije nego je umro gotski kralj Sfiolad, na prijestolje je stupio najstariji od njegove djece Bris. Ostala dvojica, Totila i Stroil, želeći i sami vlast usmjerili su svoje težnje na to da sebi podjarme ostale pokrajine. Gotski narod je bio nemiran, skitalački, bez zakona, surov i ratoboran. Stoga kad su Totila i Stroil od brata Brisa isposlovali pomoć, vodeći sa sobom veliko mnoštvo konjaničkih i pješačkih četa, napali su kraljevine na Zapadu. Prvo su neprijateljskom vojskom napali Panoniju i sukobivši se s Panoncima nadvladali su ih. Njihova kralja su ubili i postigavši pobjedu zavladali su tom kraljevinom. Poslije ovoga krećući odonuda dalje napravili su tabor u polju koje se zove Trnovina. Glas o ovom događaju utjerao je strah kralju Dalmacije, koji je tada imao sjedište u Solinu, i on se odmah pobrinuo poslanike uputiti kralju Istrije da zatraže od njega da se ujedinjenim snagama zaštite od zajedničke opasnosti i da se požure poći ususret neprijatelju da ih on iznenadnim napadom ne bi nespremne uništio. Sakupivši dakle naglo vojnike i nastupajući obojica jednakom hrabrošću postavili su tabor nedaleko neprijateljskog tabora. Nalazeći se blizu jedni drugima osam dana su se sukobljavali u lakim okršajima, a kad su najposlije s jedne i s druge strane izveli glavninu vojske u bojni red, dugo su se borili s neodlučnim uspjehom dok na koncu, uza svu prolivenu krv na obim stranama, bojni red kraljeva nije počeo popuštati budući da je Bog tako odredio, premda ni po broju, ni po oružju ni po snazi duha nisu bili slabiji. Razbijeni su i natjerani u bijeg. Možda je zbog

nekoga grijeha njihovih pučana uvrijeđeno Božanstvo pobjedu udijelilo nevjernom i bezbožnom narodu. Tu su poginule mnoge tisuće kršćana. Kralj istrijanski je ubijen. Teško ranjen dalmatinski kralj je pobjegao u Salonu i tu je smješten, a grad je obuzela velika žalost kad su čuli za pokolj svojih. Počelo je bučno tugovanje i jaukanje.

Suprotno tome iz dana u dan je rasla sila i moć neprijatelja i pridobijanjem onih koje su sebi podvrgli, i kada je to mnoštvo sređeno pošto su razdijelili vojske, braća krenu jedan na jednu, a drugi na drugu stranu. Krenuvši sa svojima na Istru, Totila je opustošio Akvileju, rušio je gradove, upao je u Italiju i uništivši napokon njene vile i naselja, sravnivši nekoliko gradova potpuno sa zemljom i donijevši pučanstvu posvemašnju propast, on se 547. godine poslije Krista prebacio na Siciliju i malo poslije je umro, kako mu je nadahnut božanskim duhom, prorekao opat Benedikt.

U međuvremenu je njegov brat Stroil osvojio Ilirsko kraljevstvo, zatim je napao Donju Miziju, koja se danas naziva Bosna, i kad je nju u kratkom vremenu podjarmio, siđe u Dalmaciju. Opljačkao je primorske gradove, razrušio je gradove Skradin i Solin, luku cijele pokrajine, i nezasićen još tim zločinstvima poslao je svoga sina Sviolada s dijelom vojske u unutarnju Dalmaciju, koja se sada zove Hrvatska, da je osvoji. Kad je car Justinijan razumio da je vođa Gota svoju vojsku razdijelio i da je drugi dio povjerio sinu Svioladu - a govorilo se da je to od uhoda doznao - sakupivši brzo vojsku krenuo je s namjerom da napadne Stroila, ali ništa manje hitro i snažno i Stroilo njemu pođe ususret sa svojim četama koje je imao. I sam je naime bio neustrašiva duha i snažne ruke više nego se moglo povjerovati. Kad su čete bile spremne za bitku, oštro su se sukobili. Navalilo se s obje strane, oružje se ukrstilo, i ni na jednom mjestu se nije popuštalo. Nasrćući usred gomile ratnika i silovito se držeći Stroil je ipak dopao rana i pao s konja. Zaprepašteni tim događajem Goti su krenuli u bijeg. Premda je ne mali broj njih poginuo, ipak se dio onih, koji su u tjeskobnoj situaciji bili pobjegli, hrabro zaustavio i boreći se s protivnicima ostao nepobijeđen. Carski vojnici su se kao pobjednici vratili u domovinu s ogromnim plijenom zarobljenika i stoke.

Kad je Sviolad to čuo, uputio se što je brže mogao s čitavom vojskom u Bosnu s namjerom da osveti smrt oca ako mu sudbina to dopusti. Ali kad je čuo da su protivnici odatle otišli, počeo je kraljevati upravo ondje na očevu mjestu. Rodio mu se sin kojemu je ime bilo Silimir. Sami Sviolad je vladao Bosnom, Valahijom sve do granica Poljske, zatim Dal-

macijom i Hrvatskom postupajući vrlo zlobno prema kršćanima. Onima koji su stanovali u primorskim gradovima Dalmacije činio je česte nepravde. Umro je u dvanaestoj godini svoje vladavine, a kraljevstvo je ostavio svom sinu Silimiru.

Ovaj se po svojoj prirodi i običajima mnogo razlikovao od oca iako je i sam bio poganin. Ipak se prema svim podanicima vrlo ljudski i vrlo blago vladao štiteći svakome njegovo pravo i ne dopuštajući da se bilo koga vrijeđa. Ubirući porez nije pravio nikakvu razliku između kršćana i (svojih) pogana. Stoga su se vratili mnogi iz skupina vjernika koji su se zbog progona i okrutnosti bivšeg gospodara bili raspršili. Tako se ukratko dogodilo da je gornji dio Dalmacije, koji se zove Hrvatska, postao napućeniji, da se u miru međusobno živjelo i da mir nije bio remećen nikakvim ratnim izazovima.

Poslije nego je dvadeset i jednu godinu vladao, Silimir nije bio više među živima, a naslijedio ga je vrlo blagi sin Bladin, koji je u blagosti bio takmac svome ocu i koji je proživio vijek svima omiljen, ali je on opet imao sina, koji je bio vrlo različit od svog oca, u onome što se čestitosti tiče, i koji je po prirodi bio neprijazan. Bilo mu je ime Ratimir. Kad je odrastao, počeo se bahato vladati i želio je zapovijedati ocu koji je još na životu bio. U isto je vrijeme veoma veliki broj nekih ljudi vodeći sobom žene i djecu preko velike rijeke Velije provalio u zemlju Simbagiju i osvojio je. Vođi ovog naroda bilo je ime Paris što mi u našem jeziku možemo kazati Cezar. Pod njim su bili tisućnici i prefekti koji su svojom voljom i nadležnostima upravljali i raspolagali pojedinim redovima puka. Kad su odavde pošli, pokorili su Seleukiju, zatim Macedoniju. I kako nisu ni s tim bili zadovoljni, oružjem su navalili na Italiju. Kad je rimski car, koji se više puta s njima sukobio, vidio da je uvijek slabiji, okanio se borbe. Želeći dobro svojoj državi, sklopio je s njima savez, a oni su odustali od rata vjerno se držeći ugovora o miru. Bladin pak kralj Salone ne malo prestrašen glasovima o njihovoj snazi, čim je doznao da se oni služe njegovim jezikom i smatrajući da će druženjem s njima lako isposlovati i prijateljstvo s njima, poslao je izaslanike k njima i nije se prevario u nadi. Što je želio, postigao je. I nisu samo jezikom bili u vezi, već da bi mir bio čvršći i dugotrajniji, on se Parisu obvezao na danak, a ovaj pak suzdržavajući se od rata i pljačke te želeći da mu upravljanje bude sretnije, brinuo se da sve ono što je u ratu bilo uništeno naseli novim ratarima i još ih je nadario slobodom i oprostom od državnog poreza.

Kada je u međuvremenu kralj Bladimir umro, kormilo države je preuzeo sin Ratimir koji je bio vrlo daleko od djedove čovječnosti i neprijateljski se ponašao prema kršćanima. Razorio je u kraljevstvu ne mali broj gradova u kojima su oni pribivali, njih same je učinio robovima, a posebno je bio opasan onima koji su nastavali primorska dalmatinska mjesta. I tako ono što je djedova i očeva dobrota učinila da se obrađuje i naseli, njegova okrutnost je svela na pustoš i raspadanje. Većina kršćana je tražila da se negdje skloni i prebacili su se na pusta mjesta u šumama planina živeći sasvim bijedno, ali gajeći nadu, ako im se Bog smiluje, da će na koncu naći boljeg gospodara. I ta nada ih nije prevarila premda im je ta sreća odgođena do petog slijedećeg kralja.

Ratimir je naime ne mnogo poslije umro ne ostavivši nikakvog poroda. Ipak je na njegovo mjesto došao jedan od rodbine, zatim kad je i ovi umro, došao je drugi, a obojica su bili teški kršćanima. Zatim su druga dvojica jedan poslije drugog vladali, ali ih je brza smrt odnijela tako da su ustupili mjesto boljemu. Inače koliko su živjeli, bili su ogorčeni neprijatelji naše vjere, tako da su se neki od progonjenih kršćana priklonili njihovim obredima, a oni kojima je vjera bila draža od života, više su voljeli najgore patnje trpjeti nego se uplesti u poganske zablude.

Peti kralj po imenu Satimir prestao je s progonom vjernika i prema svima se jednako odnosio. Za vrijeme njegove vlade pojavili su se u javnosti oni koji su se dugo skrivali i koji su se prije, prisiljeni strahom, bili odrekli vjere, a djelomice bili i pobjegli. Služeći se sada starom slobodom vraćahu se na svoja mjesta. U to vrijeme živio je u Solunu neki muž po imenu Konstatin vrlo predan svetom životu i vrlo obrazovan u filozofiji. Bio je nadahnut Duhom Svetim i kad je iz Soluna prešao u Cezareju, počeo je naviještati Krista, i mnogi su se obraćali, postali su vjernici i pokrstili se. Na koncu je cijelu pokrajinu Bugara oslobodio zabluda propovijedajući istinu.

Kada je poslije smrti kralja Satimira krunu i skeptar primio Budimir, čovjek pun ljudskosti i blagosti, Konstantin ga je poučio u vjeri i on je primio vjeru u Krista. Kako je bio dosta obrazovan, usudio se raspravljati s filozofima i drugim nevjernicima, a neke od njih je naveo da povjeruju u Krista. Odatle je otišao u Cezareju i radosno je tamo prihvaćen. Tu je i sjedište kraljevine postavio, kao vjernik među vjernicima koje je već Konstatin bio obratio i pokrstio.

Na čelu Rimske crkve bio je tada Prvosvećenik Papa Stjepan. Kad je on čuo za divna djela Konstatinova, želio ga je vidjeti i putem pisma zatraži da dođe k njemu. Kad je međutim vrlo pobožni Konstatin po privoli Pape zaredio svećenike, Stari i Novi zavjet je s grčkog preveo na slavenski jezik, i na istom jeziku je misu sastavio i vjernike u vjeri učvrstio. Zaputio se u Rim prema apostolskoj naredbi i na tom istom putu je skrenuo k Budimiru. Nekoliko dana je tu puku propovijedao i opravši ih vodom svete vjere otišao je opet prema Rimu kamo ga je put vodio.

Kroz to vrijeme su svi kojima je Budimir bio na čelu jednim glasom hvalili Boga i Gospodina Isusa Krista koji je za spas vjernika na sebe primio križ. Kralj pak onima koji su znali latinski, svim žiteljima i stanovnicima, koji su nekoć nastavali dalmatinsku obalu, dade zadatak da se sakupe, da obnove prebivališta i gradove što su ih prijašnji kraljevi bezbožno razrušili i uništili i da se odatle ime Kristovo što dalje i šire rasprostrani. Osim toga vidio je da na obali postoji mješavina različitih ljudi i jezika, da su zbrkano zbijeni. On je svojim nastojanjem požurivao da svatko bude na svojim mjestima i da se po svojim propisima razlikuju. Ali kad na vijećanju staraca i mudrih ljudi nije dobio nikakav zadovoljavajući zaključak što bi trebalo učiniti, poslao je pismo u Rim papi Stjepanu i augustu Konstatinu. Od njih zatraži savjet i pomoć nekoliko mudrih ljudi s listinama o starim naseljima, gradovima i granicama svoga kraljevstva te pravnim propisima da bi tim valjano raspolagali i učeno bili oboružani i sve vratili na svoje mjesto, kako bi vjera, koju je on i njegov narod primio, bila trajnija i sigurnija kad se odnosi urede kako treba. Kada je od poslanika to čuo, Papa se veoma obradovao, udovoljio je tim zahtjevima i odmah je za kralja odredio poslati dva kardinala i dva biskupa. Kada su oni došli, učinili su svojim apostolskim ovlastima ono što je trebalo: posvetili su svećenike, podigli crkve, donijeli zakone i potpuno i savršeno uredili ono što je novim kršćanima bilo potrebno.

Kada je došao na polje koje se zove Klivno, kralju su došli u susret. Ondje je naime kralj s velikom pratnjom svojih uglednika svečano primio očekivane izaslanike. Bio je zapovjedio da se svi državni poglavari na isto mjesto sakupe, da svima bude poznato o čemu se radi. Izaslanici Apostolske stolice za osam dana ništa drugo nisu radili osim što su nastojali sve uvjeriti da vjeruju u Krista, da promiču vjeru, da se pobožno brinu za spas svih i da čvrsto poštuju ono što Papinom odlukom bude određeno. Zatim su četiri dana pred svim slušateljima čitane isprave koje

su upućivale na podjelu pokrajina, na postavljene granice i na utvrđena prava. Kad je to izvršeno, Budimira su posvetili za kralja i njegov ugled su učvrstili prikladnim blagoslovom. Svima ostalim su naredili da uvijek slušaju njegove riječi, da zapovijedi njegove izvršavaju i da se njegovim nasljednicima poslije njega istim žarom pokoravaju. Zatim su postavili nadbiskupe i biskupe po mjestima, odredili su im dijeceze onako kako su našli i opazili u starim zapisima. Jednoga su nadbiskupa poslali u Solin, koji je najvećim dijelom bio porušen i u kojemu su neljudskost i bijes Gota unakazili ono najvrednije u gradu. Drugoga su nadbiskupa odredili u Duklji. Biskupe su pak jedne na jedna, a druge na druga mjesta postavili, a podvrgli su ih jurisdikciji i nadležnosti spomenutih nadbiskupa. Tada su crkvene zgrade, koje su bile u ruševinama, opet podigli i oni sami su ih posvetili. Osim toga je kraljevim ukazom predviđeno da ne bi tko svećenstvu nepravdu činio i da ne bi netko sebi uzeo za pravo ići protiv slobode crkve, nego da se sva prava i vlast svećenika odrede mišljenjem crkvenih predstojnika. Ako bi se netko usudio raditi protivno ovome, bio bi krivac pred kraljevim dostojanstvom. Napokon su, kako je rečeno, određene granice pokrajina. Poslije nego je po starome sve vraćeno u negdašnje stanje, a to se odnosi na prostore uz more i unutrašnjost Dalmacije, te na prostor koji leži između rijeka Drave i Save, što se u Dunav ulijevaju, pokrajinu koja se proteže od ruševina Delminija, gdje se tada održavao sabor, do mjesta koji se zove Valdimin, te od Valdemina do Dirahiuma, podijelili su na dva dijela što ih je razdvajala obala rijeke Drine, (jedan ?) prema zapadu sve do brda Beira i (drugi ?) neprekinuti prostor što pokrajinu Bosnu do brda Lipe razdvaja. Ovako podijeljenim pokrajinama na jednom mjestu su postavljeni banovi, koji se latinski nazivaju tribuni, a na drugom mjestu vojvode s većom vlasti, već prema tome kako se činilo da uvjeti u nekoj pokrajini zahtijevaju. Pod ovima su postavljeni centurioni, nazvani tako po broju vojnika kojima su zapovijedali. Pojedini banovi zapovijedali su sedmorici centuriona od kojih su stariji sudili zajedno s banovima, kako je kako je usmeno pravo određivalo. Da bi narodu pravdu dijelili, vojvode su zasjedali s pet pretora savjetnika. Povrh toga postojali su poglavari, razni službenici koji su provincijom upravljali, koji su tražili namete od knezova nametnute i koji su se brinuli za ono što je kraljevstvu i puku korisno. Također su odredili i da banovi sude s centurionom, inače bi presuda bila nevaljana. Od svakoga rečenog poreza treći dio je pripadao kralju kao zajedničkom gos-

podaru svih, kojemu su podvrgnuti svi koji u granicama kraljevine žive. Osim toga potvrdili su i druge zakone i zaključke koji bi sada bilo dugo izlagati, a sadržani su u knjizi koja je u Hrvatskoj nazvana *Metodis*, koju bi latinski mogao nazvati *Rationale*. Kada su napokon kardinali, biskupi i carski izaslanici valjano i pohvalno završili svoju zadaću, nagrađeni su od kralja mnogim darovima i obasuti počastima otišli su, a ubrzo se i čitavo mnoštvo sa svojim knezovima, banovima i centurionima razišlo svatko u svoje sjedište i vratilo na očinsko tlo.

Sam kralj Budimir je četrdeset godina i tri mjeseca poslije svog proglašenja kraljem umro i s velikim svečanim pogrebom priređenim u crkvi Blažene Djevice Marije pokopan je u gradu Dekoliji. Narod je mnogo dana tugovao za njim i iz svih područja kraljevine su se sakupili ljudi da počaste njegov pogreb. Ne mnogo prije njegove smrti rodio mu se sin. Makar je ovaj još bio dijete u kolijevci, svi su ga jednodušno pozdravili kao kralja.

Kada su ga zatim biskupi pomazali i okrunili, nadjenuto mu je ime Svetolik, što prevedeno na latinski znači Sanctulus. Kad je odrastao, počeo je slijediti korake oca i svih koji su tu kao izvrsni ljudi vladali. Bio je odan svetim obredima, jako je proučavao vjerske probleme i poslije nego se u svim stvarima pokazao hvalevrijednim, umro je.

U kraljevskoj vlasti ga je naslijedio sin Vladislav koji mu se rodio kad je on bio navršio osamnaest godina. Ovaj se pak odlikovao snažnim tijelom i hrabrošću, ali svojim životom i običajima nije bio nalik na oca i djeda. Nije živio po načelima vjere, nije mario za pravdu niti se pokoravao zakonima. Štoviše bio je odan opakim nasladama srca. Smatrao je da mu je sve dopušteno što god mu se svidi. Najviše se radovao lovu. Bio je vrlo zanesen tom zabavom i dok je jednog dana podbadajući konja progonio neku zvijer, slučajno je upao u jamu znatne dubine. Odatle su ga mrtva izvukli s razbijenim svim zglobovima. Takav je bio kraj njegova života.

Kraljevstvo je preuzeo sin Polislav za čije vlade je panonski kralj Atila sakupivši veliku vojsku navalio na njegovu kraljevinu. Polislav je tada još bio mlad, ali pun snage, okretan i snažnog duha tako da se sa svojima odupro neprijatelju žešće nego se moglo povjerovati. Koliko god puta su se legije naime međusobno sukobile, uvijek je iz boja izišao kao pobjednik. Videći da se nikako ne može u boju s njim jednako nositi, Atila se povukao i izgubivši mnogo vojnika bio je prisiljen sramotno se

vratiti u Panoniju. Poslije ovoga kralju Polislavu se rodila kći, koja je već kao zrela za udaju bila dana nekom mužu i rodila mu dva sina. Pošto je kraljevao sedamnaest ljeta, Polislav umre ostavivši iza sebe ne malu slavu zbog svojih pothvata kao onaj koji se i u miru i u ratu odlično iskazao.

Kad je Polislav umro, počeo je vladati stariji njegov unuk po imenu Sebeslav. Kad su Goti grad Skodru u njegovu kraljevstvu počeli opsjedati, sakupivši znatnu vojsku Sebeslav je hrabro i smjesta napao njihov tabor tako da ih je u prvoj navali svladao. Tako je dio neprijatelja, koji su se usudili napasti njegovu zemlju, odmah posjekao, dio zarobio a dio u bijeg natjerao i postigao pobjedu. Dakako, ne mogu uvijek sretno ratovati oni koji imaju više hrabrosti nego vojnika. U međuvremenu je panonski kralj Atila s neprijateljskom vojskom opet napao njegovu zemlju, zauzeo je neki grad i kad ga je opljačkao, a drugdje zapalio i zidine porušio te čuo za poraz Gota, bez oklijevanja se vratio u svoje kraljevstvo. Dok još Sebeslav nije bio obaviješten o njegovu bijegu, odmah je pokrenuo svoju vojsku, ali budući da nije našao neprijatelja da se s njim sukobi, zapovjedio je da se obnovi njegov grad koji je bio sravnjen sa zemljom.

Nakon što je dvadeset i četiri godine vladao, ostavio je iza sebe dva sina. Jednome je ime bilo Milivor, a drugome Bladimir. Ovi su poslije očeve smrti kraljevstvo između sebe podijelili: Milivor koji je bio stariji, prepustio je Bladimiru onaj dio kraljevine preko planina prema Dunavu i dio Macedonije što se pruža do polja argodiskih. Za sebe je pak uzeo primorski dio kraljevine i čitav pojas s ovu stranu planine vezan uz more i pogodan za pomorske putove. Bladimir je nadalje uzeo za ženu kćer kralja Panonije i dobio djecu od nje. Zbog toga je između njega i Panonaca dugo mir trajao. Nakon što je vladao dvanaest godina, Milivor je umro ne ostavivši iza sebe poroda. Stoga je došao brat njegov Bladimir i na temelju prava o srodstvu preuzeo je njegovu kraljevinu. I on je umro pošto je u svojoj kraljevini vladao dvadeset godina, a u bratovoj osam godina.

Poslije njega krunu je preuzeo njegov prvorođeni sin Kanimir koji poveže malo prije podijeljene kraljevine. Svojom snagom je izjednačio moć prethodnih kraljeva. Ali kako zbog neke svoje tvrdoglavosti mnogima nije bio po volji, odijelio se od njega onaj dio Dalmacije koji se zove Hrvatska. Zbog toga je kralj u svom bijesu prikupio vojsku iz Macedonije, Epira i Gornje Mizije protiv onih koji su se odmetnuli i krenuo je zavojštiti na njih. Ali ni u njih nije bilo manje volje da se odupru i izišli

su protiv njega na polju koje se zove Klivno. Poletjeli su jedni na druge, i dugo se neodlučna bitka vodila.

Kada je napokon kralj Kanimir ubijen, rat je prestao a naslijedio ga je sin Tvrdislav i zavladao je kraljevinom.

Uskoro je i on umro bez sinova i kraljevstvo je primio njegov nećak Ostrivoj koji je vladao dvadeset i tri godine i zatim umro.

Naslijedio ga je sin Tolimir za čije se vlade ništa nemirnog nije dogodilo. Spokojstvo i mir su vladali kraljevinom jedanaest godina.

Na njegovo mjesto je došao sin Tribislav. Kako je on mnogo toga nepodnošljivoga učinio onima nad kojima je vladao, a od Mižana, koji se sada nazivaju Bosancima, bio je ubijen i leš mu je bačen u rijeku da bude lišen pogreba onaj kojemu je ljudskost strana bila.

Na njegovom mjestu je počeo vladati sin Cepimir. Pronašao je začetnike očeva ubojstva i kaznio ih je tako da ih je lišio života. Za njegove vlade jedno germansko pleme dolazeći sa sjevera zauzelo je Istru. Kada su počeli uznemiravati i Dalmaciju, Cepimir im je pošao ususret i odmah je u početku postigao pobjedu. Vrlo mnogo ih je sasjekao, a malo njih je ipak pobjeglo. Da mržnju pretvori u prijateljstvo, knez Germana je zatražio Cepimirovu kćer za svog sina Stavozara. Kad je obavljeno vjenčanje, oni su postali prijatelji jedan drugome. Cepimir je vladao dvadeset pet godina i sedam mjeseci.

Njega je naslijedio sin Svetozar koji je zbog svoje prirođene blagosti bio svima jednako drag. On je pak sina Radoslava tako volio da je još za života svoga naredio da sin vlada u ime njegovo.

Da se prema mrtvom ocu ne pokaže nedostojnim te časti, Radoslav se pokazao nasljednikom ne samo njegova kraljevstva, već i njegovih vrlina. Oponašajući očeve običaje prema svima se najbolje odnosio. Ipak mu je sudbina dodijelila potomka daleko nevrijedna obzirom na njega i njegove. Imao je naime sina koji je toliko ogrezao u porocima da su mu dali nadimak Odmetnik. Ime mu je bilo Seislav. Crkvi se nije pokoravao, a još za očeva života je težio za kraljevskom vlasti, a prema svima je bio nepravedan. Stoga je ban Bilik uvrijeđen njegovom bezočnošću otpao od kralja s onima kojima je bio na čelu. Kralj pak Radoslav, kada je progonio odmetnike, lako ih je opet vratio pod svoju vlast jer su se sami od sebe predavali da se ne bi činilo da su se usprotivili i samome kralju, dok su istodobno proklinjali njegova sina. Sam ban se spasio bijegom. Onima koji su se kralju predali, oprošten je zločin i pružena im

je milost. Oni, koje je Seislav zarobio, svrstani su u robove i ponuđeni su zapovjednicima njegove vojske. Srdit na oca, što je odmetnike pomilovao, Seislav je počeo misliti na pobunu, i mnogi vojnici i centurioni natjerani strahom njega su slijedili. Okoristivši se njihovim držanjem Seislav je oca istjerao iz kraljevine i zagospodario je Hrvatskom. U njoj je narod bio malo uljuđen jer se uvijek na pokornost podvrgavao više uslijed straha nego uslijed blagosti upravljača i tako je dobrim vladarima bio nepokoran, a blag nepoštenim i bahatima. Radoslav je zatim s malo ljudi, koje je sobom imao, pobjegao u Last. Kada je čuo da sin ide protiv njega s neprijateljskom namjerom, počelo ga je u duši jako tištati. On je više u toj opasnosti žalio svoje pratitelje nego samog sebe. Odstupajući brzo s njima, pobjegao je do mora, ali videći da ga i tu protivnici s leđa pritišću, s konjima su u more zašli i došli su plivajući do jedne hridi koja je bila blizu kopna. Tako je nesretni otac jedva izbjegao da on i oni koji su ga slijedili ne bude pogubljen od ruke vrlo opakog sina. Dok su oni tu nekoliko dana ostali ne osjećajući se sigurnima, sudbina i Božje milosrđe su htjeli da je jedna lađa iz Apulije pokraj njih plovila prema Dalmaciji. Privučena dozivanjem ona je pristala uz hrid. Primivši kralja s cijelom pratnjom okrenula se natrag i prevezla ih u Apuliju. Odatle su oni kopnenim putem krenuli u Rim. Ona hrid koja je na sebi primila bjegunce po kralju je dobila ime i sada se zove Radoslavova stijena.

Kad je bezbožni Seislav potjerao oca, obnašao je kraljevsku vlast dok uz pomoć Božje osvete nije platio kaznu i bio smaknut od neprijateljske ruke, kako ćemo dalje pokazati. U isto vrijeme u panonskim stranama bio je neki čovjek po imenu Tekomil, sin svećenika, glavni zaduženi za stočno blago kneza Vladislava uglednog među panonskim odličnicima, kojemu je bio veoma drag. Kako je Vladislav na čudnovat način bio zanesen lovom, uvijek je u lovu koristio usluge Tekomila. Kada je tako jednog dana Tekomil bio pozvan u lov i kad je nehotičnim udarcem ubio kneževog psa zvanog ‘Plauša’, koji je zbog brzine bio vrlo drag knezu, zahvaćen strahom Tekomil je udario u bijeg i došao Sebislavu koji ga je prijazno primio. Dogodilo se međutim da je taj isti knez pokrenuo rat protiv Sebislava. Došao je u dio Bosne s neprijateljskom nakanom i opustošio je mačem i ognjem. Njemu je pošao u susret Sebislav i u pokrajini Drini blizu istoimene rijeke ga dostigne i napadne ga s lako pokretljivim četama. Tekomil ovdje upadajući poput lava među grupe neprijatelja i iskačući iz njih razbijao je protivnike i tjerao ih je u bijeg

sad ovoga, sad onoga. Neumorni njegov mač je naplaćivao račun jedne ranjavajući a druge odmah ubijajući. Pošto je većinu napokon natjerao u bijeg, počeo je proganjati i samoga kneza i zadavši mu ranu s konja ga je oborio na zemlju i dok je knez padao odozgo mu je glavu odrubio i odrubljenu glavu je darovao kralju koji je već bio pobjednik. Ipak je ta bitka bila krvava i za one koji su pobijedili i od kojih je također ne mali broj poginuo. Postigavši pobjedu Seislav se sa svojima veseo u trijumfu vratio. Ali nije se toliko tada sretno borio da se malo poslije nije nesretno srozao. I neka se nitko ne nada da će trajno ostati nekažnjen zbog svoga zločina. Uskoro je naime Vladislavova supruga, žena jakoga duha, pošla kralju Panonije da traži od njega pomoć kad je čula za smrt svoga muža. Kada joj je ovaj obećao sve što je tražila, odmah je sakupila veliku silu vojnika i napala je kraljevinu Seislava. Njega je slučajno pronašla da na polju lovi. Odmah je provalila u njegove šatore. Kako Seislav nije imao vremena posjesti konja, bio je zarobljen, a nije bilo nikoga ni od njegove rodbine koji nije dospio u ruke neprijatelja. Svi su naime zajedno s njim bili pošli u lov ne bojeći se nečeg takvog i ne sumnjajući uopće u takvo nešto. Žena je zapovjedila da Seislava svežu lancima, da mu odrežu nos i uši te da bude izložen pogledu svih. To je doduše bio ružan prizor, ali je odgovarao tolikim sramotnim djelima tog čovjeka. Zatim je uvečer s okovima bačen u Savu i ugušen. Tako je ovakav svršetak imao onaj opaki odnos prema ocu i prezir prema Bogu.

Kada je čuo za to umorstvo sina i za propast rodbine njegove, koja je pravednu kaznu pretrpjela, Radoslav je zahvalio Bogu na njegovoj pravednoj presudi ističući pohvalu Njemu koji običava kazniti krivce i smilovati se nedužnima. Primivši Papin blagoslov otišao je iz Rima i vratio se u svoju kraljevinu. Ostao je među Dalmatama, žiteljima Primorja. Hrvatima je pak oprostio svu nepravdu i nije predbacivao nikome za nešto što je protiv njega neprijateljski učinio, budući da je uvijek više bio naklonjen blagosti nego osveti.

Uz to mu se rodio sin Koloman koji je poslije očeve smrti s pristankom svih preuzeo kraljevstvo. Naslijedio je očeve vrline, svakom dobrom čovjeku je bio drag i odlično se držao.

Poslije smrti oca naslijedio ga je sin Krišmir. I on sam je u svemu bio za pohvalu zbog svoje naravi, jer je bio dobar i plemenit, a osobito se odlikovao štovanjem Boga i vršenjem bogoštovnih obreda.

Pošto je vladao trideset i jednu godinu, na mjestu umrloga izabran je njegov sin Zvonimir koji je imao odlike i pobožnost prethodnih kraljeva i koji je posebno pazio na pravednost i vjeru, a jednako tako je bio vrlo mrzak svakom lošem čovjeku. Za njegove vladavine sve se odvijalo sretno i nesmetano. Ratovi su se utišali, bogatstvo se uvećavalo, siromasi se nisu bojali pohlepe bogataša niti je obični puk bio u strahu od sile moćnika. Na sve je jednako gledao, i kraljeva pravednost nije dopuštala da baš bilo tko drugoga tlači. Kako se svatko jednako brinuo za sebe, oranice su se obrađivale, stoka se hranila, trgovina je cvjetala, i, prema sjećanju ljudi, nikad prije u kraljevstvu nije bilo toliko obilja. U gradovima je bilo mnoštvo skupocjenih haljina, ukrašenog oružja, konja s ukrasima na vratu i prsima, izvrsnog posuđa, zlata, srebra, dragog kamenja, bisera i svega onoga što obično privlači duše smrtnika svojom cijenom i ljepotom. Ali kako obično biva, raskoš se počela pretvarati u oholost koja će opet provaliti u najveći zločin, što će slijedeće izlaganje sigurno i istinito pokazati. Dogodilo se naime da su iz Rima došli carski i papinski izaslanici kralju Zvonimiru s dva pisma. Prvo su dali na čitanje samo kralju, a sadržaj njegov je bio ovaj: “Molimo te i zaklinjemo, Zvonimire, najpobožniji brate među kršćanskim kraljevima, da sazvavši sabor tvojih prvaka i naroda pred svima raspečatiš drugo pismo i da zapovjediš da se u nazočnosti svih pročita i da zajedno s njima razmisliš o ovim pothvatima koje mi uz pomoć Božju za ljubav Kristovu mislimo poduzeti a na korist Svete Crkve. Kada bude nešto na zajedničkom saboru odlučeno, molimo te da nam bez oklijevanja odgovoriš i da nas o tome obavijestiš. Budi pozdravljen.” Kralj pak Zvonimir je marljivo, kao što je i vladao, sakupio sve zapovjednike kraljevstva, dekurione gradova kod Pet Crkava, na polju koje se zove Kosovo, i naredio je otvoriti pismo i svima koji su šuteći slušali javno ga pročitati. Pismo je sadržavalo otprilike ovo: “Zvonimiru kralju i narodu njegovu pozdrav od rimskog pape i cezara Augusta! Zacijelo smatramo da nam treba pisati o sramotnoj činjenici, koja pokazuje nemar kršćanskih kraljeva, da se Jeruzalem i sveta mjesta, gdje se Krist za nas rodio i htio umrijeti, toliko dugo nalaze u rukama nevjernika, da se oskvrnjuju, zloupotrebljavaju i da se od istih nevjernika svete tajne, koje mi štujemo, ismijavaju i pogrđuju. Stoga vas, kao i ostale vjernike po svijetu, potičemo da udruženim vojnim snagama vratimo stanje u korist kršćanskog imena i da odlučite poći s nama obraniti slobodu vjere. Nadamo se da će se ovoj stvari pridružiti i ostali kraljevi i narodi kojima smo na isti način pisali u pokušaju da učinimo

tako slavan pothvat. Neka nitko ne posumnja u pomoć Božju jer u nama se ta zamisao mogla roditi samo na Njegov mig i poticaj. Želimo znati čim prije koja je vaša odluka, to jest hoćete li učiniti ono što vas molimo. Pozdravljamo vas u Gospodinu!". Slušajući to, nevaljali rod Hrvata, odmah su se počeli srditi tako da su jedva dopustili da se pismo pročita. I tako ne samo da se nisu slagali s pismom i s poticajima pape i cara, već su se digli protiv svoga kralja s velikom galamom i vikom te su ga optužili da je on začetnik ove stvari, kako bi oni napustivši žene, djecu daleko od očinske zemlje lutali po tuđim domovima, slijedili tuđe zapovijedi i kako ne bi za sebe izbavili ona sveta mjesta, ako uopće budu oslobođena. I tako se ta uznemirena skupština ljudi s vrlo opakim namjerama nije mogla zaustaviti da iznenada ne napadnu presvetog kralja Zvonimira, da mu zadadu mnoge rane i da ga pogube. Ista ona surovost nepoštene duše, koja ih je nagnala da pređu na stranu bezbožnog Seislava i da iz domovine istjeraju svake hvale vrijednoga muža oca Radoslava, ta ista surovost se srušila također i na Zvonimira. Okrutno su ga goropadnici okružili kao kad bijesni lovački psi nađu mirnog jelena pa ga sad lavežom straše, sad ga zubima razdiru. Priča se da je kralj potresen tolikom vjerolomnošću i divljaštvom dok je još disao, prokleo njih da više nikada ne budu imali gospodara svoga roda, nego da uvijek budu podložni tuđim kraljevima i knezovima. Od tada pa sve do današnjega dana to prokletstvo se tako točno ispunjavalo da bih povjerovao da nije izrečeno od razočarana i ljutita čovjeka, nego od jednoga proroka. Po Božjoj volji očito postaje koliku su težu kaznu imali platiti začetnici zločina, ako su njihovi potomci također njome kažnjeni. Poslije ovih riječi Zvonimir je odmah dušu ispustio i napustivši tijelo zaslužio je da bude prenesen u nebesko kraljevstvo, budući da je u zemaljskom kraljevstvu tako dobro trideset i pet godina upravljao. Toliko je naime dugo na vlasti živio.

Kada je Bela, prvi kralj Panonije s ovim imenom, iz glasina doznao za ovo što se Zvonimiru dogodilo, žurno je došao s lako oružanom vojskom, zaposjeo je kraljevinu i to sve njene dijelove: Bosnu, Hrvatsku, Dalmaciju i Naronu. Hrvate je kao buntovnike protiv svoga gospodara i kao ubojice vladara pritisnuo teškim radovima i ropstvom. Osim toga kada se godine 1079. poslije Krista kraljevstvo podijelilo, Bosanci su izabrali svoga gospodara, Neretvani svoga, a Hrvati tuđina da ne bi netko povjerovao da su uzalud ili nezasluženo od kralja Zvonimira nekoć bili prokleti.

Hrvatska kronika

Faksimil rukopisa
Kaletićeve redakcije *Hrvatske kronike*
iz *Biblioteca apostolica Vaticana*

Hrvatska kronika
u transkripciji Anny Newman

Vime boga sfemoguchiega tuorça
neba izemglie
Chragliuiuchi cesar vgradi basiligi
Cesarstua vurime vchose bihu
prosfitilij blaxeni muxi jerman
Bischup: jpristolgia chapitulschoga: jpristoi
gia chamixie scilu bischup: jtolicogie
poctouani iblaxeni mux benedijch
Blixu gore cicilianische pribiuasse
Na lit gospodignih trista ipedeset.
isedam. jtada izide nichi puch.i.
mnostuo gliudi od istocha chise
zouihu goti gliudi tuuardi i golemo
gliuti prez zachona chacho diugij
chim gliudem bihu gospoda trij bra
tincij chi bihu sinoue chraglia
sfiholada chim bratincez bise ime
paruomu bris Drugomu totilla
tretomu stroil bris chogi bise:
naj starigij vmarsi otac gnih
briz sede napristolie imisto ot
ceuo ipoce Gospodcuati totilla istroj
la tada vzgouorisse oni duua
pomislimo chacho spomocchiu brata
chraglia brissa: jmj Dabijsmo gospod
stuo: juisocho ime. Dobillij jtacho
Sa sfitom isfogliom chraglia brissa
brata sfoga schupista voischu vto
velichu ipoidosta od sfogie didine
jnaj paruo pridosta na chraglieu
stuo vgarscho ichraglia pobisse iobuia
se chraglieustuo jpotom toga poi
dose na prida ipridose vtarnouinu
smnostuom velicim voische

j izuuidiusij toj chragl Dalmatinschj
i chogi pribiuasse vcudnom iuelichoʒ
gradu solinu posla posle ilistoue
chragliu istinschomu Dabij schupio
vpospih sfu moch sfogiu idabista
oba posla protiua tim zgora rece
nim issillam gnih zagiedno odtj
matisse itachoj ouaj oba recena
chraglia schupisse veliche voische
j oba zaiedno sfoichami stasese ipoidose
suprotiua silnim voischam gotom is
sritostase istase bllizu isuprotiu gniʒ
sfachij Dan po osam Dan meusoboʒ
scharamuçahu sfelichim giedne idru
ge strane ~~vitesi~~ vitexi ihrabrj
mi gliudij magnsine zastise
mnogo tuuardo inemilostiuo bia
hu jere isublis satorj jednih idru
zih bihu itacho osmidan charstia
ne irecenj pogane orusasose
iopr auise na recenu Aruagniu
ipocese boij osmi dan meusobom
pochlise stase sgiutra prigia tire
Deri pouecergnoj bissese tuuardom
jnemilostiuom aruagnicm jedna
chim boiem meusobom smnostuom
martac jedne idruge strane
neznaiuchiese Dotogai vurimena
Comu bisse mogaio vechie boiatj
zasto nigiedna od stran ne vstupa
se ibisse viditj Dasu boj pocellj
zasto giednih idruzih ziuj Dohoiahu
na misto vbienih

Dallij vgiedaʒcas tomu nitchor
nesumgniechie nere pouogli
onogaj chomu nitchor nemore
rechij zasto tachoj vcinij: onj
goti nemilostiui Dobisse jedasj
Crox nichij grih Chogi tada vchar
stianeh pribiuasse jprez izma
bij pobiena strana charstianscha
jvbien bij chragl jstrinschj jmnogo
Tisuch charstianj podobitgiu bij pod
mac obrachieno juelle haruat
bij pobieno Da chragl Dalmacię
smallo vitezij smartnom ranom
ragnien vbisse ibij prinesen vsla
uni jcudni grad solin vchom
gradu bij zauechie dan opchienj
plac jtuga neizrecena
potom toga sfach cas restisse
moch.i.uogischa totille jbrata
mu stroilla.jpuch gnih cudniʒ
zachonom sfachij cas restise moch
juoischa itoij vidiussij Da bisse
vechie od reda mnostuo iuoische
sazuasse barune jpoglauice
jchtomuse dogouorisse isfit va
zesse Dabise imille voische
razdilitj izgiedinisse nato ouamo
sfe ça bihu vazelli poganj
rassuse iposgase Da nemogu
gliudi nij dobitcij vzroch vsfoie
vuratitise juase totilla voj
schu sfogiu ipoide irassu ist
rigiu i Aquilegiuu. jpogide

105

[illegible]

chacho mungia palcchij.jgradoue
razsipgliuchj ipride vitaligiu
Na lit gospodignih trista isedam
deset i osmo cinechie cudne
jtuuarde Aruagnie slatinj
Da nistar magnie nistarmu
se nemogasse suprotiuitj: jere
boxia voglia bisse chomu bisse
jprogide chciciligij obuiamsij
vitaligij ipozgausi irazasapsj
Mnoge grade i vlize votoch
ciciligschij.jpotom mallo vu
rimena ziuij, jonde sfoij
chonac vcinij chachomu bise
Rechao sluga bozgij benedich
vtom stroil brat gniegou
sfoischom sfogiom vaze chra
glieustuo od ilirie atc giest
sfa zemglia ça giest sonu
stranu vualdemie deri do
polonigie. j on tuuardimj
aruagniami iznemilostiui
mi bogij sfe obugia jere
nitchor suprotiuitjse nemo
gasse. jpride vbosnu. jslise
vdalmaciu irassu primor
sche grade Dalmu narun
jbogati ilipij solin jgrad schardoȝ
imnoge slaune grade poloxi
na zemgliu jnebimu zado
voglno posla sina sfoga choga
jure imisse itise imal

jsgnim voische Dabij obuial
i Dongniu zemgliu izagorschu
Atomu sinu bisse ime sfiolad
jodpraui sina smnostuom voj
sche..jmeutjm Razumiuse
cesar iz grada cessarstua daie
stroil poslal sina smnostuoʒ
voische vdongiu iv[illegible]rschu
zemgliu [illegible] Daie ostao
v[illegible]iliuitu [illegible]toi[illegible] [illegible]anche
strane jposla [illegible]sar: jzuuid[illegible]itj
jstoligie stroil razdilil voische
jstino izuuidiuse pouidisse
cesaru icesar sabrauf voische
jpoide na stroilla chij stroil
vidiuf voische schupij sfoie
jpogide charuagni jere bisse
slau[illegible] [illegible]artçga. jtilom jachj
jcggnien.junach chij nere
chacho sardit lauf nosechiese
jbij od vechie ran obragnieʒ
che nehaiuchie. Da od charuj
ostauglien.A.od ran sprexen pade
schogniu vtech nemoguchie
idcspise vbitiga [illegible]gniegoui vij
diusse toj vbig obratisse imno
go od gnih schupiusise ipocésse
tuuarditi.i obranisese jcesaroua
voischa robij zemgliu i vurati
se bogata vcesar grad sfelichō
slauom vesella potom toga
slisausi sfiolad sin stroilou ziui
sese sfoischamj sto barse moxe
za osfetiti smart otca sfoga

Da iure cesar sto chtio bise
vcinio.i.posao i on vidiuse
Da iest vcignieno.i.da nemore
oprauitj zauede zemgliu ipoce
na otceuo misto gospodouati.jgos
poduiuchie jmi sina jpostauimu
jme sillijmir. jbi chraglieu
stuo gniegouo bosna ivaldemin
deri do polonie tacho primor
scho chacho izagorscho chraglieustuo
jtacho ~~jtacho-teij~~ gospoduiuchie
Mnoge hudobe.jprogognienia izlo
be charstianom inepraude cignj
ase Na vulastito chogi vpri
morschih gradih pribiuaiu jtacho
Drugonadeste lito gospodstua
gniegoua vmrij .josta nagnie
gouu mistu gospodouati sin
Gniegou silimir. chij Acho.i.
poganin bisse sasfachim smi
rom izgliubaugiu ziuisse
çinechij giednacho praudu.i.
velle charstiane gliubgliase
jneddise progonitigih. jnaredij sgni
mi Bamu budu Dauati dohodach
jtacho opet na puni zemgliu haruat
schu .jpocinu za gniega zemglia
j zagniegoua gospodstua charstiane
vmiru pribiuasse i imj sina i
bimu ime bladin i chraglieua silimir
lijt Duuadeset i giedno i vmrij
bladin isin gniegou zauggia gospod
stuo.jpoça ~~jpoce~~ na otceuo misto
gospodouatj redom.jputom otca
sfoga silimira i bladin chragluiuchij

Tacho jmi sina ibij ime sinu
gniegouu ratimir .jta chacho
vlixe vznanie poce chazatise
velle hohol imimored suproch
sfachomu ochoran buduchi ioschie
otac vgospodstuu.i.izlise nichi
puch smnostuom pres cisla tgia
Deri .jsprichoriche veliche chase
dij vellia chij puch izuede xene
jditçu iuoischu sgnimi gredihu
jssobõ nosahu sfe imanie sfoie
chij cudnim zachonom hoiahu
jti obuiasse chraglieustuo chose
zouisse seno buiia allij paruo
sfe mimohoiahu poglauica gnih
bise mux vurimenit.choga zoui
hu gnih .jasichom bare ça giest
nasim cesar pod chim bisse
Deuet Duzef chi gospodouahu
j obladahu tai puch choga bisse
cudno mnostuo posli obuiase
sledusiu .jpoidose vmacedoniu
j gniu prigiase isf[illegible] zemgliu la
[illegible] schu chise onada ringl[illegible] ne
[illegible]arzahu [illegible]masse zouu car[illegible]j
latinj chih [illegible]esar sonimi .jma
mnoge Arusgnie..juidechie
da protiua gnim nemose bitj
vcini mir sgnimi otaij pucha
tuuardo viru Darzase.jtacho
ostauise latine vmiru
juidechij chragl bladin çudesa
togaj pucha.jmnostuo velicho
jrazumj da giednim giasichom

Gcuore mnogo bij vesel itudie spráuij posle.jposla chgnim chij cichia .jasicha mnogo milostiuo jspoctengiem primisse.jumiru stase Daiuchijgim bladin dohodach chacho cesar bisse vcinio jutach misese statj pod harac mnogo gliubesniuo xiuisse tolicho vechie cholicho vire i giasicha bihu jedno ga ineucese razsipati Da pocese ciniti sella .jpribiualischia jnapu gnieuati sto rassulij bihu ituuar do vcesse zemgliu vzdarzatj chu prigiallj bihu meutim vmrj chra gl bladin isede na misto gniego uo sin gniegou ratimir.jpoce Chraglieuatj chij bisse velmj char stianschij nepriategl.jpoce mimo red ciniti protiua charstianom.i is chase zatartj jme charstianscho po sfem chraglieustuu sfomu.jta cho mnoge grade jmista charst gianscha rascini Acharstiane vhlap stuo obrati.jtacho primorsche gradoue zgara recene vchihse opet bihu zemglaci imischiane schupiuse poduignuli za otca gniegoua chraglia bladina do ras su i vhlapscinu obrati Tada char stiane videchise vtoj tuzij jneuogli

pocesse pogorah i varsih od
gor ituuariah ciniti chacho
tcho mogasse.za.shranitisse
Dochla bog prigleda iduigne bic
poganschij.i.dochla milostiu prj
gleda tolichim neuogliam ju
mrj rati mir jneostaui sina
na gniegouu mistj.jstauisse
jedan od gniegoua cholina ion
vmarse nebise vechie chra
gli togaj cholina chij oba ne
milostiuo charstiane progognia
hu ipo ouih Duigiu giedan
za druzim Druga duua chra
glieuasse ine mnogo lit
ziuisse podopuschieniu onogaj
chij sfe moze chogij sfi ce
tiri vele nepraudeni icharst
giancm nepriategli jsuprotj
ua gnim tuuarda sartca.jto
licha progognienia cigniahu
cholichobj mnogo gouoritj zasto
mnogo suproch charstjanom
cigniase tacho chij vprimorsche
chacho chij.i.vzagorsche strane
bihu jtacho mnogi charstiane
nemogahu tarpitj jmnozi stis
nuti od neuoglie chpoganom
se pricigniahu ichgnih zacho
nom pristauahu Achi

vuarsih.i.vtuariauah obrase iuolise tarpiti onu tugu i neuogliu prigimati jgnih progognienie cho giest vurimengie negolij vuiche dussu izgubitj.j pomagnchause tij receni .jnepraudeni chragli osta sijn giednoga chij bij napochognj chomu bisse.ime satimir .jta chacho prigia gospodstuc poce gliubiti charstiane inedagih progoniti.jzagniega opet poce vira procuitatj.i.ocitouatijse charstiane jere cichia straha chri ahuse.i.vtom vrimenu bise vgradu chise zouisse tesalonij cha jedan clouich mnogo naucen jfilosof jmenom chostan jtaj mux bisse sasfim. Dobar jsfet. ziuota i vinom mistu velich mestar i velmi spame tan i od ditignstua mux sfet jna dehnut Duha sfeta j jzide iztezaloniche.jpoide vchazari chu.i.onde pripouida viru char stianschu.i.charschiase chise obra chiahu.jvime otca.i.sina.i. Duha sfeta.i.na viru charst gianschu obrati sfu bulgariu jta vmri chragl satamir jpri gia chraglieustuo .jpoca chraglie uatj mux Dobar iprauden :jme nom budimir choga bisse

Meuinimj obratil receni bozgij slu
ga imux chij chragl bisse nauu
cen chogi za mnogo dan pricase
se sfilosophi chogih razumom
sfogim Dobiuasse.jpogide.i.on
vchazarichu.i.ondi Dobrouoglno
primisega.i.uesegliahuse gospod
stuu gniegouu.i.õde ~~dobrouogl~~
~~ne~~ pribiua chragliuiuchij sfetj
puch chogi Costanc bisse obratil
jtada bisse papa stipan jposla
lijstoue cha sfetu muxu Costã
cu zouuchiga chsebij jere slisao
bisse chacho propouidasse viru
jsusouu ida bisse tolich puch
obratio na viru isusouu jzatoga
viditi zelise jtacho sfeti mux
Costanc naredi popoue ichgnj
gu haruacchu.i.istumacij iz
garcchoga haruacchu i chgnigu
haruacchu jstumacij Euan
gielia jsfe pistule criquene
jtacho staroga chacho nouoga
zachona i vcinij chgnige
spapinim dopuschieniem
jnaredi missu.i.vtuuardi zem
gliu vuiru.isucharstouu.i.va
se proschienie.i.obrati chrimu
put sfoij chogimu pod posluh
sfeti zapouidin bise igrednu
chie na vuratisse na chra
glieustuo sfetoga

110

Pucha Chriza bisse na [illegible]
ne Chezih gospodouasse [illegible]
i dobri Chrazl [illegible] Chezi
Cossmomu bisse [illegible] [illegible]
[illegible] Chrazl [illegible]
Costanza bi [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
Costanza [illegible] i [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] Chraglin [illegible] [illegible]
[illegible] i [illegible] [illegible]
i [illegible] Chrazl [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] bihu [illegible] [illegible]
papa chada bisse posslal po [illegible]
i [illegible]
ze Costanzom posla Chezi [illegible]
[illegible] [illegible] po [illegible] [illegible]
[illegible] ne [illegible] za Chelada [illegible]
bisse [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] dan Chezi [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] i [illegible]
i [illegible] [illegible] [illegible]
od [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] pucha [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] bi [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
i [illegible] chi bihu [illegible]
i [illegible] [illegible] [illegible]
i [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] od [illegible]
[illegible]

pucha choga bisse na viru obra
tic chogih gospodouasse mudrj
idobrj chragl budimir chogij po
Costanc̦tu bisse naucen vuiru
jrazumiuse chragl prisastie
Costanca bij velle vesel jspod
steniem primijga jtada pocce
Costanc ziuot.i cudessa isuchar
stoua i pripouidati jnapuni jutu
uardi chraglia vuirij sfetoga jedi
nstuua.i.troistua boxastuenoga
jvsfem chragl viroua jcharstise
sasfimj chij jos vchraglieustuu
gniegouu bihu necharschieni jp
papa chada bise poslal po blaxeno
ga muxa Costança posad chogi chgnie
mu Doide po papinu Dopuschien
giu po sfetiga za choludra jprj
biuse blaxeni mus schragliem
nicholicho dan chogi.iure vtuu
argien vuirij jvzachonih
jsucharstouih vazam proschienie
od obrassa chraglieua jonoga
sfetoga pucha poide chrimu j.
vto vurime bij vcigniene
veselie velicho me vcharstianj
jsfij oni chij bihu vtuuariauah
juuarsih gorschih jchi tagiahuse
i crigiahuse inepouidahuse charst
giane occito vasese od vuarg
strah

jsfij chij bihu progognieni vura
tisese jpocesse slauiti jme
jsusouo propetoga jtacho chragl
sfetoga pucha zapouidi sfim
chogi latinschij gouorahu dase
vurate sfij vmista sfoia i da
poduisu jnapraue gradoue
chogi prjoganeh bihu razsutj
ipo[illegible]ani.itacho.ischase Budimir
chragl sfetoga pucha chachobij
Razsute gradoue sazidal inapu
nio jtomu vlise vmisal
chachobij za sfoga vurimena
opet zemgliu chachoie jpar
uo billa naprauitj zasto imase
mnostuo gliudi Da sfe bisse
jzmisano.itacho razabratj
chragl odlucij zemgliu.i.
gliudi istauiti opet vpraue
zachone i jschase chachobij
mogal nai boglie iznaitj.i.
natoj schupij sfe starce jmu
darce gospodstuua sfoga ipoce
jnim od voglie.i.odlucenia
gouoriti molechij Dabij obog
liemu redu pomislio.jtomu
Dase naide nacin chuogllij
jmisli chraglieui jtacho stëchi
nicholicho Dan nitchor nebij
tchobij tomu vmil red naitj
ti chragliu nichij put

vchazatj od odlucenia gniegoua
jbij napugnien mudrostj od boga
jpridemu vmisal Da posglie cha
sfetomu otccu papij stipanu
jcha cesaru Costantinu oni chmis
li gniegouoj dabi dali pomoch
jdabimu poslali baruelexe stare
vchihsu pisane sfe zemglie.i.
chraglieustuua.jmolechj recenj
chragl sfetoga otca papu dabij
sgnimi poslalij nicholicho imu
darcj ichada posli od chraglia.i.
sfetoga pucha chpapij stipanu
Tomu sfet otac.bij.velle ve
sel.idobrouoglian cichia toga
nouoga pitania od dostoinoga
christianina chij poposlih moglia
ac sfeta otcca papu dabiga hotil.
Napitati hliba nebeschoga idagana
sladj ricij boxie chu sartcem ze
gliase cutj.jcchtomu sfet otac
dobrouoglno prigleda iposla nau
cena clouicha.a.vicharja sfoga
vine sfoie isfete crique char
stiansche giednoga gardinala
chomu poda vsfem oblast sfogiu
Da moze dati i vzeti sfezatj
irazuezatj.jposla Drugoga gardi
nala isgnimi Duua bischupa
atoj Da imigiu oni sfeti puch
cripiti.i.vuirij pripouidati

jdagih jmagiu veseliti od gnih dobra vcignienia jpopoue crique vcinitj.i.crique charstiti.i.ine ricij potribnie charstianom narediti.jtacho prisadce receni gardinallij ibischupij naidosse chraglia na planini chase disse hliuaj suproch chim izlisse chragl smno stuom gliudi iere chechasegih zac znase gnih prisastie na oue str ane jbisse schupio odasfih rusa gou chij pod gnim bihu.jtui oda sfud Doidose charstiane.jtacho chragl sasfim mnostuom cho prj gniemu bisse prigiagih sfelichim pocteniem.jtacho chragl zapoui di Da vuas puch zemglie gni emu podlosne schupesse naouoz pogli jvtoj vurime doidose posli od cara mihaila.joni posli spocteniem velicim bise priatj jbuduchij sfij schupglieni ibisse vechie .jasichouf isgnimi isgni mi bisse Dobri chragl sfetoga nauchn jpocese sachodom sadua deset Dan od chih osam dan ne gouorisse nego li ostrani criqu eni criquam prigliedaiuchie.i. chgnim red napraugliaiuchie jnareiuiuchie put od spasenia potom toga cetiri dni ctisse

stare priuelese chij bihu.iz.rima prineseni Tacho garcchih chacho sfih chraglieufstuj igospodstua jasicha har uatschoga Tacho primorscho chacho zagorscho jtoj slisechij vuas puch chacho spouidahu priuelezi starj popapij.i.cesaru poslani od sfih zemagl ichacho digliahu zemgliu od zemglie ichacho bisse zemglia od zemglie poctouanja jpuch od pucha jchraglieustuo od chra glieustuua.jtoj sfe razumisse bij velle vgodno Tacho chra gliu Tacho sfim chij ondi vsch upu bihu.jgardinallij.ibischupij sfogliom sfega pucha posfetisse chraglia jpotuuardise vchraglie ustuo isfim zemgliam che pod gnim bihu zapouidisse posluh juogliu chraglieuu.i.ostatcha gnie goua.jpotom vcinisse Arhibis chupe jbischupe iposfetisegih iraz dilisegih pogradih onachoj chacho jpar uo raspa bisse billo jcha pootenia bihu paruo imillij Ba.i.vnapridach ona cho bude .jtacho poslase Duua Arhi bischupa.jednoga vlipij jnesrichnij grad sclin choga mallo Allij nistar bisse ostalo jere ponemilostiue gote bisse posgan jrassut Adrugoga Arhibis chupa poslase vduhlij jmnoge bis chupe razdilise pomistih jpodlosise gih pod posluh recenih Arhibischupou

tolicho pod sfachoga itacho mnoge crique che bihu zatuorene vzduig nute bisse .jnaredisse bischupom jarhibischupom Dase sfete crique ipostaui chragl zagouor velich sfim sfim mistom Da sfachij brani criquu jcriquene stuuarij jdabij nesmio nitchor posiliti criquu Nij redcunicha vnicemur.jda nit chor nima suproch gnoj mochij ni slobodsschine razmi gnih poglaujça stosu Arhibischupij.i.bischupij jtchobij pro tiua tomu vcinio toie vcinio suprotiua chragliu i chruni ça iest. suprotiua sfemu chraglieustuu itacho criquene i duhoune stuarj paruo nartediusse potom toga porecenih baruelexih razdillij xemglie istauigij meiasse jtolichoie meugradij jzupamj jnaredisse gradouom.i. mistom zachone i obicaie jrazdilij vode jnaredi gradouom jmistom Dohodach jsfim zemgliam mejase polosise jsfe narediufse stoie sonu stranu gore chmoru prozua primorie iriche che izhode izgor od zapada suncenoga.i. pristaiu.v. velichu richu Dunaij onuj richu zuuase surbiu.i.primorie raz dillij na duoie pocamse odmista grada chij popoganih bij razrusen chise zoue Dalma gdi sachodom bisse deri do mista

chose zoue valdemin od Dalme
do valdemina prozua haruate bille
stosu Dalmatini nisgni. i gios odmista
Dalme dobandalona grada casse sada
zoue .Drac dotla prozua Dongiu
Dalmatju itachoie surbiu çaiest
zagorie ituij naduoie razdilise
pocamse od gorgnie strane
Drine ça iest na zahod suncenj
do gore boraüe Atoij prozua Box
nu. joddrine Do lipa prozua
s[illegible] caie Rascha x[illegible]mglia isfa
cho[illegible]u mistu postauisse me
gia[illegible]e isfachom[illegible] tih mist posta
uisse bana Anigdi Duxa.jtada sfachij
tih banouf.iduzeuf budu od pupori
sine plemenitj.i.onij.Da.vcine
chnexe od sfoga cholina.i.vcinise
satniche chij satnicij bisse nad stotinu
gliudij.i.te satniche vcinise sfache
zemglie gliudij idase sfachomu.ba
nuu sedam satnichouf.i.da budu
Receni satnicij zbani puchu suditj
Azduxi alitj shercessij pet chnezouf
jda sgnimi prauo sude puchu iza
pisase castji dohotche banom.i her
cegom.i.chnezom.i.satnichom.i.od
lucisse Da sfachij chnes prizoue
jednoga satnicha.i. da nima prez
recenoga reda nigiedan sud bitj
tuuard.i.odlucisse da

sfachij sudac ima chragliu da
uatj tretj Dil Dohotcha daga
poznaiu za gospodina.i.da bude
chragl sfim.a.oni sfachij posebij
Da chragl nadasfimi poglauie
.i.starisina.i.da sfij zapouid chra
glieuu tarpe.i.mnoge dobre
zachone postauisse chebij mnogo
gouoriti Da acho tcho hochie na
puno znatj naredbu chu vcini
se i mejase chudi postauisse .i.
zemgliam.imena vazmj chgni
ge che prij haruatih ostase.i.
prignihse na hode Azouuse me
todios.j.potom nareieniu gardina
lij ibischupij.i.posli cesaroui videchie
Dasu sfacha naregiena chraglia
od Blaxenoga chraglia.i.sfetoga
pucha vazese proschienie.i.odpra
uisese.sfelicim poceniem.i.darij
jposli posadcij hercesij ibanj ichnezo
ue .i.satnicij chij bihu postauglienj
iuas puch sfogliom chraglieuom
razaidosese.i.poidose Domom.i.vsfo
iu zemgliu.i.potom Blaxeni chragl
chraglieua Lit cetardeset.i misecij trij
sfogliom chij sfe moxe jimij.v.
starost sfoiu sina.i sedminadeste
Dan vmrij na deuet misseca
marça ipogreben bij vcriqui bla
zene .sfete marie vgradu
Docholigij sfelichim pocteniem ipla
cem sfega pucha chij

114

Odiſſrida pritiscidu za mnoge
dni chonoy cnpuij planinskim
ſtega odonga gradina idisikin
chonnu Ilaliy ſmo bihu ſtrahid
poslanih zin charagha i gospodina
i cniegnien bij i pomagan od ſebi
biſſomperſ vrenoj cnigani ſtase gos
poia gdi ona loginſſa idoſiſe na
ſtudie maſſidanaſſi zorbom gos
podſtua onoza ſtega imnoge dni
cho i ono bosiſſa boga i odſluga
naſſe zapovidy bozie i sinij ſina
od ſpodamnadoga tu i ſpodam nieſtoi
i ſtjomu ſmo stipan vuladiſlau
ſpomen i zgubia tu voiny chragl
i por chraghiriuany na miſto ona
ſtoga vuladiſlaua ſin gnibgorſ
ſchraghiriuchia ſiſe mnogo hudoc
ſcripaci vzpuorum na miſtinſe
pur onoza ſtoga ni vzpospodouanio
ni vzapornadoh bozjih i sinij ſina
imcho chraghiriuchia vazporſſunu
ſſaprodi zapovidom bozjim ipoz
do ſodam dan ribſe izo mnoge
ſtrasſe obicaij hasinj imcho loziſhy
god luchom bozjom duſſe zuiz
zarbom onida i mnoghſſga ozegni
nu gradnu gravnu i vgnuiuſa
vpadeſ ſzbiſe i izſega mnetua
i oſtan na miſto pribozni chraglia
nanj ſin gnibozu

Odasfuda prihaishu za mnoge
dni chonoij criquij placuchie
sfoga Dobroga gospodina iditichia
chomu.izdillij jme bihu sfetolich
proslauise za chraglia.i.gospodina
i crugnien bij i pomazan od Archi
bischupouf vonoij criquij sfete gos
poie gdi otac lezasse iditich re
stuchie naslidouasse zachon gos
podstua otcca sfoga imnogo cha
cho.i.otac boiasese boga.i.obsluze
uase zapouidij bozgie j.imij sina
od sedamnadeste lit i sedam misecij
j izdimu jme stipan vuladislau
jpotom.izpustiu lit vmrij chragl
i poce chraglieuati na misto otca
sfoga vuladislaua sin gniegouf
jchragliuiuchie bisse mnogo hrabar
jcripach vziuotuu Da netirase
put otcca sfoga ni vgospodouaniu
ni vzapouideh boxgih.i.imj sina
jtacho chragliuiuchie neprafdeno
jsuproch zapouidem boxgim ipogi
je.jedan Dan vlof iere mnogo
jmase obicaij louiti jtacho louechij
sod luchom boziom duisese zuir
zachom otide.i.nanesega chogn
na giednu giamu.i.vgniuse
vpade izbise i.izesega martua
iosta na misto gniegouo chraglie
uati sin gniegou

chomu bisse jme polislauf i
chraglivuchij polislau vto vurj
me bise vchraglieustuo vgar
scho chragl jmenom Atella jon
schupij voische.i.izaide sfoischom
na chraglia polislaua bisse poli
slauf mlad i chripach varua
gniah jcinise meusobom mnoge
Aruagnie.i.vasda atilla chada
se biahu nagubgliase.i.napochon
nemogase suprotiuitj.jpobise
jpolislauf jma chchier ipognoj
sijna Duua ichragliena lit
sedam deset.i.sedmonadeste lito
hodechie varij sleuom veli
chom isin starigij priamsi na
misto otcca sfoga gospodstuo
Chomu .j.me bisse sebijslauf i
vgniegouo vrime on chra
gliuiuchij na stupisse na gnie
ga opet onj narod gotij.i.
obsedosemu schudar grad itoij
slisauf sebijslau schupij mnostuo
veliche gliudij ipride vgrad na
gnih sator.i.ondij mnostuo
gotij pod nac obarnu sfe.A.
mnoge pobitasse nichdj pobi
gose chacho voische sasfima
Razabiene itoij cufsij chragl

115 CII

ugarskhi prijska daše gosny maš
viejshi mu sebj slava prida mu
gospodstvo grad. i poplinit. i pojgou
nise roslige rechi deo opust
barse viteziushi rebragliesko
sfoste i poslast Sebislavu gosp
de prijska iest pod gradom gosp
gdini i barse ouivise i pojide
mogiega imaiuc daie popln
iust i poiegau posavio Zar on da
cho ga. nai Sebislav rasbigio
gore tacho ke ucinj prijska
Bosnu pobisse mestrigiuch Cechai
Sebislava oborivsi dasse opet grad
maceony. i Zagony. i potom ves
bislava radistase dasa sina ied
mousil biju. imae rashjsnoj sebe
grane vladimira. Chrugiega
Sebislav ie dunadase sitnij i
vonnaij. i obtasen dasa sina
gospodina vebragliavsko gospo
dasy voj. i vladimira. i ia
tacigj rashjsnoj sebj razdilj
Chragliavsko. i da beatse gospodi
stanu zagoria do fudese zana
Caith gdunasie ubugaro chrisk.
seda zona Caist jga dopa
ugonia poglia restir sebj vase
rashjnoj primorsko

vgarschij Attilla Dasu gottij nastu upillij na sebij slaua pride na gniegouf grad.i.popliniuf.i.pozgau use zasuga vechij dio opetse barso vuratiusse vchraglieustuo sfoie ipridose sebijslauu glasous Da Attijlla iest pod gradom gnie gouim . ibarsso Duuisese jpoide nagitiga inaide Daie poplin iuf ipozgau posagio zac on cha cho.çu.Daie sebislau razbigio gotte tacho sto voinij Attilla sonim pobisse nesmigiuch cechati sebislaua ostaui Dase opet grad nacinij.i.napunij.i.potom vse bislaua rodistase duua sina jed nomu bij.ime razbijucij Adru gomu vuladimir.chraglieua sebijslau lit Duudeset jestirij.i. vurij.i.ostasta Duua sina gniegoua vchraglieustuo gniegouo Razbij voij.i vuladimir,i.bise starigij razbijuoij jhotj razdilitj chraglieustuo.ido bratu gorgniu stranu zagorie cho subriu zouu ' oeiast gdunaiu ibugare chisse sada zouu ca iest Ugia Do pa ugnia poglia velisis Asebij vase razbijuoij primorscho

chraglieustuo.i.oxenise vuladimir
chcieriu chraglia vgarschoga ibij tuua
rd mir meugnima.i.ima vula
dimir .sinoue icchierij.j.poto raz
bjuoij chraglieuausij lit duuana
deste vmrij prez sina jpride
vuladimir brat gnegouf iuasse
chraglieustuo.i.chraglieua vchra
glieustuo zagorscho lit Duuadeset
Auprimorscho osmo lito vmrij jvl
lize na otceuo misto gospodouatj
sin gniegou isiedini chraglieu
stuo jvcini opet jedno chacho
jprigia bisse billo jgniegouo gospod
stuo negliubgliahu Bongij haruatj
ioduargosese od gniega ischupij chra
gl voische sfarhu istrinsche xem
glie.i.vbosnu gorgniu ipoide nag
nie.i.oni.i.zajdosse.i.Docchasega
na poglie hliuanscho.i.onde bisse
meugnima tuuarde Aruagnie
.i.bogij.i.mnogochrat bisese
jnapochon bij vbien chragl cho
mu bisse ime chanimir.i.
Muisese na misto gniegouo
sijnouac gniegou chomu
jme bisse christiuoj ichragliu
iuchij vchaglieustuo.i.ma sinoue
ichierij.i.chraglieua lit Duuades:t
itrij nesfarsiuij vmrij jost namj
sto gniegouo sin vchraglieustuo

chomu bisse jme Tolimir.i.v^{u}rime gniegoua chraglieustua prijsta vue seliu sfa zemglia .i.imj sinoue jvmrij.ivmrij chraglieuausij lit sedamnadeste i osta na misto gnie go chraglieuati sin gniegouf chomu bisse jme pribislauf chogij vurime sfoie vcinij mnogo hudob izagnie goua vurimena vzduigosese xem glia nemogosesetarpiti hudobe ni zlobe gniegoue.i.vbisse chraglia pri bislaua itillo gniegouo.v.richu vargosse.i.vcinisse ch^{r}agliem na misto gniegouo sina gniegoua cepijmira jpriam chraglieustuo posla po bana sfoga jpohitasse mnoge bozgniane chij bihu billij vzroch smartj chraglja otoca gniegoua.i.vmorigih zlom smartgiu.i.vto vurime chragliu iuchij cepimir jzidosse gliudij jmenom nimçij.izpod zuisde iprjmisse istriju ipocesse vli zovati vharuacchu zemgliu i toij cufsij cepimir chragl schupij mnostuo velicho.i.izabra.izme ugnih hrabrih gliudij.i vcinj voj sche ipripráuistase obij strane charuagni ibogiu imnogose bista Da cepijmir nimce ignih mno stuo pod mac obratj i izagnagih ipobigosse izsfa xemglie

i posli togai posla pak ad mimbla
zerusko — posle chraglin capiorcu
Dabij dao chorce — sfogu za sina
gniegoua chomu scion bisse ime
A stinoslav i ugodise by chraglin
sorte pak bisse i gospodin cuie
zemalie i stadba bi nesigoua
sobasta neumita i ugodibam i
Capiorcic chraglicua ki dosa
dosse ipot innistom sedam i osta
ni sina nu misto sfoie chome
bisse ime — sferoxaus ipot nu
misto otatno gospodovan ibi
mnogo pitom i chrotan gospodin
sedan chragl i imi sina ibi
ime sinu gnigouu radislaf
tj zivota sfoga vcinj sina sfoga
chraglia radislaua inie mnogo
zimi i osta radislauf i misilo
uidi sa pruu i dobrotu otca
sfoga ibi sfartom dobrotom na
uesen i ima sina stiplaua bisse
progua odomericih zore dusse
posluh crispdom i otacul sfo
nuu ighasse naiset gospodstuo
imnoga supenisfshina ciena
sfe i dobri chragl pote ishary ...
gnam sina i chiniua pomochi dana
bu ischupj vaishe ipoide ipod
chupi

j posli togaj posla Dux od nimsche
zemglie posle chragliu cepimiru
Dabij dao chcier sfogiu za sina
gniegoua chomu sinu bisse ime
staosar i vgodno bij chragliu
jerre Dux bisse i gospodin one
zemglie isfadba bij vcigniena
jostasta vmiru.i.vgliubavj.i.
Cepimir chraglieua lit duua
deset ipet imisecij sedam iosta
ui sina na misto sfoie chomu
bisse ime sfetoxach ipoce na
misto åtceuo gospodouatj ibij
mnogo pitom ichrotac gospodin
jdobar chragl i imi sina ibij
jme sinu gniegouu radoslaf
iza ziuota sfoga vcinij sina sfoga
chraglia radoslaua ine mnogo
ziuj .i.osta radoslauf.i.naslido
uati ja puut i dobrotu otcca
sfoga ibij sfachom Dobrotom na
resen.j.ima sina seislaua chise
prozua odmetnich jere duise
posluh criqueni.i.otccuu sfo
mu izchasse vazetj gospodstuo.
jmnoge suprotiuschine cignia
se idobrj chragl poce ischatj pro
gnatj sina.i chimu pomoch daua
hu ischupij voische ipoide ipod
stupij

Odmetnicho ispogubisse [illegible]
zemaljski [illegible] suprotiva [illegible] 117
vim starome gospodinu ne-
virno verniy idobri [illegible]
mnoge oslobody i [illegible]
sto bise [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] poda [illegible]
[illegible] sfogim [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] sfoga [illegible]
[illegible] [illegible] posliech [illegible]
[illegible] mallo [illegible] i [illegible]
[illegible] od dobroga [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] i
[illegible] [illegible] za [illegible] [illegible]
od dobroga [illegible] [illegible]
[illegible] i on [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] i [illegible] [illegible] posliech
[illegible] [illegible] gospodstvo
[illegible] i [illegible] dobroga [illegible]
[illegible] [illegible] sfoga [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] billy [illegible]
[illegible] [illegible] pod [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] za [illegible] [illegible]
sfoga [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

Odmetniche ipogamsigih iere
zemglia nectiase suprotiua sfo
mu staromu gospodinu ne
uirno vcinitj idobrj chragl
mnoge oslobodij.i.prostignim sfe
sto bihu vcinillij Aniche choie
bihuu vhitillij poda vrabotuu
vitezom sfogim seislauf zato.na
na otcca sfoga razgniuasse
juazemu vuas posluh jpocemu
ciniti mallo poctenia.i seislauf
odasua od dobroga chraglia bana
jmnoge chneze i satniche.i.
vitesse chogi za strah gniegouf
od dobroga chraglia chgniemu
pristu;isse .i.on videchij Dase
sfe bogij.i.damu dagiu posluh
oduarzese iuaze gospodstuo
otceuo.i.progna dobroga chra
glia otca sfoga sneuirnimj
haruati chogi vazdasu bo jelli billij prid
strahom ipitomigi pod silom
nere vuladani Dobrotom dobrjmj
jradoslau chragl bixechie prid sinom
gierega sin tijrase pribise chmoru
jonde razumj Daie sin zagnim
Blixu.i.videchie Da ruchu sina
sfoga nemore vbignuti xagliase
chiga chiga gliubgliahu zasto mnoxi
chnexi isatnicij sfoie ostauiusij

sfe sfoie nasfitu.i sgnim po bigose tja.i.vechiese brignia se gnimi nego sam sobom juidechij Da inuda nemogu vgitj vdrisse vmore płouom j pride na chognih chgiednomu chamichu chij vmore Ane velle Dalecho bise od chraia jtacho chragl ichij bihu sgnim vbigosse ruchuu nemilostiuoga seislaua.i.mallo potom po box giem Dopuschiengiem mimo Gredisse jedno driuo cho izprj chomora gredisse.Ato izpuglie jgredisse na haruacche strane itacho sfij pocesse vapitj izuatj na driuo.i.onj mornarij cufse vapaij poslase viditj sto bisse onoij zuanie ivpitaufsij iuj. diusij sto bisse zgodilose imisse od gnih milosardie iprimisse Chraglia isfih chij sgnim bihu vbrod sfoij ipocesegim cinitj uelicho poctenie i opet vu ratisese sgnim vpugliu.iod tadisse zoue onij chamij chuda bihu pribigllij Radosagl Chamij Dosada idogidriufsij vpugliu receni.chragl

118 [illegible]

Radoslauf poida vzim [illegible]
ſſerſtaru prochler od boga vidiehy
Da otac gniezena vlazſe
ſymoud vsrcanik. i vze
Zemalin i pavar ona ontse
mitto dragobuany ſicoy vu
viene [illegible] iedan mladich ze
chovnik oponich i toy piſſaſe
i doſtaſſe caglog od onoe vidoga
chovega adj hoczega ona vzich
ſedhovnik biſſe mnoge ghiub
ghim od ſvoga goſpodina ſluze
biſſe mnoge iachy vſiezetna.
i dobre ona noge i bruj vello
ſchada gadie. ovy goſpodin gnie
gou vlauf gordiſſe vazda chotſe
da ſedhovnik ſvoim bude i ga
don dan louechy ſedhovnik
vdaui gradou viſſien chaſſe zu
riſſe pakuſſa cdu nuticchy ſodi
ton vdeniy zgodiſſe daruvany
zaglavy vrechouy mitto daruvaly
tomiſſy cidni caſſa ſedhovnik
pobiſſe prid ſtanom chogy ima
ſe od goſpodina zaſtr rechony
mnono ſtdi ona piſſe cichin
dobrou otiny naſſicu glubybiſſe

Radoslauf poide vrim sasfimj
jseislau prochlet od boga videchij
Da otac gniegouu vbisse
vmore vuratisse.i vze
zemgliu i pocce na otcceuo
misto chraglieuatj.jutoij vu
rime bisse iedan mladich te
chomil popouich.itaij pissase
jdarsase razlog od ouac nichoga
chneza Allij hercega na vgrih
jtechomil bisse mnogo uelle gliub
glien od sfoga gospodina jere
bisse mnogo iachij vziuotuu
idobar na noge.ibarz velle
jchada godir ouij gospodin gnie
gou vlouf gredisse vazda chtise
Da techomil sgnim bude.igie
dan Dan louechij techomil
vdrij giednu vislicu chase zo
uisse palussa chu nectechij tolic
ma vdritij zgodisse Daiu vdrj
poglauj vtachoj misto daiu vbij
tomistj cichia cessa techomjl
pobisse prid strahom chogij ima
se od gospodina zasto recenij
mimo sfe ine pse cichia
Dobrote ouuij vizlicu gliubgljase

ipribisse techomil cha chragliu
seislauu.ionga Drago primij
jtoij vurime ouij herceg scupij
voische na vgrih ipride vboznu
jplinouaseiu irassipase icufse
chragl seislauf sfelichom voi
schom poide nagitiga inaide
ga na drinschoij zupanigij bli
zu drine riche.istafsase
bise mnogi bogij ireceni techo
mio chacho lauf nosasese.i.
hrabro mimo inih nosechise
nemilostiuo sicisse idoide na
hercega jere jure vgrij bihu
potisnutj jposicega ipade scho
gnia jtechomil.prischociusij
glauumu vsicce juazamiu
ponese iprichazaiu chragliu
seislauu itotij mnogo jednih
jdruzih pomagncha od maca da
vechie vgar.i onde bisse mnogo
Cuiglienie od vgar chogij
Bihu vhichieni achij rannij
Lezahu schuchahu chacho prazoue
Aseislau Dobiuse osta sfelici3
veseliem.ipoda techomilu zupu
na drini chase zoue drinscha
zupania idamu chchier Bana
raschoga za xenu.imnogaga

poctoua.icufse.zena onogaij
hercega smart muxa sfoga
poide chragliu vgarschomu ispla
cem pouidij hercega voiuode
gniegoua Amuxa sfoga smart
j izprosij vchraglia voische za
osfetiti toliche vgre jmuxa sfoga
jschupij chragl mnostuo j.voische
chogij sfij Dobrouoglno gredihu
na tachouu osfetuu j da onoij
gospogij Da da ona osfeti muxa
sfoga itoliche vitese vgarsche
pobiene i ona vazamse voische
Doide vzemgliu seislauouu inaj
idega brez reda.iere.zagniu
nijstar.nesnase nere chada
Doide nasatore jere vlouu
bisse.i.vgrij vdrise na satore
j chraglia paruo nere moxe na
chognia schociti vhitise ziua
sne mallo sfe blistuo gniegouo
jere sfij prigniem bihu jta zena
hercegoua zapouidi vitezom sfogim
Da sfesu seislaua ruche inoge gnie
goue isfesauga obruxe.ipouazdan
onacho naruzena sfachomu na ocij
Darxe Adouecer ça iest na ishodu
dne ciniga vurichij vrichu sauu
jtacho stuoreno bij.i.izpugnieno na
glaui gniegoui prochlectuo nagniem

– ne ciganstvo od dobroga chraghi
ovim gospodina [illegible] on [illegible]
[illegible]
[illegible] – [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] po [illegible]
on i [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] dobri chragl
i dostoini [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] chragl [illegible]
[illegible] ovva [illegible]
[illegible] – [illegible]
– dobra [illegible]
[illegible] chrisa [illegible]
[illegible]
Gospodina [illegible]
[illegible]
[illegible] bille [illegible] chraghi [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ovva gospodina [illegible]
[illegible] od dobro
ga ovva [illegible] chraghi kad
[illegible]
[illegible] bisse [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] Christiani

vcignieno od dobroga chraglia
otcca gniegoua zac on tuas
Dom gniegouf zlom smartgiu
poginusse iza chonac vcinisse
jtacho poide po zlu seislauf
on.i dussa gniegoua potom vci
gnieniu slisause Dobrij chragl
jdostoinj Radoslauf smart jgore
Dostoinu sina sfoga seislaua
jnaslidnichouu.gniegouih zah
fallij bogu chogij praudeno sudj
jvuratise chragl chmistu sfomu
zblagoslouom sfetoga otcca pape
jprijsadci meu nedostoine-harua
te.Dobra gospodina.izabiuse
sfe gnih vcignieie choie supro
tiua gniemu bihu vcinillij
Gospodoua sfe spraudom chacho
Dabij nistar nigdar vcignie
no billo itacho chragliuiuchij
jmij sina ipostauimu ime chol
loman jtacho vmrij.i osta na
misto otçça gospodouatj.i onim
putem chogimse bisse od dobro
ga otcca naucigio chraglia Rad
doslaua Achtomu.isam chiude
dobre bisse jtacho sgliubuom
pucha ipraudom velichom
chraglieua jimi sina jposta
uimu jme chrisimir

jtacho nicholicho lit ziuiufse
vmrij josta nagniegouo misto
sijn chrisimir.ibij sfachom dobro
tom vresen jnapugnien straha
Boxiega ichragliuiuchie jmi sina
jpostauimu jme zuonimir
jtacho ziuij lit trideset.i giedno
ivmrij.i osta chragliem zuoni
mir chogij pocteni chragl sin
Dobroga spomenutgia poce crique
vcoma çtouati.i.gliubitj i poce
Dobre pomagati Aprogonitj zalle
jbij od sfih Dobrih pogliubglien aod
zalih nenauigien.iere nemo
gasse zla viditj.itacho nebise
on za haruate zasto onij ne
chie bitj Dobrotom dobitj Da
Boglisu pod strahom jza dobroga
chraglia zuonimira bisse vesela
sfa zemglia jere bisse puna.i.
vresena sfachoga Dobra.i grado
ue puni srebra izlata ineboia
sese vbogi Daga.izij bogatj.i.
negiachij Damu vazme jachij
ni sluga Damu vcinij nepra
uo gospodin jere chragl sfih bra
gniasse zasto nisam prezprau
deno ne posidasse tacho nij
inim nedadise jtacho velicho
bogatstuo bisse tacho vzagorie

Chacho vgovarivaie biti yz
praudenoga chraglia zemy
zmira i biti prava zemglia
Scedroga blaga ibiste redno
vzidana vrecha na yenach i
mladih zhiudy izmachoguih
nek irvada ste inamaite
izemglia zvonimirova bista
oblita scedrom nascheioim nisto
michogar bogaste mnogim oge
chore mnogaste maradi zagori
Brizie gospodina boga chogi do
da schachu oschacha gnida
cho pismo gouori
Otroi zabaste chiste gospodi-
Astizmicum zabiti vetarite
cpo ova mocin i nec ventizno
izgodiste da Cesar izmislim
Strachom Sstroga otca Pape
Posta poste ciste Sfnie ondo
Ez dobrimarma chraglie zvem
zmira prosechie inaditie
chacho draga brata iemba
agli chactianschim chraglia
poctouiaego
Otroe mnelimo iprositne na
schuper dobri Stina gospodu
zemglie tilky podbisne
isti od vrazidnogi i chada bude
schupschina na prechi ondi
stem ovi drugi biti choga
Strnegim biti
d.

Chacho vprimorie bise za
praudenoga chraglia zuoni
mira.i bisse puna zemglia
sfachoga blaga ibise vechie
vridna vreha na zenah.i.
mladih gliudij inachognih
ner inada sfe imanie
jxemglia zuonimiroua bisse
obilna sfachom raschosom nise
nichogar boiasse nigim njt
chore mogase nauditj razmj
Gniuf gospodina boga chogij doj
de sfarhu ostatcha gnih cha
cho pismo gouorij
Otccij zobasse chiselo grosdie
Asinouom zubij vtarnuse
po oui nacin.i.vto vurime
zgodisse da cesar rimschij
sfogliom sfetoga otçça pape
posla posle ilistoue sfoie ouacho
Gdostoinomu chragliu zuonj
miru prosechie.i molechie chacho
draga brata.jmeu chr
agli charstianschimj chraglia
poctouanoga
Otote molimo.i prosimo Da
schupis chsebij sfuu Gospodu
zemglie tebij podlosne
jsfih od vuridnostj. ichada bude
schupschina Da proctis meu
sfimi ouij drugij list choga
stuogim listom

12 CXIV

[illegible]

sagliese od strane nasse
gospodstuu vasemu molechie
chada procte da odgouore ida
Dadu nam naznanie vogliu
sfogiu.i odlucenie cho vcine
vitezi ibaruni sfogliom gospod
stuua tuoga. jtacho dobrij jsfetj
chragl zuonimir priamse ljsto
ue od pape i cesara zapouidj
Po sfe chraglieustuo sfoie Da
bude schupschina.i sachodom
vpetih criquah vchosouij Da
sfachij bude do dan duadeset jpet
jprisatce vurime Da pride
mnostuo velicho jlegose voische
jnaredise straxe jchada doide
Dan da vcinj slaunj: idobrij
chragl zuonimir otuoritj lij
stoue pape. icesara velichoga
grada Rima sfogliom sfetoga otcca
pape chogij chazahu
Brata nasega zuonimira moli
mo sflasnicij. ipuchom xemglie
jchraglieustua gniegoua dabij
hotil odlucitj.isnamj bitj za
giedno spomocchiu jne gospode
charstiansche chogi ouache listoue
jmagiu od nas.i.onij da odluce
vogliu gnih.i.danam dadu na
znanie jesulij chuogli nasoj

pristallij ca iest zdopuschien
giem bozgim isina Gniegoua
chogi iest poroien od diue
marie. i muchu.i cha^{r}uf pro
ligio na driuo crixa. inagn
iem vmoren choia smart
bij odchupglienie. sfita.i oslobo
gienie sfetih otac. iz limbe
ne tamnostj itacho zdopus
chieniem gniegouim ispom
occiu vgniega viruiuchijh
jesmo odlucillij osloboditj mi
sta choiagie za gliubau na
su ocharuauio.jgdie. pridao
Duh otççu crox muchu.itrud
i greb vchom bij polozeno prj
slauno tillo gniegouo
jtoij çufse bogom prochletj
ineuirni haruatj chij ne
mnogo prigia Dase pomoch
hudobnomu sinu Da dobroga
gnih Gospodina chraglia Rad
doslaua iz chraglieustuua gnie
goua.izagnatj.isoruznom Ru
chom snemilostiuim sinom
gniegouim.izxemglie prognatj
Tada cufsij toij neuirnicij ne
dasse nij lijstoue doctitj ischo
cise ne samo dabij pristallij
na dostoinu molbu sfetoga

Otçça pape i çesara Rimschoga da
sfeta mijsta.izruch poganschih
jzmu i oslobode Da onij bogom
chletj pocasse cricatj iuichatj na sfe
toga chraglia tuzechise juapigiu
chij giednim glasom chacho na issu
charsta zidoue Da on ischie.izue
stj gnih. izdomouf gnih izen iditce
gnih izpapom ter scesarom odtjmat
tj mijsta gdie bog propet jgdie
greb gnegouf Astoie nam zato
jneuijrni haruati vazesse zllu mj
sal jneprauden sfit jmeusobom
zlo vichie vcinise isebij iostatchu
sfomu rasap ivicgnie pogargienie
jtacho pocese vpitj chachono zido
ue vapise na isucharsta chada
Recce poglauica boglie da jedan vm
re nere tolich puch Da pogine
jtacho sramotni jneuirni haruatj
pocesse gouoritj vapigiuchie chacho
psij alli vucij Boglie Da on sam
pogine ner da nas. izdidine nas
se izuede cichia boga i inim mj
sta tolicho dalecho obuimatj zemglie
jgradoue jne.i.nacho nere chacho
psij na vuche laiuchij laiuchie
chade. idu tacho onij na dobroga
chraglia zuonimira chomu nedase
ni progouoritj nere zbuchom

j oruzgiem pocesse sichij gniega
jtillo gniegouo raniti jcharf
proliuati sfoga Dobroga chraglia
igospodina chogi lezechij vcharuij
jzragnien velicimi bolizni pro
chle tadaj neuirne haruate
j ostatach gnih bogom jsfetimj
gniegouimj isobom jnedostojnoʒ
smartju Gniegouom jdabij vechie
haruatj nigdar ne imalij gospo
dina od sfoga jasicha nego vazda
Tugiu jasichuu podloznj billij jta
cho.izragnien lezechie. aharua
te prochligniuchie jzdahnu.i.
poide Duh gniegouf pomilosti
onogaij chij sfe moxe sangielj
veseliti vuiche vichom
jtoij slisausij chragl vgarschij
jmenom Bella paruij stose
bisse zgodillo vharuatih pride
na pospih sfoischom golemom
juuaze chraglieustuo haruaccho
.i.pozali.smart slaunoga chra
glia zuonimira.i.vazam
haruate.izagorscho.iprimor
scho.ibosanscho.chraglieustuo.j
imisse chraglia bellu za gos
podina.jere sfoga bihuu

vbillij pres crijuine iporecenom
chragliu vgarschomu haruatj
Bisse podlozeni od voglie vne
uogliu. i od slobodnih vrabotu
obratj.ibij chacho pismo gouorij
Da zlij teg zluu plachiu cecha
jbisse za sfoij teg plachienj.onij
prochleti.ineuirni haruatj
Croxi griha zasto pogubisse sfoga
Dobroga gospodina chraglia zuonj
mira chacho zudigij gospodina isu
charsta. jtacho prochletj xudigij
jnim sluze ne imaiuchij ni onij
od sfoga giasicha gospodina dobrij
Chragl zuonimir ziuij vchra
glieustuo Dochle bij vbien lit
Trideset.ipet.A vbien bij na lit
jsucharstouih tisuchiai.osamdeset
Atoj tisuchia i osamdeset magnie
giedno
Gospodin dmine papalich nagide
ouoj pismo vchraini vmarchouich
vgiedne chgnijge stare pisane
haruacchom pismom ijspisah re
ceni dmine ric porich a gia
Gieroolim chaletich ouoj pripisah
iz recenih chgnig na tisuchia ipet
sat icetardeset isest na sedam
dan otubra miseca vomissu bogu
hfalla

7019

In hoc uolumine continentur

Povijest kraljeva Dalmacije i Hrvatske zajedno s poviješću pustošenja Solina

---

Faksimil Marulićeva prijevoda *Hrvatske kronike* na latinski iz *Narodne biblioteke Srbije* u Beogradu

Marulićev prijevod *Hrvatske kronike* na latinski iz *Narodne biblioteke Srbije u Beogradu* u čitanju Milana Ivaniševića

REGVM DALMATIÆ, ET
CROATIÆ HISTORIA
VNÀ CVM SALONARVM
DESOLATIONE

Quam Dimneta filius Nicolai Papalich in Polijza, in Domo Marcouich Caractere, ac lingua Illyrica, in libro quodam peruetusto scriptam Anno Domini, 1500, die 22 Octobris reperit: Marcus uero Marulus Spalatensis latinam redidit

REGVM DALMATIAE, ET CROATIAE HISTORIA VNA CVM SALONARVM DESOLATIONE

Quam Dimneta filius Nicolai Papalich in Polijza, in Domo Marcouich Caractere, ac lingua Illyrica, in libro quodam peruetusto scriptam Anno Domini, 1500, die 22 Octobris reperit: Marcus uero Marulus Spalatensis latinam redidit

Incipit Historia Regum Dalmatię:

Iustiniano partibus Orientis imperante anno Christianę salutis DXXXVIII, quo tempore Germanus, et Sabinus Episcopi erant uitę Sanctitate Nobiles, et Benedictus Abbas Montis Cassini, Sfiolado Gothorum Rege uita defuncto Brisius inter liberos eius natu maior successit in Regno, reliqui duo Totilla et Stroilus, et ipsi dominandi cupidi ad alias Prouincias sibi subiugandas animum intendunt. Erat Gothorum gens inquieta, uaga, absque legibus, aspera, atque bellicosa; Igitur Totilla, Stroilus cum a fratre Brisio subsidia impetrassent ingentes equitum, peditumque copias secum trahentes Occidentis Regna inuasere; Et primo quidem infestis armis Pannoniam agressi, commisso cum Pannonibus prœlio superant, Regem eorum interimunt, Regnum Victoria potiti occupant. Post hęc inde mouentes in agro, qui Ternouije dicitur castrametati sunt. Huius rei rumor, Dalmatię Regem Salonis tunc residentem timore perculit, ac repente Legatos ad Regem Istrię mittendos curauit, petiit uti coniunctis uiribus à communi periculo sese tuerentur, maturarentque obuiam ire hosti, ne ille imparatos repentina irruptione opprimat. Igitur subitario milite comparato, ambo pari animi audacia procedentes Castra non procul ab hostium Castris posuerunt. Per dies octo leuiter inter sese procul stantibus decertarunt, postremo Exercitibus utrimque in aciem eductis, diu dubio Marte pugnatum est. Denique magnis utrinque cędibus Regum duorum acies, inclinari cępit, Deo ita disponente, licet nec numero, nec armis nec animi robore essent inferiores, fusi, fugatione sunt;

Incipit Historia Regum Dalmatiae

Iustiniano partibus Orientis imperante anno Christianę salutis DXXXVIII, quo tempore Germanus, et Sabinus Episcopi erant uitę, Sanctitate Nobiles, et Benedictus Abbas Montis Cassini, Sfiolado Gothorum Rege uita defuncto, Brisius, inter liberos eius natu maior, successit in Regno, reliqui duo Totilla, et Stroijlus, et ipsi dominandi cupidi ad alias Prouincias sibi subiugandas animum intendunt. Erat Gothorum gens inquieta, uaga, absque legibus, aspera, atque bellicosa. Igitur Totilla, Stroijlus cum a fratre Brisio subsidia impretrassent, ingentes equitum, peditumque copias secum trahentes Occidentis Regna inuasere; Et primo quidem infestis armis Pannoniam aggressi, commisso cum Pannonibus pręlio superant, Regem eorum interimunt, Regnum Victoria potiti occupant. Post hęc inde mouentes in agro, qui Tarnouije dicitur castrametati sunt. Huius rei rumor, Dalmatię Regem Salonis tunc ressidentem, timore perculit, ac repente Legatos ad Regem Istrię mittendos curauit, petit uti coniunctis uiribus a communi periculo se se tueantur, maturentque obuiam ire hosti, ne ille imparatos repenti irruptione opprimat. Igitur subitario Milite comparato, ambo paro animi audatia procedentes Castra non procul ab hostium Castris posuerunt. Per dies octo leuiter inter se se procul stantibus decertarunt, postremo Exercitibus utrimque in aciem eductis, diu dubio Marte pugnatum est, denique magnis utrinque cędibus Regum duorum acies, inclinari cępit, Deo ita disponente, licet nec numero, nec armis nec animi robore essent inferiores, fusi, fugatique sunt,

fortasse crimine aliquo sui Populi offensa. Diuinitate genti
infideli, atq impiae Victoriam dedit, multa cum millia Xpi-
anorum desiderata sunt. Rex Istriae interfectus, Rex
Dalmatiae graui sauciatus uulnere fugaq elapsus Salonas
est, delatusq. Urbem Moeror inuasit, et caede suorum audita
Lugentium, atq ululantium clamor perstrepere caepit, e
contrario aduersariorum uis, atq potentia eorum, quos sub-
egerant suffragiis in dies augebatur; cumq multitudo or-
dinem a uero caperet, fratres diuisis exercitibus, alius alio
mouit. Totilla cum suis in Istriam profectus Aquilegiam
uastauit, oppida euertit, Italiamq est ingressus, Anno Xpi
ac Salutis D.XLVII, uastatis demum Italiae uicis, ac
Villis, Urbibusq aliquot solo aequatis, populisq internectione
deletis, in Siciliam transmisit, et sicut futurum Benedictus
Abbas, diuino spiritu afflatus praedixerat, haud multo post
fato defunctus est. Interim frater eius Stroylus Illirici
Regno potitur, deinde Illiriam inferiorem quae nunc Bosna
dicitur ingressus cum et ipsam breui subiugasset, in Dalma-
tiam descendit, Urbes maritimas depraedatus est, Scardonae
oppidum, et Salonas totius Prouinciae Emporium diruit,
et euertit, nec dum malis satiatus misit cum parte
exercitus filium suum Seuioladum ad Dalmatiam
Mediterraneam, quae nunc Croatia dicitur expugnandam.
Cumq Iustinianus Caesar intellexisset, quod Gothorum
Rex copias diuisisset, demisissetq partem alteram cum
Seuiolado filio, atq ita esse, ut ferebatur, et exploratores
certior factus fuisset, conflato repente exercitu Stroylum
inuasurus abiit, nec minus prompte, atq impigre

Stroylus

fortasse crimine aliquo sui Populi offensa Diuinitate genti infideli, atque impie Victoriam dedit, multa tum millia Christianorum desiderata sunt. Rex Istrię interfectus, Rex Dalmatię graui sauciatus uulnere fugaque elapsus Salonas est, delatusque, Vrbem Moeror inuasit, et cęde suorum audita lugentium, atque ululantium clamor perstrepere cępit, E contrario aduersariorum uis, atque potentia eorum, quos subegerant suffragijs in dies augebatur; cumque multitudo Ordinem a uero caperet, fratres diuisis exercitibus, alius alio mouit. Totilla cum suis in Istriam profectus Aquilegiam uastavit, oppida euertit, Italiamque est ingressus, Anno Christianę Salutis D.XLVII, uastatis demum Italię uicis, ac Villis, Vrbibusque aliquot solo equatis, populisque internetione deletis, in Siciliam transmisit, et sicut futurum Benedictus Abbas, diuino spiritu afflatus prędixerat, haud multo post fato defunctus est. Interim frater eius Stroijlus Illirici Regno potitur, deinde Missiam inferiorem quę nunc Bosna dicitur, ingressus cum et ipsam breui subiugasset, in Dalmatiam descendit, Vrbes maritimas depredatus est, Schardonam oppidam, et Salonas totius Provincię Emporium dirruit, et euertit, nec dum malis satiatus misit cum parte exercitus filium suum Seuioladum ad Dalmatiam Mediteraneam, quę nunc Crouacia dicitur expugnandam. Cumque Iustinianus Cęsar intellexisset, quod Gothorum Dux copias diuisisset, dimisissetque partem alteram cum Seuiolado filio, atque ita esse, ut ferebatur per exploratores cercior factus fuisset, coacto repente exercitu Stroijlum inuasurus abijt, nec minus prompte, atque impigre

Stroylus cum ijs, quos secum habebat processit obuiam.
Erat enim, et ipse animo inuictus, ac manu, supra quam
credi potest strenuus. Postquam in prouincia stetere acies,
manus conseruerunt acriter utrinq insistitur, arma mit-
tunt, nusquam ceditur. Stroylus in medio Armatorum glo-
bos irruens, Egregieq se se gerens uulneribus confectus,
equo delabitur, cuius casu consternati sunt Gothi, terga
uertunt, cumq non pauci cecidissent, pars tamen eorum, qui
fugerant in angustijs magno animo subsistens, atq ad-
uersarijs repugnans inuicta permansit: Caesareani uero
cum ingenti hominum, pecudumq praeda uictores in Patriam
sunt reuersi. At uero Seuioladus ubi talia audiuit
Patris necem ulturus, si sors ita ferret cum tota expedi-
tione, quam celerrime potuerat Bosnam proficiscitur, sed
cum aduersarios inde discessisse comperisset, ibidem Patris
loco regnare caepit, nascitq ei filius, cui Silimiro nomen
fuit, ipse autem Seuioladus Bosnae, Valachiae usq ad Poloniae
fines, et Dalmatiae, Croatiaeq imperauit Christiano nomini
infestissimus, Eos itaq, qui maritima Dalmatiae oppida in-
colunt frequentibus incursijs, Anno Imperij sui duodecimo,
uita decedens, filio suo Silimiro Regnum reliquit, Hic
Patri natura, ac moribus longe dissimilis erat nam licet
et ipse esset gentilis, Omnes tamen sibi subiectos perhu-
maniter, ac perbenigne habebat, ius suum cuiq tribuens
neminem laedi permittens, et in exigendis uectigalibus nul-
lum inter Christianos, et gentiles habens discrimen, plurimi
itaq de coetu fidelium, qui ob persequtionem Seuitiamq prioris
Regis dilapsi fuerant, rediere breuiq effectum est ut Superior

Stroijlus cum ijs, quos secum habebat processit obuiam. Erat enim, et ipse animo inuictus, ac manu, supra quam credi potest Strenuus. Postquam in procinctu stetere acies, manus conseruerunt acriter utrinque insistitur, arma miscent, nusquam cęditur. Stroijlus in medio Armatorum globos irruens, egregieque se se gerens uulneribus confectus, equo delabitur, cuius casu consternati sunt Gothi, terga uertunt, cumque non pauci cecidissent, pars tamen eorum, qui fugerant in angustijs magno animo subsistens, atque aduersarijs repugnans inuita permansit. Cęsareani uero cum ingenti hominum, pecudumque pręda uictores in Patriam sunt reuersi. At uero Seuioladus cum talia audisset Patris necem ulturus, si sors ita fieret cum tota expeditione, quam cellerime poterat Bosnam proficiscitur, sed cum aduersarios inde discessisse comperisset, ibidem Patris loco regnare cępit, natusque ei filius, cui Silimiro nomen fuit, ipse autem Seruioladus Bosnę, Valachię usque ad Polonię fines, et Dalmatię, Croatięque imperauit, Christiano nomini infestissimus, Eos itaque, qui maritima Dalmatię oppida incolunt, frequentibus iniurijs, Anno Imperij sui Duodecimo, uita decedens, filio suo Silimiro Regnum reliquit, Hic Patri natura, ac moribus longe dissimilis erat, nam licet et ipse esset gentilis, Omnes tamen sibi subiectos perhumaniter, ac perbenigne habebat, ius suum cuique tribuens neminem lędi permittens, et in exigendis uectigalibus nullum inter Christianos, et gentiles habens discrimen, plurimi itaque de Cętu fidelium, qui ob persecutionem, seuitiamque prioris Domini dilapsi fuerant, rediere breuique effectum est ut superior

Dalmatiæ pars, quæ Croatia nuncupatur, populosior fuisse existimaretur tranquille inter omnes degebat, nullisque lacessentibus bellis pacem agitabat. Silimiro autem cum unum, et viginti annos imperasset à viuis sublato, succes=sit Boladinus filius mitis admodum, et Paternæ mansuetu=dinis æmulus, omnibus carus vixit. Verum tamen fili=um genuit suæ probitatis nimis imparem, ingenioque auersum. Ratimerio nomen erat, cumque adoleuisset insolescere cœpit, et Regnanti adhuc Patri quasi dominare vellet. Per idem Tempus immensa quædam hominum multitudo, familias quorum mulierum, ac puerorum secum trahens, magno Amne Velham Regionem Simbagiorum irrumpit, eaque potita est. Huius gentis Dux erat nomine Paris, quem Nos Cæsarem possumus appellare, sub eo Chi=liarchæ, præfectique erant, quorum nutu, atque auspicijs Sin=guli Plebis Ordines regebantur, disponebanturque, Hinc profecti Selencium sibi subegere, deinde Macedoniam neque eo contenti Italiam quoque armis inuaserunt, non semel cum illis congressus Romanorum Imperator cum semper inferior discessisset. Reipublicæ consulere cupiens, Fœdus cum ipsis init, qui pacta pacis fideliter obseruantes bello abstinebant. Bladinus autem Sclauorum Rex, fama potentiæ eorum cum non parum terreretur ubi audiuit sua lingua eos uti comercio facile amicitiam ab eisdem se impetraturum ratus, legationem misit nec spe frus=tratus, quod cupiuerat obtinuit neque enim lingua tantum communicabat, verum etiam et quo certior atque diuturni=

nior

Dalmatię pars, que Crouatia nuncupatur, populosior fuisse existimaretur tranquille inter omnes degebat, nullisque lacescentibus bellis pacem agitabat. Silimiro autem cum unum, et uiginti annos imperasset e uiuis sublato, successit Baldinus filius mitis ad modum, et Paternę mansuetudines ęmulus, omnibus cams uixit. Verum tamen filium genuit suę probitatis nimis imparem, ingenioque auersum. Ratimiro nomen erat, cumque adoleuisset insolescere cępit, et Reganti adhuc Patri quasi dominare uellet. Per idem Tempus immensa quedam hominum multitudo, famelias quorum mulierum, ac puerorum secum trahens, magno Amne Veliam Regionem Sinibagiorum irrumpit, eaque potita est. Huius gentis Dux erat nomine Paris, quern Nos Cęsarem possumus appellare, sub eo Chiliarche, pręfectique erant, quorum nutu, atque auspicijs Singuli Plebis Ordinis regebantur, disponebanturque, hinc profecti Seleucium sibi subegere, deinde Macedoniam, neque eo contenti Italiam quoque armis inuaserunt, non semel cum illis congressus Romanorum Imperator, cum semper inferior discessisset. Reipublicę consulere cupiens, fędus cum ipsis init, qui pacta pacis fideliter obseruantes bello abstinebant. Bladinus autem Salonarum Rex, fama potentię eorum cum non parum terreretur ubi audiuit sua lingua eos uti comercio facile amicitiam ab eisdem se impetraturum ratus, legationem misit nec spe frustratus, quod cupiuerat obtinuit neque enim lingua tantum comunicabat, uerum etiam et quo cercior atque

diuturnior pax haberetur factus est Parri tributarius et ille tandem bello, rapinisq. abstinens, his quos subegerat, felicius preesse cupiens, cuncta quę Armis uastata erant, nouis Cultoribus replenda curauit, uectigalium remissionem immutando, immunitatibusq. ac libertate donauit. Interea Blodimerio Rege uita defuncto, Regni gubernacula filius suscepit Ratimerius, qui omnis humanitatis penitus expers, inimico animo in Christianos erat, non tamen Regni Oppida, quę ab illis habitabantur euertit, ipsos uero in seruitutem redegit, sed ips. Quippe infestus, qui maritima Dalmatię incolebant loca. Itaq. quę Aui Patrisq. benignitas coli, frequentariq. fecerat, uasta, ac desolata illius reddidit duritia, pleriq. Christianorum latebras sibi quesiere, ad Siluarum deserta montium solitudinem se se transferendo, uitamq. misere admodum sustinendo, dum spem fouent, si Deo miserante, meliorem tandem Dominum sortituros, neq. illos ea spes fefellit quamuis ad quintum usq. Regem dilatus est euentus. Etenim haud multo post moritur Ratimerius absq. liberis, nullaq. post se prole relicta. Suffectus tamen eius locum quidam ex propinquis, deinde, et hoc mortuo alius, uterq. grauis Christiano nomini in primis fuit, deinde alij duo, unus post alterum, regnantes omnes, tamen ut melioribus locum darent, satis celeri morte, de medio sublati sunt. Cęterum quamdiu uixerunt usq. adeo nostrę Religioni infensi erant, ut non nulli ex Christianis persecutionibus

diuturnior pax haberetur factus est Parri tributarius et ille tandem bello, rapinisque abstinens, his quos subegerat, felicius pręesse cupiens, cuncta quę Armis uastata erant, nouis Cultoribus replenda curauit, uectigalium remissionem immutando immunitateque, ac libertate donauit. Interea Blodimerio Rege uita defuncto, Regni gubernacula filius suscepit Ratimerius, qui auitę humanitatis penitus expers, inimico animo in Christianos erat; non pauca Regni Oppida, quę ab illis habitabantur euertit, ipsos uero in Seruitutem redegit, sed ijs Precipue infestus, qui maritima Dalmatię incolebant loca. Itaque quę Aui Patrisque benignitas coli, frequentarique fecerat, uasta, ac dissolata illius reddidit duritia, plerique Christianorum latebras sibi quesiere, ad siluarum deserta montium solitudinem se se transferendo, uitamque misere admodum sustenendo, dum spem fouent, si Deo miserante, meliorem tandem Dominum sortituros, neque illos ea spes feffellit quamuis ad quintum usque Regem delatus est euentus. Etenim haud multo post moritur Ratimerius absque liberis, nullaque post se prole relicta. Suffectus tamen eius locum quidam ex propinquis, deinde, et hoc mortuo alius, uterque grauis Christiano nomini in primis fuit, deinde alij duo, unus post alierum, regnantes omnes, tamen ut melioribus locum darent, satis celeri morte, de medio sublati sunt. Cęterum quam diu uixerunt usque adeo nostrę Religioni infensi erant, ut nonnulli ex Christianis persecutionibus

afflicti ad illorum ritus declinarunt, sed quibus fides non
carior erat omnia extrema perpeti malebant, quam
pestilentibus erroribus implicari, quibus ab ijs in Regnum
vocatus nomine Satimerus, abstinuit à fidelium infes=
tatione, atque in omnes pariter aequo animo fuit. Eo re=
gnante in publicum prodibant, qui diu latuerunt, quique
antea metu conterriti partim a fide defecerant, partim
fugerant, pristina libertate uti, ad sua quique loca redibant.
Ea Tempestate Vir quidam nomine Constantinus Thessa=
lonicę erat, multo vitae Sanctitate praeditus, Philosophicis
documentis optime eruditus, Hic divinitus inspiratus
cum de Thessalonica in Cęsaream se transtulisset, Christum
manifestare coepit, multi convertebantur credentes
qui baptizabantur. Denique totam fermè Bulgarorum
Provinciam veritatis praedicatione ab erroribus libera=
vit; cum igitur defuncto Rege Satimerio Budimerius
Vir humanitate animique mansuetudine et ipse insignis
Diadema, Sceptrumque suscepisset a Constantino doctus
Christi quoque Religionem suscepit, et quantum literis
etiam non parum instructus erat, cum Philosophis alijs
incredulis contendere ausus, non nullos ex ijs in Christum
credere compulit. Inde Cęsaream accedens gratulanter
est susceptus, ibique sedem Regni posuit, fidelis inter
fideles, quos iam Constantinus conversos baptizaverat.
Erat tunc Summus Romanę Ecclesię Pontifex Stephanus,
qui cum mirifica Constantij opera audisset videre

eum.

afflicti ad illorum ritus declinarunt, sed quibus fides uita carior erat omnia extrema perpeti malebant, quam gentilitatis erroribus implicari, quintus ab ijs in Regnum uocatus nomine Satimerius, abstinuit a fidelium infestatione atque in omnes pariter equo animo fuit. Eo regnante in publicum prodibant, qui diu latuerant, quique antea metu conterriti partim a fide defecerant, partim fugerant, pristina libertate usi, ad sua quisque loca redibant. Ea Tempestate Vir quidam nomine Constantinus Thessalonicę erat, multa uite Sanctitate prędito, Philosophię documentis apprime eruditus, hic diuinitus inspiratus cum de Thessalonica in Cęsaream se transtulisset, Christum euangelizare cępit, multi conuertebantur credentes qui baptizabantur. Denique totam fere Bulgarorum Prouinciam ueritatis prędicatione ab erroribus liberauit, cum igitur defuncto Rege Satimerio Budimerius Vir humanitate animique mansuetudine, et ipse insignis Diademam, Septrumque Suscepisset a Constantino doctus, Christi quoque Religionem suscepit, et quantum litteris etiam non parum instructus erat, cum Philosophis alijs incredulis contendere ausus, non nullos ex ijs in Christum credere compulit. Inde Cęsariam accedens gratulantes est susceptus, ibique Sedem Regni posuit, fidelis inter fideles, quos iam Constantius conuersos baptizauerat. Erat tunc Summus Romanę Ecclesię Pontifex Stephanus, qui cum mirifica Constantij opera audisset uidere

cum cupiens, ad se veniret, per literas petijt. Vir igitur S. Constantius cum interim ex Pontificis auctoritate Presbyteros ordinasset, nec non novum Testamentum e Graeco in linguam Slavam translatasset, et eiusdem linguae lite=ram composuisset, Credentesque in fide confirmasset, Romam est profectus, iussis amplius ad precantibus iter eundem ad Budimerium divertens per dies aliquot plebi praedicavit, fidei Lavacro purificatos. Romam versus quo iter tende=bat discessit. Interea fideles, quibus praeerat Budimerius, omnes uno ore laudabant Deum, et Dominum Jesum Christum, qui pro salute in se credentium sustinuit Crucem. Rex autem quibusdam latinae linguae non ignaris negotium dedit, ut coactis in unum Croatis Dalmatiae quondam Accolis, atque habitatoribus, loca oppida Superiorum Regum impietate diruta, ac desolata in=staurarent, et exinde Christi nomen, longius lateque diffunderetur, videbat siquidem diversos genere ac lingua permixtam, confusaeque conspirari, et eos suis quosque locis, suis legibus distinguere maturabat, sed dum Seniorum, Sa=pientumque Concilio super ea re deliberat, nec quidquam, quod facto opus esset, satis compertum haberet, literas Romam ad Stephanum Pontificem, et Constantinum Augustum misit ab ijs rei quam facere decreverat Consilium, auxiliumque petens, et aliquos de Sapientum numero Viros cum veteribus locorum, Urbiumque

Stephanus secundus coronatus est anno 752: vide nota=tiones Romanorum Pontificum Rebe[illegible] Bavio

Recte [illegible] Stephanum [illegible] minime Constantinum. [illegible] sequendum. vide Pastrum [illegible] in [illegible]

cum cupiens, ad se ueniret per litteras petijt. Vir igitur Sanctus Constantius cum interim ex Pontificis auctoritate Pręsbiteros ordinasset, uętus nouumque Testamentum e Greco in linguam Slauam transtulisset, et eiusdem linguę missam composuisset Credentesque in fide confirmasset, Romam est profectus, iussis amplius id poscentibus iter eundum ad Budemerium diuertens per dies aliquot plebi predicauit fidei Lauacro purificatus Romam uersus quo iter habebat discessit. Interea fideles, quibus pręerat Budemerius, Omnes uno ore Laudabant Deum, et Dominum Iesum Christum, qui pro salute in se credentium sustinuit Crucem. Rex autem quibusdam latinę linguę non ignaris negotium dedit, ut coactis in unum Littoralis Dalmatię quondam Accolis, atque habitatoribus, loca oppida, Superiorum Regum impietate dirupta, ac dessolata, instaurarent, et exinde Christi nomen, longius latiusque diffunderetur, uidebat preterea diuersos genere ac lingua permixtam, confuseque constipari, et eos suis quemque locis, suisque legibus distinguere maturabat, Sed dum Seniorum, Sapientumque Consilio super ea re deliberat, nec quidquam, quid facto opus esset, satis compertum haberet, litteras Romam ad Stephanum Pontificem, et Constantinum Augustum misit ab ijs rei quam facere decreuerat Consilium, auxiliumque petens, et aliquos de Sapientum numero Viros cum ueteribus Locorum, Vrbiumque

scripturis, Regniq sui finium, atq iurium, qui discernere
omnia rite, docti scirent, et in statum suum redigere,
quo Religionis à se, populoq suo susceptæ Fides, rebus recte
constitutis certior, atq diuturnior haberetur. A Legatorum
audita Pontifex magno afficitur gaudio, postulata concedit,
et ex templo ad Regem duos Cardinales, ac duos Episcopos
simul destinat, qui cum venissent Apostolica authoritate,
quæ facto opus erat peregerunt & Illos quippe Presbiteri
consecrati, ritè Ecclesiæ, leges rogat, et quæcunque
novitijs Christianis necessaria erant plene perfecteq
fuere constituta, advenienti in Campo, qui Clunna ap- (i. e. in Delmi- nium))
pellatur, Regi occurrunt, ibi enim Rex cum magno
procerum suorum comitatu expectatos honorifice rece-
pit, omnes quippe Regni Præfectos ibidem iusserat con-
gregari, ut omnibus nota essent, quæ agebantur. Igi-
tur & dies octo Apostolici Viri nihil aliud egerunt nisi,
ut omnibus persuasum esset in Christum credere, Fidem,
Religionemq propagare, Communi omnium saluti consul-
tare, et quicquid deinde Pontificali authoritate diffini-
tum fuisset ratum habere, deinde cunctis audientibus
scripturæ & dies quatuor lectæ sicuti ea monebant,
Regiones divisæ, metæq finium singulis impositæ, ac
iura constituta, ijs factis Budimerium Regem Sacro
Chrismate delibutum sanctificavere et in dignitate
in qua erat opportunis benedictionibus confirmarunt,
imponentes reliquis omnibus, ut semper dicto eius
audientes

scripturis, Regnique sui finium, atque iurium, qui disponere omnia rite, edocti scirent, et in statum suum redigere, quo Religionis a se, populoque suo suscepta fides, rebus recte constitutis cercior, atque diuturnior haberetur. A Legatorum audita Pontifex magno afficitur gaudio, postulata concedit, et ex templo ad Regem duos Cardinales, ac duos Episcopos simul destinat, qui cum uenissent Apostolica auctoritate, quę facto opus erat peregerunt per Illos quippe Pręsbiteri consecrati, erecte Ecclesię, Leges rogate, et quęcumque nouitijs Christianis necessaria erant plene perfecteque fuere consituta, aduenienti in Campo, qui Cliuna appelatur, Regi occurrunt, ibi enim Rex cum magno procerum suorum commitatu expectatos hononfice recepit, omnes quippe Regni Prefectos ibidem iusserat congregari, ut omnibus nota essent, quę agebantur; Igitur per dies octo Apostolici Viri nihil aliud egerunt, nisi ut omnibus persuasum esset et in Christum credere, fidem Religionemque propagare, Communi omnium saluti consulere, et quicquid deinde Pontificali auctoritate deffinitum fuisset ratum habere, deinde cunctis audientibus scripturę per dies quatuor lectę sicuti hę monebant, Regiones diuise, metęque finium singulę impositę, ac iura constituta, ijs peractis Budemerium Regem Sacro Chrismate delibutum Sanctificauere, et in dignitate, in qua erat opportunis benedictionibus confirmarunt, imponentes reliquis omnibus, ut semper dicto eius

audientes essent, iussa perficerent, et suis post illum
heredibus pari studio obsequerentur. Deinde Archiepiscopos,
Episcoposque crearunt, et loca, dioeceses eis assignando, iuxta
quod in litteris vetustae observationis invenerant. Unum
ex Archiepiscopis miserunt Salonas, cuius quidem Urbis maxima
pars erat dirruta, et quasi egregia vastationibus deformata
Gothorum inhumanitate, atque sevitia, Alterum vero Ar=
chiepiscopum Ducliam destinarunt. Episcopos autem alios alijs
locis praeficientes, Istorum Archiepiscoporum Iurisdictioni,
ac Regimini subiecerunt, tunc Ecclesiarum aedificia
quae prostrata iacebant rursum sunt erecta, et Episcoporum
consecrationibus sanctificatae. Praeterea Regis edicto cau=
tum est, ne quis illius Ecclesiae ius usurparet, ne quis
Clerico iniuriam faceret, ne quis adversus Ecclesiasti=
cam libertatem ire praesumeret, sed ut omne Clericorum
Ius, atque potestas, Praepositorum Ecclesiae arbitrio detine-
retur lese Maiestatis reus esset, si quis contra attentare
auderet, deinde ut dictum est Regionum fines divisit.
Postquam autem cuncta secundum pristinam consuetudi-
nem in suum redacta sunt statum, hoc est Maritima
Mediterraneaque Dalmatiae loca, et quae inter flumina Drav-
um, et Savum, Danubium influentia iacent, Regionemque,
quae a Delminij ruinis, ubi tunc Concilium factum fuerat,
usque ad locum, qui Valdimin appellatur, et a Valdimino usque
Diracium protenditur hanc in partes duas diviserunt,
quas dirimebat ripa Drini fluminis occidentem versus,

audientes essent, iussaque perficerent, et suis post illum heredibus pari studio obsequerentur. Deinde Archiepiscopos, Episcoposque crearunt, per loca, Dioeceses eis assignando, iuxta quod in litteris uetuste obseruationis inuenerant. Vnum ex Archiepiscopis miserunt Salonas, cuius quidem Vrbis maxima pars erat dirruta, et quęque egregia uastationibus deformata Gothorum inhumanitate atque seuitia, Alterum uero Archiepiscopum Ducliam destinarunt. Episcopos autem alios alijs locis pręficientes, Istorum Archiepiscoporum Iurisdictioni, ac Regimini subiecerunt, tunc Ecclesiarum ędificia, quę prostrata iacebant rursum sunt erecta, et ipsarum consecrationibus sanctificatę. Preterea Regis edicto cautum est, ne quis illius Ecclesię ius usurparet, ne quis Clerico iniuriam faceret, ne quis aduersus Ecclesiasticam libertatem ire pręsumeret, sed ut omne Clericorum Ius, atque potestas, Prępositorum Ecclesię arbitrio desineretur, lesę Maiestatis reus esset, si quis contra attentare auderet, deinde ut dictum est Regionum fines diuisi. Postquam autem cuncta secundum pristinam consuetudinem in suum redacta sunt statum, hoc est Maritima Mediteraneaque Dalmatię loca, et que inter flumina Drauum, et Sauum, Danubium influentia iacent, Regionemque, quę a Delminij ruinis, ubi tunc Concilium factum fuerat, usque ad locum, qui Valdimin appellatur, et a Valdimino usque Dirachium protenditur hanc in partes duas diuiserunt, quas dirimebat ripa Drini fluminis occidentem uersus,

usq[ue] Beiram montem, et tractus perpetuus Bosninam Prouin-
ciam secidens usq[ue] ad Montem Lippam. His itaq[ue] separatis,
alibi Banni, quos latine Tribunos uocant, alibi sublimi-
oris potestatis Duces prefecti sunt, prout uniusq[ue] Regionis
exigere uidebatur conditio. Sub his creati sunt Centuriones,
ita dicti a militum numero, quibus preerant, et singuli
Banni septem Centurionibus imperabant, maior natu
ex Centurionibus cum Bannis, ut ditionis ius dicebant,
Duces uero ad Ius Populo dicendum cum quinque Consili-
arijs pratoribus consedebant. Insuper Magistratus, offi-
ciaq[ue] discernentes, qui Prouintiam regerent, exigerent
qui uectigalia a Ducibus constituta, et queq[ue] Regno, Plebiq[ue]
expedientia prouiderent. Banni quoq[ue], ut simul cum
Centurione iudicent statuerunt, alioquin iudicium ir-
ritum sit. Quilibet autem predictorum de suis uecti-
galibus partem tertiam pendebat Regi, ut communi om-
nium Domino, cui subesse omnes, qui Regni finibus
continentur debeant, alias preterea leges, ac scita san-
xerunt, que nunc referre longum foret, habentur au-
tem in libro, qui est in Croatia dictus Methodos, quem
latine rationale posses dicere. Cardinales tandem Episcopiq[ue],
et Cesaris Legati probe, ac laudabiliter suo defuncti officio,
magnisque a Rege muneribus donati, reuerenterque habiti
recesserunt, mox etiam multitudo omnium hominum cum
suis Ducibus, Bannis, Centurionibusq[ue] dilapsa est in suas
quisque sedes, patriumque solum reddituras. Rex autem
ipse Budumirus anno a sua unctione quadragesimo
mensis tertij

usque Beiram montem, et tractus perpetuus Bosninam Prouinciam scidens usque ad Montem Lippam. His itaque separatis, alibi Banni, quos Latine Tribunos uocant, alibi sublimioris potestatis Duces pręfecti sunt, prout cuiusque Regionis exigere uidebatur conditio. Sub his creati sunt Centuriones, ita dicti a militum numero, quibus pręerant, et singuli Banni septem, Centurionibus imperabant, maior natu ex Centurionibus cum Bannis, ut dittionis ius dicebant, Duces uero ad Ius Populo dicendum cum quinque Consiliarijs pretoribus consedebant. Insuper Magistratus, officiaque diuidentes, qui Prouintiam regerent, exigerent qui uectigalia a ducibus constituta, et quęque Regno Plebique expedientia prouiderunt. Banni quoque ut simul cum Centurione iudicent statuerunt alioquin iudicium irritum sit. Quilibet autem prędictorum de suis uectigalibus partem tertiam pendebat Regi, ut communi omnium Domino, cui subesse omnes, qui Regni finibus continentur debeant, alias pręterea leges, ac scita sancerunt, quę nunc referre longum foret, habentur autem in libro, qui est in Crouatia dictus Methodis, quem latine rationale possis dicere. Cardinales tandem Episcopique, et Cesaris Legati probe, ac laudabiliter suo defuncti officio magnisque a Rege muneribus donati, reuerenterque habiti recesserunt, mox etiam multitudo omnis hominum cum suis Ducibus, Bannis, Centurionibusque dilapsa est in suas quisque sedes, patriumque solum reddituras. Rex autem ipse Budumirus anno a sua unctione quadragesimo

mensis tertij diem clausit extremum, et cum ingenti fu=
neralis pompa, apparatu in Aede Beatae Virginis Mariae Matris
Dei in oppido Bicobio est sepultus, luxit eum Populus
dies plurimos, nam ex omnibus Regni finibus, ut funus eius
honoraretur eo conuenerant, non multo ante natus ei filius
erat tunc infantem licet et in cunis adhuc iacentem
omnes uno animo Regem salutarunt. Vnctus deinde ab
Epis, et coronato, nomen ei dictum est Suetolicus, quod
in latinum uersum Sanctulum sonat, qui cum adolevisset
et Patris omnium, qui ante illic regnarent praestantissimi
uestigia sequi cepit, sacris deditus, sacraeque religionis ualde
studiosus, cumque in omnibus se se summa cum laude gessisset,
mortemque obiisset, filius eius Vladislaus successit in Regno
qui ei duo de uiginti annos nato genitus fuerat. Hic
quidem, et corporis uiribus, et animi audacia praestabat,
sed uita ac moribus Patri Auoque non satis similis ha=
bebatur, parum enim religiose uixit, nec iustitiae ser=
uiens, nec legibus parens, quinimo prauis animi cupidi=
tatibus deditus, nihil sibi non licere existimabat, quod
collibuisset, maxime illum uenatio delectabat, cui inten=
tus dum die quodam citato equo feram insequitur
forte in fouea non modicae altitudinis corruit, atque inde
eius ardentibus elisum examinemque traxere, et talis qui=
dem uitae eius finis fuit. Regnum suscepit filius Poli=
slaus quo regnante Attila Pannonum Rex grandi
coacto exercitu Regnum eius inuasit. Erat Polislaus

mensis tertij diem clausit extremum, et cum ingenti funeralis pompa, apparata in sede Beatę Virginis Marię Matris Dei in oppido Decobio est sepultus, luxit eum Populus dies plurimos, nam ex omnibus Regni finibus, ut funus eius honoraretur eo conuenerant, non multo ante natus ei filius erat hunc infantem licet et in cunis adhuc iacentem omnes uno animo Regem salutarunt. Vncto deinde ab Episcopis, et coronato, nomen ei dictum est Suetolicus, quod in latinum uersum Sanctulum sonat, qui cum adoleuisset et Patris omnium, qui ante illic regnarent pręstantissimi uestigia sequi cępit, Sacris deditus, Sacraque religionis ualde studiosus, cumque in omnibus se se summa cum laude gessisset, mortemque obisset, filius eius Vladislaus successit in Regno qui ei duo de uiginti annos nato genitus fuerat. Hic quidem, et corporis uiribus, et animi audatia pręstebat, sed uita ac moribus Patri Auoque non satis similis habebatur, parum enim religiose uixit, nec iustitię seruiens, nec legibus parens, quinimo prauis animi cupiditatibus deditus, nihil sibi non licere existimabat, quod collibuisset, maxime illum uenatio delectabat, cui intentus dum die quodam citato equo feram insequitur sorte in fouea non modice altitudinis corruit, atque inde totis artubus elisum exanimemque traxere, et talis quidem uitę eius finis fuit. Regnum suscepit filius Polislauus quo regnante Attilla Pannonum Rex grandi coacto exercitu Regnum eius euasit. Erat Polislauus

inuenis adhuc, uirentisque ętatis, et manusstrenuus ani=
moque pręstans itaque secus quam credi poterat cum suis
hosti resistit, quoties enim legiones inter se concurrerunt,
semper prelio superior euasit, uidensque Attila nequaquam
ęquo Marte se confligere posse, finibus excessit, et pluri=
mis de sui exercitu amissis in Pannoniam cum ignomi=
nia redire est coactus. Post hac Polislauus Regi nata
est filia, quę iam nubilis uiro tradita duos genuit
filios, atque idem Polislauus anno Regni sui decimo
septimo uita decessit haud parua rerum gestarum
fama post se relicta, ut qui pacis belliqve artibus plu=
rimum prestaret. Eo defuncto alter ex nepotibus
eius natu maior nomine Sebeslauus regnare cepit,
cumque Schodram oppidum sui Regni Gothi obsedissent,
ille coacta non parua manu audacter impigreque
castra eorum inuasit, ita ut primo impetu eos op=
primeret, hostium igitur, qui bello Regnum suum la=
cessere non dubitauerant, statim pars alia cęsa, alia
capta, alia in fugam conuersa uictoriam ille reliquit,
neque enim semper prospere pugnare possunt qui plus
audacię, quam uirium prę se ferrent. Interim Attila
Pannonię Rex rursus infestis armis fines eius ingres-
sus oppidum quoddam ui cepit, cumque bona diripuisset,
alias incendit, moenia diruit, et audita Gothorum
cęde, nihil cunctatus in Regnum suum abijt. Sebesla=
uus enim nondum de fuga eius certior factus exem=
plo copias commouit sub hoste, quo congrederetur
non inuento

iuvenis adhuc, uirentisque ętatis, et manustrenuus animoque pręstans itaque acrius quam credi poterat cum suis hosti resistit, quoties enim legiones inter se concurrerunt, semper pręlio superior euasit, uidensque Attilla nequaquam equo Marte se conflictere posse finibus excessit, et plurimis de sui exercitu amissis in Pannoniam cum ignominia redire est coactus. Post hac Polislauo Regi nata est filia, quę iam nubilis uiro tradita duos genuit filios, atque idem Polislauus anno Regni sui decimo septimo uita decessit haud parua rerum gestarum fama post se relicta, ut qui pacis bellisque artibus plurimum prestaret. Eo defuncto alter ex nepotibus eius natu maior nomine Sebeslauus regnare cepit, cumque Schodram oppidum sui Regni Gothii obsedissent, ille coacta non pauca manu audacter impigreque castra eorum inuasit, ita ut primo impetu eos opprimeret, hostium igitur, qui bello Regnum suum lacessere non dubitauerant, statim pars alia cęsa, alia capta, alia in fugam conuersa uictoriam ille reliquit, neque enim semper prospere pugnare possunt qui plus audatię, quam uirium pręse ferrent. Interim Attilla Pannonie Rex rursus infestis armis fines eius ingressus oppidum quodam ui capit, cumque bona diripuisset, alia incendit, moenia dirruit, et audita Gothorum cede, nihil cunctatus in Regnum suum abijt Sebeslaus enim non dum de fuga eius cercior factus extemplo copias commouet sum hoste, quo congrederetur

non inueniens, oppidum, quod solo æquatum fuerat in=
staurari iussit, cumque XXVIII regnasset annos duos
de se liberos reliquit, alteri nomen erat Mibiuores,
alteri Bladimerius, Ii post patris obitum Regnum
inter se partiti sunt, arbitrio tamen Mibiuor qui
natu maior erat, cessit ergo Bladimirius partem Regni
ultra montes Danubium uersus, partemque Macedoniæ
ad campos Argolis urgentem, ipse uero sibi accepit
Litorale Regnum omneque citra montem tractum mari
continuum, nauigationibusque opportunum. Porro Bladimer=
ius Regis Pannoniæ filiam accepit uxorem, liberosque
procreauit ex ea, quæ propter inter eum, et Pannones
diu pax intercessit. Mibiuores cum duodecim regnasset
annos uita decessit, nulla de se prole relicta, uenit
ergo frater Bladimerius, et Regnum consanguinitatis
iure possedit, cumque in suo Regno uiginti, in fratris
octo regnasset annos, mortem obijt, filius eius pri=
mogenitus Casimerius post eum diadema suscepit
Regnumque dudum diuiturna coniunxit, et præceden=
tium Regum potentiam suis opibus æquauit. Sed
quoniam ob quandam animi duritiam iniucundus, ob=
uinus erat, illa pars Dalmatiæ, quæ Crouatia dicitur
ab eo descivit. Quam ob rem Rex in furore uersus
coacto repente exercitu Macedonis, Epiri, Nissæque

non inuento, oppidum, quod solo equatum fuerat instaurare iussit, cumque XXIIII regnasset annos duos de se liberos reliquit, alteri nomen erat Mibiuorus, alteri Bladimerius, hi post patris obitum Regnum inter se partiti sunt, arbitrio tamen Mibiuor qui natu maior erat, cessit ergo Bladimirio partem Regni ultra montes Danubium uersus, partemque Macedonię ad campos Argdis urgentem, ipse uero sibi accepit Lettorale Regnum omnemque citra montem tractum mari continuum, nauigationibusque opportunum. Porro Bladimeries Regis Pannonię filiam accepit uxorem, liberosque procreauit ex ea, quapropter inter eum, et Pannones diu pax intercessit. Mibiuorus cum duodecim regnasset annos uita decessit, nulla de se prole relicta, uenit ergo Frater Bladimerius, et Regnum consanguinitatis iure possedit, cumque in suo Regno uiginti in fratris octo regnasset annos, mortem obijt, filius eius primogenitus Canimerius post eum diadema suscepit Regnumque dudum diuisura coniuncxit, et pręcedentium Regum potentiam suis opibus equauit. Sed quoniam ob quandam animi duriciam inuisus plurimis erat, illa pars Dalmatię, que Crouatia dicitur ab eo desciuit. Quam ob rem Rex in furore uersus coacto repente exercitu Macedonis, Epiri, Misięque

superiores ad eos, qui defecerant debellandos est profectus:
Caeterum non minori illis ad repugnandum animo cum
armati obviam processere in campo, qui Clivno dicitur
concurrunt inter se diu atque acriter pugnatum est,
interfecto tandem Crimerio Rege cessavit bellum
successit ei filius Turdislausus Regnoque potitus est.
mox et ipso sine filijs defuncto Regnum suscepit
Nepos eius Ostrivoius, qui anno vigesimo tertio sui
Regni vita defuncto successit Tolimerus filius quo
regnante nihil contigit turbulentum, otium, et pax erat,
ab armis quies XI regnavit annos, et in eius locum suf-
fectus est Tribislavus filius, qui cum multa in eos
quibus praeerat intoleranda commisisset, a Alijsis, qui
nunc Bosnenses appellantur interficitur, interfecti cadaver
in fluvium projicitur, ut sepultura quoque hominis careret,
qui ab humanitate alienus erat, loco cuius regnare coepit
Cepimerus filius potestatem nactus paterne cedis auctores,
poena affectos vita spoliavit. Eo regnante Germanorum
gens a Septentrionis partibus veniens Istriam occupavit
cumque Dalmatiae fines armis lacessere coepisset, Cepimerius
Rex eis obviam petijt, inito praelio victoria potitur, plurimos
concidit, pauci in fugam tantum elapsi sunt, post haec Germa-
norum Princeps, ut odia in amicitiam verteret Cepimeri
filiam filio suo Stanozaro petijt uxorem, factis connubijs san-
ctitijs, amice posthac alter, altero usus est. Cepimerus
regnavit

superioris ad eos, qui defecerant debellandos est profectus: Ceterum non minor illis ad repugnandum animus erat, armati obuiam processere in campo, qui Cliuno dicitur concurrunt inter se diu equo marte pugnatum est, interfecto tandem Canimerio Rege cessauit bellum successit ei filius Turdislausis Regnoque potitus est, mox et ipso sine filijs defuncto Regnum suscepit Nepos eius Ostriuorus, cui anno uigesimo tercio sui Regni uita defuncto, successit Tolimerus filius quo regnante nihil contigit turbulentum, ocium, et pax erat, ab armis quies XI regnauit annos, et in eius locum suffectus est Tribislauus filius, qui cum multa in eos, quibus pręerat intoleranda commississet, a Alijsis, qui nunc Bosnenses appellantur, interficitur, interfecti cadauer in fluuium proicitur, ut sepultura quoque hominis careret; qui ab humanitate alienus erat, loco cuius regnare cepit Capimerus filius potestatem nactus paternę cedis auctores, poena affectos uita spoliauit. Eo regnante Germanorum gens a Septentrionis partibus ueniens Istriam occupauit, cumque Dalmatię fines armis lacescere cepisset, Cepimerius Rex eis obuiam petijt, inito pręlio uictoria potitur, plurimos concidit, pauci in fugam tantum elapsi sunt, post hac Germanorum Princeps, ut odia in amicitiam uerteret Cepimeri filiam filio suo Stauozaro petijt uxorem, factis conubij sponsalitijs, amice post hac alter, altero usus est. Cepimerus

regnauit XXV annos, menses septem cui succedens Suetozarus filius ob insitam sibi animi mansuetudinem omnibus pariter charus fuit. Radoslauum filium adeo dilexit, ut viuens adhuc illum pro se regnare iuberet, Radoslauus vero, ut tanto beneficio se non indignum probaret, mortuo Patri, non tantum Regni eius, sed etiam virtutum se se præstitit hæredem, Paternosque mores imitatus optime se se in omnibus gessit. Prolem tamen sibi, suisque longe degenerem sortitus est, filium enim habuit, in tantum vitijs corruptum, ut Apostatæ appellatione Seislauo nomen fuit, Ecclesiæ non obediuit, viuente Patre Regnum affectauit, in omnes fere iniuriosus fuit. Bannus igitur Bilius proteruitate eius offensus, cum ijs qui bus præerat à Rege defecit, Rex autem Radislauus desertores suos persequutus facile in potestatem redegit ultro se dedentes, ne Regique aduersarij viderentur dum filium eius debellarent, Bannus ipse fuga elapsus est, eis qui se Regi tradiderunt crimen remissum, veniaque data, quos autem cæperat Seislauus illos in seruitutem redegit, præfectis vipiarum suarum oblatis, Patri quoque iratus, quod rebellantibus pepercisset, seditionibus animum intendere cæpit, plurimi militum, Centurionumque terrore compulsi illum sequebantur, quorum opera usus Patrem Regno expulit, Croatiaque dominatus, in ea enim gens parum ciuilis, cum semper metu magis, quam benignitate ad obsequendum mouebatur, bonis itaque dominis molesta, improbis autem, et arrogantibus mitis erat. Porro Radoslauus Pestum cum paucis, quos secum habebat confugit, ubi cum filium sibi adhuc infestum aduenire audisset, vehementer angi cæpit, comitum magis quam suum dolens periculum

regnauit XXV annos, Menses septem, cui successit Suetozarus filius ob insitam sibi animi mansuetudinem omnibus pariter charus hic Radoslauum filium adeo dilexit, ut uiuens adhuc illum pro se regnare iuberet, Radoslauus uero, ut tanto beneficio se non indignum probaret, mortuo Patri, non tantum Regni eius, sed etiam uirtutum se se pręstitit hęredem, Paternosque mores imitatus optime se se in omnibus gessit. Prolem tamen sibi, suisque longe degenerem sortitus est, filium enim habuit in tantum uicijs corruptum, ut Apostatam appellarent Seislauo nomen fuit, Ecclasie non obediuit, uiuente Patre Regnum affectavit, in omnes fere iniuriosus fuit. Bannus igitur Bilicus proteruitate eius offensus, cum ijs quibus pręerat a Rege defecit, Rex autem Radislauus desertores suos persequutus facile in potestatem redegit ultro se dedentes, ne Regique aduersarij uiderentur dum filium eius detestantur, Bannus ipse fuga elapsus est, eis qui se Regi traderunt crimen remissum, ueniaque data, quos autem ceperat Seislauus illos in seruitutem redegit, pręfectis copiarum suarum oblati, Patri quoque iratus, quod rebellantibus pepercisset, sedicionibus animum intendere cepit, plurimi militum, Centurionumque terrore compulsi illum sequebantur, quorum opera usus Patrem Regno expulit, Crouatiaque dominatus, in et enim gens parum ciuilis, cum semper metu magis, quam benignitate ad obsequendum mouebatur, bonis itaque dominis molesta, improbis autem, et arrogantibus mitis erat. Porro Radoslauus Lastum cum paucis, quos secum habebat confugit, ubi cum filium sibi adhuc infenstum aduentare audisset, uehementer angi cepit, comitum magis quam suum dolens periculum

cum quibus inde raptim decedens, ad mare usque se se fuga
proripuit; sed tunc etiam tergo instare hostem cernens cum
equis in mare simul irruunt, et ad scopulum quendam
continenti proximum natando peruenere, atque ita tandem
infelix Pater ne una cum illis, qui eum sequuti fuerant
perditissimi filij manu trucidaretur vix effugit, cumque ibi
3 dies aliquot mansisset, nec se satis in tuto putasset, fato
quodam, Deique miseratione contigit, ut nauis quaedam de
Apuliae partibus Dalmatiam versus iter habens praeternauiga=
ret, quae clamoribus euocata scopulo applicuit, deinde
Regem cum toto comitatu suscipiens conuersa nauigatione
transuexit in Apuliam, ubi illi expositi terrestri itinere
Romam conscenderent, Scopulus vero ille, qui fugientes exce=
perat Regis nomen sortitus est, quem usque nunc petram
Radoslaui appellant. Interim impius Seislauus fugato
Patre Regnum possedit, donec Deo ulciscente hostili manu
ut monstrabimus interemptus poenas daret. Per idem enim
tempus erat in Pannoniae partibus vir quidam nomine
Tescomilus presbiteri filius magister custos armentorum
Principis Vladislaui inter Pannones nobilissimi cui impri=
mis charus fuit, nam cum ipse Vladislauus mirum in modum
uenationibus deditus esset, semper in ijs exercendis Tescomili
opera usus est. Cum itaque una dierum in uenationem
iuisset idem Tescomilus canem Principis propter pernicitatem
eius charum, nomine Flousar percutiens casu data opera
occidit timoreque ita perculsus fugam corripuit, et ad
Sebeslauum

cum quibus inde raptim decedens, ad mare usque se se fuga proripuit; sed tune etiam tergo instare hostem cernens cum equis in mare simul irruunt, et ad scopulum quendam continenti proximum natando peruenere, atque ita tandem infelix Pater, ne una cum illis, qui ipsum sequuti fuerant perditissimi filij manu trucidaretur uix effugit, cumque ibi per dies aliquot mansisset, nec se satis in tuto putaret, fato quidem, Deique miseratione contigit, ut nauis quędam de Apulię partibus Dalmatiam uersus iter habens pręternauigaret, quę clamoribus euocata scopulo applicuit, deinde Regem cum toto commitatu suscipiens conuersa nauigatione transuexit in Apuliam, ubi illi expositi terrestri itinere Romam contenderunt, Scopulus uero ille, qui fugientes exceperat Regis nomen sortitus est, quem usque nunc petram Radoslaui appellant. Interim impius Seislauus fugato Patre Regnum possedit, donec Deo ulciscente hostili manu ut monstrabimus interemptus penas daret. Per idem enim tempus erat in Pannonie partibus uir quidam nomine Teccomilus presbiteri filius magister custos armentorum Principis Vladislaui inter Pannones nobilissimi cui inprimis charus fuit, nam cum ipse Vladislauus mirum in modum uenationibus deditus esset, semper in ijs exercendis Tecomili opera usus est. Cum itaque una dierum in uenationem iuisset idem Tecomilus Canem Principi propter pernicitatem eius charum, nomine Plausam percutiens haud data opera occidit timoreque ita perculsus fugam capessit, et ad

Sebislauum uenit, ab eodem autem liberaliter excipitur. Accidit interea ut idem Princeps contra Sebislauum bellum moueret, ueniensque in partes Bosnae hostili animo ferro flammaque iam depopulat, cui prouidens obuiam Sebislauus in prouincia Drinae ad flumen eiusdem nominis cum eum contingit, expeditisque armis aggreditur. Hic Tescomilus inter hostium globos leonis instar discurrens, et agiliens fundebat, fugabatque aduersarios nunc hunc, nunc illum irrequieta ensis rotatione cedens, alios sauciens, alios penitus interimens, plurimis denique in fugam conuersis ipsum consecutus Principem inflicto uulnere ~~ex~~ equo in terram deturbat ruentique imminens caput abscindit, abscissum Regi iam uictori offert, ea tamen pugna his quoque qui uicerunt cruenta fuit cum de ipsis etiam non pauci tunc desiderati sunt. Seislauus igitur uictoria potitus cum suis laetus ac triumphans rediit, sed non ita tunc feliciter dimicauit ut paulo post infeliciter corruit, ne quis diuturnam impunitatem sceleri suo speret, mox enim Tiscili Vxor ingentis animi mulier audita mariti caede Pannoniae Regem adijt, auxilium ab eo petiens. Quo tandem quae exigebantur concedente, continuo magnam uim militum comparat, Seislaui Regnum ingreditur, ipsum in agro forte uenantem reperit, statimque tentoria eius inuadit, Seislauus igitur, cum nec equum inscendendi spatium habuisset capitur, nec quisquam ex cognatione eius reliquum fuit, qui tunc in potestatem inimicorum

Sebislauum uenit, ab eodem autem liberaliter excipitur. Accidit interea ut idem Princeps contra Sebislauum bellum moueret, ueniensque in partes Bosnę hostili animo ferro flamaque iam depopulat, cui puridens obuiam Sebislauus, in prouintia Drino ad fluenta eiusdem nominis cum eum contingit, expeditisque armis aggreditur. Hic Tecomilus inter hostium globos leonis instar discurrens, et exiliens fundebat, fugabatque aduersarios nunc hunc, nunc illium irequieta ensis ratione redens, alios saucians, alios protinus interimens, plurimis denique in fugam conuersis ipsum consecutus Principem inflicto uulnere ex equo in terram deturbat ruentique immines caput abscindit, abscissum Regi iam uictori offert, ea tamen pugna eis quoque qui uicerunt cruenta fuit cum de ipsis etiam non pauci tunc desiderati sunt Seislauus igitur uictoria potitus cum suis lętus ac triumphans redijt, sed non ita tunc fęliciter dimicauit ut paulo post infęliciter corruit, ne quis diuturnam impunitatem sceleri suo speret, mox enim Vladislaui Vxor ingentis animi mulier audita mariti cede Pannonię Regem adijt, auxilium ab eo petiens. Quo cuncta quę exigebantur concedente, continuo magnam uim militum compararat, Seislaui Regnum ingreditur, ipsum in agro forte uenantem reperit, statimque tentoria eius inuadit, Seislauus igitur, cum nec equum insedendi spatium habuisset capitur, nec quisquam ex cognatione eius reliquum fuit, qui tunc in potestatem inimicorum

non venisset, omnes enim unà cum eo venatum ierant nihil tale veriti, neque omnino quicquam suspicantes, iussit mulier Seislavum in vincula conjici, naribusque auribusq; truncari, et omnibus ostentui esse, foedum sanè spectaculum, sed tantis hominis flagitijs non indignum, necari deinde in flumen Savum cum vinculis deiectus perfocatur. Itaq; hunc exitium habuit ille in Patrem impietas, in Deumq; contemptus, audita filij nece Radoslavus familiaque eius internetione, qui dignas facti poenas dedissent, Deo gratias egit iusta eius iudicia, quae poterat laudatione efferens, qui, et noxios punire, et innocentibus misereri consuevit, accepta tandem a Pontifice benedictione Roma discedens in Regnum suum est reversus, maritique inter Dalmatas maris accolas, Croatis vero omnem iniuriam remisit, nec quicquam in se commissum iniquè exprobravit ad clementiam, quam ad vindictam semper propensior. Interea natus est ei filius Colomannus, qui post Patris obitum consensu omnium Regnum suscepit, paternarumque virtutum aemulus, ac proinde optimo cuique charus magnique habitus cui in patre defuncto successit Crismerius filius, et ipse in omnibus laudandus, natura fortunaque, bonis atque insignis, sed praecipue in Deum observantia, atque cultu, cumque unum, et triginta regnasset annos, inde mortui loco suffectus est filius Zuonimerus cum ornamentis, ac Religione superiorum Regum postponendus, qui religiosum

praecipuus

non uenisset, omnes enim una cum eo uenatum ierant nihil tale ueriti, neque omnino quicquam suspicantes, iussit mulier Seislauum in uincula conijci, naribusque auribusque truncari, et omnibus ostentui esse, foedum sane spectaculum, sed tantis hominis flagicijs non indignum, uesperi deinde in flumen Sauum cum vinculis deiectus perfocatur. Itaque hunc exicium habuit illa in Patrem impietas, in Deumque contemptus, audita filij nece Radoslauus familiaque eius internetione, qui dignas facti poenas dedissent, Deo gratias egit iusta eius iudicia, qua poterat laudatione efferens, qui, et noxios punire, et inocentibus misereri consueuit, accepta tandem a Pontifice benedictione Roma descedens in Regnum suum est reuersus, mansitque inter Dalmatas maris accolas, Crouatis uero omnem iniuriam remisit, nec quicquam in se commissum inique exprobauit ad clementiam quam ad uindictam semper propensior. Interea natus est ei filius Colomanus, qui post Patris obitum consensu omnium Regnum suscepit, paternarumque uirtutum emulus, ac proinde optimo cuique charus magnique habitus, cui in patre defuncto successit Crismerius filius, et ipse in omnibus laudandus, natura fortunaque, bonis atque insignis, sed pręcipue in Deum obseruantia, atque cultu, cumque unum, et triginta regnasset annos, inde mortui loco suffectus est filius Zuonimerus cum ornamentis, ac Religione superiorum Regum postponendus ęqui ac legum

precipuus observator, et perinde pessimo cuique maxime invisus. Eo regnante prospere inoffenseque succedebant omnia, quieverant bella, opes augebantur, nec pauperibus erat timori divitum avaritia, nec plebs potentiorum vim formidabat, omnes pariter tuente, ac protegente ipsa Regis iustitia, que neminem prorsus nemini vexari patiebatur. Cumque omnium pro se par cura esset, arva colere, pecudes alere negotiationibus exerceri, nunquam antea Regnum illud ulla rerum copia opulentior esse memorabatur. abunde in Civitatibus erat vestis preciosa, decoraque arma, et phalerati equi, exquisita suppellex, auri, argentique vis gemme, margarite, et queque alia, que mortalium animis, vel estimatione, vel pulchritudine allicere solent. Sed ut fit luxuria in superbiam versi ipsi in summum usque scelus eruperunt, quod ex sequenti modo patebit, narratione utcumque esse credibile. Contigit enim, ut ab Roma Cesaris Pontificisque legati ad Zvonimerum Regem missi cum binis literis venissent, primas Regi legendas tantum dederant, quarum hec sententia erat. Rogamus obtestamurque te Zvonimire frater Regum Christianorum piissime uti coacto procerum suorum, populique concilio, alteram Epistolam coram resignari, coramque legi iubeas, et una cum ipsis deliberes his de rebus, quas nos Deo bene iuvante aggredi

pręcipuus obseruator, et perinde pessimo cuique maxime inuisus. Eo regnante prospere inoffenseque succedebant omnia, quieuerant bella, opes augebantur, nec pauperibus erat timor diuictum auaritia, nec plebs potentiorum uim formidabat, omnes pariter tuente, ac protegente ipsa Regis iustitia, quę neminem prorsus nemini uexari patiebatur. Cumque omnium pro se par cura esset, arua colere, pecudes alere negotiationibus exerceri, nunquam antea Regnum illud ulla rerum copia opulantior esse memorabatur, abunde in Ciuitatibus erat uestis pręciosa, decoraque arma, et falerati equi, exquisita supellex, auri, argentique uis gemme, margaritę, et quęque alia, quę mortalium animis, uel extimatione, uel pulchritudine allicere solent. Sed ut fit luxuria in superbiam uerti cepit in summum usque scelus erupturam, quod ex sequenti modo patebit, narratione uerumque esse constabit. Contigit enim, ut ab Roma Cesaris Pontificisque legati ad Zuonimerum Regem missi cum binis litteris uenissent, primas Regi legendas tantum dederant, quarum hac sententia erat. Rogamus obtestamurque te Zuonimire frater Regum Christianorum pijssime uti coacto procerum tuorum, populique concilio, alteram Epistolam coram resignari, coramque legi iubeas, et una cum ipsis deliberes his de rebus, quas nos Deo bene iuuante, aggredi

meditamur pro amore Christi, Ecclesiaeque Sanctae utili=
tate, cum demum quicquid communi consilio decretum
fuerit, ut nobis nihil moratus rescribas efficiasque cer=
tiores, Vale. Quatrimirus igitur naviter sicuti roga=
batur accersitis omnibus Regni sui praefectis, decurio=
nibusque Civitatum, conventiculoque habito ad quinque Ec
clesias in Campo, qui Coernus nuncupatur litteras ape=
riri fecit, et cunctis cum silentio audientibus publice
recitari, quae in hac fere verba scriptae erant. Roma=
nus Pontifex, et Caesar Augustus, Quatrimiro Regi,
populoque eius salutem. Rem certe indignam, et
Christianorum Principum ignaviae adscribendam
existimamus, ut Hyerosolimae Sancta loca in quibus
Dominus Christus pro nobis natus, pro nobis mori vo=
luit, ab infidelibus tamdiu possideantur, possessa pollu=
antur, profanenturque, et ab eisdem illa sacra Domini
mysteria, quae nobis venerationi sunt probro derisioni
habeantur. Idcirco nos sicut et reliquos per orbem fideles
hortamur ut nobiscum socia arma iungentes ad res
Christiano nomini repetendas, in libertatemque vindi=
candas proficisci statuatis: Cuius rei ceteros Reges ac
nationes quibus itidem scripsimus concursuros spera=
mus, nobis autem tam praeclarum facinus conantibus,
Dei opem affuturam nemo diffidat quandoquidem nobis
nisi eius nutu atque instinctu, talis menti nostrae
incidere potuit cogitatio. Quid ergo consilij Vobis
sit

meditamur pro amore Christi, Ecclesieque Sanctę utilitate, cum demum quicquid communi consilio decretum fuerit, ut nobis nihil moratus rescribas efficiasque cerciores, Vale. Zvonimirus igitur nauiter sicuti rogabatur accersitis omnibus Regni sui pręfectis, Decurionibusque Ciuitatum coniunctimque habito ad quinque Ecclesias in Campo, qui Coseuus nuncupatur litteras aperiri fecit, et cunctis cum silentio audientibus publice recitari, quę in hec fere uerba scriptę erant. Romanus Pontifex, et Cesar Augustus, Zuonimiro Regi, populoque eius salutem. Rem certe indignam, et Christianorum Principum ignauie ad scribendam existimamus, ut Hyerosolimę Sanctaque loca in quibus Dominus Christus pro nobis nasci, pro nobis mori uoluit, ab infidelibus tam diu possideantur, possessa poluantur, prophanenturque, et ab eisdem illa Sacra Domini mysteria, quę nobis uenerationi sunt probro derisionique habeantur. Idcirco uos sicut et reliquos per orbem fideles hortamur ut nobiscum socia arma iungentes ad res Christiano nomini repetendas, in libertatemque uindicandas proficisci statuatis: huic rei ceteros Reges ac nationes quibus itidem scripsimus consecuturos speramus, nobis autem tam pręclarum facinus conantibus, Dei opem affuturam nemo diffidat quando quidem non nisi eius nutu atque instinctu, talis menti nostre incidere potuit cogitatio. Quid ergo consilij Vobis

sit, hoc est verum quod rogamini fateri estis, quam primum noscere cupimus valete in Domino. Audientes nequissima Croatorum gens potius indignari coepit, ita ut vix litteras perlegi pateretur, Non solum itaque non consenserunt litteris, et hortationi Pontificis, et Caesaris, verum etiam in Regem suum insurgentes, magno tumultu, et vociferatione conquesti sunt illum fuisse rei auctorem, ut ipsi relictis coniugibus, liberis, patriaque solo procul per alienas domos errent, aliena sequantur imperia, et non sibi expedire loca illa Sancta si liberentur, atque ita infesta concio pessimis usa consiliis nequivit inhiberi, quin repente Sanctissimum Regem Zuonimerium invadentes multis conficerent vulneribus, atque interierent, eadem illa perfidiae mentis ferocia, quae ipsos impiissime Suetlavi partes sequi fecit, et Radoslavum patrem omni laude dignum virum Regno pellere, in Zuonimerum quoque compulit, saevireque non aliter furibundi circumstrepere, quam cum rabidi venatorum canes imbellem cervum nacti, nunc latratibus terrent, nunc dentibus laniant. Rex autem dum adhuc spiraret tantae perfidiae immanitate commotus eos devovisse fertur, ne unquam sui generis dominum habeant, sed semper alienigenis Regibus, Principibusque subiecti sint. Ex illo ad hunc usque diem

sit, hoc est utrum quod rogamini facturi estis, quamprimum noscere cupimus ualete In Domino. Id audientes nequissima Crouatorum gens protinus indignari cepit, ita, ut uix litteras perlegi pateretur, Non solum itaque non consenserunt litteris, et hortationi Pontificis, et Cesaris, uerum etiam in Regem suum insurgentes, magno tumultu, et uociferatione conquesti sunt illum huiusce rei auctorem, ut ipsi relictis coniugibus, liberis, patriaque solo procul per alienas domos errent, aliena sequantur imperia, et non sibi expedire loca illa sancta si liberentur, atque ita infesta concio pessimis usa concilijs nequiuit inhiberi, quin repente Sanctissimum Regem Zuonimerium inuadentes multis conficerunt uulneribus, atque interierent, eadem illa perfidię mentis ferocia, quę ipsos impijssime Seislaui partes sequi fecit, et Radoslauum patrem omni laude dignum uirum Regno pellere, in Zuonimerum quoque compulit, seuereque non aliter furibundi circumstetetere, quam cum rabidi uenatorum canes imbellem ceruum nacti, nunc latratibus terrent, nunc dentibus laniant. Rex autem dum adhud spiraret tantę perfidię immanitate commotus eos deuouisse fertur, ne unquam sui generis dominum habeant, sed semper alienigenis Regibus, Principibusue subiecti sint. Ex illo ad hunc usque diem

istæ maledicto tam certum eventum habuit, ut non ab irato prolatum, qui tunc dixit crediderim sed à Vate pro nunciatum, Deo voluisse palam fieri, quanto grauius lui= turi erant supplicium criminis auctores, si sic posteri quo= que eorum essent afficiendi. Post hæc verba Zuonimerus continuo animam exhalauit, et relicto corpore ad Celeste Regnum transferri meruit, cum terrenum tam bene rexis- set per annos quinque, et triginta, tandiu enim cum potestate uixit. Bella Pannoniæ Rex huius nominis primus cum fama referente hæc quod Zuonimiro acciderat didicisset, propere cum expeditorum manu venit Re= gnoque potitus possedit, omnes Regni partes Bosnam, Croatiam, Dalmatiam, Naronam, sed Croatos ut Dño suo rebelles, ac parricidas laboribus seruituteque oppressit. Præterea cum postea Regnum in partes successisset anno à Natiuitate Christi M.LXXIX Bosnenses dominum suum sortiti sunt, Naronenses suum, Croati alienum, ne quis eos frustra olim, uel immerito à Zuonimiro deuo= tos credat. &.

ist hęc maledictio tam certum euentum habuit, ut non ab irato prolatum, qui tunc dixit crediderim sed a Vate pro nunciatum, Deo uolente palam fieri, quanto grauius luituri erant supplicium criminis auctores, si sic posteri quoque eorum essent afficiendi. Post hęc uerba Zuonimerius continuo animam exhalauit, et relicto corpore ad Cęleste Regnum transferri meruit, cum terrenum tam bene rexisset per annos quinque, et triginta, tandiu enim cum potestate uixit. Bella Pannonie Rex huius nominis primus cum fama referente hoc quod Zuonimiro acciderat didicisset, prospere cum expeditorum manu uenit Regnoque potitus possedit, omnes Regni partes Bosnam, Crouatiam, Dalmatiam, Naronam, sed Crouatos ut Domino suo rebelles, ac paricidas laboribus seruituteque oppressit. Preterea cum post hac Regnum in partes successisset anno a Natiuitate Christi M.LXXIX Bosnenses Dominum suum sortiti sunt, Naronenses suum, Crouati alienum, ne quis eos frustra olim, uel immerito a Zuonimiro Deuotos credat.

Prilog

Ljetopis popa Dukljanina u latinskoj redakciji iz *Biblioteca apostolica Vaticana* i u čitanju Ivana Črnčića

(*Kako je Ivan Lučić 1668 lěta u Amsterdamu na světlo dao. A što je opat Mavar Orbini na talijanski preveo, pak 1601 l. u Pezaru na světlo dao, to je imalo biti malo drugako prepisano.*)

Rogatus a vobis dilectis in Christo fratribus ac venerabilibus sacerdotibus sanctae sedis archiepiscopatus Diocletanae Ecclesiae, nec non et a pluribus senioribus, maxime a juvenibus nostrae civitatis, qui non solum in audiendo, seu legendo, sed in exercendo bella, ut juvenum moris est, delectantur, ut libellum Gothorum, quod latine Sclavorum dicitur Regnum, quo omnia gesta ac bella eorum scripta sunt, ex sclavonica littera verterem in latinam, vim inferens meae ipsae senectuti, vestrae postulationi fraterna coactus charitate parere studui. Verumtamen nullus legentium credat, alia me scripsisse praeter ea, quae a patribus nostris, et antiquis senioribus veridica narratione referre audivi.[1]

I. Regnante in urbe Constantinopolitana imperatore Anastasio[2] qui se et alios Eutychiana haeresi maculaverat, Romae vero praesidente Gelasio secundo,[3] eo tempore praeclaruerunt in Italia Germanus episcopus,[4] et Sabinus Carusinae[5] sedis episcopus, atque venerabilis vir Benedictus

[1] A Orbini: . . . "eccetto quello che l e s s i e intesi . . . raccontare". A tako je priličnije.

[2] Od 491 do 518.

[3] Od 1118 do 1119, pak je očito da je s prvine bilo p r i m o (492-496), ili samo mišljeno, kako po Orbinovu prevodu sudim, ili i zapisano.

[4] "Sedis Capuanae" pučćeno, jer Or.: "vescovo di Capoa". A bio je Kapuanskim biskupom 516-541, ter je svet. Za njega arhižakan Toma u 13 glavizni piše, da je u Dumnu nekakovu crkvu krstio: . . . „ubi fuit civitas Delmis, in qua e s t quedam ecclesia, quam beatus Germanus Chapuanus episcopus consecravit, sicut scriptum reperitur in ea", a to valja da 519 lěta, kada po papinu poslu hodjaše u Carigrad, ili kada se vraćaše. (Ughelli, Italia Sacra, VI. 305.)

[5] Canusinae; bio je 514-556, ter i on je svet.

apud Cassinum montem, exiit quoque gens a septentrionali plaga, quae Gothi nominabantur, gens ferox et indomita, cui erant tres fratres principes, filii regis Senuladi,[6] quorum nomina sunt haec: primus Brus, secundus Totilla, tertius vero Ostroyllus.

II. Itaque, qui major caeteris erat, defunto patre, Brus sedit in solio ejus, regnavitque pro eo in terra nativitatis suae. Totilla vero et Ostroyllus, ut sibi magnum nomen facerent, consilio et voluntate primogeniti fratris, congregantes exercitum magnum valde et fortem, exierunt de terra sua, et venientes debellaverunt Pannoniam provinciam, et bellando obtinuerunt eam. Post haec cum valida multitudine pervenerunt in Templana. Tunc rex Dalmatinorum, qui in civitate magna et admirabili Salona manebat, misit nuncios et litteras ad regem Istriae provinciae, ut congregaret exercitum gentis, quatenus insimul exirent eis obviam, et defenderent se. Igitur ambo congregantes exercitum gentis suae exierunt obviam Gothis. Venientes itaque castrametati sunt juxta eos. Tunc per spatium octo dierum, quia prope erant castra, hinc inde armati procedentes per partes graviter se vulnerabant, ac trucidabant. Octavo vero die omnes hinc inde christiani et gentiles armati exierunt, et commissum est magnum praelium ab hora diei tertia usque ad vesperam. Et Dei judicio, cui nemo audet dicere, cur ita faciat, quia forte aliquod magnum peccatum latebat in Christianis, victoriam Gothi crudeles habuerunt, ceciditque pars christianorum, et interfectus est rex Istriae, et multa millia hominum christianorum in ore gladii mortua sunt, et plurima captiva ducta sunt. Evasit autem rex Dalmatinorum cum valde paucis militibus, et aufugit in civitatem suam Salonam.[7]

Post haec, quia magnus erat exercitus Totillae et Ostroylli fratris ejus, et populus ei (s) accreverat multus, consilio inito cum suis magnatibus, diviserunt exercitum. Et Totilla, per Istriam et Aquilejam[8] cum suo exercitu transiens, Italiam petiit, multaque et magna praelia ibi commisit, regiones ac civitates plurimas vastavit, atque incendit. Inde insulam Siciliam ingrediens pauco in tempore vitam finivit,[9] sicut ei dixerat Dei famulus Benedictus.

[6] Orb.: Svevlado”, kako je i pravo morda.

[7] “Offeso da due ferite”, O.

[8] Ovo nije u Orb.

[9] 553 lěta.

Ostroylus autem frater ejus cum suo exercitu Illyriam provinciam ingressus, crudelia committendo bella, quia non erat, qui ei resistere posset, obtinuit totam Dalmatiam, et maritimas regiones, donec advenit et resedit in regione Praevalitana. Tunc retentis secum aliquantis militibus, misit filium suum in Trasmontanas Senulatum[10] nomine, ut regiones trasmontanas subjugaret. Inter haec imperator Constantinopolitanae urbis, congregans exercitum, contra Ostroylum misit, eo quod audierat, eum remansisse cum paucis in Praevalitana urbe. Praeterea venientes qui ab imperatore missi fuerant, invenerunt, sicut dictum est, Ostroylum cum paucis; attamen, quia vir forti animo erat, paravit se ad bellum. Commisso itaque bello cecidit Ostroyllus; et interfectus est, et qui cum eo erant, in fugam conversi sunt. Homines itaque imperatoris, tollentes eorum spolia, in terram suam reversi sunt.

III. Audiens autem filius ejus Senudilaus mortem patris, venit quantocius cum exercitu putans invenire imperatoris gentem, ut mortem patris vindicaret, sed minime invenit. Denique cepit regnum, et regnavit in loco patris, genuitque filium quem Syllimirum[11] vocavit. Fuerunt autem regni ejus fines de Valdevino usque ad Poloniam,[12] tam maritimas, quam transmontanas regiones. Multasque iniquitates et persecutiones faciendo christianis, qui in civitatibus maritimis habitabant, duodecimo anno regni sui mortuus est.

IV. Cui successit filius ejus Syllimirus in regno, qui quamvis paganus et gentilis, tamen cum omnibus pacificus fuit et dilexit omnes christianos et minime persecutus est eos. Iniit quoque pactum cum eis, et facti sunt ei tributarii. Replevit (terram) multitudine sclavorum et quievit terra in diebus illis. Genuit quoque[13] filium, quem Bladinum[14] vocavit. Et vigesimo primo anno regni sui mortuus est.

---

10 Ili ovako je shabno, ili kako je u III. d.: “Senudilaus”; ali O. opet: Svevlado.

11 Selimir, O.

12 Ali O.: “Il regno di Sueulado s’estendeva da Valdevino a Pelonia, o Peloviata.” I nije prilika, da je pisac mislio Poljake, nego Grke: A p o l l o n i u morda, grad u Epiru od Drača na jugo, ili P e l a g o n i u, župu u Maćedoniji, ili pak “Peloviu”; ali ja ne znam za to město. A lagko i prelagko nerazborit čitalac može pročitat – “Polonia” za “Pelovia”. A i za “Valdevin” pravo sudi O., da je Vinodol. Vid. IX. gl.

13 Genuitque, ovako držim da je pravo.

14 Vladan, O.

V. Accepit regnum filius ejus Bladinus, et in via patris ambulavit. Et possedit regnum patrum suorum cum pace. Genuit quoque filium quem Ratomirum[15] vocavit, qui ab infantia sua caepit esse durus valde, atque superbus. Praeterea regnante Bladino exiit inumerabilis multitudo populorum a magno flumine Volga, a quo nomen ceperunt, nam a Volga[16] flumine Vulgari usque in praesentem diem vocantur. Hi cum uxoribus et filiis ac filiabus, atque cum omni pecunia ac substantia magna nimis venerunt in Sylloduxiam provinciam. Praeerat eis quidem (q u i d a m) nomine Kris, quem lingua sua Cagan appellabant, quod in lingua nostra resonat imperator, sub quo erant VIII principes, qui regnabant et justificabant populum, quoniam multus erat nimis. Igitur impugnantes Sylloduxiam, expugnaverunt eam.[17] Inde debellando ceperunt totam Macedoniam; post haec totam provinciam Latinorum, qui illo tempore Romani vocabantur, modo vero Moroulachi, hoc est Nigri Latini vocantur.

Imperator etiam plurima cum eis faciens bella, sedens in solio suo, nec valens in aliquo superare, misit, et fecit pacem cum eis, et sic dimisit eos. Similiter et rex Bladinus cernens, quod maxima multitudo populi esset, cum eis fecit pacem. Caeperuntque se utrique populi valde inter se diligere, id est Gothi, qui et Sclavi, et Vulgari, et maxime quod ambo populi gentiles essent, et una lingua esset omnibus. Deinde Vulgari jam ex omni parte securi construxerunt sibi villas et vicos, et inhabitaverunt terram, quam ceperunt, usque in praesentem diem.

VI. Inter haec mortuus est Bladinus, et regnavit pro eo Ratomirus filius ejus. Qui inimicus nominis christiani extitit a pueritia caepitque ultra modum persequi christianos, voluitque delere de terra et de regno suo nomen eorum. Multas quoque civitates eorum et loca destruxit, et alias in servitutem redigens reservavit.

At Christiani, videntes se in magna tribulatione et persecutione positos, congregantes se, caeperunt super cacumina montium, ac fortia loca, castella et aedificia, prout poterant, construere, ut vel sic evaderent manus ejus, donec Deus visitaret eos et liberaret.

---

15 Radimir, O.

16 Volcha, O.

17 Bugari 679 lěta posegoše što je od rěke Dněstra pak preko Dunaja do gore Balkana, a kašnje i dalje, pak i Hrvate, a još više Srbe, dosegoše.

VII. Defuncto etiam Ratomiro, ex ejus progenie regnaverunt post eum quatuor iniqui reges, non in uno quidem tempore, sed unus post alium temporibus suis, quorum temporibus semper in persecutione fuerunt christiani. Et quia inimici et persecutores christianorum, longum duximus narrare eorum iniquos actus et vitam, quoniam ad meliora et delectabiliora tendere festinamus. Attamen diebus eorum multi christianorum ex maritimis et trasmontanis regionibus, nolentes se inquinare eorum pollutis moribus, fugiebant quotidie, undique jungebant se illis, qui in montanis, et in locis fortioribus manebant, eligentes magis cum eis sustinere persecutiones, et penuriam, et salvare animas suas, quam gaudere ad tempus cum gentilibus, et in eorum… perdere animas.

VIII. Post mortem vero quatuor iniquorum regum natus est ex eorum progenie quidam Zuanimirus,[18] qui accepto regno destitit christianos persequi. Temporibus hujus floruit,[19] ut rosa, ex civitate Thessalonica quidam philosophus Constantinus nomine, filius cujusdam Leonis Patricii, vir per omnia sanctissimus, atque in divinis scripturis profundissime (*a*) pueritia edoctus. Hic vir sanctus, a Spiritu Sancto admonitus, exiens de civitate sua Thessalonica venit in Caesaream[20] provinciam, ibique cum pluribus philosophis disputans diebus plurimis convicit eos, suaque doctrina et praedicatione convertit totam Caesaream ad fidem Jesu Christi, et baptizati sunt omnes in nomine Patris e Filii et Spiritus Sancti. Post haec convertit totam gentem Bulgarinorum, et similiter baptizati sunt in fide Sanctae Trinitatis.

IX. Inter haec mortuus est rex Saramirus, et accepit regnum ejus Sfetopelek[21] nomine. Regnante vero rege Suetopelek, misit papa Stephanus

---

18 Tko će uganati kako je u matici bilo, kada ovdě je i “Zvanimirus” i “Saramirus” (u IX.), a u O. “Svetmir”, a u M. “Satimerus”, a u Kaletića pak “Satimir”? Za “Svatimir”, za ovu je najveća još prilika.

19 Morda lěpo dviesta lět kašnje.

20 Ovako pusti prepisač, a u matici je imalo biti: “Casaria”, ako nije “Cosaria”, kako i jest, samo malo drugako (“Cossaria”) u O. Ali i “Cazarica”, na Grčku, moglo je biti, kako i jest u Hrvatskom, naměsto “Kozari”, “Kozarija”, “Kozarska”, “Kozarsko”. A Cindrić i Lučić na Marulićevom, jedan “Cassatia”, drugi “Cesarea”. A od 848 do 861, toga nekoga lěta pojde sv. Ciril u Kozare.

21 I Orb. “Svetopelek”; ali pridaje, da ovako su ga zvali poklě je bio krst prijeo, a prvo da su “Budimir”: “Costui si chiamò prima Budimir, ma perchè fui il

litteras ad venerabilem virum Constantinum Doctorem, vocans eum ad se.[22] Audierat enim de eo, quod sua praedicatione converti fecerat innumerabilem gentem, et ob hanc causam desiderabat eum videre. Itaque Constantinus vir sanctissimus ordinavit presbyteros,[23] et litteram lingua sclavonica componens, commutavit Evangelium Christi, atque psalterium, et omnes divinos libros veteris et novi testamenti de graeca litera in Sclavonicam, nec non et missam eis ordinans more Graecorum confirmavit eos in fide Christi et vale dicens omnibus, quos ad fidem Christi converterat, secundum Apostolicum dictum Romam pergere festinabat. Dum autem pergeret transiens per regnum regis Sphetopelek, honorifice ab eo susceptus est. Tunc vir Dei Costantinus, cui nomen postea Kyrillus a papa Stephano impositum est,[24] quando consecravit eum monacum, caepit praedicare regi Evangelium Christi, et fidem Sanctae Trinitatis. Ad cujus praedicationem rex Sphetopelek credidit Christo, et baptizatus est cum omni regno suo, et effectus est orthodoxus, et verus Sanctae Trinitatis cultor. Aliquantis post haec diebus immoratus cum rege vir beatissimus confirmavit eum in fide atque doctrina Christi, et valefaciens omnibus Christicolis Romam profectus est.

Tempore isto facta est laetitia magna, et christiani descendentes de montanis, et locis abditis, quo dispersi erant, caeperunt nomen Domini laudare et benedicere, qui salvos facit sperantes in se. Post haec Sphetopelek rex jussit christianis, qui latina utebantur lingua, ut reverterentur unusquisque in locum suum, et reaedificarent civitates et loca, quae olim a paganis destructa fuerunt. Placuit etiam regi, ut temporibus suis rememorarentur, ac recordarentur, seu scriberentur termini ac fines omnium provinciarum ac regionum regni sui, quatenus unaquaeque sciret atque cognosceret fines et terminos provinciarum et regionum suarum. Congregans igitur omnes sapientes regni sui, locutus est eis de verbo hoc.

---

primo dei rè che si fece cristiano, fu chiamato Suetopelek". A And. Dandul, ili koji je njegovo prepisao, piše ga "Sueropolis", uzam **r** za **t**, a **is** za **ec**. Ja se čudim kako nije veće toga shabio Vlah! Ali p r a v a historija ne zna ni da je "Svetoplk" ni da je "Budimir" bio, ni tada ni drugda, hrvatskim knezom ili kraljem, a ni srbskim. Moravskim knezom biaše tada "Svatoplk", pak najbrže da je to smutilo ovoga pripovedalca.

22 Za sv. Cirila lět nije bilo pape "Stipana"; njega Mikula I. pozva, pak 867 pojde u Rim, ter s bratom. I Dandul spominje papu, ali ga mudar ne imenuje.

23 Još ne biše biskup, pak ne mogaše rediti.

24 Orb. ne ima.

Sed nullus eo tempore inventus est, qui certam responsionem daret regi de hac re. Tunc rex Dei sapientia plenus, sano (s u o ?) utens consilio, misit sapientes ac nobiles viros legatos ad venerabilem et Apostolicum virum papam Stephanum, et ad imperatorem Constantinopolitanae urbis Michaelem,[25] rogans et petens, quatenus antiqua privilegia, quibus termini ac fines provinciarum ac regionum seu terrarum scripti continebantur, mittere cum viris sapientissimis dignarentur. Dum autem legati regis Romam venissent, et verba regis papae Stephano intimassent, gaudio magno gavisus est papu venerabilis, et maxime quod occasione accepta mitteret sapientissimos viros, qui novellum ac tenerum regem adhuc in fide, et populum ejus pascerent, ac satiarent pane coelesti, ac verbo vitae. Misit itaque Vicarium suum, Honorium nomine, sanctae Romanae Ecclesiae presbyterum Cardinalem, cui et tradidit potestatem ligandi atque solvendi, evellendi et dissipandi, aedificandi atque plantandi, sicuti moris est, quando per mundi partes Legati seu Vicarii a Sede Romana mittuntur, et cum eo alios duos Cardinales.[26] Episcopos quoque jussit eum secum assumere, qui adhuc populum in fide,[27] Episcopos sive Ecclesias consecrarent, et verbum vitae in eorum cordibus quotidie seminarent.

Advenientes itaque Cardinales et Episcopi invenerunt regem in planitie Dalmae, a quo cum magno honore et reverentia suscepti sunt. Tunc rex jussit congregari in eadem planitie Dalmae omnes populos terrae et regni sui. Inter haec, dum populi congregarentur, advenerunt legati nobiles et sapientes missi ab imperatore Michaele, Leo et Joannes, et alii sapientes, qui a rege et cardinalibus honorifice suscepti sunt. Igitur omnes congregati, tam latina, quam et sclavonica lingua, qui loquebantur, jussu Honorii Apostolici Vicarii, et christianissimi regis Suetopelek, per spatium dierum XII. Synodum fecerunt, in qua diebus octo de lege divina, e sacra scriptura, ac de statu Ecclesiae tractatum est. Caeteris autem quatuor diebus de potestate regis, de ducibus, et comitibus, et de statu regis

---

25 Kako za sv. Cirila lět ne biaše pape „Stipana“, tako ni za cara „Mihovila“, ni za prvoga (811-813), ni za drugoga (820-829), ni za tretoga (842-867). Ali za ovo, kada je i u talijanskom, prije pisca valja kriviti, nego prepisače.

26 Ovako bi bili t r i kardinali, a i po Or. prevodu, a j e d a n, kako je niže: “Itaque, perfectis onibus, Cardinalis et Episcopi…”, a d v a po Hrvatovu! A kardinala “Honorija”, toga ni u osmom ni u devetom věku nisam mogao naći; ali još može biti, da je tada negda bio.

27 c on f i r m a r e n t, ili drugako nekako.

sermocinatum est. Relecta sunt et (i a m) in eadem Synodo antiqua privilegia, tam latina, quam graeca, missa ab Apostolico, et ab Imperatore, audientibus cunctis populis de divisione provinciarum ac regionum seu terrarum, sicuti ab antiquis imperatoribus scripta et ordinata fuerunt. Et placuit regi et cuncto populo. Finita Synodo XII. die per manus Honorii Vicarii et Cardinalium atque Episcoporum coronatus est rex, atque coronatus more Romanorum regnum,[28] et facta est laetitia magna in populo, et in universo regno ejus.

Post haec jussit rex, ut consecrarentur archiepiscopi, unus in Salona, et alius in Dioclia. Similiter et episcopi plurimi consecrati sunt, et ecclesiae, quae destructae erant, et violatae manebant, reaedificatae et consecratae sunt. Statuit etiam rex, ut nullus pertubaret in aliquo aliquam ecclesiam, aut haberet aliquam potestatem, seu dominationem in aliqua ecclesia, nisi solus archiepiscopus, vel episcopus, cujus sub jure esset eadem ecclesia, qui vero aliter faceret, regiam Coronam offenderet.

Post haec secundum continentiam privilegiorum, quae lecta coram populo fuerant, scripsit privilegia,[29] divisit provincias et regiones regni sui, ac terminos et fines earum hoc modo: secundum cursum aquarum, quae a montanis fluunt et intrant in mare contra meridianam plagam, Maritima vocavit; aquas vero, quae a montanis fluunt contra septentrionalem plagam et intrant in magnum flumen Donavi, vocavit Sumbra.[30] Deinde Maritima in duas divisit provincias, a loco Dalmae, ubi rex tunc manebat, et synodus tunc facta est, usque ad Valdevino[31] vocavit Cro-

[28] Ne samo po “sv. Cirilu” i po “caru Mihailu”, nego i po ovoj je ovo imalo biti poslĕ 800, samo ako je pisac znao kada je Rimsko drugo carstvo počelo; ali se bojim, kada je i papu “Stipana” pridružio, i još brez broja.

[29] Po ovom imali su veće pisam napisati; i nijednoga nije sada!

[30] O. “Surbia”, kako je i o v d ĕ niže, pak je očito, da je ovako pravo, ako nije “Sarbia”, za Srbia.

[31] D.r Rački, našad, da je Dubrovčanin Ljudevit Criević XV. vĕka rekao: “est regio Illyrici inter V a l d a v u m, quem fluvium vulgo U n n a m vocant, et Drinam amnem sita, partim Hungariae partim Turcicae ditionis, nunc Bosniae regnum nuncupatur”, odsudi (u Književniku 1864) da “Valdevino” je “pogrešno”, da pravo je “Valdavus t. j. rieka Una.” Ali u nijednom prepisu nije ni “Valdavus” ni “Valdavin”, nego samo “Valdevino” i “Valdemin”; a ni “flumen” nije pridano, ni “fluvius” ni “rĕka”, kako je Dunavu, i Drini, i Savi i Limu i Ibru i Morači i Vojuši: vsim rĕkam. I još: Valdavus je, iliti Una, s o n u stradu gore, ter ka sevĕru tečĕ i u Savu se izlĕva, a ovi pišu: “secundum

atiam Albam quae et inferior Dalmatia dicitur. Cui inferiori Dalmatiae consensu Domini Papae Stephani et legatorum ejus instituit Salonitanam Ecclesiam Metropolim, sub cujus regimine has Ecclesias statuit, vid. Spalatum, Tragurium, Scardonam, Arausonam, quod nunc est Castellum Jadrae, Enonam, Arbuam, Absarum, Veglam et Epitaurum, quod nunc dicitur Ragusium. Item ab eodem loco Dalmae usque Bambalonam civitatem, quae nunc dicitur Dyrachium, Croatiam Rubeam vocavit, quae et superior Dalmatia dicitur. Et sicuti inferiori Dalmatiae Salonitanam Ecclesiam constituit Metropolim, simili modo superiori Diocletanam Ecclesiam pro jure antiquo statuerunt Metropolim, sub cujus regimine has Ecclesias declararunt, scilicet Antibarium, Buduam, Ecatarum, Dulcignum, Suacium, Scodram, Drivastum, Poletum, Sorbium, Bosonium, Tribunium, Zaculmium; Surbiam autem, quae et Transmontana dicitur, in duas divisit provincias: unam a magno flumine Drina contra occidentalem plagam, usque ad montem Pini, quam et Bosnam vocavit; alteram vero ab eodem flumine Drina contra occidentalem[32] plagam usque ad Lapiam et lab. quam Rassam vocavit.

---

cursum aquarum, quae a montanis fluunt, et intrant in m a r e c o n t r a m e r i d i a n a m p l a g a m, m a r i t i m a v o c a v i t . . . Deinde m a r i t i m a in duas divisit provincias: a loco Dalmae… usque ad Valdevino vocavit Croatiam Albam" – "Što je s o v u stranu gore k moru, prozva p r i m o r j e . . . I p r i m o r j e razdili na dvoje" itd. I još: što je od Obrovca do Cesarice, pak Lika i Buže, i one župe su spadale pod Rabsku biskupiju, a Gatanska pod Krčku i još Senjska i Vinodolska: a Dukljanin ove biskupije v s e k o l i k e daje Bělim Hrvatom. Apak i preblizu je Duvanskomu polju rieka Una. Po ovih razlozih sudim ja, da "Valdevino" nije rieka "Valdavus" nego pravo ono, što sama besěda, samo po Vlašku, kaže: Val de vino = Vallis de vino = Vinodol, kako onu župu zovu Hrvati od kada su ondě. Istina, kralja Stipana IV. pisac rekao je 1163 lěta: "Vallis vinaria" (Farlati III. 184), ali i "Valdevino" je, i morda još bolje, po Vlašku. A i Dandul je razumeo onako kako je na moju: "A planitie itaque Dalmae usque H i s t r i a m, Croatiam Albam vocavit, et a dicto plano usque Dyrrachium, Croatiam Rubeam". I ovako ostaju Běli Hrvati dokle i Porfirogenit kaže; samo što je od nevěrnice Rěke do Labinja, za ono primorje ne slažu.
Prigovarju mu, da nije po pravu rekao "Croatia Alba", iliti "Běli Hrvati"; ali ja za njega odgovaram, da onuda je još i sada b ě l a nošnja, kako je i č r v l j e n a u "Gornjoj Dalmaciji".

[32] Ali je O. vidio „orientalem" kako je i pravo.

Unaquaque autem in provincia banum ordinavit, id est ducem, ex suis consanguineis fratribus, et supanos, id est comites, et sednicos, id est centuriones, ex nobilioribus earumdem provinciarum. Dedit autem unicuique bano, id est duci potestatem sub se habere septem centuriones, qui recte ac juste populum judicarent, et tributa acciperent, et banis praesentarent; bani post haec medietatem regi persolverent, et medietatem sibi tenerent. Comitibus vero, id est jupanis, jussit sub se habere unum sednicum, qui cum eo similiter judicaret populum cum justitia, et duas partes tributorum comites, id est jupani, regi ut solverent; tertiam vero suo usui retinerent, banis autem sive ducibus nullam rationem facerent, sed unusquisque teneret et dominaretur jupanis earumdem provinciarum ac regionum, sed solo regi rationem redderent. Multas leges et bonos mores instituit, quos qui velit agnoscere, librum sclavorum qui dicitur Methodius, legat, ibi reperiet qualia bona instituit rex benignissimus.

Itaque, perfectis omnibus, Cardinalis et Episcopi ac legati imperatoris, accepta a rege licentia, et agentes gratias Deo et regi, cum honore magno et cum pluribus donis, a rege datis, reversi sunt ad loca sua. Similiter bani et jupani atque centuriones noviter ordinati cum universo populo laudantes Deum et salutantes regem, abierunt unusquisque in provinciam et regionem suam.[33]

Regnavit praeterea rex sanctissimus[34] XL. annos et menses quatuor genuitque filios et filias, et septima decima die intrante mense Martio mortuus est, sepultusque est in Ecclesia sanctae Mariae in civitate Dioclitana honorifice et cum magnis exequiis. Tunc congregantes se populi lamentaverunt illum flentes, et in eadem ecclesia, in qua sepultus est clamaverunt filium ejus Sfetolicum; ibique consecratus est et coronatus ab archiepiscopis et episcopis. Ex illa denique die mos adolevit, ut in eadem Ecclesia eligerentur et ordinarentur omnes reges hujus terrae.

X. Igitur Sfetolicus accepto regno secutus est vestigia patris sui, et ambulavit in via mandatorum Domini pacemque cum omnibus habuit. Genuitque filios et filias et XII. anno regni sui mortuus est, regnavitque Vladislavus filius ejus pro eo.

---

[33] Ali je još razvidět je l’ bio taj shod iliti sabor, i kada.

[34] Ali O. „Suetopelek“.

XI. Accepto regno Vladislavus[35] qui fortis extitit viribus, oblitus est Domini Dei sui, et declinavit a via patrum suorum, non recte ambulavit coram Domino, sed coinquinavit se multis immunditiis. Ideoque dum quadam die iret venatum, divino judicio in foveam cecidit, et mortuus est.

XII. Regnavitque frater ejus Thomislaus pro eo, qui fortis extitit viribus, sed non fuit ut frater ejus. Regnante Thomislavo Ungarinorum rex nomine Attila promovit exercitum,[36] ut debellaret eum. Rex autem Thomislavus, fortis juvenis, et robustus bellator, plurima bella cum eo commisit, et semper eum in fugam convertit. Genuitque Thomislavus rex filios et filias, et XIII. anno regni sui mortuus est.

XIII. Sebeslaus filius ejus successit in regnum patris sui. Eo tempore venerunt Graeci, et obsederunt civitatem Scodarim. Audiens autem Sebeslavus rex congregavit gentem multam, et venit in castra eorum. Et ceciderunt Graeci, et multi gladio perierunt, et plurimi capti sunt; alii vero in fugam conversi sunt. Dum haec agerentur, Attila rex Ungarinorum cum exercitu intravit in terram Sebeslavi regis, et depraedavit, destruxit, atque incendit maximam partem terrae illius, et reversus est in locum suum. Inde abiit contra occidentalem plagam, Sebeslavus autem rex reversus non invenit eum, caepitque recuperare terram suam. Nati sunt ei duo filii gemini, unumque Rasbivoii vocavit, quod latine dicitur r u i n a g e n t i s,[37] alium vero Vladimirum. Regnavit XXIV. annis, et mortuus est.

XIV. Post eum regnaverunt filii ejus, diviseruntque sibi regnum, eo quod gemini essent. Et Rasbivoii quidem Maritimam, Vladimirus autem Sumbram[38] regebat, qui accepit uxorem filiam regis Ungarinorum, genuitque ex ea filios et filias. Et facta est pax firma inter Ungaros et Sclavos. Post haec Rasbivoii septimo anno regni sui mortuus est. Vladimirus vero accepit, totum regnum, et XX. anno regni sui mortuus est.

---

35 Ovako biaše ime Hrvatskomu knezu 821 l.

36 Ako je kralj Svetopuk bio kada i sv. Ciril i car Mihailo, a to devetoga věka, kako mu je vnuk mogao četirsta lět prije biti, kada je Hunski kralj Atila?! Po ovoj te sudim….

37 Bolje: ruina exercitus.

38 Ali O. „Surbia“.

XV. Regnavit post eum filius ejus Charanimirus,[39] cujus temporibus rebellavit Croatia Alba, et projecerunt eum inde. Tunc rex congregans gentem e Rassa et Bosna perrexit super eos. At ipsi congregantes se in plano Chelno[40] paraverunt ei bellum, in quo cecidit rex, et mortuus est.

XVI. Accepitque post eum regnum Tuardoslavus filius ejus, et recuperavit regnum patris sui, et mortuus est.

XVII. Post eum regnavit Ostrivoii nepos ejus, eo quod liberis caruit rex Tuerdoslavus. Genuit filios et filias rex Ostrivoii, et XXII. anno mortuus est.

XVIII. Tolimirus filius ejus accepit regnum. In diebus illis laetata est omnis terra. Genuit filios et filias, et mortuus est.

XIX. Post quem regnavit Pridislavus[41] filius ejus, qui multas iniquitates operatus est. Quodam itapue tempore insurrexerunt Magnates Bosnae cum aliquantis, et interfecerunt regem, corpusque ejus in flumen projecerunt.

XX. Tunc Crepimirus[42] filius ejus cum bano captis omnibus illis disperdiderunt eos, morteque pessima necaverunt eos. Crepimirus itaque post haec accepit regnum, et regnavit in loco patris. Eo tempore venerunt Alamanii, et ceperunt Istriam, caeperuntque intrare Croatiam. Tunc rex Crepimirus congregans fortitudinem validam gentis suae, paravit eis bellum. Facto bello misit eos rex in ore gladii, et persecutus eos, projecitque eos ex omni terra sua. Post haec dux Alemanorum misit legatos regi Crepimiro, ut daret filiam suam uxorem filio suo Svechozar.[43] Placuit regi eo quod ipse dux esset consobrinus imperatoris, et accepit filiam ejus uxo-

---

39 Ali O. „Caramir“; a pravo najbrže da je: Hranimir.

40 “Chelmo” O.

41 Ali O. “Pribislavo”, kako i K., a i M.

42 Brže da je u matici bilo „Crescimirus“, a još brže da je „Trepimirus“. Još i više more shabiti slěp čitalac. A „Trpimir“, ovako Hrvatskomu knezu biaše ime 852 lěta, a „Krešimir“ njegovu sinu. Nu „Alamanii“ iliti „Nimci“, oni su se dvadesetak godin prije bili s Hrvati? Istina, ali morda je i Trpimir jur onda bio knezom: tèr mu ne znamo ni kada je počeo ni kada je svršio, a za „Krepimira“ ovdě piše, da je dvadeset i pet godin kraljevao.

43 O. držim da po krivu: „Svetorad“.

rem filio suo. Et facta est pax firma inter eos. Regnavit Crepimirus rex XXV. annos et mensem unum, et mortuus est.

XXI. Regnavit post eum Suetozar[44] filius ejus, qui mansuetus fuit et pius, vixitque in timore Domini, et genuit filium, cui Radaslavus[45] nomen imposuit. Post haec in pace quievit.

XXII. Post eum regnavit Radaslavus, qui patris sui vestigia secutus, omni bonitate fuit ornatus. Praeterea genuit filium, quem Ciaslavum[46] vocavit; qui juvenis effectus, caepit esse inobediens patri suo. Eo tempore banus Croatiae Albae[47] cum suis ommibus rebellaverunt regi. Tunc rex Radaslavus, congregans exercitum, partem exercitus dedit filio suo Ciaslavo, partemque secum tulit. Post haec abeuntes circumdederunt rebelles hinc inde, et comprehenderunt illos ac depraedaverunt. Sed quotquot rex comprehendit liberos abire permisit; quos vero filius Ciaslavus comprehendit, militibus in servitutem tradidit. Quam ob causam indignati sunt milites, qui cum rege erant, et relicto eo abierunt post Ciaslavum filium ejus. Tunc Ciaslavus, elevatus in superbiam, expulit patrem suum de regno et consilio militum caepit persequi eum. Rex denique fugiens, venit in locum, qui dicitur Lasta.[48] Cernens itaque non posse evadere manus filii sui, cum aliquantis, qui eum diligebant, venit ad littus maris. Post haec, quia Ciaslavus cum suis jam prope erat, tempore[49] percussi cum equitibus, ut stabant natantes, pervenerunt et ascenderunt quamdam petram, quae non multum longe erat a terra. Et sic evasit rex. Non multo post voluntate Dei transibat navis, quae de Apulia erat, tunc rex et qui cum eo erant, caeperunt clamare, et vocare nautas. Et nautae navigantes venerunt, ut viderent, quidnam esset. Ut autem cognoverunt causam, cum honore susceperunt regem et omnes ejus, et duxerunt ad civitatem Sypontinam.[50] Inde perrexit Romam ad limina apostolorum Petri

44 Ovo je ono ime njegova svaka?
45 “Radoslavo”, O.
46 Ovako Srbskomu knezu baiše ime 927 lěta, po Ljubićevu Pregleda na 21 s.
47 “Belicio bano di Croatia Alba”. O.
48 Morda “Lastva”, kako da se mnoga města u Crnoj gori i onuda po susědstvu zovu, piše Vuk. A moglo je biti ovo město onuda.
49 Ako ne: timore?
50 Manfredonia, sada.

et Pauli. Ab illa autem die petra illa vocata est: Radaslavi Camich,[51] [seu] petra. Ciaslavus praeterea maledictus a patre caepit regnare. Eo tempore erat quidam adolescens nomine Tycomil in partibus Sraga[52] filius cujusdam presbyteri de vico Rabici, pascebatque greges ovium cujusdam principis, cui nomen Budislavus. Et quia Tycomil fortis erat viribus, et robustus venator, atque valde levis ad currendum, quandocumque princeps exibat venatum, ducebat eum secum. Quadam vero die dum iret venatum, Tycomil, nolens, sed casu percutiens virga, quam manibus gestabat, unam canem, nomine p a l u s i a, interfecit eam. Unde nimis terrore perterritus, eo quod princeps eam valde diligeret, fugam petiit, et venit ad Ciaslavum, a quo statim susceptus est.

XXIII. Regnante ergo Ciaslavo rege, Kiis[53] princeps Ungarinorum cum suo exercitu venit Bosnam, et devastabat atque depraedabatur eamdem provinciam. Tunc rex, congregans populum, exiit ei obviam in Drina jupania juxta fluvium. Ubi commisso bello, Tycomil supradictus adolescens, hinc inde hostes vulnerans, cucurrit et interfecit Ungarinorum principem, et amputato illius capite, regi praesentavit. Ceciderunt die illa innumerabiles ex gente Ungarinorum in loco, qui Civedino dicitur, quasi prorugitus pecorum; sic enim rugiebant ibi Ungari, dum interficerentur ut porci in loco, ubi interfectus fuit Kiis princeps, Ciscono[54] usque in praesentem diem. Post haec rex Ciaslavus valde laetus dedit Tycomil jupaniam Drinae, et filiam bani Rassae dedit ei uxorem, eo quod interfecisset Kiis principem. Uxor autem principis, audiens mortem viri sui, perrexit ad regem Ungariae, quaesivit et adjutorium et exercitum, quatenus vindicaret mortem viri sui. Accepta autem innumerabili gente, venit supra regem Ciaslavum, invenitque eum in Seremo. Nesciente autem rege, nocte irruerunt Ungari in ejus castra, et captus est rex Ciaslavus, et omnes parentes illius,[55] quos jussit uxor Kiis, ligatis manibus et pedi-

---

[51] A O. dubrovčanin: “Chami”…

[52] Bojim se da nije prvanja.

[53] O.: “Chys.”

[54] shaba, naměsto: Ciscovo, po vojvodinu imenu. Nu ako je ovdě **C** po pravu, nije ondě **K**; a i naopako. Je li gdě po Drinskoj župi “Ciškovo”, ili “Čiškovo”, ili “Kiševo”, ili “Hiškovo”, ili ovako kakogod? Ja sam zaman iskao. A ni za “Civedino” ne znam; ako je ovako pravo. O., on je zanemario.

[55] “con pochi de suoi”, O.

bus projici in flumen Saum.[56] Sicque factum est, conversus est dolor ejus in peccatum, quod exercuit circa patrem suum super caput ejus, et periit ipse et domus ejus tota.

XXIV. Post haec remansit terra sine rege, et bani caeperunt dominari terram suam, unusquisque super provincias et regiones, subjugaveruntque sibi jupanos, et ab eis tributa accipiebant, sicut rex solebat accipere. Nomen vero regis nemo audebat sibi imponere. Tycomil etiam, defuncto socero, dominabatur terram Rassam, sed nec regem nec banum ausus est se vocare, sed tantum jupanum majorem, et ideo quoniam praeerat caeteris jupanis Rassae. Sicque dominaverunt terram multis temporibus.

XXV. Praeterea parentes regis Radaslavi, et milites, qui cum ipso erant Romae, audientes, quod accidit, rogaverunt regem, ut uxorem acciperet. Qui coactus eorum precibus accepit exorem Romanam, valde nobilibus ortam natalibus. De qua genuit filium, quem Petrislavum vocavit. Post haec in senectute bona mortuus est, et sepultus in Ecclesia Sancti Joannis Lateranensis cum magna honorificentia.

XXVI. Accepit post haec Petrislavus[57] uxorem puellam nobilem Romanam, de qua genuit filium, quem Paulomirum vocavit. Post haec vivens annis plurimis cum parentibus suis Romanis, et ipse mortuus est. Post mortem vero ejus, parentes ejus caeperunt habere inimicitias cum caeteris Romanis, et caeperunt dura bella facere in civitate, sicuti saepe solent facere.[58] Paulimirus jam juvenis effectus, caepit esse valde robustus, et fortis bellator, ita ut in Civitate Romana nullus ei esset similis. Unde parentes ejus, nec non alii Romani caeperunt illum valde diligere, immutaveruntque nomen ejus, et imposuerunt ei nomen Bello[59], eo quod bellum facere valde delectabatur. Eo tempore exivit Stolum a Sicilia, multitudo copiosa navium Saracenorum, quod Stolum vocatur “miria armeni” graece,[60] id est latine, decem millia vella. Omnes civitates mari-

---

[56] “gli fece prima tagliare il naso e l’orecchie, et l’annegare poi nel fiume con tutta li suoi.” O.

[57] “Petar”, ovako da je Srbskomu knezu 891 lěta bilo ime.

[58] Ovo je bilo istina.

[59] Mnogomu talijaninu jest priděvak: “Guerra”, ali “Bellum” ne znam da je komu, nu on sám niže piše “Bellus”, a to nije r a t , nego: l ě p i !

[60] “Miriarmeno“. O.

timas, destruxerunt[61]; latini autem fugientes montana petebant, quo Sclavi habitabant, revertentes in suas civitates. Sed Sclavi comprehendentes illos pro servis tenuerunt. Post haec plurimi latinos dimiserunt tali pacto, ut omni tempore tributa eis redderent et servitia exercerent. Sicque caeperunt reaedificare civitates maritimas a Saracenis destructas. Per idem tempus Romani parentes Belli, qui et Bellimirus, quod non possent sustinere Magnatum Romanorum insidias atque inimicitias, eo quod nolent se humiliare, ac pacem cum inimicis facere, exeuntes omnes de Civitate una cum Bello et filiis ac filiabus, milites numero quingenti, acceptis parvulis et mulieribus, venerunt Apuliam. Inde intrantes naves transfretaverunt in partes Dalmatiae. Venerunt ad portum, qui Gravosa dicitur, et Umbla. Miserunt enim Sclavi Bello, qui et Paulimirus, nuncios, ut veniret accipere regnum patrum suorum. Et hac de causa secuti sunt illum parentes ejus. Igitur descendentes de navibus, construxerunt castellum et habitaverunt ibi. Audientes homines Epidauriae Civitatis, qui per silvas et montana manebant, quod Bellus cum Romanis venissent, et castellum fecissent, congregantes se venerunt, et una cum ipsis aedificaverunt civitatem supra mare in ripis marinis, quas Epidaurii lingua sua Laus dicunt. Unde ea civitas Lausium vocata est, quae postea (r p r o) l posita[62] Ragusium appellata est. Sclavi vero Dubrovnich appellaverunt, id est, Sylvester, sive Sylvestris, quoniam, quando eam aedificaverunt, de sylva venerunt.

XXVII. Inter haec audientes bani et jupani terrae advenisse Bellum, nepotem Radaslavi regis, laetati sunt, et maxime populus terrae Sclavorum caeperunt undique ad eum confluere, inprimis habitatores regionis Tribuniae venientes cum magno honore duxerunt illum in Tribuniam. Postea bani venientes in Tribuniam cum jupanis et setnicis susceperunt illum honorifice, et in die Ascensionis Domini constituerunt illum regem. Solum juppanus Rassae, qui de Thycomil progenie erat cum sua provincia noluerunt venire ad regem. Tunc rex Bellus iratus, congregavit exercitum et venit Rassam. Luthomirus[63] autem juppanus Rassae congregans similiter populum paravit ei bellum. Bello itaque inito juxta flumen Limo, cecidit populus juppani Rassae, et in fugam conversi sunt.

[61] 840 i 846.

[62] “ma poi mutata la L in R fu detto Rausa.“ O.

[63] “Gliutomir” O.

Tunc rex cum suo exercitu insecutus est eos usque ad aliud flumen, qui dicitur Ylibro,[64] ubi dum juppanus per pontem transiret fugiens, quidam qui cum eo erant, volentes habere benevolentiam regis, percutientes eum gladio, per pontem jactaverunt eum in flumen, et mortuus est. Rex autem accepit regnum patrum suorum, et siluit terra in conspectu ejus. Igitur causa victoriae Romani qui cum rege erant, aedificaverunt ecclesiam in Rassia ad honorem B. Petri Apostoli in loco propinquo Caldanae.[65] Et non multum longe ab eadem ecclesia in uno monticulo construxit rex castellum, vocavitque illud suo nomine Bello.[66] Ecclesiam autem supradictam statuit Episcopatum fieri ordinavitque ibi episcopum et episcopatum usque in praesentem diem. Post haec caepit rex perambulare per terram et per regnum suum.

Quodam itaque tempore, dum esset rex in partibus Sremi, Sremani congregantes se cum Ungaris commiserunt praelium cum rege. In quo loco ceciderunt Sremani cum Ungaris, et facta est eis contritio magna. Ab illo ergo die dicta est planities illa, in qua factum (e s t) praelium, Bellina,[67] nomine regis ob victoriam, quam habuit ibi rex, usque hodie. Post haec Ungari ad regem miserunt quaerendo pacem. Rex praeterea fecit pactum cum eis hoc modo: ut ab illo die in antea non auderent transire flumen Sava, et a loco unde surgit, et sicut currit usque quo intrat in magno flumine Donavi, neque homines regis transirent in illam partem, neque illi in istam. Et placuit eis, et fecerunt pacem. Post haec reversus est rex in maritimas regiones. Quadam autem die, dum intraret in unum oppidum Tribuniae, subitanea morte defunctus est. Tunc sepelierunt illum in ecclesia sancti Michaelis in eodem oppido cum grandi honore. Populi autem fleverunt illum multis diebus. Septima autem die dormitionis ejus uxor illius peperit filium, quem Tiscemirum[68] vocavit, quod latine dicitur Consolator populi.

---

64 Ali O.: “Ibro”, kako sada: Ibar.

65 B a n j s k a , sada.

66 Što su Slovinci po svoju zvali “Bělî”, ili “Bělâ”, ili “Bělô”, to odsudi on da potiče od latinskoga “bellum” ili “bellus”! A jest onamo “Bělo polje” kod rěke Lima, i “Bělo brdo” blizu rieke Toplice, što je držim da i mislio.

67 “Belina” ne potiče od “bellum” ni od “bellus”, nego od “bela”, kako je dvima ugarskima kraljema do onda bilo ime, a i Srbskomu knezu Urošu. U Zvorničkoj župi je grad “Belina”, pak možeš tamo pomisliti.

68 “Tiscimirum“ valja da je bilo s prvine, ili „Tiescimirum.“

XXVIII. Defuncto rege, ii, qui de progenie Tycomil erant, caeperunt dominare Rassam, et omnes bani similiter tempore ut prius dominari super se, nolebantque ullam facere rationem reginae, nec ejus filii. Sola Tribunia obediebat reginae, eo quod parentes ejus erant in Tribunia et Lausio, et non audebant rebellare ei. Postquam autem crevit puer, tulerunt ei uxorem filiam Cidomiri bani de Croatia Alba, de qua genuit duos filios, Praelemirum[69] et Cresimirum. Postquam autem creverunt pueri, misit Tiesemirus filium suum socero suo, qui Croatiam Albam dominabatur, mandans ei, ut congregaret populum, et iret supra banum Bosnae. Ipse autem cum Prelimiro filio suo congregans parentes suos et populum Tribuniae, venit praeliare contra banum, qui Praevalitanam regionem regebat. Banus itaque congregans populum paravit se ad bellum. Dum autem committeret bellum, cecidit banus, et mortuus est. Cecidit et Tiesemirus, et vulneratus est. Postea mortuus est. Plerimirus autem ejus filius vicit praelium, et cepit totam Croatiam Rubeam, et coronatus est rex. Caepitque dominari terram et regnum patrum suorum.

XXIX. Cresimirus autem frater ejus cum avunculo pugnantes praedaverunt Uscople[70] et Lucca[71] et Preva.[72] Banus autem Bosnae, videns quod ante eos stare nequibat ad pugnam, fugit ad regem Ungariae. Deinde Cresimirus cepit totam Bosnam, et dominavit eam. Defuncto etiam patre matris suae, dominavit Croatiam Albam.

XXX. Eo tempore defunctus est Bulgarorum imperator Petrus nomine,[73] qui sedebat in civitate magna Preslava, et Graecorum imperator, congregans validam fortitudinem gentis suae, obtinuit totam Bulgariam, suoque subjugavit imperio; deinde reversus ad Polatiam suam,[74] reliquit suum exercitum. Hi autem, qui praeerant exercitui, venientes cum exercitu, ceperunt totam Rassam provinciam. Juppanus etiam Rassae fugit, et venit ad regem Prele-

---

69 Ali niže “Praelimirus” i “Plerimirus” i “Prelemirus” i “Prelimirus”! Nu ovo je dělo kogagod prepisača, a morda i tiskarovo. A O. „Predomir“, pak ne će mi se ganiti, kako li je pravo.

70 Uskoplje u Konavlju valjada.

71 Luka je latin. p o r t u s ; nu i na kopnu mnogo město Slověni ovako zovu. Na Krčkom otoku Dobrinjci imaju svoju „Luku“, a Vrbničani svoju. A to vam je oboje nekakova zemlja, ter ravna. A ovo morda je ona pokraj rěke Neretve.

72 Valja da: Pliva, ili Plava, ili pak Praevalis.

73 Umro je 968 l.

74 “tornò a Constantinopoli”, O.

mirum cum duobus filiis suis, Piena[75] et Radigrado, et filia sua nomine Prechvalla, et invenerunt regem in jupania Onogosti.[76] Prelimirus autem rex, videns filiam ejus, quod pulchra esset valde, et omnibus membris composita, vulneratum est cor illius amore ejus. Vocatisque pueris suis, mandavit eis loqui juppano patri puellae, si vellet se subjugare et omnem regionem suam regiae potestati spontanea voluntate, et vellet jurare fidelitatem regi et filiis ejus, sciret, quod rex acciperet filiam ejus uxorem. Quod jupanus audiens, laetus effectus juravit, ipse cum filiis ejus promiserunt se adimplere omnia quaecumque mandasset rex. Tunc rex accepit filiam ejus uxorem, et nuptiis celebratis more regali, dedit cognatis suis in tribessam, quam Latini dicunt haereditatem, et constituit Radigradum juppanum in Onogoste.

Post haec non multo tempore transacto defunctus est imperator Graecorum, et rex Prelimirus cum suo socero miserunt Rassanis suis amicis, ut nil timendo interficerent Graecos, qui praeerant eis. Ita et factum est. Occisis ergo una die omnibus Graecis, perrexit rex cum socero et suis cognatis, et obtinuit totam Rassam, constituitque socerum suum, sicut prius fuerat, juppanum majorem, et cognatos suos sub potestate patris jupanos constituit, ut dominarentur eam provinciam, et possederunt (p o s s i d e r e n t), salvo tamen jure regis.

Post haec Prelimiro regi nati sunt quatuor filii. Quorum nomina sunt haec: primogenitus Chualimirus, secundus Bolleslavus, tertius Dragislavus, quartus Spelanchus.[77] Quibus et divisit terram suam hoc modo: Chvalimiro dedit Zentae regionem[78] cum civitatibus, et has juppanias: Lusca,[79] Podlugiae,[80] Gorsca, Cupelnich,[81] Obliquit,[82] Prapratna,[83]

---

75 "Pigna" O.

76 Nikšić u Hercegovini na Crnogorskoj medji, po sudu g. Račkoga.

77 Za Hvalimira ne imam ništa ni prepisaču ni tiskaru prigovoriti; a ni za Dragislava; ali za Boleslava i za Spelanka imam. Ako je ovako pravo, nije "Pelislav", ni "Prevlad", kako je niže, a ni "Svevlad", kako O. zadnjega piše. Najpriličnija je Prevlad.

78 Okolo Skadarskoga jezera nekuda i doneklě.

79 Valja da "Lješko polje" jezeru na sěver.

80 "Podlugie" u XXXIX gl., a to je valja da Podlužje.

81 O. "Cepelnia"; ali jezeru na iztok, ter pokraj onoga maloga jezera, čitam: Kupionik. A u XXXIX. je shabno "Cuprelnyc" naměsto Cupelnic.

82 "Obliquus" u XXXIX., a O. "Obliqua." A to su valja da Oblići ondě u Crničkoj župi.

83 I u nas "Paprata" i "Papratnica," města.

Cremeniza,[84] Budua cum Cuceva,[85] et Gripuli;[86] Pelislavo dedit Tribuniam[87] cum his jupaniis: Libomir,[88] Vetanica,[89] Rudina,[90] Crusceviza, Urmo, Ressena, Draceviza, Canali, Gernoviza;[91] Dragislavo dedit Cherenaniam[92] regionem, et has juppanias: Stantania, Papava, Yabsco, Lucca,[93] Vellica, Gorimita,[94] Vecenike,[95] Dubrava et Debre;[96] Prevladio dedit regionem, quae sclavonice dicitur Podgoria,[97] latine Submontona, et has juppanias: Onogoste, Moratia,[98] Comerniza, Piva, Gerico,[99] Netusini, Guisemo, Com, Debreca, Neret,[100] et Ramma, quas et quatuor regiones Thetrarchias vocavit. Vixit autem Prelimirus rex annis multis, et vidit filios filiorum suorum, et in senectute bona mortuus est, et sepultus est in episcopio Rassae in ecclesia sancti Petri cum magno honore et reverentia atque gloria.

---

84 O. "Cemerniza", a u XXXIX. "Cermeniza." Ali "Kremenica" da je medju Budvom i Pastrovići piše Rački.

85 "Cuccevi" u XXXIX.

86 U XXXIX. "Grispuli." A to je ono što sada zovu "Grbalj," a neki "Gornja i Dolnja župa."

87 Pokraj rěke Trebinštice nekuda i doneklě.

88 O. "Gliubomir", kako i zovu sada. A i u nas su "Ljubomeri," nekakovo město.

89 O."Vetniza," kako brže da je i pravo.

90 "Rudine" O.

91 "Gernovniza" O., a to vam je Žrnovnica, a "Canali" Konavlje, a "Ressena" Risan. A i druge župe još ovako slove.

92 A O. "Chernania," nu oba shabno, naměsto "Chelnania," ili "Chelnana," ili "Chelmani," ili "Chelmo," kako drugdje pišu. A to ti je "Hlm" = "Hum" = "Humska," župa pokraj rěke Neretve nekuda i doneklě.

93 Ovu sam jur pokazao, a "Yabsco" je shabno, naměsto "Gatsko", kako je i "Papava" nam. Popovo, město ondě; a "Stantania" brže da Pelješac.

94 A O. "Velica gora, Imota," ter možemo pomisliti ili na "Imoticu", od Kleka na iztok, ili na "Imoski," samo ako nije predaleko.

95 O., il' po pravu il' po krivu: "Vecerigorie."

96 O. "Debra", kako su i zvali negda nekakovu župu ondě negdě. (Arkiv III. 10,).

97 Od rěke Morače nekuda i doneklě.

98 U O. "Moravia," valja da shabno, nam.: Moraccia = Morača.

99 O. "Gaza"; a ovdě u XXXV. piše: "Gazem." I tako ne znamo pravê.

100 "Netussigne," "Guyscevo," "Cora", "Debrecia," "Nerenta," O.: nu "Kom," ovako i sada nekakovo město onamo zovu. Za druge župe ganajte Hercegovci

XXXI. Cresimiro autem fratri ejus natus est filius, cui Stephanus nomen imposuit. Iste post mortem patris rexit Croatiam Albam et Bosnam, et post eum semper regnaverunt in Croatia. Natus est ei ex concubina filius ambobus pedibus claudus, qui multo tempore ambulare non potuit, quem Leghet[101] nominavit. Iste Leghet, mortuo patre ejus Cresimiro, adductus est in Tribuniam ad consobrinum suum Bolleslavum. Serviebat itaque ei puella nomine Lovizza, quam dilexit, et postea duxit uxorem. Genuitque ex ea septem filios, qui crescentes effecti sunt juvenes bellatores et strenui in armis. Filii Prelemiri regis, relinquentes vestigia patris sui, caeperunt dure et superbe se agere contra populum, quem regebant. Unde valde caeperunt displicere populo. Sed, quia mala voluntas diu latere non potest, miserunt populi occulte nuncios supradictis VII. fratribus, et dederunt eis manus quatenus insimul insurgerent, et disperderent filios et nepotes regis. Itaque, consilio inito VII. fratres cum patre et populo, consilio et voluntate patris ac totius populi insurrexerunt, et persecuti sunt filios regis, et miserunt eos in ore gladii a minimo usque ad maximum. Evasit autem unus Sylvester nomine filius Boleslavi cum matre sua, et fugerunt Lausium; quae nunc est Ragusium, unde et mater Sylvestri progeniem duxerat.

Post haec filii Leghech, perpetrato fratricidio, seu homicidio, caeperunt dominari terram, patre eorum residente in Culfo de Cattaro, in loco, qui Trajectus[102] dicitur, ubi castellum sibi construxerat et curiam. Sed Deus omnipotens, cui cuncta bona placent, et displicent omnia mala, atque peccata, brevi in tempore percussit patrem claudum corpore et anima, et filios ejus pestilentia et clade, quemadmodum percusserunt ipsi fratres et nepotes suos. Et mortui sunt, et non remansit ex eis vel unus.

XXXII. Videntes autem populi timuerunt timore magno, statimque, cum sine rege essent, consilio facto, perrexerunt Lausium, et tulerunt inde Sylvestrum, qui solus remanserat de progenie regis gloriosi Prelemiri. Et ordinaverunt sibi illum in regem. Rex itaque Sylvester, accepto regno, gubernavit totam Tetrarchiam in pace cum timore Dei, et justitia. Genuitque filium, cui nomen imposuit Tugemir,[103] et dormivit in pace.

---

101 O. "Leget," nam.: Legec = Ležec, kako mu je valja da zděvao.
102 "Prevlaka" da po našu.
103 "Tužimir" držim da je hotio reći.

XXXIII. Successit Tugemirus in regnum, et, accepta uxore, genuit filium, quem Chvalimirum[104] vocavit. Eo tempore surrexit in gente Bulgarinorum quidam Samuel,[105] qui se imperatorem vocari jussit, et commisit praelia multa cum Graecis, projecitque eos ex tota Bulgaria, ita ut in diebus ejus Graeci non auderent propinquare illuc.

XXXIV. Defuncto etiam rege Tugemiro, Chvalimirus filius ejus successit in regem. Qui, uxore accepta, ex ea tres filios genuit: primogenitum Petrislavum vocavit, qui regionem Zentam rexit; secundum Dragimirum, qui rexit Tribuniam et Chelmam; tertium Miroslavum, qui regionem Podgoriam tenuit. Postquam autem dimisit terram filiis suis, in senectute bona mortuus est.

XXXV. Quodam itaque tempore Miroslavus veniens causa videndi fratrem suum majorem, ingressus in lintrem, navigansque per Baltam,[106] orta subito tempestate, periit ipse et qui cum eo erant. Cujus terram possedit frater ejus, et regnavit pro eo. Post haec rex Petrislavus genuit filium, quem Vladimirum vocavit, et in pace quievit. Sepultus est in ecclesia Sanctae Mariae in loco, qui dicitur Gazem.[107]

XXXVI. Puer autem Vladimirus, accepto regno, crescebat decoratus omni sapientia et sanctitate. Tempore itaque eodem, dum Vladimirus esset adolescens, et regnaret in loco patris sui, supradictus Samuel Bulgarinorum imperator, congregato magno exercitu, advenit in partibus Dalmatiae supra terram regis Vladimiri. Rex vero, qui vir sanctus erat, et nolebat aliquem de suis perire in bello, secessit humiliter, et ascendit in montem, qui Obliquus[108] dicitur, cum omni gente sua. Veniens post haec imperator cum exercitu, et cernens, quod regi praevalere non posset, partem sui exercitus ad montis pedem reliquit, partemque secum ducens ad expugnandam civitatem Dulcinium perrexit. Erant praeterea per montem Obliquum igniti serpentes, qui statim ut aliquos percutiebant, absque ulla tarditate moriebantur, caeperuntque magnum damnum fa-

104 Hvalimir.
105 Umro je 1014.
106 Skadarsko jezero; ali „Blato“ je morda pravo.
107 O. “Gazeni”, a u XLIV.: “Statimque inde (Scutari) ascendens venit usque ad G a r i z a m ,” pak morda je ovo vsejedno město.
108 “Ovlić” sudim da je ovo, gora od Budve na iztok; a morda se i Oblić zove.

cere, tam de hominibus, quam de animalibus. Tunc rex Vladimirus orationem fudit ad Dominum cum lachrymis, ut Deus omnipotens liberaret populum suum ab illa pestifera morte. Exaudivit Deus orationem famuli sui, et ab illo die nullus ex eis percussus est, sed et usque hodie si homo aut aliqua bestia in monte illo a serpente percussus fuerit, sanus et absque ulla laesione perseverat. Fueruntque in illo monte ab illo die, quo oravit beatus Vladimirus, quasi sine veneno serpentes, usque in hodiernum diem. Interea misit imperator nuncios Vladimiro regi, ut cum omnibus, qui cum eo erant, de monte descenderet. Sed rex non acquievit. Juppanus autem ejusdem loci, Judae traditori similis effectus, misit ad imperatorem dicens: "Domine, si tuae placet magnitudini, ego tibi tradam regem." Cui remisit imperator: "Si hoc agere praevales, ditatum te scies a me, et magnificum valde. Tunc rex, congregatis omnibus, qui cum eo erant, taliter eis locutus est: Oportet me, fratres carissimi, ut video, adimplere illud Evangelii versiculum, ubi dicitur: Bonus pastor animam suam ponit pro ovibus suis. Melius est ergo, fratres, ut ego ponam animam meam pro omnibus vobis, et tradam corpus meum sponte ad trucidandum seu occidendum, quam ut vos periclitemini fame, sive gladio. Tunc postquam haec et alia plurima eis locutus fuisset, resalutatis omnibus, perrexit ad imperatorem. Quem imperator statim relegavit in exilium in partibus Achridae in loco qui Propa[109] dicitur, ubi et Curia ejusdem imperatoris erat. Post haec, congregato exercitu, debellavit Dulcinium longo tempore; sed eum capere nullatenus valuit. Inde ascendit iratus, caepit destruere, incendere ac depraedare totam Dalmatiam. Decatarum autem atque Lausium civitates incendit, nec non et vicos et totam provinciam devastavit, ita ut terra videretur esse sine habitatore. Pertransivit imperator sic devastans tam maritimas, quam et montanas regiones usque Jadram. Postea per Bosnam et Rassam reversus est in locum suum.

Praeterea Vladimirus tenebatur in vinculis, jejuniis et orationibus vacans die noctuque. Apparuit ei in visione Angelus Domini confortans eum, et nuncians ei ea, quae ventura erant, quomodo eum Deus liberaret de ipso carcere, et quomodo per martyrium perveniret ad regna Coelorum, et acciperet immarcescibilem coronam et praemia vitae aeternae. Tunc B. Vladimirus de visione angelica roboratus, magis ac magis vacabat orationibus atque jejuniis. Quadam itaque die imperatoris Samuelis

---

[109] Ovdě ovako, a niže "Prespa" i "Prispa," a O. pak "Presla," i još pri kraju: "Altri esemplari hanno P r e s l a v a ." Nu preslava brže da je bilo ino město.

filia, Cossara nomine, conpuncta, et inspirata a Spiritu Sancto, accessit ad patrem, et petivit ab eo, ut descenderet cum suis ancillis, et lavaret caput et pedes vinculatorum et captivorum. Quod ei a patre concessum est. Descendit itaque et peregit bonum opus. Inter haec cernens Vladimirum, et videns quod esset pulcher in aspectu, humilis, mansuetus, atque modestus, et quod esset repletus sapientia, et prudentia Domini, morata locuta est cum illo; videbatur ei loquella illius dulcis super mel et favum. Igitur non causa libidinis, sed quia condoluit juventuti et pulchritudini illius, et quoniam audiret eum esse regem, et ex regali prosapia ortum, dilexit eum, et salutato eo recessit. Volens post haec a vinculis liberare eum, accessit ad imperatorem, et prostrata pedibus illius taliter locuta est: Mi pater et domine, scio quia daturus es mihi virum sicuti moris est, nunc ergo, si tuae placet magnitudini, aut des mihi virum Vladimirum regem, quem tenes in vinculis, aut scias me prius morituram, quam alium accipiam virum. Imperator haec audiens, quia valde diligebat filiam suam, et quia sciebat Vladimirum ex regali progenie ortum, laetus effectus est, annuit fieri petitionem illius, statimque mittens ad Vladimirum, et balno… vestibusque indutum regiis, jussit sibi praesentari, et benigne intuens atque osculans coram magnatibus regni sui, tradidit ei filiam suam in uxorem. Celebratis itaque nuptiis filiae suae more regali, constituit imperator Vladimirum in regem, et dedit ei terram et regnum patrum suorum, totamque terram Duracenorum. Deinde misit imperator ad Dragimirum patruum regis Vladimiri, ut descenderet, et acciperet terram suam Tribuniam, et congregaret populum, et inhabitaret terram. Quod et factum est.

Vladimirus itaque rex vivebat cum uxore sua Cossara in omni sanctitate et castitate, diligens Deum et serviens illi nocte ac die, regebatque populum sibi commissum cum timore Dei et justitia. Post non multum vero temporis defunctus est imperator Samuel, et filius ejus Radomirus accepit imperium. Qui fortis extitit viribus, commisitque praelia multa cum Graecis tempore Basilii[110] imperatoris Graecorum, obtinuitque totam terram usque Constantinopolim. Timens autem Basilius imperator, ne forte imperium amitteret, misit oculte legatos ad Vladislavum consobrinum Radomiri dicens: Quare non vindicas sanguinem patris tui? Accipe aurum et argentum a me, quantum tibi visum fuerit, estoque nobiscum pacificus, et accipe regnum Samuelis, qui patrem tuum, et fratrem suum interfecit. Et si praevales, occide filium ejus Radomirum, qui nunc tenet

[110] Ovo je bio drugi.

regnum. Quo audito Vladislaus consensit, et quadam die, dum Radomirus iret venatum, ipse cum eo equitans, percussit eum atque interfecit. Et sic mortuus est Radomirus, et regnavit in loco ejus Vladislaus, qui occidit illum. Accepto itaque imperio misit nuncios ad regem Vladimirum, ut ad eum veniret. Quo audito Cossara regina tenuit eum dicens: Mi domine, noli ire, ne quod absit, tibi eveniat sicut fratri meo, sed dimitte me, ut eam et videam et audiam, quomodo se habet rex. Si me vult perdere perdat; tu tantum ne pereas. Igitur voluntate viri sui perrexit regina ad consobrinum suum, quae honorifice ab eo suscepta est, tamen fraudulenter. Post haec misit legatos secundo regi, dans ei crucem auream et fidem dicens: Quare venire dubitas? Ecce uxor tua apud me est, et nil mali passa, sed a me et a meis honorifice habetur. Accipe fidem crucis et veni, ut videam te quatenus honorifice cum donis revertaris in locum tuum cum uxore tua. Cui remisit rex: Scimus, quod Dominus noster Jesus Christus, qui pro nobis passus est, non in aurea vel argentea cruce suspensus est, sed in lignea; ergo, si vera est fides tua, et verba tua vera sunt, per manus religiosorum hominum crucem ligneam mitte mihi, et fide et virtute Domini nostri Jesu Christi spem habendo in vivificam crucem ac pretiosum lignum veniam. Tunc accersitis duobus episcopis et uno heremita, mentiendo illis maligne fidem suam, dedit illis crucem ligneam, misit (q u e) eos ad regem. Qui venientes salutaverunt regem, et fidem atque crucem dederunt. Rex vero accipiens crucem pronus adoravit in terra, et deosculatam recondidit in sinu suo, assumptisque paucis secum perrexit ad imperatorem.

Praeterea jusserat imperator per viam ponere ei insidias, ut transeunte eo insurgerent ex adverso, et interficerent eum. Deus autem omnipotens, qui ab infantia custodivit famulum suum, noluit extra homines dormitationem accipere. Nam misit Angelos suos, qui eum custodirent. Cumque transiret per loca, quo insidiae erant, videbant insidiatores comitari milites regem, quasi alas habentes, manuque trophaea gestantes, et cum cognovissent, quod Angeli Dei essent, timore perterriti aufugerunt quisque in locum suum. Rex vero venit ad imperatoris curiam in loco, qui Prespa dicitur, moxque ingressus est, ut ei mos erat, orare caepit Deum coeli. Ut autem cognovit imperator advenisse regem, ira magna iratus (e s t). Proposuerat nempe in corde suo, ut in via occideretur, antequam ad eum veniret, ne videretur consors vel consentiens neci ejus, eo quod jurasset, et in episcoporum et in haeremitae manibus crucem de-

disset, et hac de causa per viam insidias illi imposuerat. Sed, cum jam videret denudatum opus suum nequissimum, sedens ad prandium… misit gladiatores, qui eum decollarent. Orante praeterea rege, milites circumdederunt eum. Ut autem cognovit rex vocatis episcopis et haeremita qui ibidem aderant dixit: Quid est domini mei? Quid egistis? quare me sic decepistis? cur verbis et juramentis vestris credens sine culpa morior? At ipsi prae verecundia vultus ejus non audebant aspicere. Tunc rex facta oratione et confessione, accepto Corpore et Sanguine Domini, crucem illam, quam ab imperatore acceperat, manibus tenens dixit: Orate pro me Domini mei, et haec venerabilis crux una vobiscum sit mihi testis in die Domini, quoniam absque culpa morior. Deinde osculata cruce dans pacem episcopis et flentibus omnibus egressus est Ecclesia, moxque a militibus ante januam ecclesiae percussus, decollatus est XXII die intrante Majo. Episcopi vero tollentes corpus ejus in eadem ecclesia cum hymnis et laudibus sepelierunt. Ut autem Dominus declararet merita B. Martyris Vladimiri, multi diversis languoribus vexati intrantes ecclesiam, orantesque ad ejus tumulum sanati sunt. Nocte vero videbatur ibi ab omnibus lumen divinum, et quasi plurimas ardere candelas. Uxor vero B. Vladimiri flevit cum fletu magno, ultra quam dici potest, diebus multis. Videns autem imperator mirabilia, quae ibi Deus operaretur, poenitentia ductus, satis timuit. Concessitque consobrinae suae tollere corpus ejus, et sepelire honorifice quocumque vellet. Tulitque denique corpus ejus et asportavit in loco, qui Craini[111] dicitur, ubi curia ejus fuit, et in ecclesia Sanctae Mariae recondidit. Jacet corpus ejus integrum, et redolet quasi pluribus conditum aromatibus, et crucem illam, quam ab imperatore accepit, manu tenet. Congregataque (c o n g r e g a t u r q u e) multitudo populi in eadem ecclesia omni anno in festivitate ejus, et meritis et intercessione ejus praestantur ibi multa beneficia recto corde petentibus usque in hodiernum diem.

---

111 A malo niže: “translatum est corpus B. Vladimiri de Prispa in C r a i n i.” A O., on pak: C r e a n i, ali brže da po krivu. Dr. Rački je (ondě na 212 s.) pomislio na “Krajnu,” iliti “Krajinu”, kako da i sada zovu ono što je od Skadra do mora. Nu po “Craini” laglje pomisliš na Krain, ili Krajin ili Kranj ili Krajni, nego na “Krajinu”; a i po “locus”. A ni ono: “Odola **NСЬ КРАNИА** nije “Krajina”, nego Krain, ako nije Kranj. Po drugom možemo poznat i prvi padež.

Uxor vero B. Vladimiri Cossara sanctimonialis effecta pie et sancte vivendo in eadem ecclesia vitam finivit, ibique sepulta est ad pedes viri sui.

Eodem itaque tempore, quo translatum est corpus B. Vladimiri de Prispa in Craini, imperator Vladislavus, congregato exercitu, venit possidere terram B. Vladimiri, et civitatem Durachium, ut promissum ei fuerat ab imperatore Basilio propter homicidia, quae perpetraverat. Manens itaque ante Durachium, quadam die, dum caenaret et epularetur, apparuit ei miles armatus, et in effigie Sancti Vladimiri. Et terrore percussus magnis vocibus clamare caepit: Currite mei milites, currite, et defendite me, quia Vladimirus occidere me vult. Et haec dicens surrexit de solio suo, ut fugeret. Statimque percussus ab Angelo, corruit in terram, et mortuus est corpore et anima. Tunc principes et milites ejus et omnes populi magno terrore percussi et metu, succenso igne per castra, eadem nocte fugerunt omnes per loca sua. Sicque factum est, ut nequissimus homicida, qui sedens ad prandium B. Vladimirum decollari jusserat, et martyrem fecerat, ipse hora caenae percuteretur, ut Angelus satanae efficeretur.

Quantas et quales virtutes et prodigia Deus operare dignatus est per B. Vladimirum famulum suum qui scire desiderat, librum gestorum ejus relegat, quo acta ejus per ordinem scripta sunt, et agnoscet profecto, quod ipse vir sanctus unus spiritus cum Domino fuit, et Deus habitavit cum eo, cui honor etc.

XXXVII. Praeterea Dragimirus frater Beati Vladimiri audiens mortem imperatoris congregavit populum et exercitum, ut terram et regnum patrum suorum vindicaret. Igitur veniens in culfum civitatis de Cattaro jussit transfretare populum. Cattarenses vero praeparatis naviculis, panem et vinum et cibaria plurima abundanter extulerant ei obviam, et invitaverunt eum ad prandium in insula quae Sancti Gabrielis dicitur.[112] Ipse vero cum paucis intrans in unam naviculam venit ad locum. Cumque prandium pararetur, videntes Catarenses, quod Dragemirus cum paucis esset, et ipsi plurimi, et quod nullus ei sucurrere de terra posset, eo quod in insula esset, caeperunt dicere inter se alter ad alterum: Imperator Bulgarinorum mortuus est, et reges hujus terrae mortui sunt; hic solus de progenie illorum superest; si vixerit iste, et obtinuerit terram, non bene erit nobis. Opprimet enim nos, sicut alii oppresserunt reges, qui patres

[112] Nezman, kako sada.

et fratres ejus fuerunt. Occidamus ergo illum, et jam non erit ex progenie istorum, qui opprimat aut perturbet nos, seu liberos nostros. Deinde dum sederent ad prandium idipsum mutuo repetebant. Cumque incaluissent vino, surrexerunt, ut eum occiderent. Qui, ut vidit, accepto ense suo, fugit in ecclesiam, stansque deintus evaginato gladio defendebat se. At illi deforis stantes intrare non audebant. Tunc quidam eorum ascendentes desuper fregerunt tectum ecclesiae, et lapidem et ligna jacientes in ecclesiam, interfecerunt eum. Post haec intrantes naviculam fugerunt. Populi autem videntes quod accidit, reversi sunt per loca sua. Uxor autem Dragemiri, defuncto viro suo, reversa est ad patriam suam. Filia erat Luttomiri magni juppani Rassae. Quae cum reverteretur cum duabus filiabus, et ipsa praegnans patrem suum defunctum invenit. Post haec perrexit Bosnam una cum matre ad avunculos suos. Peperit autem filium masculum in itinere in juppania Drinae in loco qui dicitur Brusno, vocavitque nomen ejus Dobroslavo. Qui nutritus est in Bosna usque dum esset adolescens. Post a parentibus educatus est Ragusii. Accepit ibi uxorem puellam virginem speciosam nepotem Samuelis imperatoris, de qua genuit quinque filios, quorum nomina sunt haec: Goyslavus, Mihala, Saanec,[113] Radoslavus et Predimirus.

XXXVIII. Igitur post mortem Vladislavi imperatoris Bulgariae Basilius imperator, congregato magno exercitu et navium multitudine, caepit debellare terram, obtinuitque totam Bulgariam,[114] Rassam et Bosnam, totamque Dalmatiam, omnesque maritimas regiones usque in finibus inferioris Dalmatiae. Dobroslavus praeterea, quod sapiens et ingeniosus esset, caepit se subdere Graecis, et esse quasi adjutor et socius eorum, equitabatque cum eis per provincias, et Graecis occulte consilium dabat, ut dure et injuste se agerent contra populum. Similiter et populis occulte dicebat: “quare tam grande malum sustinetis a Graecis? injuste vos judicant, bona vero tollunt, uxores adulterant, filias vestras virgines corrumpunt et polluunt. Numquam patres mei, qui ante me reges fuerunt, talia operati sunt vobis. Grande et grave malum est hoc.” Dumque sic ageret per singula loca, caeperunt populi in eum intendere, et valde diligere, Graecosque nimium odisse. Inter haec consilio inito populi inter se

[113] A u XXXIX. “Sagavec”, i “Saganec” i “Saganech”, i “Sagamech”, pak je težko doznati pravu. O. ne pomaže: “Sagance”.

[114] 1019 lěta.

quadam die uno consensu mittentes legatos et cartulas mutuo ad invicem surrexerunt, et uno die interfecerunt omnes magnates Graecorum, qui sunt inventi per totam Dalmatiam.

Post haec congregati sunt omnes populi, miserunt Dobroslavo et filiis ejus, ut venirent, et acciperent regnum patrum suorum. Qui veniens cum quinque filiis suis, qui jam juvenes et milites strenui erant, accepit regnum. Caepitque praeliari cum Graecis, et obtinuit terram usque in Apliza. Tunc imperator Graecorum iratus vocavit unum ex ducibus suis nomine Armenopolos, jussit eum venire et debellare regem Dobroslavum et ejus filios. Qui, congregato magno exercitu militum et peditum, pervenit usque ad planitiem Zentae.

Rex etiam Dobroslavus, congregans exercitum, dedit partem exercitus quatuor filiis, misitque eos in locum, quae Vuranie[115] dicitur contra orientalem plagam, ut ibi expectarent eventum belli; ipse vero cum Radoslavo filio suo ex parte occidentali irruit super Graecos, caeperuntque valde trucidare eos. Radoslavus itaque juvenis potens et strenuus armis, dextera laevaque vulnerans, pervenit ad ducem, quem, cum cognovisset, gladio percussit, atque de equo in terram projecit. Quod videntes Graeci in fugam conversi sunt, ceciderunt que ex eis plurima multitudo, quam dinumerare nemo potuit. Plurimi autem eorum, cum jam se evasisse putarent, insurgentes filii regis, qui in orientali parte erant, trucidaverunt eos. Et facta est contritio et plaga magna in Graecis die illa. Regnum vero Dobroslavi crescebat et multiplicabatur quotidie. Dedit tandem rex filio suo Radoslavo juppaniam, quae Rezca[116] vocatur, eo quod in bello fortis et victoriosus extitit. Audiens praeterea Graecorum imperator quod evenerat, ira magna iratus, et tristis animo effectus, misit statim legatos cum auro et argento non modico, ut darent juppano Rassae et bano Bosnae et principi regionis Chelnanae, ut mitterent exercitum et gentem supra regem. Tunc juppanus et banus, congregantes populi multitudinem, miserunt Luttovit[117] principi regionis Chelnani, ut coadunaret universam multitudinem, et ipse esset princeps et ductor totius populi. Sicque fac-

---

[115] O. “Vurania”. “Vranjina”, ovako i nekakov otok u Skadarskom blatu zovu i nekakvo selo ondě na zapadnom kopnu. Nu bojim se, da je ovo „Vranja“, ili „Vran“ ter nekoje drugo město na „iztok“. A i jest onamo: Vran.

[116] Ovo nije u XXX. Morda je ovo „Riečka“, na sěver od onoga jezera? ili pak „Gorska“? O. „Kezka“, a ovo brže da je od „Rezca“ poteklo.

[117] Ali niže „Luttovid“; a O. „Gliutovid“ t.j. Ljutovid, kako držim da je i pravo.

tum est. Imperator ex alia parte, congregans magnum valde quam fuerat ante, exercitum, misit Durachium, mandans cuidam Cursilio Toparchae, qui illis diebus Durachium totamque terram Duracinorum[118] tenebat, ut congregaret omnem populum terrae Durachenorum, et praeesset omni exercitui, et pergens caperet regem cum filiis suis quocumque reperisset.

Igitur Cursilius cum omni exercitu venit, et resedit in planitie civitatis Scodrinae, ut ibi congregarentur omnes. Congregata est ergo ibi tanta multitudo ut vix eos terra caperet. Post haec transvadato flumine[119] pervenerunt in planitiem Antibarenae civitatis. Luttovid etiam princeps cum suo exercitu advenit in Tribuniam. Rex vero Dobroslavus cum filiis et gente sua manebat in Cermoniza,[120] cernens autem, quod magna multitudo esset Graecorum, timensque, ne Luttovid transfretaret culfum, ne concluderetur in medio, vocatis quinque filiis suis, dixit eis: “Videtis, filii carissimi, quod magnus est Graecorum exercitus, et nos valde pauci ad comparationem illorum; eis resistere, mihi videtur, in bello nullatenus valemus. Faciamus ergo sic: Remaneant duo ex vobis Goyslavus et Radoslavus, caeteri vero tres accipite unusquisque X. strenuos cum tubis et buccinis, et montana conscendite, et per cacumina montium vos distendite, sic, ut Graeci videantur quasi in medio. Ego autem cum his, qui mecum sunt, nocte media irruam in eorum castra. Cumque audieritis sonitum tubae et buccinae, vos similiter per circuitum de montibus tubis et buccinis clangite, magnisque vociferate vocibus. Post haec paulatim descendentes eorum castris appropinquate, et dum prope fueritis nolite timere, sed estote fortes et pugnate viriliter. Deus enim Omnipotens tradet eos in manibus nostris.

Igitur vesperascente hora, tres filii regis ascenderunt montana, et fecerunt omnia sicut mandaverat rex. Ea hora quidam Antebarenus amicus regis, volens terrere Graecos, accessit ad Cursilium, et dixit ei: Cave, domine, et esto sollicitus, et vide, quomodo evadas cum hac multitudine. Scias sane, quod ex omni parte circumdatus es a magna multitudine. Quod verbum per castra sonuit, et omnes nimio terrore concussi sunt. Statimque jussit Cursilius omnes armatos stare, et vigilias et custodias de longe a castris fecit ponere. Inter haec rex cum suo exercitu noctis

[118] Nije prilika, da je sam pisac ovako habio.

[119] Bojana.

[120] O. “Cermeniza”, a morda je “Cremeniza” pravo, ili Cemerniza”. A medju Kotorskom dragom i Barskim poljem valja da je bilo to město.

hora paulatim gradiens et suaviter appropinquabat eorum castris. Media autem nocte venit, quo vigiles et custodes Graecorum erant, irruitque in eos, et alios trucidavit, aliosque in fugam convertit. Quod videntes Graeci, valde turbati sunt. Mox regis tuba sonuit, et qui cum rege erant clangentes buccinas, magnisque vocibus caeperunt vocitare. Filii quoque regis, qui per montana erant, similiter caeperunt hinc inde buccinas et tubas clangere, et vociferare. Post haec tarde per latera montium descendendo appropinquabant hostibus. Similiter et rex faciebat, Graeci vero valde timere caeperunt, et quia tarde audiebant eos descendere, quia nox erat, et videre non poterant, putabant maximam multitudinem, quemadmodum audierant ab Antibarensi. At ubi audierunt sonitum tubarum et buccinarum et vociferationis hinc jam prope esse, et supra se irruere, terrore percussi in fugam conversi sunt. Ut autem cognovit rex, et qui cum eo erant, fugam iniisse Graecos, aurora appropinquante irruentes in castra eorum caeperunt trucidare, vulnerare, et interficere, post terga eorum persequentes eos. Similiter et filii regis hinc inde graviter eos percutiebant et trucidabant. Cumque persequendo et interficiendo eos rex cum filiis suis et cum gente sua transisset torrentem, qui Prapratnam currit, et venisset in sylvam Goyslavus non agnoscens patrem suum, quia pulvere et sanguine aspersi erant, et alter non cognoscebat alterum, irruit in patrem, et ex equo in terram projecit, non tamen eum vulneravit, tunc voce magna clamavit: B o x e p o m i l u y, B o x e p o m i l u y. Quem statim filius ad vocem cognovit, et mox de equo descendens patris pedem tenuit, dicens: Miserere, pater! non enim cognovi te. Cui rex: noli timere, fili, quoniam ad huc Dei misericordia nobiscum est, eo quod non vulnerasti, nec occidisti me. Tunc rex stetit in eodem loco, vocavitque nomen loci: B o s y a M i l o s t, quod latine dicitur Dei misericordia. Qui locus sic vocatur usque in praesentem diem, eo quod fecisset Deus misericordiam regi, ut non interficeretur a filio suo, et quod tantam multitudinem concessit Deus in manibus paucorum. Igitur filii regis persecuti sunt hostes usque Drinum fluvium, vulnerantes et interficientes eos, nec non comprehendentes eos, et ligantes plurimos secum adduxerunt ad patrem in B o x y a m i l o s t. Cursilius autem graviter vulneratus, remansit; sed cum venisset in planitiem servitutis[121] Scodrinae mortuus est, in quo loco posita est crux, quae usque hodie Crux Cursilii vocatur.

121 c i v i t a t i s ima biti, kako više.

Post haec misit rex Goyslavum filium suum cum exercitu obviam Luttovid principi dans ei L. Graecos, qui capti erant et vulnerati, ut dum appropinquaret hostibus, mittens eos sic vulneratos, et sanguine aspersos in castra Luttovid principis, ut Graeci referrent ea quae eis acciderant. Quod si Graeci ire nollent, omnes capite trucidaret. Et hoc ideo egit rex, ut princeps cum suo exercitu metu concuterentur, videntes eos sic trucidatos. Fecit igitur Goyslavus omnia, quae mandaverat ei pater. Movens igitur exercitum transfretavit culfum,[122] iter agens per Canalem. Ascendit in montem, qui Clouco[123] vocatur. Tunc, quia prope erat Luttovid exercitus, misit supradictos Graecos in ejus castra. Quod videntes, qui cum Luttovid erant, et audientes, quod evenerat, valde perterriti sunt. Luttovid autem princeps, quia vir bellicosus erat, et strenuus in armis, minime timuit. Igitur misit Goyslavo, dicens: Ingenia tua nullatenus me perturbant. Sed, si vir es, et aliquid vales, sume tecum duos milites, et ego similiter descendam usque in campum, ut dimicemus, et scies, qui sum ego. Placuit verbum in c onspectu Goyslavi, et statim, sumens duos strenuos milites secum, descendit in campum. Similiter et princeps descendit. Ut autem dimicare caeperunt, unus ex Goyslavi militibus, nomine Vdobic,[124] impetum faciens in Luttovid principem, percussit eum et in terram projecit. Tunc alius clamare caepit: Currite, commilitones et socii, currite, quoniam Luttovid cecidit et mortuus est. Ad cujus necem caeperunt omnes currere. Luttovid autem, ut erat vulneratus, recuperato equo, fugam petiit. Hi vero, qui cum eo erant, videntes, quod cecidit, et vulneratus esset, omnes in fugam conversi sunt. At Goyslavus cum suis persecuti sunt eos tota die illa, tollentesque spolia eorum, reversi sunt victores ad loca sua. Et ex illa die quievit terra in conspectu regis et filiorum ejus, et non fuit ausus quisque resistere eis, sed omnes facti sunt ei pacifici. Inter haec rex Dobroslavus plurima bona dans Antibareno illi, qui Cursilio nunciaverat, quod esset circumdatus a magna multitudine, stabilivit ei, ut nec ipse nec filii ejus in perpetuum obliviscerentur hoc factum. Post hoc filii regis obtinuerunt totam terram Duracinorum usque ad flumen Dajussium,[125] aedificaveruntque ibi castellum, et posuerunt in

[122] Kotorska draga.

[123] “Klobuk” valja da

[124] Brže da je ovako pravo, nego “Vdobre”, kako O. piše.

[125] “Bajusa” O., a “Vajuša” je valja da pravo kako je u Arkivu za jug. pov., u VI. K. na 161, 165, 184, i 193 s., ako nije “Vojuša”, kako je li ondě na 181, 191, i 277.

eo viros fortes. Qui exeuntes depraedabant Graecos et captivabant eos quotidie. Regnavit praeterea rex gloriosus Dobroslavus XXV. annis, et cadens in lectulo mortuus est in Prapratna in curia sua. Filii autem ejus congregantes se fleverunt illum, et sepelierunt in ecclesia Sancti Andreae in capella sua cum magno honore et gloria.

XXXIX. Defuncto rege filii ejus cum regina matre eorum congregati, placuit eis dividere sibi terras et regiones patrum suorum, ut unusquisque suam possideret portionem. Igitur Goyslavus cum Praedemiro fratre minimo acceperunt Tribuniam cum Grispuli, Michala Obliquum et Prapratnam et Cermenizam, Sagavec autem Gorscam juppaniam, Cupreluyc et Barizi,[126] Radoslavus Lucam juppaniam,[127] Podlugie et Cuccevi in Budua una juppa.[128]

Post haec regina cum filio suo Goyslavo primogenito regebat regnum et filios. Nullus autem ex eis vocitatus est rex, donec vixit regina mater eorum, sed tantumodo K n e s i i vocabantur. Quodam itaque tempore Goyslavus cecidit in lectulo, et dum infirmus jaceret in lectulo, quidam de Tribunia, qui Scrobimesi vocabantur, consilio inito venerunt, et interfecerunt illum jacentem in lecto, fratremque ejus Predemirum capientes, similiter occiderunt. Deinde quemdam constituerunt caput eorum et dominum nomine Domanec.[129]

Quo audito Myhala et Saganec et Radoslavus, fratres eorum, congregantes exercitum, venerunt in Tribuniam, et comprehendentes homicidas illos, diversis suppliciis affligentes, morte pessima peremerunt eos; Sed Donanech cum aliquantis evasit. Deinde relinquentes ibi Sagamech, Myhala et Radoslavus reversi sunt in Zentam. Non post multum temporis Saganech timens et ipse reversus est in Zentam ad juppanias suas. Domanech iterum venit et intravit in Tribuniam. Videns autem Michala, quod Sagamech nollet ire in Tribuniam, vocato ad se Radoslavo, dixit ei, ut iret, et defenderet regionem Tribuniam. Qui respondit, nullatenus se velle dimittere partem suam, quae ei accidit in Zenta. Tunc Mychala et Saganec, timentes, ne Graeci terram invaderent, eo quod Graeci prae-

[126] Da je „Cupreluyc“ shabno, nam. Kupelnik, rekao sam u XXX., a „Barizi“ što je ovo ne znam. O. piše: „Bareci“.
[127] “Juppanam“ piše oba puta, ali po krivu.
[128] A O.; “Cuceva con Budua”.
[129] A niže: “Donanech”, kako morda i O. “Donanek”.

parabant se venire, et nolebant exire eis obviam coram Magnatibus terrae, juraverunt Radoslavo ambo fratres, et privilegium ei scripserunt, ut ipse et ejus haeredes possiderent partem Zentae, et si posset sibi acquirere Tribuniam, vel quamcumque regionem aliam, esset illi, et ejus haeredibus in haereditatem et possesionem sine contrarietate, et requisitione eorum, vel haeredum eorum, et nunquam inde ab eis vel ab eorum haeredibus requisitus esset.

Tunc Radoslavus congregans gentem abiit, et intravit in Tribuniam, et debellavit Domanec, et convicit, atque interfecit eum. Postea intravit in regionem Chelmani, et obtinuit eam.

XL. Eo tempore defuncta est regina, et Mihala accepit regnum, erantque ei septem filii, quorum nomina sunt haec: Bladimirus,[130] Priaslavus, Sergius, Deria, Gabriel, Miroslavus et Bodinus. Et quia hos septem filios habebat, accepto regno, noluit servare sacramentum fratri suo Radoslavo, sed tulit illi juppaniam Zentae, et dedit illam filio suo Bladimiro. Eo tempore mortua est uxor regis Michala, duxitque aliam uxorem Graecam consobrinam imperatoris. Genuitque ex ea quatuor filios, quorum nomina sunt haec: primus Dobroslavus, 2. Petrislavus,[131] 3. Nicoforius,[132] 4. Theodorus. Ex Dobroslavo et Nicoforo, et ex Theodoro non fuit superstes, nisi ex Petrislavo natus est Bodinus, qui dominavit totum regnum. Bladimirus cum suis fratribus perrexerunt in Rassam, et obtinuerunt eam. Deditque eam filio Petrislavo ad dominandum. Post hoc perrexerunt Bulgariam, et commiserunt praelia multa cum Graecis et Bulgaris. Et obtinuerunt totam Bulgariam. Quam provinciam dedit rex Michala Bodino filio ad regendum.[133]

---

[130] Čitaj: Vladimir, kako je i O.

[131] “Priaslavo“ O.

[132] “Niceforo“ O.

[133] O. drugako: „Michala… fatto ben grosso essercito, lo mandò con Vuladimiro et altri figliuoli a occupare la Rassia et la Bulgaria, diede a Priaslavo suo figliuolo la Rassia, et al n i p o t e Bodino figliulo di detto Prijaslavo la Bulgaria.“ Ali ovdě niže: “Cecidit ibi Bodinus B u l g a r i n o r u m imperator, et captus est a Graecis… Caeteri autem f r a t r e s Bodini… Post haec accepit regnum Radoslavus frater ejus (Michalae)… Regnante illo, nunciatum est ei, quod Bodinus n e p o s ejus viveret… Bodinus… consilio inito cum n o v e r c a sua, et cum q u a t u o r filiis ejus”. Pak po ovom ima krivo O.

Praeterea Bodinus imposuit diadema capiti suo, et jussit se vocari imperatorem. Imperator Graecorum hoc audiens iratus, et congregans validam multitudinem misit ad debellandum Bodinum. Et Bodinus congregans multitudinem exiit obviam eis. Quadam die caeperunt utrinque populi valde laniare et vulnerare. Cecidit ibi Bodinus Bulgarinorum imperator, et captus est a Graecis, jussuque imperatoris relegatus est in exilium in Antiochiam civitatem. Caeteri autem fratres Bodini, quia displicuit Deo peccatum patris eorum propter perjurium, huc illucque per provincias equitantes, et bella plurima committentes, omnes in bello mortui sunt, vivente patre eorum, non uno quidam die, sed quisque tempore suo. Regnavit praeterea rex Michala XXXV. annis, et mortuus est. Sepultusque est cum magno honore in monasterio sanctorum Martyrum Sergii et Bachi.

XLI. Post haec accepit regnum Radoslavus frater ejus. Cui erant octo filii, et quatuor filiae. Nomina filiorum ejus haec sunt: primus Branislavus, Gradislavus, Chualimir, Staniena,[134] Cociapar, Goyslavus, Dobroslavus, et Picinech. Fuit autem rex Dobroslavus[135] pacificus et mansuetus, ac timens Deum in omni vita sua. Regnante autem illo, nunciatum est ei, quod Bodinus nepos ejus viveret, et imperator, qui eum relegaverat, defunctus est. Qui audiens misit Antiochiam, et fecit eum rapere de custodia et ad se ducere. Qui reductus cum gaudio a rege et a filiis susceptus est. Deditque ei rex Grepoli et Budua. Sexto decimo anno regni regis Radoslay, Bodinus oblitus est bonorum, quae ei fecerat rex, in fide non stetit, sed consilio inito cum noverca sua, et cum quatuor filiis ejus, qui ei fratres erant ex parte patris, rebellavit a rege una cum fratribus suis. Rex autem, quia mansuetus erat et pacificus, noluit bellum cum eo committere, sed secessit humiliter cum filiis suis in Tribuniam regionem. Ita senex et plenus dierum dormivit cum patribus suis, et sepultus est cum grandi honorificentia in monasterio Sancti Petri de Campo.

XLII. Post haec Bodinus, accepto regno, intravit in Zentam, caepit debellare consobrinos suos. Tunc Petrus Antibarensis sedis Archiepiscopus bonae memoriae vir,[136] videns grande litigium atque discordiam esse

[134] Valja da S t a n i c n a, kada O. “Stanihna”.
[135] Radoslavus. Zarekao se je.
[136] Okolo 1067.

inter fratres, posuit se in medio una cum clero et populo, locuti sunt eis. Miseruntque pacem inter eos, juraveruntque sibi invicem Bodinus cum fratribus, ut pacifice et quiete viverent. Praeterea Branislavo nati sunt sex filii, quorum nomina sunt haec: primogenitus Praedica,[137] Petrislavus, Gradicna,[138] Tvardislavus, Dragellus, et Grubessa. Bodino autem regi nati sunt filii quatuor de Jaquinta filia Archiriz de civitate Barensi, quorum nomina sunt haec: Michali, Georgius, Archirizi, et Thomas.

Facta pace, Bodinus cum fratribus perrexit Rassam, et debellando obtinuit eam, atque possedit eam. Posuitque ibi duos juppanos de curia sua, Velcano et Marco.[139] Qui etiam juraverunt ei, ut ipsi et filii eorum essent specialiter homines regis Bodini et filiorum vel haeredum ejus. Deinde cepit Bosnam, posuitque ibi Stephanum Knesium. Post haec (*de*) potestate Francorum, qui erant in Durachium, et in tota terra Duracenorum, mortuo Riberto[140] Guiscardo, tulit, atque obtinuit rex Bodinus totam terram Duracinorum et ipsam civitatem Durachium. Post haec facta pace cum imperatore, reddidit illi civitatem.

Igitur Jaquinta uxor Bodini, videns filios Branislai crescere et multiplicare, valde dolebat. Timebat enim, ne viro ejus moriente, Branislavus, seu filii ejus acciperent regnum. Unde et semper invidebat eis, et quaerebat opportunum tempus, quomodo patrem et filios perderet. Quodam itaque tempore, dum Branislavus cum fratre suo Gradislavo et filis Bericna[141] simpliciter venissent ad regem in civitatem Scodarim, videns eos Jaquinta solos venisse, gavisa est, accedensque ad regem proterve caepit insistere et dicere, ut eos comprehenderet et in custodia poneret, alioquin mullam vitam posse habere cum eo, si hoc non ageret. Dicebat illi: Scio, quia moriturus es, et isti regnum accipient, filii autem tui ad mensam eorum manducabunt. Quid multum? victus Bodinus rex ab uxore, ut Herodes ab Herodiana, dum sederent ad prandium et epularentur, jussu regis capti sunt, et positi sunt in custodia, et quia noluit rex resistere voluntati uxoris suae, periurus effectus est ad mensam, ut Herodes homicida. Quod audientes fratres et filii ac nepotes eorum, congre-

137 "Bericna" malo niže, a u XLV.: "Dragichna"; a O. "Predihna". "Dragonja", ovoga imena znam da je u nas bivalo, a brže da je i "Draginja".

138 I u XLV. ovako, ali i "Gradigna". A O. za ovo "Draghihna".

139 "Altri esemplari hanno M a u r o", O.

140 Roberto; † 1085.

141 I ovdě "Predihna" O.

gantes omnem parentelam in unum abierunt Ragusium, et intraverunt in civitatem cum quadringentis viris in armis. Audiens rex quod fugissent, congregato exercitu venit et obsedit civitatem, caepitque debellare eam. Tunc fratres et filii Knesii Branislavii, et qui cum eis erant, exeuntes armati de civitate magnam caedem faciebant quotidie de Bodini regis exercitu. Quadam die dum exissent, et plures occidissent et vulnerassent, Cocciaparus jactans lanceam e manibus transfodit et occidit quendam Cossar, quem regina valde diligebat. Quod videns regina statim solutis crinibus caepit faciem suam fortiter percutere, et flere, ac dicere viro suo: Heu, heu, heu! numquid non vides, o rex, quomodo interficiunt tuos? Parentes eorum apud nos sunt, et ipsi non desinunt quotidie vulnerare et occidere tuos! Numquid non cernis quod fecit Cociaparus? Quare sines vivere fratres eorum quos tenes in vinculis? Tunc rex iratus manu sua porrigens gladium jussit decollari Knesium Branislavum cum fratre et filio ante civitatem Ragusii, et coram praesentia parentum suorum, et jungens perjurio homicidium. Tunc episcopi et abbates, qui venerant rogare regem, ne decollarentur, et ut pacem inter eos mitterent, videntes eos jam decollatos, eo quod moram fecissent veniendi, valde tristes effecti sunt, caeperuntque vehementer arguere et increpare regem, eo quod obedisset voci uxoris suae, et occidisset fratres suos. Rex statim poenitentia ductus flevit amare, et quia fratres erant jussit eos sepeliri honorifice. Episcopi vero et Abbates tollentes eorum corpora magno in obsequio sepelierunt eos in monasterio Sancti Benedicti in Insula, quae est ante Ragusium. Post haec fratres eorum et filii et caeteri qui erant in civitate, sentientes, quod quidam vellent tradere civitatem regi praeparatis naviculis, intrantes omnes in eis navigaverunt Spalatum. Inde transfretaverunt Apuleam, et inde Constantinopolim ad imperatorem. Praeterea rex cepit civitatem Ragusium, et aedificavit ibi castellum. Et postea reversus est in Scodarim. Regnavit autem XXXVI. annis, et in XXII. decollavit fratres suos. Expletisque XXVI annis et mensibus quinque in regno suo, mortuus est, sepultusque est more regali in monasterio Sanctorum Martyrum Sergii et Bachi.

XLIII. Tunc Michalli filius ejus voluit succedere in regno, sed propter nequitiam matris ejus noluit populus terrae, sed constituerunt sibi regem Dobroslavum fratrem Bodini regis. Regnante eo, caepit se dure agere contra populum. Eo tempore audientes fratres et filii Knesii Branislavi, quod rex Bodinus obiisset, imperatoris jussu venerunt Durachium,

ubi Goyslavus accepit uxorem, et mansit ibi cum nepotibus suis. Cociaparus quoque frater ejus perrexit Rassam. Inde cum Belcano[142] juppano congregantes populum venerunt contra Dobroslavum regem. Rex vero congregans populum voluit se defendere. Commisso denique bello in Dioclia supra fluvium, qui Moracea dicitur, cecidit pars populi regis Dobroslaii, et ipse captus est. Post haec Cociaparus cum Belcano mittentes vinculatum regem Dobroslavum in Rassam, venerunt et obtinuerunt Zentam, et depraedaverunt maximam partem Dalmatiae. Belcanus post haec perrexit Rassam, et Cociaparus remansit in Zenta. Post haec insidiabatur Belcanus Cociaparo cum Rassanis, ut eum perderent. Quod sentiens abiit in Bosnam, et accepit ibi uxorem filiam bani Bosnae, et non post multum temporis in bello mortuus est in Chelmani.

XLIV. Interea populi congregantes se constituerunt regem Bladimirum filium Bladimiri filii regis Michalla. Regnante illo, dilexit pacem, et cum omnibus pacem habuit. Congregavitque ad se omnes fratres suos, et accepit uxorem filiam juppani Rassae, et quievit terra XII. annos. Postquam accepit rex filiam Belcani dimissus est a juppano rex Dobroslavus, qui tenebatur in vinculis, eo quod esset patruus regis Bladimiri. Qui dimissus venit ad nepotem suum. Quem ut vidit rex statim comprehendere jussit, et in custodia ponere. Mansitque in custodia usquequo nepos ejus Bladimirus regnavit. Itaque XII. anno regni Bladimiri regis Jaquenta consiliata a quibusdam pessimis hominibus, qui inimici erant juppani Belcani, potionem mortiferam conficiens in Cataro, quo manebat, dedit eis. Hi vero venientes in Scodarim propinaverunt regi per manus ministrorum ejus, qui ab eis deceptus (e s t). Tunc cecidit in lectulo. Regina autem Jaquinta sciens, quod moriturus esset, venit cum filio suo Georgio in Scodarim causa visitandi regem. Quam ut vidit rex, permovit eam a se, et jussit eam foris egredi. Quae egressa, dixit astantibus: Quare sic agit rex? quid ego mali feci? Si vult scire dominus rex, patruus Dobroslavus, qui tenetur in vinculis, ipse egit, ut moreretur dominus rex. Hoc autem dixit volens perdere Dobroslavum, timens, ne ipse succederet in regnum. Statimque inde ascendens venit usque ad Garizam,[143] mortem regis attendens. Postea misit occulte hominibus regis promittens eis pluri-

[142] Ali više je “Velcano”, a to je: Vlkan=Vukan.

[143] O. “Gorizza” = Gorica. U nas je měst i kim je ime „Gorica“ i kim je „Garica“, pak ne znam kako je pravo.

ma, ut moriente rege, perderent Dobroslavum. Quod et factum est. Nam rex mortuus est et sepultus in monasterio sanctorum Sergii et Bachi. Hominesque vero regis occasione accepta consilio Jaquintae acquievere super Dobroslavum regem, et extrahentes illum de custodia excoecaverunt oculos, et testiculos illi amputaverunt miseruntque illum in monasterio Sanctorum Sergii et Bachi, ubi cum monacis vivens longo tempore, postea mortuus est.

XLV. Post mortem regis Bladimiri cepit regnum Georgius filius Jaquintae reginae. Secundo autem anno regni sui voluit occulte comprehendere filios Branislavi, sed minime valuit. Nam innotuit eis quoddam consilium, et ipsi abierunt Durachium ad patruum suum Goyslavum; solus Grubessa comprehensus est, et positus in custodia in Scodarin. Tempore illo dux Calo Joannes Cumano congregans exercitum venit cum Goyslavo et nepotibus ejus supra regem Georgium. Rex etiam congregans populum paravit eis bellum. Committentes itaque bellum, cecidit pars Georgii regis, et multi interfecti sunt, et plurimi capti sunt. Rex autem cum aliquantis evasit, et fugit in Obliquum. Post haec dux et caeteri debellantes civitatem Scodarim, ceperunt eam. Inde extrahentes Grubessam de custodia, jussu imperatoris constitutus est rex a populo. Et dux reliquens ei exercitum reversus est Durachium.

Regnante eo, sciens rex Georgius Grubissam esse strenuissimum militem, et potentem in virtute, atque audacem in bello, fugit in Rassam. Mater vero ejus capta est apud Cattarum, et ducta est Constantinopolim, ubi et mortua est. Regnavit Grubessaa VII. annos, et quievit terra in diebus ejus, et recuperavit valde. Dedit enim diebus illis Deus abundantiam frumenti et vini, repleta est terra omni saturitate. Denique septimo anno regni ejus venit rex Georgius cum Rassianis supra istum; qui praeparans ei bellum, in ipso bello mortuus est rex Grubessa fortiter dimicando et praeliando ante civitatem Antibarim. Sepultusque est in episcopio ejusdem civitatis honorifice in ecclesia Sancti Georgii.

Post haec rex Georgius obtinuit regnum, non tamen terram. Misitque fratribus regis Grubessae, qui adhuc supererant, Dragichnae[144] et Dragilo, et fecit pacem cum eis, et juravit, quod divideret terram cum eis, et nil eis mali faceret. Qui venientes propter jusjurandum crediderunt ei. Dedit eis partem terrae, et juppanias in Zenta, et valde caepit eos dilige-

144 O i ovdě „Predihna“.

re. Et hoc ideo faciebat rex, ut Gradicnam fratrem eorum tertium posset decipere, et ad se attrahere, ut postea perderet eos. Igitur Gradigna[145] manens in Rassa accepit ibi uxorem, de qua genuit quatuor filios: primus Radoslavus, Lobari, et Bladimirus.[146] Praeterea Dragilus cum omnibus terrae suae intravit in Podgoream regionem, et obtinuit Onogoste, et alias plurimas juppanias. Videns autem rex, quod prudenter se ageret, valde ei placuit. Deinde consilio Dragili congregans rex exercitum abiit in Rassa. Et praeliando obtinuit eam, et depraedavit. Inveneruntque ibi Vroscium in custodia, in qua missus a parentibus fuerat, unde extrahentes illum, dimiserunt juppanum in Rassa. Inde rex cum suis omnibus reversus est ad locum suum cum spoliis magnis. Gradicna eo tempore secessit in Chelmani.[147] Post haec videns, quod Dragillus cum fratre et nepotibus prudenter se agerent, et quotidie multiplicarent, et crescerent in amore omnium populorum, invidia ductus, timensque quod populus terrae sincere eum non diligeret, ne forte regnum amitteret, comprehendere fecit Mihala filium Bladimiri regis, et post eum Dragillum, posuitque in custodiam. Dragichna vero cum quatuor filiis suis Prevoscio,[148] Grubescia, Neeman et Sirac evasit et fugit Durachium. Audiens autem, quod frater ejus et nepotes tenerentur in vinculis, abiit et ipse Durachium.[149] Post hoc Pirigordi dux cum Gradigna et Dragicna congregantes populum et magnum exercitum venerunt et ceperunt terram usque Vuraneam et usque Antibarim. Sed, quia dux ire volebat Constantinopolim, Gradigna relinquens nepotem suum Borosci[150] in Obliquo ad custodiendum castellum transportaverunt ducem usque Durachium. Praeterea rex Georgius iratus jussit Dragillum et Mihala nepotem ejus privare lumine coeli, eo quod. Gradigna cum fratre suo debellarent illum. Postquam autem dux Pirigorti ivit Constantinopolim, venit alius dux Durachium Kiri Alexius de Condi Stephano. Interea rex Georgius congregans populum venit et

145 Ako je ovako pravo, nije onako.

146 A nakraj ove glavizne: … “rex Gradigna… sepultus… manibus filiorum Radoslavi Knesii, J o a n n i s et Bladimiri”. Pak ili je “Lobari” shabno, ili “Joannis”. O., on ovdě “Lubano”, a niže “Ivanisc”, t. j. “Ivan”. I još valja čitati “tres”, a ne “quatuor”, po XLVII g.”

147 O.: “Ceccomani”!!

148 “Parvosc” O.

149 Ali O.: “Questo istesso fece et Gradihna coi suoi figliuoli”.

150 O.: “Urosc”, kako je i pravo.

obsedit Obliquum, Boroscius vero cum suis fortiter defendebat se. Audiens autem Kiri Alexius cum Gradigna et cum fratre congregantes exercitum venerunt supra regem. Quia vero jam rex erat exosus omni populo, non fuit quis qui hoc ei annunciaret, quousque venit dux cum Gradigna et cum exercitu. Et percusserunt castra eorum, et occiderunt et vulneraverunt plurimos, et fugaverunt eos. Rex evasit tunc et fugit Cermeniza.[151] Et dux fugato eo, reliquit Gradigna cum exercitu, et ipse reversus est Durachium. Tunc quia propter tribulationes et bella, terra jam deserta erat, et quotidie magis magisque desolabatur, rebellavit Decatarus, et postea tota terra regis Georgii. At Gradigna cum suis caepit comprehendere terram, et persequi regem. Alia autem ex parte Rassani eum persequebantur. Rex autem cum suis per montana et per sylvas huc illuc fugiens latitabat. Praeterea videns rex undique persecutionem sibi accidere, nesciens quid ageret, intravit in castellum, qui Obolon[152] dicitur.

Tunc Gradigna obtinuit terram usque Decatarum, praeter castellum quo rex tenebatur. Inter haec dux venit in Scodarim, et Gradigna misit ad eum, ut quantocius veniret, quatenus caperent castellum et regem. Qui veniens cum exercitu obsederunt castellum. Tunc hi qui amici et proximi regis esse videbantur, et qui edebant panem ejus, levaverunt contra eum calcaneum suum, et alii deforis, alii deintus castellum tradiderunt et regem duci Kiri Alexio. Quem dux comprehendens duxit secum Durachium, inde vinculatum et cum custodibus misit Constantinopolim, ubi mortuus est in custodia.

XLVI. Post haec populi congregantes se constituerunt regem Gradignam. Qui accepto regno caepit regere populum cum omni justitia. Erat sane vir timens ac diligens Deum, pius et misericors viduarum et orphanorum protector atque defensor, et in omnibus suis omni bonitate praecipuus. Praeterea hi, qui dispersi erant per regiones, et provincias, et in Apulia, audientes vitae ejus bonitatem, reversi sunt ad loca sua, ad patriam suam, et repleverunt et habitaverunt terram, quae jam quasi destructa et desolata manebat. Sustinuit quoque rex Gradigna diebus regni sui multas insidias et persecutiones injuste a malignis hominibus, sed ex omnibus eripuit eum Deus. Expletisque XI. annis in regno, ingressus est viam cunctorum, et dormivit cum patribus suis in pace. Sepultus est ho-

---

151 “Cemerniza” O.

152 “Obolen” ondě.

norifice et cum magnitudine in monasterio Sanctorum Martyrum Sergii et Bachi manibus filiorum suorum Radoslavi, Knesii,[153] Joannis et Bladimiri.

XLVII. Post haec Radaslavus Knesius[154] perrexit ad imperatorem Hemanuelem,[155] et benigne ab eo susceptus est. Deditque ei totam terram dominandam eamque regendam, sicut tenuit pater ejus. Postea Knesius Radoslavus veniens ab imperatore caepit tenere et dominare terram cum fratribus suis. Post haec surrexerunt quidam maligni, qui antiqui inimici fuerunt, et rebellaverunt ei, et adduxerunt Dessam filium Vrossi, et dederunt ei Zentam et Tribuniam. Radoslavo autem et fratribus ejus remansit maritima regio, et civitas Decatarum usque Scodarim, et indesinenter non desinebant dimicare et praeliare contra filium Urossi, et contra caeteros inimicos, quatenus terram, quae eis rebellaverat, valerent acquirere, et eam, quam dominabant, viriliter defendere etc.

---

153 Ne; nego: "Radoslavi Knesii…", po XLVII.
154 "il conte Radoslavo" O.
155 Od 1143 do 1180 lěta.

BIBLIOGRAFIJA

Izdanja *Ljetopisa popa Dukljanina* i odabrana bibliografija radova o *Ljetopisu* i *Imensko kazalo* uz Bibliografiju

Nada Vrsalović

Srednjovjekovni narativni spis najpoznatiji pod nazivom *Ljetopis popa Dukljanina* zauzima osobito mjesto među izvorima za najstariju povijest Hrvata. Djelo postoji u dvije redakcije: latinskoj i hrvatskoj, a njegova latinska redakcija predstavlja vrelo i za povijest ranoga srednjovjekovlja ostalih južnoslavenskih naroda. Tekstovi dviju verzija objavljeni su u cijelosti na latinskom, talijanskom, hrvatskom, srpskom, crnogorskom, ukrajinskom, poljskom jeziku, a u literaturi se, uz navedeni naziv, najčešće spominju kao: *Sclavorum Regnum*, *Hrvatska kronika*, *Barski rodoslov* i *Kraljevstvo Slavena*. Izvor, kao cjelina ili njegovi pojedini dijelovi, više je stoljeća predmetom izučavanja kako historiografa tako i povjesničara književnosti, filologa i povjesničara srednjovjekovnoga prava, te su ovom djelu posvećeni brojni radovi.

Građa u ovoj Bibliografiji sistematizirana je u dva dijela: I. Izdanja i II. Literatura, nakon čega slijedi Imensko kazalo. U prvom dijelu popisana su izdanja s integralnim tekstovima *Ljetopisa*, a nisu uvrštene publikacije u kojima se donose izvodi ili fragmenti. U drugom dijelu primijenjena je selektivna metoda. S obzirom da je svrha ove Bibliografije uputiti na važnije bibliografske jedinice, ne daje se posve cjelovit pregled literature. Uz neke izuzetke, bibliografske jedinice obrađene su *de visu*, tj. na temelju uvida u publikacije. Za manji broj jedinica korišteni su posredni izvori, a manje relevantna građa, odnosno ona za koju se podaci nisu mogli provjeriti u vjerodostojnim izvorima, izostavljena je. U oba su dijela bibliografske jedinice raspoređene kronološki, a unutar iste godine izdanja primijenjen je abecedni redoslijed odrednice. Kronološki princip nije primijenjen u dijelu Literatura samo za ponovljena izdanja, pretiskane ili prevedene priloge, koji su navedeni u napomeni uz opis prvoga izdanja. U I. dijelu (Izdanja) odrednica je početna riječ naslova, dok je u II. dijelu (Literatura) to prezime autora. U bibliografskom je opisu autorska odrednica utvrđeno ime pisca, a samo u slučaju kad se u popisivanoj publikaciji ime autora javlja u vidu inicijala ili u nekom drugom obliku, različitom od utvrđenog, ono se prenosi vjerno u opis iza naslova i kose crte. Uz opće bibliografske podatke najveći broj jedinica popraćen je kratkim bilješkama o sadržaju. Radi lakšeg snalaženja u Bi-

bliografiji izrađeno je Imensko kazalo. Osim autora samostalnih priloga, u kazalo su uvršteni i pisci opsežnih uvodnih studija, prevoditelji, priređivači i urednici različitih izdanja ovoga izvora.

I. IZDANJA

1601.

1. **La storia de'Rè di Dalmatia et altri luoghi vicini dell'Illirico dall'anno del Signore 459 fina 1161** - U: **Orbini**, Mavro. *Il regno degli Slavi hoggi corottamente detti Schiavoni*. In Pesaro : Appresso Girolamo Concordia, 1601, str. 205-239.
Orbinijev talijanski prijevod latinske redakcije Ljetopisa. - Str. 204: D. Mavro Orbini a'lettore. - Str. 205: Prefatione dell'autore alla sua Storia de' Rè di Dalmatia.

1666.

2. **Presbyteri Diocleatis Regnum Slavorum**. - U: **Lučić**, Ivan. *De regno Dalmatiae et Croatiae* : *libri sex* / Ioannis Lucii Dalmatini. Amstelaedami : Apud Ioannem Blaeu, 1666, str. 287-302.
Latinska redakcija Dukljaninova Ljetopisa. - Lučićeve bilješke na str. 439-443: Notae ad historiam Presbyteri Diocleatis Regnum Slavorum dictam.

3. **Presbyteri Diocleatis Regnum Slavorum**. - U: **Lučić**, Ivan. *De regno Dalmatiae et Croatiae : libri sex* / Ioannis Lucii Dalmatini. Francofurti : Apud Ioannem Blaeu, 1666, str. 287-302.
Istovjetno tekstu iz izdanja: Amstelaedami : Apud Ioannem Blaeu, 1666.

4. **Regum Dalmatiae et Croatiae gesta a Marco Marulo Spalatensi patricio latinitate donata. -** U: **Lučić**, Ivan. *De regno Dalmatiae et Croatiae : libri sex* / Ioannis Lucii Dalmatini. Amstelaedami : Apud Ioannem Blaeu, 1666, str. 303-309.
Marulićev prijevod hrvatske redakcije (Hrvatske kronike) na latinski. - Lučićeve bilješke s 4 genealoške table na str. 444-450: Notae ad comentariolum Marci Maruli.

5. **Regum Dalmatiae et Croatiae gesta a Marco Marulo Spalatensi patricio latinitate donata. -** U: **Lučić**, Ivan. *De regno Dalma-*

tiae et Croatiae : libri sex / Ioannis Lucii Dalmatini. Francofurti : Apud Ioannem Blaeu, 1666, str. 303-309.
Istovjetno tekstu iz izdanja: Amstelaedami : Apud Ioannem Blaeu, 1666.

1667.

6. **Presbyteri Diocleatis Regnum Slavorum**. - U: **Lučić**, Ivan. *De regno Dalmatiae et Croatiae : libri sex* / Ioannis Lucii Dalmatini. Francofurti : Apud Ioannem Blaeu, 1667, str. 287-302.
Faksimilni pretisak iz Lučićeva izdanja iz 1666.

7. **Regum Dalmatiae et Croatiae gesta a Marco Marulo Spalatensi patricio latinitate donata. -** U: **Lučić**, Ivan. *De regno Dalmatiae et Croatiae : libri sex* / Ioannis Lucii Dalmatini. Francofurti : Apud Ioannem Blaeu, 1667, str. 303-309.
Faksimilni pretisak iz Lučićeva izdanja iz 1666.

1668.

8. **Presbyteri Diocleatis Regnum Slavorum**. - U: **Lučić**, Ivan. *De regno Dalmatiae et Croatiae : libri sex* / Ioannis Lucii. Amstelodami : Apud Ioannem Blaeu, 1668, str. 287-302.
Neizmijenjen otisak teksta iz 1666.

9. **Regum Dalmatiae et Croatiae gesta a Marco Marulo Spalatensi patricio latinitate donata.** - U: **Lučić**, Ivan. *De regno Dalmatiae et Croatiae : libri sex* / Ioannis Lucii. Amstelodami : Apud Ioannem Blaeu, 1668, str. 303-309.
Neizmijenjen otisak teksta iz 1666.

1748.

10. **Presbyteri Diocleatis Regnum Slavorum**. - U: **Schwandner**, Johann Georg. *Scriptores Rerum Hungaricum veteres, ac genuini.* T. 3, *Scriptores rerum Hungaricarum, Dalmaticarum, Croaticarum, et Sclavonicarum veteres ac genuini* / cura et studio Ioannis Georgii Schwandtneri. <Vindoboniae> : Impensis Ioannis Pauli Kraus, 1748, str. 476-509.
Pretisak iz djela Ivana Lučića: De regno Dalmatiae et Croatie : libri sex. Prvo izdanje Lučićeva djela objelodanjeno je 1666.

11. **Regum Dalmatiae et Croatiae gesta a Marco Marulo Spalatensi patricio latinitate donata.** - U: **Schwandner**, Johann Georg. *Scriptores Rerum Hungaricum veteres, ac genuini.* T. 3, *Scriptores rerum Hungaricarum, Dalmaticarum, Croaticarum, et Sclavonicarum veteres ac genuini* / cura et studio Ioannis Georgii Schwandtneri. <Vindoboniae> : Impensis Ioannis Pauli Kraus, 1748, str. 510-524.
Pretisak Marulićeva latinskog prijevoda prvi put objavljenog 1666. u djelu Ivana Lučića: De regno Dalmatiae et Croatie : libri sex.

1851.

12. **Kronika hrvatska iz XII. veka**. / I.<Ivan> K.**<Kukuljević>** S.**<Sakcinski>**. - U: *Arkiv za povestnicu jugoslavensku*, Zagreb, 1 (1851), str. 1-37.
Tekst prijepisa Hrvatske kronike s napomenama o razlikama u Ljetopisu popa Dukljanina. Donose se dva prijepisa izvora: "Kako je u rimskom rukopisu" i "Kako se čita". - Uvod: str. 1-3.

1853.

13. **Dukljanskog presvitera kraljevstvo Slavena /** Jovan **Subotić** . - U: *Serbskij letopis*, Budim, 27 (1853), knj. 88, čast 2, str. 1-86.
Subotićev srpski prijevod latinske redakcije. - Ćir. - O popu Dukljaninu na str. 1-6.

1874.

14. **Popa Dukljanina letopis po latinsku i toga nekoliko i još nešto po hrvatsku, po prepisu popa Jerolima Kaletića** / razsudjeno dao na svetlo Ivan **Črnčić**. - U Kraljevici : Tiskom Primorske tiskare, 1874. - XXVI, 59 str., <1> str.
Predgovor ("Pripomenak"): str. I-XXVI. - Latinska redakcija: str. <1>-59; hrvatska redakcija: str. <1>-37. - Tekstovi popraćeni bilješkama. - Ispravci otisnuti na zadnjoj nepaginiranoj stranici.

1926./1927.

15. **La storia de'Rè di Dalmatia et altri luoghi vicini dell'Illirico dall'anno del Signore 459 fina 1161** / <preveo Mavro **Orbini**>. - U: *Archivio storico per la Dalmazia*, Roma, anno 1, vol. 1 (1926), fasc. 5, str. 17-24; fasc. 6, str. 25-32; vol. 2, fasc. 7, str. 29-36; fasc.

8, str. 33-36; anno 2, vol. 2 (1927), fasc. 10, str. 33-40; fasc. 12, str. 39-46; vol. 3, fasc. 16, str. 193-200.
Prema napomeni na str. 17 prvog nastavka, ovo je faksimilni pretisak iz Orbinijeva djela: Il regno degli Slavi.

1928.

16. **Letopis popa Dukljanina** / uredio Ferdo **Šišić**. - Beograd ; Zagreb : Zaklada tiskare Narodnih novina, 1928. - 480 str., X presavijenih listova s tablama (faks.). - (Posebna izdanja / Srpska kraljevska akademija ; knj. 67. Filosofski i filološki spisi ; knj. 18).
Tekst ćir. i lat. - Uvodna studija o Ljetopisu: str. 1-184 s popisom rukopisa: str. <26>-28, popisom izdanja: str. 29-30, popisom literature: str: 30-47. - Predgovor ("Pripomenak") iz Črnčićeva izdanja iz 1874: str. <257>-285. - Donosi se usporedo tekst latinske redakcije prema Lučićevu izdanju i tekst Orbinijeva talijanskog prijevoda, str. <289>-375 te tekst hrvatske redakcije i tekst Marulićeva latinskog prijevoda, str. <377>-416. - Tekstovi popraćeni bilješkama, a na str. <417>-466 i komentarom. - Kazalo: str. <468>-477.

1950.

17. **Ljetopis popa Dukljanina** : latinski tekst sa hrvatskim prijevodom i "Hrvatska kronika" / <priredio, napisao uvod i komentar Vladimir **Mošin** ; hrvatski prijevod latinske redakcije Stjepan Mencinger i Vjekoslav Štefanić>. - Zagreb : Matica hrvatska, 1950. - 105 str. - (Historijska knjižnica / Matica hrvatska).
"Izdano u povodu 800. godišnjice Ljetopisa popa Dukljanina 1149-1949". - Uvod: str. 11-<36> s popisom izdanja Ljetopisa na str. 15. - Ljetopis popa Dukljanina: str. <37>-105: latinska redakcija i hrvatski prijevod: str. 39-105; hrvatska redakcija: str. 40-68. - Uz tekstove Mošinove bilješke. - Tekst latinske redakcije i "Hrvatske kronike" tiskan je, s nekim izmjenama, prema Šišićevu izdanju iz 1928.

1967.

18. **Ljetopis popa Dukljanina** / <uvod, prevod i komentar Slavko **Mijušković**>. - Titograd : Grafički zavod, 1967. - 282 str. : faks. - (Biblioteka "Luča" ; 19).

Srpski prijevod Ljetopisa. - Ćir. - Uvodna studija, s popisom izdanja na str. 10-13 i bibliografskim bilješkama: str. <5>-120. - Faksimil Vatikanskog rukopisa (latinske redakcije Ljetopisa): str. <121>-169; prijevod Ljetopisa s Mijuškovićevim komentarom: str. <171>-282.

1984.

19. **Barski rodoslov** / s latinskog preveo Slavko **Mijušković**.- U: *Bar : grad pod Rumijom* / Sima Ćirković ... <et al.>. Bar : Izbor, 1984, str. 173-<190>.
Ćir. - Prvi put objavljeno 1967. pod naslovom: Ljetopis popa Dukljanina. - Ovaj tekst popraćen je samo neophodnim bilješkama, koje se uglavnom odnose na imena osoba.

1985.

20. **La storia de'Rè di Dalmatia et altri luoghi vicini dell'Illirico dall'anno del Signore 459 fina 1161**. - U: **Orbini**, Mavro. *Il regno degli Slavi* / Mauro Orbini ; Nachdruck besorgt von Sima Ćirković und Peter Rehder ; mit einem Vorwort von Sima Ćirković. München : Otto Sagner, 1985. (Sagners slavistische Sammlung ; Bd. 9), str. 205-239.
Faksimilni pretisak iz izdanja: In Pesaro : Appresso Girolamo Concordia, 1601. - Izvor se spominje u predgovoru Sime Ćirkovića: Mauro Orbini, his life and work, str. <7>-23.

1986.

21. **Die Chronik des Popen von Duklja - kroatische Fassung** : Untersuchung zu Schrift und Sprache / Anny **Newman**. - Manheim, 1986. - 183, 38 str. : Ill.
Doktorska disertacija. - Bibliografija: str. 173-183. - Transkripcija Hrvatske kronike: str. 1-38 (nova paginacija, iza str. 183).

22. **Litopis popa Dukljanina** : najdavniša pivdennoslov'jans 'ka pam'jatka = The chronicle of the priest from Duklja : the oldest South Slavic chronicle / z horvats 'koj movi pereklav Antin V. **Ivahnjuk**. - Ottawa : University of Ottawa Press, 1986. - XX, 82 str. - (Ukrajins' ki studiji Ottavs' kogo universitetu ; 8).
Prijevod Ljetopisa s hrvatskoga na ukrajinski. - Uvod s bibl. bilješkama: I-XX. - Kazala.

1988.

23. **Historia Królestwa Słowian czyli Latopis Popa Duklanina** / <przetłumaczył, wstęp, komentarze i tablice genealogiczne opracował Jan **Leśny**>. - Warszawa : Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1988. - 246 str. : ilustr.
Poljski prijevod Dukljaninova Ljetopisa. - Uvodna studija: str. 5-<58> s popisom izdanja Ljetopisa na str. 14-16 i s bibliografskim bilješkama. - Tekst prijevoda Ljetopisa: str. <59>-127; bilješke uz prijevod: str. 128-<209>; genealoške table: str. <211>-217. - Kazalo: str. 222-<244>. - Priložen listić s ispravcima.

24. **Ljetopis popa Dukljanina** / <predgovor, propratni tekstovi i prevod Slavko **Mijušković**>. - Beograd : Prosveta : Srpska književna zadruga, 1988. - 192 str., <4> str. s tablama (faks.) : ilustr. - (Stara srpska književnost u 24 knjige ; knj. 1).
Ćir. - Predgovor: str. <7>-93 s popisom izdanja na str. 11-12; bilješke uz predgovor: str. 94-104. - Tekst Ljetopisa: str. <105>-146; napomene uz Ljetopis: str. <149>-182. - Tekst Ljetopisa, preveden s fotoreprodukcije Vatikanskoga rukopisa, donosi se prema izdanju iz 1967.

1998.

25. **Hrvatska kronika** : 547. – 1089. / priredio Ivan **Mužić**. - <1. izd.>. - Split : Matica hrvatska, 1998. - 175 str., <40> str. s tablama : faks. - (Izdanja Matice hrvatske, Split. Izvanredno izdanje).
Prvi se put donosi faksimil vatikanskoga primjerka Hrvatske kronike. Donosi se i Črnčićevo čitanje hrvatske redakcije te latinska redakcija M. Marulića iz Narodne biblioteke Srbije u čitanju Uroša Pasinija. - Str. 5-6: U početku bijaše "Hrvatska kronika" / Ivan Bošković. - Str. <7>-98: Hrvatska kronika od 547. do 1089. / Ivan Mužić (uvod i komentari poglavlja Kronike, s bilješkama). - Str. <103>-136: Hrvatska kronika u čitanju Ivana Črnčića i u prijevodu Marka Marulića na latinski. - Faksimil vatikanskoga rukopisa hrvatske redakcije Hrvatske kronike (40 nepaginiranih stranica - iza str. 136.). - Str. 137-162: Bibliografija izdanja "Ljetopisa popa Dukljanina" i odabrana bibliografija radova o "Ljetopisu" / Nada Vrsalović. - Kazalo. - Zusammenfassung.

1999.

26 . **Anonimni Baranin (Pop Dukljanin): Kraljevstvo Slovena** - U: **Rotković**, Radoslav. *Najstarija crnogorska država – Kraljevina Vojislavljevića XI – XII vijeka : izvori i legende*. Podgorica : Print, 1999, str. 81-214.
Prvi prijevod ovoga izdanja Ljetopisa na crnogorski jezik. "Prvi put prevedeno sa najstarije verzije u knjizi Mavra Orbina *Il Regno de gli Slavi*, Pezaro 1601". - Tekst prijevoda (s bilješkama): str. 141-199. - Rotković donosi uvod u čitanje Dukljanina, ukazuje na razlike između Orbinijeve verzije i drugih prijepisa i prijevoda, te donosi rodoslove vladara. - Kazalo (za cijelu knjigu): str. 413-437.

27. **Hrvatska kronika** : 547. – 1089. / priredio Ivan **Mužić** - 2. dopunjeno izd. - Split : Matica hrvatska, 1999. - 205 str., <40> str. s tablama : faks. - (Izdanja Matice hrvatske, Split. Izvanredno izdanje).
Uz faksimil vatikanskoga primjerka Hrvatske kronike iz 1. izdanja (iz 1998.), donosi se i latinska redakcija Kronike u čitanju I. Črnčića te u prijevodu M. Marulića. - Str. 5-6: U početku bijaše "Hrvatska kronika" / Ivan Bošković. - Str. <7>-98: Hrvatska kronika od 547. do 1089. / Ivan Mužić (uvod i komentari poglavlja Kronike, s bilješkama). - Str. <103>-136: Hrvatska kronika u čitanju Ivana Črnčića i u prijevodu Marka Marulića na latinski. - Faksimil vatikanskoga rukopisa hrvatske redakcije Hrvatske kronike (40 nepaginiranih stranica - iza str. 136.). - Str. 137-168: Latinska redakcija Hrvatske kronike u čitanju Ivana Črnčića. - Str. 167-194: Bibliografija izdanja "Ljetopisa popa Dukljanina" i odabrana bibliografija radova o "Ljetopisu" / Nada Vrsalović. - Kazalo. - Zusammenfassung.

28. **Ljetopis popa Dukljanina** = Sclavorum Regnum Grgura Barskog : faksimil tekst sa prijevodom / <autor predgovora Eduard **Peričić** ; obrada latinskog predloška Savo S. Marković>. - Bar : Conteco, 1999. - 211 str. : faks. - (Biblioteka Duhovno i državno nasleđe) (Nidamentym Montenegro).
Umjesto predgovora / E. Peričić: str. <7>-20. - Bibliografija: str. <21>-38 i uz tekst. - Tekst Ljetopisa, usporedo na latinskom i crnogorskom jeziku: str. <41>-94 ; faksimil Beogradskoga rukopisa:

str. <95>-211. - U predgovoru naznačeno da se donose faksimili dvaju rukopisa, vatikanskog i beogradskog. Usporedbom je, međutim, utvrđeno da je dvaput reproduciran isti tekst - latinska redakcija rukopisa Dukljaninova Ljetopisa koji se čuva u Narodnoj biblioteci u Beogradu.

29. **Povijest kraljeva Dalmacije i drugih okolnih ilirskih krajeva** : od ljeta Gospodnjega 495. do 1161. - U: **Orbini**, Mavro. *Kraljevstvo Slavena* / prevela Snježana Husić ; priredio i napisao uvodnu studiju Franjo **Šanjek**. Zagreb : Golden marketing : Narodne novine, 1999. (Biblioteka Povijest hrvatskih političkih ideja. kolo 1 ; knj. 2), str. 271-304.
Prijevod na hrvatski integralnog teksta Dukljaninove kronike Sclavorum Regnum, koji je Orbini preveo s latinskog. - Str. 269-270: Dom Mavro Orbini čitatelju i Autorov predgovor njegovoj Povijesti kraljeva Dalmacije. - Str. 305-306: Slijed kraljeva Dalmacije. - Dukljanin i njegovo djelo spominju se u uvodu Fr. Šanjeka: Povijesni pogledi Mavra Orbinija, str. <7>-45.

2001.

30. **Hrvatska kronika** : 547. – 1089. / priredio Ivan **Mužić**. - 3. dopunjeno izd. - Split : Matica hrvatska, 2001. - 247 str., <40> str. s tablama : faks. - (Izdanja Matice hrvatske, Split. Izvanredno izdanje).
Uz prijevod latinske redakcije iz Vatikana u čitanju I. Črnčića, donesen prijevod na hrvatski Danijela Hraste Nečasa. - Str. 5-6: U početku bijaše "Hrvatska kronika" / Ivan Bošković. - Str. <7>-98: Hrvatska kronika od 547. do 1089. / Ivan Mužić (uvod i komentari poglavlja Kronike, s bilješkama). - Hrvatska kronika u čitanju Ivana Črnčića i u prijevodu Marka Marulića na latinski, str. <103>-136; faksimil vatikanskoga rukopisa hrvatske redakcije Hrvatske kronike (40 nepaginiranih stranica - iza str. 136.); latinska redakcija Hrvatske kronike, str. 137-174; prijevod latinske redakcije (prema Črnčićevu izdanju) na hrvatski, str. <175>-206. - Str. 209-236: Bibliografija izdanja "Ljetopisa popa Dukljanina" i odabrana bibliografija radova o "Ljetopisu" / Nada Vrsalović. - Kazalo. - Zusammenfassung.

31. **Hrvatska kronika** : 547. – 1089. / priredio Ivan **Mužić**. - 4. dopunjeno izd. - Split : Matica hrvatska, 2001. - 260 str., <64>] str. s tablama : faks. - (Izdanja Matice hrvatske, Split. Izvanredno izdanje).

Donesen Pasinijev prijevod s latinskoga na hrvatski (prema Marulićevu prijevodu) te faksimil beogradskog rukopisa Marulićeva prijevoda iz Narodne biblioteke Srbije. - Boškovićev tekst i Mužićev uvod kao u prethodnim izdanjima. - Str. <103>-136: Hrvatska kronika u čitanju Ivana Črnčića i u prijevodu Marka Marulića na latinski. - Faksimil vatikanskoga rukopisa hrvatske redakcije Hrvatske kronike (40 nepaginiranih stranica - iza str. 136.). - Str. 137-174: Latinska redakcija Hrvatske kronike. - Str. <175>-206: Prijevod latinske redakcije (prema Črnčićevu izdanju) na hrvatski. - Latinska redakcija Hrvatske kronike M. Marulića, str. 209-221; Faksimil beogradskoga rukopisa Marulićeva latinskoga prijevoda (24 nenumerirane stranice, iza str. 224). - Bibliografija izdanja "Ljetopisa popa Dukljanina" i odabrana bibliografija radova o "Ljetopisu" / Nada Vrsalović. - Kazalo. - Zusammenfassung.

2002.

32. **Hrvatska kronika :** 547. – 1089. / priredio Ivan **Mužić**. - 5. izd. - Split : Marjan tisak, <2002.>. - 260 str., <64> str. s tablama : faks. - (Biblioteka Hrvatska kulturna i povijesna baština).
Istovjetno izdanju iz 2001.

2003.

33. **Dukljanski prezviter : Kraljevstvo Slovena** / pripremio i predgovor napisao Vojislav D. **Nikčević** ; preveo (s latinskoga) Mile Bogeski. **-** Podgorica : Istorijski institut Crne Gore, 2003. - 218 str. : geneal. table : faks. - (Monumenta Montenegrina, knj. 10) (Iz prošlosti Crne Gore. Posebna izdanja).
Crnogorski prijevod Ljetopisa. - Na nasl. str.: Monumenta Montenegrina, knj. 10. - Predgovor V. D. Nikčevića (Autentičnost srednjevjekovnih izvora: "Ljetopis popa Dukljanina"): str. 7-59. - Donosi se usporedo prijevod (Kraljevstvo Slovena) i faksimil (Presbyteri Diocleatis Regnum Slavorum) iz djela: Joannis Georgii Schwandtneri "Scriptores rerum Hungaricum veteres, ac genuini", vol. III, Bibliopolre Vindobonenesis, 1748.: str. <61>-124. - Dva rukopisa "Kraljevstva Slovena" (razlike između ovog i Mošinova teksta): str. <125>-134. - Sažeci na engl., fran., njem. i rus. jeziku.

34. **Praesbiteri Diocleatis Regnum Slavorum** / <pripremili Branko Banjević, Marko Špadijer, Danka Barović>. - Zagreb : Nacionalna zajednica Crnogoraca Hrvatske ; Cetinje : Matica crnogorska, 2003. - <50> str.
Faksimilni pretisak vatikanskoga rukopisa Ljetopisa popa Dukljanina u omjeru 1:1.

2009.

35. **Gesta regum Sclavorum** / urednik Tibor Živković. T. 1, Kritičko izdanje i prevod / <izdanje priredila i tekst prevela Dragana Kunčer>. - Beograd : Istorijski institut ; <Nikšić> : Manastir Ostrog, 2009. - X, 192 str. - (Izvori za srpsku istoriju ; knj. 7. Latinski izvori ; knj. 1).
Prijevod na srpski (ćirilica). - Naznačeno da je "kritičko izdanje". - Predgovor: str. <I>-X. - Usporedo latinski odnosno "starohrvatski" tekst i prijevod Ljetopisa: str. <1>-181. - Kazalo: str. <183>-192.

36. **Regvm Delmatię atque Croatię gesta a Marco Marvlo Spalatensi patritio latinitate donata** / edidit Neven **Jovanović** - U: *Colloquia Maruliana*, Split, 18 (2009), str. <27>-61.
Marulićev latinski prijevod tzv. hrvatske redakcije Ljetopisa popa Dukljanina ili Hrvatske kronike. -Fontes lectionum (codices, editiones): str. 31-32. - Indeks nominum: str. 60-61.

2011.

37. **Djela kraljeva Dalmacije i Hrvatske** / priredio i predgovor napisao Neven **Jovanović** ; preveo i bilješkama popratio Vlado Rezar. - U: **Marulić**, Marko. *Latinska manja djela*, 2. Split : Književni krug, 2011. (Sabrana djela Marka Marulića = Opera Omnia ; knj. 11), str. <123>-225.
Kritičko izdanje i prijevod Marulićeva teksta iz 1510. - Str. 125-170: Marulićev prijevod *Hrvatske kronike* i ovo izdanje. - Str. 171-225: Regvm Delmatię atque Croatię gesta a Marco Marvlo Spalatensi patritio latinitate donata = Djela kraljeva Dalmacije i Hrvatske u latinskom prijevodu splitskog plemića Marka Marulića. - U prilogu ove edicije (str. <269>-282) donosi se tekst preuzet iz Mošinova izdanja Ljetopisa popa Dukljanina iz 1950.: Hrvatska kronika : u prijepisu Jerolima Kaletića (1546).

II. LITERATURA

1753.

38 . **Farlati**, Daniele: Illyrici sacri. T. 2, Ecclesia salonitana / auctore Daniele Farlato. - Venetiis : Apud Sebastianum Coleti, 1753. - XII, 636, XLVIII str., <1> list s tablom : ilustr.
O izvoru najvećim dijelom u poglavlju: De regno Gothico <et> Slavonico in Dalmatia Superiori, str. 141-149.

1864.

39. **Rački**, Franjo: Ocjena starijih izvora za hrvatsku i srbsku poviest srednjega vieka. II, Domaći ljeto- i sgodopisi / izpituje Fr. Rački. - U: *Književnik*, Zagreb, 1 (1864), 2, str. <199>-227.
Rasprava objavljena i kao posebni otisak: Zagreb : Slovi Dragutina Albrechta, 1865, str. 42-70. - Sadržaj: 1, Presbyteri Diocleatis regnum Slavorum; 2. a), Ljetopis hrvatski u rukopisu Vatikanskom po Kaletićevu prepisu od god. 1546.; b), M. Maruli regum Dalmatiae et Croatiae gesta. - Rački tvrdi da je "historička vriednost Dukljanskoga ljetopisa neznatna, a kronike hrvatske baš nikakova".

1874.

40. **Črnčić**, Ivan <napisao predgovor ("Pripomenak")> - Vidi: bibl. jedinice br. 14 i br. 16.

1881.

41. **Kukuljević Sakcinski**, Ivan: Tomislav, prvi kralj hrvatski. - U: *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, Zagreb, 58 (1881), str. 1-52.
"Čitao u sjednici filologičko-historijskoga razreda jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti dne 25. lipnja 1979.". - Druga od triju rasprava objavljenih pod zajedničkim stv. naslovom: Prvovjenčani vladaoci Bugara, Hrvata i Srba, i njihove krune. - Pretiskano u: Zbornik kralja Tomislava. Zagreb : Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1925, str. <40>-85. - O kralju Tomislavu kojega se poistovjećuje sa Svetopelekom, odnosno Budimirom iz izvora.

1891.

42. **Virag**, Aleksandar: Pabirci po davnijoj hrvatskoj povijesti. - U: *Izvješće kr. velike gimnazije u Rieci (Fiume)* : *koncem školske godine 1980./91*. U Rieci : Tiskarski zavod A. Chiuzzelina i dr., 1891, str. <3>-41.
Bibliografske bilješke uz tekst. - O Zvonimirovoj smrti, kako je tretiraju Ljetopis popa Dukljanina i kronika Ivana Tomašića iz 16. st., u poglavlju: O "Zvonimiru" u predaji, str. <15>-41. - Na str. <42>: Ispravci.

1893.

43. **Novaković**, Stojan: Prvi osnovi slovenske književnosti među balkanskim Slovenima. Legenda o Vladimiru i Kosari : kulturno-istorijske studije. - U Beogradu : <Srpska kraljevska akademija>, 1893. - VIII, 299 str.
Ćir. - Bilješke uz tekst. - O izvoru, poglavito o legendi o Vladimiru i Kosari, u VI. poglavlju: Sveti Jovan Vladimir. Književno stanje u Zeti X i XI veka, str. <182>-217.

1896.

44. **Thallóczy**, Lajos: Presbyter Diocleas krónikájának magyar vonatkozásci. - U: *Századok*, Budapest, 30 (1896), str. 485-504.
Bilješke uz tekst. - Objavljeno i na njemačkom: Die ungarischen Beziehungen der Chronik des Presbyter Diocleas / Ludwig Thallóczy. Archiv für slavische Philologie, Berlin, 20 (1898), str. 201-224. - O značenju Ljetopisa za ugarsku povijest.

1901.

45. **Jovanović**, Ljubomir: <O Letopisu popa Dukljanina>. - U: *Godišnjak* - Srpska kraljevska akademija, Beograd, 15 (1901), str. 220-226.
Pristupna akademska rasprava pročitana u srpskoj Akademiji, u kojoj izlaže glavne rezultate svojih "opširnih studija o ovom spomeniku".

1905.

46. **Baćić**, Petar Krstitelj: Hrvatska kronika i ljetopis Popa Dukljanskoga / napisao O. Petar Krstitelj Bačić. - U: *Prosvjeta*, Zagreb, 13 (1905), 10, str. 314-316; 11, str. 346-348.
O mjestu nastanka izvora.

47. **Šišić**, Ferdo: O smrti hrvatskoga kralja Zvonimira : historička studija. - U: *Vjesnik Hrvatskoga arheološkoga društva*, Zagreb, n. s., 8 (1905), str. 1-29.
Uz ostale izvore o smrti kralja Zvonimira, autor podvrgava znanstvenoj kritici i Ljetopis popa Dukljanina (str. 5-7, 9-23).

1906.

48. **Pavić**, Armin: Kronika presvitera Dukljanskog i kronika hrvatska. - U: *Cara Konstantina VII. Porfirogenita De administrando imperio. Glave 29-36* / raspravio Armin Pavić. Zagreb : Tisak Kralj. zemaljske tiskare, 1906, str. 71-86.

1909.

49. **Jelić**, Luka: Duvanjski sabor / L. Jelić. - U: *Vjesnik Hrvatskoga arheološkoga društva*, Zagreb, n. s., 10 (1908/9), str. <135>-145.
Bilješke uz tekst. - Sadržaj bilješke o Duvanjskom saboru razmatra sravnjivanjem triju redakcija Hrvatske kronike. Iznosi tezu da je sabor održan 1057. za hrvatskoga kralja Petra Krešimira.

1915.

50 . **Rovinskij**, Pavle Apolonovič: Serbskaja hronika v latinskom perevodě v toroij poloviny XII stolětija / P. A. Rovinskij. - U: *Izvěstija otdělenija russkago jazyka i slovesnosti Imperatorskoj akademiji nauk*, Petrograd, 20 (1915<i.e.1916>), 4, str. 187-254.
Prema autoru, pisac Ljetopisa je Srbin.

1925.

51. **Klaić**, Vjekoslav: Narodni sabor i krunisanje kralja na Duvanjskom polju. - U: *Zbornik Matice Hrvatske* / <ovaj svezak je uredio F. Lukas>. Knj. 1, sv. 1. - Zagreb : <Matica Hrvatska>, 1925, str. <1-18>, ilustr.

Obrađuje pitanje na temelju Dukljaninova teksta, Kronike hrvatske i Marulićeva latinskog prijevoda. Tvrdi da se ime kralja koji je sazvao sabor ne da ustanoviti.

1927.

52. **Radojčić**, Nikola: Kronika popa Dukljanina (povodom članaka P. Rovinskog i St. Stanojevića) / N. Radojčić. - U: *Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor*, Beograd, 7 (1927), 1/2, str. 306-307. Ćir. - Osvrt na radove: Rovinskij, P. A. Serbskaja hronika ..., 1915; Stanojević, St. O prvim glavama Dukljanskog Letopisa, 1927.

53. **Stanojević**, Stanoje: O prvim glavama Dukljanskog Letopisa / St. Stanojević. - U: *Glas Srpske kraljevske akademije*. *Drugi razred*, Beograd ; Zemun, 69 (1927)=126, str. <93>-101.
"Prikazano na skupu Akademije društvenih nauka 16. maja 1927. god.". - Ćir. - Tvrdi se da su osobe, spomenute u prvim poglavljima Ljetopisa, preuzete iz izvora koji su nastali odnosno postojali u samostanu Monte Cassino, ili su u izravnoj vezi s njim.

1928.

54. **Klaić**, Vjekoslav: Nova radnja o Ljetopisu popa Dukljanina. - U: *Crtice iz hrvatske povijesti* / Vjekoslav Klaić. Zagreb : Matica hrvatska, 1928, str. 62-68.
Iznosi negativno mišljenje o raspravi P. A. Rovinskog: Serbskaja hronika ..., 1915.

55. **Šišić,** Ferdo <napisao uvodnu studiju i komentar> - Vidi: bibl. jedinica br. 16.

56. **Šufflay**, Milan: U prodornoj zoni pravoslavlja na Jadranu. Novo i kritičko izdanje ljetopisa popa Dukljanina. Crvena Hrvatska i legenda o Vladimiru i Kosari. - U: *Obzor*, Zagreb, 69, br. 97 (8. travnja 1928), str 7.
Isti rad objavljen je i u publikacijama: Hrvatska u svijetlu svjetske historije i politike : dvanaest eseja / Milan Šufflay. Zagreb : Tiskara "Merkantile", 1928, str. 52-60; Dr. Milan Šufflay : znanstvenik, borac i mučenik. Zagreb : Hrvatska stranka prava, 1991, str. 136-144. - Uz ostalo i o Šišićevu izdanju: Letopis popa Dukljanina. Beograd ; Zagreb : Zaklada tiskare Narodnih novina, 1928.

1929.

57. **Radojčić**, Nikola: Šišić F., Letopis Popa Dukljanina. Srpska Kraljevska Akademija, Posebna izdanja. Knjiga LXVII. Filosofski i filološki spisi. Knjiga 18. Beograd-Zagreb 1928, 8°, str. 480. U prilogu deset slika i jedna karta. - U: *Slavia*, Praha, 8 (1929), str. 168-178.
Ćir. - Opširna ocjena Šišićeva izdanja. Autor se zalaže za naslov Barski rodoslov, jer je spis tipična genealogija, te tvrdi da je pisac Baranin a ne Dukljanin.

1931.

58. **Rus**, Jože: Kralji dinastije Svevladičev : najstarejši skupni vladarji Hrvatov in Srbov : 454-614. - Ljubljana : <samozal.>, 1931. - 207 str.
Obrađeno je prvih šest glava izvora. Prema autoru, Ljetopis je temeljni izvor za političku povijest Hrvata, Srba i Slovenaca.

1932.

59. **Kelemina**, Jakob: Goti na Balkanu / J. Kelemina. - U: *Časopis za zgodovino i narodopisje*, Maribor, 27 (1932), 3/4, str. <121>-136.
Zusammenfassung. - Rasprava objavljena i u zborniku: Hrvati i Goti / priredio Robert Tafra. Split, Iberia, 1996, str. 81-95. - Autor, među ostalim, analizira i imena vladara iz Dukljaninova spisa s filološkog gledišta.

60. **Rus**, Jože: Krst prvih Hrvatov in Srbov : nova poglavja o zgodovini kraljev Svevladičev : 614-654. - Ljubljana : <samozal.>, 1932. - 87 str.
Komentar VII., VIII. i početka IX. glave Ljetopisa. Nastavak rasprave: Kralji dinastije Svevladičev. Ljubljana, 1931. U obje rasprave pokušava prikazati razvoj hrvatske povijesti od seobe do pokrštenja.

1935.

61. **Hauptmann**, Ljudmil: Kroaten, Goten und Sarmaten / Ludmil Hauptmann. - U: *Germanoslavica*, Brno, 3 (1935), 1/2, str. 95-127; 3/4, str. 315-353.
O gotskoj tradiciji kod popa Dukljanina.

62. **Medini**, Milorad: Starine dubrovačke / M. Medini. - Dubrovnik : <s. n.>, 1935. - 314 str.
O izvoru u raspravi: Ljetopis popa Dukljanina, str. 29-64. Bilješke uz ovu raspravu na str. 270-276. - Autor iznosi tvrdnju da izvor nije djelo jednog pisca i da je Dukljanin nastavio i preradio Trebinjski ljetopis, važan za dubrovačku povijest jer povezuje razvitak Dubrovnika s osnutkom trebinjske države.

63. **Radojčić**, Nikola: Društveno i državno uređenje kod Srba u ranom srednjem veku - prema Barskom rodoslovu. - U: *Glasnik Skopskog naučnog društva*, Skoplje, 15 (1935), 9, str. 1-28.
Ćir. - Résumé: Organisation sociale et politique chez les Serbes dans le haut Moyen-Age - Selon la Généalogie de Bar (d'Antivari). - Proučava se rani srpski i hrvatski društveni i državni razvitak, kako se ogleda u izvoru.

1936.

64. **Radojčić**, Nikola: Legenda o smrti hrvatskoga kralja Dimitrija Zvonimira. - U: *Glas Srpske kraljevske akademije. Drugi razred*, Beograd, 88 (1936)=171, str. <1>-73.
"Prikazano na skupu Akademije društvenih nauka 28 novembra 1935 god." - Ćir. - Bibliografske bilješke uz tekst. - Raspravlja o načinu smrti kralja Zvonimira analizirajući, uz ostale izvore, i "dodatak hrvatskom prevodu jednog dela Barskog rodoslova" te pokušava utvrditi zašto je u njemu ispredena priča o kraljevoj nasilnoj smrti.

1939.

65. **Kelemina**, Jakob: Popa Dukljanina "Libellus Gothorum" (I-VII) : studija o starogermanskih spominih v naši zemlji. - U: *Etnolog*, Ljubljana, 12 (1939), str. 15-35.

1940.

66. **Štedimlija**, Savić Marković: Tragom Popa Dukljanina / S. M. Štedimlija. - U: *Alma mater croatica*, Zagreb, 4 (1940), 3, str. <97>-110, ilustr.
Istovjetan tekst objavljen je pod naslovom: Prečista Krajinska i Šin-Gjon u prvom poglavlju knjige: Tragom Popa Dukljanina / S. M. Štedimlija. Zagreb : Nakladna knjižara Preporod, 1941, str.

5-38 + <3> lista s tablama. - U radu je riječ o knezu Vladimiru "kojem je Pop Dukljanin u svom spisu posvetio najviše mjesta".

67. **Radojković**, Borislav M.: Političke prilike u Srba : od doseljena na Balkansko Poluostrvo do kraja X veka. - Beograd : <s. n.>, 1940. - 143 str. : zemljop. crtež.
Ćir. - Bibliografske bilješke uz tekst. - O političkim prilikama u Srba do konca X. st. u svjetlu dva povijesna izvora: Konstantina Porfirogeneta De Administrando imperio i Ljetopisa popa Dukljanina.

1942.

68. **Medini**, Milorad: Kako je postao Ljetopis popa Dukljanina. - U: *Rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Razreda povijesno-jezikoslovnog i filozofsko-pravnoga*, Zagreb, 123 (1942)=273, str. <113>-156.
Bibliografske bilješke uz tekst. - Potaknut kritikom Stanoja Stanojevića (Jugoslovenski istoriski časopis I, 3/4, 618), preispitao materijal iz Starina dubrovačkih. Ostaje pri tvrdnji da Ljetopis nije jedinstveno djelo, što dokazuje jezičnom analizom i uspoređivanjem latinske i hrvatske redakcije.

1950.

69. **Mošin**,Vladimir <napisao uvod i komentar> - Vidi: bibl. jedinica br. 17.

1951.

70. **Gortan**, Veljko: Osvrt na prijevod Ljetopisa popa Dukljanina / V. Gortan. - U: *Živa antika*, Skoplje, 1 (1951), str. 148-152.
Autor iznosi primjedbe na prijevod Mošinova izdanja Ljetopisa iz 1950.; latinsku redakciju preveli S. Mencinger i V. Štefanić.

71. **Radojčić**, Nikola: O najtamnijem odeljku Barskog rodoslova. - Cetinje : Narodna knjiga, 1951. - 88 str. : 10 tabli. - (Naučno društvo Crne gore. Istoriski institut ; knj. 1).
Ćir. - Bibliografija i bilješke uz tekst. - O pitanju izvora i uzora pisca Ljetopisa. U raspravi obuhvaćeno prvih sedam ("najtamnijih") glava izvora.

1952.

72. **Gunjača**, Stjepan: Kako i gdje je svršio hrvatski kralj Dimitrije Zvonimir : s dodatkom O grobu kralja Zvonimira na Kapitulu kod Knina / Stipe Gunjača. - U: *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Odjel za filozofiju i društvene nauke,* Zagreb, 4 (1952)=288, str. 205-324 + <23> lista s tablama (od toga 1 presavijen).
O Ljetopisu kao izvoru s vijesti o Zvonimirovoj smrti u Uvodu, str. 205; u drugom poglavlju: Vijesti sekundarnog karaktera, str. 236-255 te dalje u tekstu. - Bilješke: str. 298-308. - Tekst Ljetopisa uspoređuje se s tekstom vijesti u rukopisu Historia Salonitanorum pontificum te se zaključuje da je Ljetopis od sekundarne važnosti za vijest.

1955.

73. **Babić**, Anto: O pitanju formiranja srednjevjekovne bosanske države. - U: *Radovi - Naučno društvo NR Bosne i Hercegovine. Odjeljenje istorisko-filoloških nalaza,* Sarajevo, 2 (1955)=3, str. <57>-79.
Bilješke uz tekst. - Zusammenfassung: Zur Frage der Entstehung des mittelalterlichen bosnischen Staates. - O Ljetopisu, kao značajnom izvoru za osvjetljavanje pitanja o društveno-političkom razvitku Bosne tijekom X. i XI. st., u drugom poglavlju. - Ista studija, bez sažetka, i u knjizi: Iz istorije srednjovjekovne Bosne / Anto Babić. Sarajevo : Svjetlost, 1972, str. 49-80.

1956.

74. **Kovačević**, Jovan: O Uvodu Barskog rodoslova. - U: *Zbornik za društvene nauke - Matica srpska*, Novi Sad, 13/14 (1956), str. <61>-70.
Ćir. - Bibliografske bilješke na kraju teksta. - Résumé: De l'introduction de la généalogie de Bar. - Autor iznosi paralele između pojedinih djelova iz Dukljaninova spisa, poglavito uvoda, i nekih srednjovjekovnih pisaca.

1957.

75. **Mandić**, Dominik: Crvena Hrvatska u svijetlu povjesnih izvora. - Chicago : The Croatian Historical Institute, 1957. - XVI, 280 str. : ilustr. - (Hrvatski povijesni institut ; knj. 1).

Objelodanjena su još dva izdanja s bibliografskim bilješkama i kazalima: 2. upotpunjeno izd.: Roma : ZIRAL, 1972, 354 str. (ZIRAL : Zajednica izdanja Ranjeni labud ; knj. 7); 3. upotpunjeno izd.: Chicago ; Roma : ZIRAL, 1973, 362 str., zemljop. crteži. (Sabrana djela dr. o. Dominika Mandića ; sv. 2). - O Crvenoj Hrvatskoj, kako je tretiraju Ljetopis popa Dukljanina, Hrvatska kronika i drugi izvori.

76. **Mandić**, Dominik: Hrvatski sabor na Duvanjskom polju god. 753. - U: *Hrvatska revija*, Buenos Aires, 7 (1957), str. 5-40.
Pretisak s bibliografskim bilješkama i sažetkom na lat. jeziku (Summarium: Chroatorum synodus in Delminiensi Campo habita anno 753) objavljen u: Rasprave i prilozi iz stare hrvatske povijesti / Dominik Mandić ; priredili Dionizije Lasić, Bazilije Pandžić. Rim : Hrvatski povijesni institut, 1963, str. 145-193., i u knjizi: Hrvatski sabor na Duvanjskom polju god. 753 : (pretisak) / Dominik Mandić. Tomislavgrad : Naša ognjišta, 1996, 55 str., zemljop. crteži. (Knjižnica Naših ognjišta ; knj 103). - U radu se razmatra pitanje na temelju starohrvatskog pravnog djela zvanog Methodios, sadržaj kojega je sačuvan u IX. glavi Ljetopisa popa Dukljanina i Kraljevstva Hrvata.

77. **Popović**, Dušan S.: Prilozi čitanju i razumevanju raznih starina. - Beograd : <vlast. nakl.>, 1957. - 1226 str., <32> str. s tablama, <8> listova s tablama (od toga 1 presavijen).
O izvoru: str. 141-182, 228-238, 239-250.

1959.

78. **Hvostova**, K. V.: K voprosu o terminologii Letopisi popa Dukljanina. - U: *Slavjanskij arhiv : sbornik statej i materialov*. Moskva : Akademija nauk, 1959, str. <30>-45.

79. **Puhiera**, Samuilo: Kazivanje o saboru na Duvanjskom polju prema historiji. - U: *Istorijski zapisi*, Titograd, 12 (1959), knj. 16, sv. 3/4, str. <3>-36.
Ćir. - Bibliografske bilješke uz tekst. - Autor iznosi tvrdnju da se IX. glava izvora ne slaže s povijesnim podacima, a “njeno kazivanje je promišljeno i udešeno”.

1960.

80. **Mandić**, Dominik: Bosna i Hercegovina : povijesno-kritička istraživanja. Sv. 1, Državna i vjerska pripadnost sredovječne Bosne i Hercegovine. - Chicago : The Croatian Historical Institute, 1960. - 487 str. : <9> zemljop. crteža. - (Hrvatski povijesni institut ; knj. 3).
2. izd.: Chicago ; Rim : ZIRAL, 1978, 605 str., zemljop. crteži. (Sabrana djela dr. o Dominika Mandića ; sv. 3). - Uz ostalo, autor raspravlja i o izvoru kao svjedočanstvu za bosansku povijest.

1962.

81. **Radojković**, Borislav M.: Država kralja Svetopeleka i njegovih potomaka. - U: *Istorijski zapisi*, Titograd, 15 (1962), knj. 19, sv. 1, str. <399>-435.
Ćir. - Bibliografija i bilješke uz tekst. - Résumé: L'état du roi Svatoplek et de ses descendants. - Autor tvrdi da je veliko Slavensko kraljevstvo u granicama Svetopelekove države izmišljotina pisca koji je preradio prvi dio Dukljaninova originalnoga teksta. Odbacuje Medinijevu hipotezu iz rasprave "Kako je postao Ljetopis popa Dukljanina" da prvih 37 glava predstavljaju jednu stariju kroniku.

1963.

82. **Klaić**, Nada: O legendarnoj smrti kralja Zvonimira. - U: *Istorijski zapisi*, Titograd, 16 (1963), knj. 20, sv. 2, str. <229>-270.
Ćir. - Résumé: De la mort légendaire du roi Zvonimir. - Ljetopis, kao jedan od legendarnih izvora o Zvonimirovoj pogibiji, razmatra se u poglavlju: Legendarni izvori, a) Dodatak hrvatskoj redakciji Ljetopisa popa Dukljanina, str. 241-249.

83. **Mandić**, Dominik: Rasprave i prilozi iz stare hrvatske povijesti / priredili Dionizije Lasić, Bazilije Pandžić. - Rim : Hrvatski povijesni institut, 1963. - XLIII, 631 str., <4> str. s tablama : ilustr., zemljop. crteži. - (Posebna izdanja / Hrvatski povijesni institut ; sv. 1)
Bibliografija: str. XXI-XLIII i uz tekst. - Sažeci na lat. jeziku uz rasprave. - O izvoru kao svjedočanstvu za hrvatsku povijest u nizu rasprava i priloga, a poglavito u radu: Kraljevstvo Hrvata i Ljetopis Popa Dukljanina (Summarium: Chronica Regnum Chroatorum et Chronica Presbyteri Diocleatis), str. 443-469.

1965.

84. **Gogala-Dominis**, Federik: Kada je održan sabor na Duvanjskom polju. - U Šibeniku : <s.n.>, 1965. - 34 str.
Bibliografske bilješke: str. 31-34. - Navodi iz Ljetopisa predstavljaju temelj za autorovo kronološko određivanje sabora.

1967.

85. **Dabo-Peranić**, Miljenko: Kraljevstvo Hrvata : historijska vriednost hrvatske kronike. - U: *Drina*, Madrid, 17 (1967), 1/2, str. 243-264 + /1/ presavijen list s geneal. tablom, ilustr.
Daje povijesnu analizu Hrvatske kronike i ustvrđuje da se opisani događaji podudaraju s povijesnim zbivanjima.

86. **Kovačević**, Jovan: Od dolaska Slovena do kraja XII vijeka. - U: *Istorija Crne Gore. Knj. 1, Od najstarijih vremena do kraja XII vijeka* / autori Zarije Bešić ... <et. al.>. Titograd : Redakcija za istoriju Crne Gore, 1967, str. <279>-444, <18> str. s tablama, <2> lista sa zemljop. kartama (od toga 1 presavijen), ilustr.
Ćir. - Bibliografske bilješke uz tekst. - O izvoru na str. 421-429. Rodoslov potomaka kneza Vojislava (prema Barskom rodoslovu): str. 383.

87. **Mijušković**, Slavko <napisao uvod i komentar> - Vidi: bibl. jedinica br. 18.

1968.

88. **Ostojić**, Ivan (iz Krapine): Vjerodostojnost sadržaja IX glave Ljetopisa popa Dukljanina. - Krapina : <vlast. nakl.>, 1968. - 103 str.
Strojopis autogr. - Autor tvrdi da su u IX. glavi sadržani vrijedni i istiniti podaci.

1969.

89. **Foretić**, Vinko: Smještaj Hrvata i Srba u srednjem vijeku s naročitim obzirom na Crvenu Hrvatsku. - U: *Dubrovnik*, Dubrovnik, 12 (1969), 4, str. 59-97.
Bibliografija i bilješke uz tekst. - Autor razmatra pitanje analizirajući, između ostalog, i Dukljaninov Ljetopis kao veoma važan izvor.

90. **Hadžijahić**, Muhamed: Tihomir iz Kronike popa Dukljanina - historijska ličnost? - Sarajevo : Oslobođenje, 1969. - Str. 397-418.
Ćir. - P. o.: "Godišnjak" Društva istoričara Bosne i Hercegovine ; god. 17, 1966/1967. - Bibliografske bilješke uz tekst. - Zusammenfassung: Ist Tihomir aus der Chronik des Popen Dukljanin eine historische Gestalt? - Pitanje se razmatra na temelju analize tekstova različitih redakcija izvora.

91. **Naumov**, E. P.: Novoe izdanie "Letopisi popa Dukljanina" : (peresmotr prežnih predstavlenij i gipotez). - U: *Sovetskoe slavjanovedenie*, Moskva, (1969), 4, str. 105-108.
O Mijuškovićevu izdanju Ljetopisa iz 1967.

92. **Radojević**, Danilo M.: Neistorijska paradoksiranja S. Mijuškovića o Dukljaninu : (Ljetopis popa Dukljanina, Grafički zavod, Titograd, 1968 <i.e. 1967>). - U: *Kritika*, Zagreb, 2 (1969), 6, str. 370-377.
Bibliografske bilješke uz tekst. - Kritički osvrt na predgovor S. Mijuškovića, koji je "svoj metodološki postupak podredio jednome cilju: da pripomogne vještačkome održavanju koncepcije velikosrpskih istoričara o 'prvome srpskome kraljevstvu na Zeti', tj. o 'kontinuitetu raške države s feudalnim zetskim kraljevstvom' ", radi čega datira Ljetopis tristotinjak godina kasnije.

93. **Štedimlija**, Savić Marković: Zagonetka Popa Dukljanina / S. M. Štedimlija. - U: *Crkva u svijetu*, Split, 4 (1969), 1, str. 67-85.
Bibliografija uz tekst. - Kritički osvrt na sadržaj uvoda i komentara Mijuškovićeva izdanja Ljetopisa iz 1967. Zamjera Mijuškoviću na namjeri "da utvrdi da Ljetopis Popa Dukljanina nije djelo ni crnogorske ni hrvatske kulturne prošlosti".

1970.

94. **Buć**, Stjepan: Problemi etnogeneze Hrvata. - U: *Hrvatska revija*, 20 (1970), sv. 4(80), str. 919-958.
Spominje Hrvatsku kroniku kao "najstariji pisani dokument" i "najvažniji pisani izvor naše povijesti", nepravedno zanemarivan i često falsificiran.

95. **Hadžijahić**, Muhamed: Pitanje vjerodostojnosti sabora na Duvanjskom polju. - Sarajevo, <s. n.>, 1970. - Str. 201-261.

Poseban otisak iz: Godišnjak / Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Centar za balkanološka ispitivanja ; god. 8, knj. 6. - Bibliografske bilješke uz tekst. - Résumé: La question sur l'authenticite de l'assemblee sur la plaine de Duvno. - U radu autor ustvrđuje da neki Dukljaninovi navodi koji se odnose na Duvanjski sabor nalaze uporište u podacima iz priznatih povijesnih izvora te se ne bi smjeli odbaciti.

96. **Kurelac**, Miroslav: An unknown manuscript of the "Annals of Presbyter Dukljanin". - U: *Bulletin scientifique. Section B: Sciences humaines*, Zagreb, 6 (15) (1970), 4-6, str. <113>-114, faks.
Objavljeno u rubrici: Lettres a la redaction. - Bibliografija na kraju teksta. - O rukopisu s dva prijepisa izvora, koji se nalazi u Narodnoj biblioteci Srbije u Beogradu. - Gotovo identični tekst, ali bez faksimila naslovnih stranica rukopisa, objavljen 1971. na hrvatskom pod naslovom: Nepoznati rukopis "Ljetopisa Popa Dukljanina", Historijski zbornik, Zagreb, 21/22 (1968/69), str. 651-653. Tiskano 1971. u rubrici: Bilješke.

1971.

97. **Banašević**, Nikola: Letopis Popa Dukljanina i narodna predanja. - Beograd : Srpska književna zadruga, 1971. - 301 str., <10> str. s tablama, <3> lista s tablama (faks.).
Ćir. - Bibliografija i bilješke uz tekst. - Kazalo: str. <269>-287. - U studiji se ispituje u kolikoj se mjeri Dukljaninova kazivanja oslanjaju na usmenu tradiciju, posebice na junačke pjesme. Negiraju se tvrdnje da Ljetopis prenosi narodnu tradiciju.

98. **Kurelac**, Miroslav - Vidi: napomena uz bibl. jedinicu br. 96.

1973.

99. **Radojković**, Borislav M.: Knjižica o Gotima. - Beograd : <s. n.>, 1973. - 27 str.
Ćir. - O dvama pitanjima: je li postojala Knjižica o Gotima (Libellus Gothorum) te je li Dukljanin bio Slaven (Srbin Zećanin) ili Roman.

1974.

100. **Anđelić**, Pavao: Trebinjski ljetopis iz XI stoljeća. - U: *Bosansko-hercegovačka književna hrestomatija. Knj. 1, Starija književnost* / sastavljači Herta Kuna ... <et. al.> . Sarajevo : Zavod za izdavanje udžbenika, 1974, str. 69-85.
Ćir. - Prema podatku s poleđine nasl. str., autor teksta o srednjovjekovnim kronikama i rodoslovima je Pavao Anđelić. - Bibliografske bilješke uz tekst. - O Trebinjskom ljetopisu koji je uključen u Ljetopis popa Dukljanina. Analizom sadržaja Dukljaninova spisa i navođenjem izvoda iz Mošinova izdanja ustvrđuje da su neke epizode trebinjskog podrijetla.

1975.

101. **Dragojlović**, Dragoljub: Dukljanski knez Vladimir i albanski Novatiani. - U: *Istorijski zapisi*, Titograd, 28 (48), 32 (1975), 1, str. <93>-105.
Ćir. - Bibliografija i bilješke uz tekst. - Résumé: Knez Vladimir de Duklja et les Novatians albanais. - O knezu Vladimiru uspoređivanjem podataka iz XXXVI. glave Ljetopisa s drugim izvorima.

102. **Gunjača**, Stjepan: Tretiranje ubojstva kralja Zvonimira u historiografiji. - U: *Ispravci i dopune starijoj hrvatskoj historiji. Knj. 3, Rasprave* / Stjepan Gunjača. Zagreb : Školska knjiga, 1975, str. <169>-286, ilustr.
Bibliografija i bilješke uz tekst. - Summary: The treatment of the murder of King Zvonimir in historiography. - Tvrdi da je Zvonimirovo ubojstvo neprijeporna istina, što je zabilježeno i u Dodatku hrvatskoj redakciji Ljetopisa. ....

1976.

103. **Havlík**, Lubomír E.: Dukljanská kronika a Dalmatská legenda. - Praha : Academia, 1976. - 92 str. - (Rozpravy Československé akademie ved. Rada společenských ved ; roč. 86, seš. 2).
Bibliografija i bilješke uz tekst. - Summary: The Chronicle of Duklja (Diocleia) and the Legenda Dalmatica - O izvoru, poglavito o VIII., IX. i X. glavi. U prilogu, na str. 65-85, donose se *in extenso* usporedni tekstovi lat. redakcije, hrv. redakcije, Orbinijeva tal. pri-

jevoda i Marulićeva lat. prijevoda navedenih glava. - Prevedeno na crnogorski jezik 2008.: Dukljanska hronika i Dalmatinska legenda / prevela Lenka Blehova-Čelebić ; predgovor Vojislav D. Nikčević. - Podgorica : Grafo Crna Gora, 2008. - 216 str. - Predgovor: 7-70 str. - Sadrži u prilogu: Sclavorum regnum - Libellus Gothorum (knjiga hárvacka) – tekstovi L, H, O, M; poglavlja I-XLVII (VIII-X in extenso). - Studija "jedina postavlja pitanje postojanja slavenske pismenosti i književne tradicije prije epohe misije ustanovljenja slavenske pismenosti".

104. **Zelić-Bučan**, Benedikta: Dukljaninova vijest o Crvenoj Hrvatskoj u svjetlu novije historiografije. - U: *Marulić*, Zagreb, 9 (1976), 1, str. 12-20; 2, str. 91-102.
Objavljeno i u knjizi: Članci i rasprave iz starije hrvatske povijesti / Benedikta Zelić-Bučan. Zagreb : HKD sv. Jeronima, 1994, str. 41-62. - Bibliografija i bilješke uz tekst rada u časopisu, odnosno na kraju teksta u knjizi. - Autorica donosi zaključak da u tumačenju IX. glave izvora, u kojoj je donesena vijest o Crvenoj Hrvatskoj, historiografija nema jedinstveno stajalište.

1978.

105. **Antoljak**, Stjepan: Izvori za historiju naroda Jugoslavije : srednji vijek. - Zadar : Filozofski fakultet, 1978. - XII, 166 str. - (Posebna izdanja / Filozofski fakultet u Zadru; sv. 2).
Bibliografija uz svako poglavlje. - Kazalo osoba, mjesta, stvari. - Datira izvor u 2. polovicu 12 st. (1150. do 1180.).

1980.

106. **Ferluga**, Jadran: Die Chronik des Priesters von Dioklea als quelle für die byzantinische Geschichte. - U: *Byzantina*, Thessaloniki, 10 (1980), str. <429>-460.
U skraćenoj formi predstavljeno 1976. u Birminghamu na "Tenth Spring Symposium of Byzantine Studies".

107. **Mlač**, Krešimir: Postanak i razvoj hrvatskog tradicionalnog a osobito epskog pjesništva. - U: *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena*, Zagreb, 48 (1980), str. 351-413.
Bibliografske bilješke uz tekst. - Potvrda o postojanju hrvatskih tradicionalnih pjesama u davnoj prošlosti nalazi se i u uvodu la-

tinske redakcije Ljetopisa. Autor uspoređuje izvor s europskom narodnom pjesmom, posebice u Germana.

108. **Rodić**, Nikola: Slovenska nomina propria u Letopisu popa Dukljanina. - U: *Wiener slawistischer Almanach*, Wien, 5 (1980), str. <299>-325.
Zusammenfassung: Slawische Namen in der Chronik des Popen Dukljanin. - Izvor osvjetljuje s lingvističko-filološke strane na temelju analize slavenskih osobnih imena.

1982.

109. **Markotić**, Vladimir: Chronological priority of the Croatian and Latin versions of "The Chronicle of the Priest of Dioclea". - U: *Journal of Croatian Studies*, New York, 23 (1982), str. 40-42.
Autor izražava neslaganje s tvrdnjom Stjepana Antoljaka (Izvori za historiju <naroda> Jugoslavije. Zadar, 1978.) o vremenu nastanka hrvatske i latinske verzije Ljetopisa, te iznošenjem dinastičkih, društvenih, geografskih i političkih argumenata nastoji dokazati da je hrvatska verzija napisana prije latinske.

1983.

110. **Hadžijahić**, Muhamed: Das Regnum Sclavorum als historische Quelle und als territoriales Substrat. - München : R. Oldenbourg, 1983. - Str. 11-60 : zemljop. crteži.
P. o.: Südost-Forschungen ; Bd. 42, 1983. - Bibliografske bilješke uz tekst.

1984.

111. **Goldstein**, Ivo: Kako, kada i zašto je nastala legenda o nasilnoj smrti kralja Zvonimira? : (prinos proučavanju mehanizma nastajanja legendi u hrvatskom srednjovjekovnom društvu. - U: *Radovi - Sveučilište u Zagrebu. Institut za hrvatsku povijest*, Zagreb, 17 (1984), str. 35-54.
Bibliografske bilješke uz tekst. - Zusammenfassung: Wie, wann und warum ist die Sage über den Tode König Zvonimir's entstanden? : (Beitrag zur Forschung der Sagenentstehung in der Gesellschaft des Mittelaltertum in Kroatien). - Hrvatsku redakciju Ljetopisa smatra najvažnijim izvorom o Zvonimirovoj nasilnoj smrti.

112. **Racković**, Nikola: Značaj Ljetopisa popa Dukljanina sa filozofskog stanovišta. - U: *Bibliografski vjesnik*, Cetinje, 13 (1984), 3, str. 295-299.
Na ćirilici.

1985.

113. **Basotova**, Ljubinka: Letopisot na popot Dukljanin kako izvor za makedonskata srednovekovna istorija. - Skopje : <s. n.>, 1985. - 171 str.
Strojopis autogr.

114. **Hadžijahić**, Muhamed: Kako su nastali najstariji naši ljetopisi. - U: *Dubrovnik*, Dubrovnik, 28 (1985), 4, str. 61-84.
Bilješke: str. 82-84. - Autor sistematizira Ljetopis odnosno Hrvatsku kroniku u 8 cjelina; iznosi teze o nastanku Hrvatske kronike, o latinskoj redakciji kao prijevodu hrvatske redakcije itd.

115. **Krešić**, Stjepan: The principal characteristics of Croatian literary culture in the Middle Ages / Stephen Krešić. - U: *Journal of Croatian Studies*, New York, 25/26 (1984/85), str. 13-87, ilustr.
Bibliografske bilješke uz tekst. - O pitanju Crvene Hrvatske na temelju Ljetopisa kao primarnog izvora, o njezinom povijesnom postojanju i reakcijama suvremene hrvatske i srpske historiografije u poglavlju: The Chronicle of the Priest of Dioclea (Duklja) and the problem of Red Croatia, str. 51-64.

116. **Steindorff**, Ludwig: Die Synode auf der Planities Dalmae. Reichseinteilung und Kirchenorganisation im Bilde der Chronik des Priesters von Dioclea. - U: *Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung*, Wien ; Köln ; Graz, 93 (1985), str. 279-324.
Autor zaključuje da je Ljetopis napisan oko 1180. s namjerom da se dokaže kako je Dukljansko-barska metropolija jednako stara kao Splitsko-salonitanska.

1986.

117. **Ivahnjuk**, Antin V. <preveo i napisao uvod > - Vidi: bibl. jedinica br. 22.

118. **Newman**, Anny <napisala disertaciju o izvoru> - Vidi: bibl. jedinica br. 21.

119. **Radojević**, Danilo: Pop Dukljanin : prilog bibliografiji "Kraljevstva Slavena". - U: *Stvaranje*, Titograd, 41(1986), 8/9, str. <1233>-1236.
Navodi se popis izdanja Ljetopisa i literatura o spisu.

120. **Ređep**, Jelka: Legenda o kralju Zvonimiru. - U: *Zbornik Matice srpske za književnost i jezik*, Novi Sad, 34 (1986), 3, str. <421>-485.
Ćir. - Bibliografske bilješke uz tekst. - Među ostalim, o Dodatku hrvatske redakcije Ljetopisa kao "najstarijem poznatom sačuvanom spisu" o smrti kralja Zvonimira.

1988.

121. **Jakić**, Ljubidrag: Pop Dukljanin u drugom ruhu. - U: *Marulić*, Zagreb, 21 (1988), 5, str. 568-575.
Kritički osvrt na izdanje Slavka Mijuškovića: Ljetopis popa Dukljanina. Beograd : Prosveta, Srpska književna zadruga, 1988.

122. **Leśny**, Jan <napisao uvod i komentar> - Vidi: bibl. jedinica br. 23.

123. **Mijušković**, Slavko <napisao predgovor> - Vidi: bibl. jedinica br. 24.

1989.

124. **Kožić**, Maja: Ljetopis popa Dukljanina - jedno od temeljnih djela za izučavanje zametaka etnološkog razmišljanja u Hrvata. - U: *Studia ethnologica*, Zagreb, 1 (1989), str. 195-199.
Ljetopis se razmatra kao etnološki izvor. Za izučavanje začetaka etnološkog razmišljanja u Hrvata osobito je važna tzv. Hrvatska redakcija Ljetopisa. - Zusammenfassung: Die Chronik des Priesters aus Duklja - ein grundlegendes Werk für die Erforschung der Ansätze des ethnologischen Gedankens bei den Kroaten.

125. **Naumov**, E. P.: Etničke predstave na Balkanu u epohi ranog srednjeg vijeka : (po materijalima "Ljetopisa popa Dukljanina") / <preveo Dobrilo Aranitović>. - U*: Dijalog*, Sarajevo, (<19>89), 1/2, str. <234>-246.

Prijevod rada: Ètničeskie predstavlenija na Balkanah v èpohu rannego srednevekov'a : po materialam "Letopisi popa Dukljanina", Sovetskaja ètnografija, Moskva, 1985, 1, str. 25-35. - Izvor se analizira na planu etnosa i terminologije u vezi s tom problematikom.

1990.

126. **Ančić**, Mladen: Ljetopis kraljeva Hrvatske i Dalmacije : (vrijeme nastanka i autorstvo Hrvatske redakcije Ljetopisa popa Dukljanina). - U: *Zgodovinski časopis*, Ljubljana, 44 (1990), 4, str. 521-546.
Bibliografske bilješke uz tekst. - Summary: The Chronicle of the kings of Croatia and Dalmatia : (on the origins and the autorship of Croatian redaction of The Chronicle of presbiter of Dioclea). - Isti rad, s novom lekturom i prijevodom sažetka, i u zborniku: Zvonimir, kralj hrvatski / <urednik Ivo Goldstein>. Zagreb : Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti <etc.>, 1997, str. 273-304, ilustr. - Autorstvo Ljetopisa atribuira magistru Nikoli pok. Jurja iz Krajine, ravnatelju općinske škole u Trogiru, gdje je boravio od 1416 do 1448. god.

127. **Radojević**, Danilo: "Kraljevstvo Slavena" Popa Dukljanina. - U: *Zadarska revija*, Zadar, 39 (1990), 1, str. 31-39.
Bibliografske bilješke uz tekst. - O izvoru kao usamljenom svjedočanstvu crnogorske prošlosti srednjega vijeka i najstarijem poznatom djelu stare crnogorske historiografije i književnosti.

1991.

128. **Peričić**, Eduard: Sclavorum Regnum Grgura Barskog = Ljetopis Popa Dukljanina. - Zagreb : Kršćanska sadašnjost, 1991. - 370 str. : ilustr., faks. - (Analecta Croatica christiana ; sv. 19).
Bibliografija: str. 9-26 i uz tekst. - Summary. - Kazalo. - Autor zaključuje da je Ljetopis napisao dukljansko-barski nadbiskup Grgur, rodom Zadranin, u Duklji u drugoj polovici XII. st.

1993.

129. **Nikčević**, Vojislav: Crnogorski jezik : geneza, tipologija, razvoj, strukturne odlike, funkcije. T. 1, (Od artikulacije govora do 1360.

godine). - Cetinje : Matica crnogorska, 1993. - 400 str. : ilustr. - (Istorija jezika Montenigrina).
Sažeci na engl. i rus. jeziku. - U više poglavlja obrađuje se izvor s lingvističkog aspekta. Prema autoru "Pojava djela *Život zetskog kneza Vladimira* anonimnoga Dukljanina iz Krajine i pomen slovenskoga jezika i spisa o Kraljestvu Slovena iz uvoda *Regnum Sclavorum* Popa Dukljanina snažna su potvrda početka nastanka crnogorskoga književnog jezika".

130. **Zakarija**, Anton: "Hrvatska kronika" i hrvatska povijest. - U: *Marulić*, Zagreb, 26 (1993), 4, str. 489-516.
Bibliografija: str. 515-516. - Autor smatra da je Kronika, sastavni dio Ljetopisa popa Dukljanina, glavni izvor za hrvatsku povijest, dok su De administrando imperio Konstantina Porfirogeneta i Historia Salonitana Tome Arhiđakona samo od pomoćne vrijednosti kao izvori.

1994.

131. Zakarija, Anton: Hrvati i Srbi : u svjetlu komparativnog čitanja prvih povijesnih izvora. - U: *Marulić*, Zagreb, 27 (1994), 2, str. 192-212.
Bibliografija i bilješke na kraju teksta. - Uz spis De administrando imperio te Historiu Salonitanu navodi se i Hrvatska kronika kao izvor za ranu povijest Hrvata i Srba.

1995.

132. Budak, Neven: Tumačenje podrijetla i najstarije povijesti Hrvata u djelima srednjovjekovnih pisaca. - U: *Etnogeneza Hrvata* / urednik Neven Budak. Zagreb : Nakladni zavod Matice hrvatske : Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta, 1995, str. <73>-78.
Bibliografske bilješke uz tekst. - U radu se analiziraju odlomci koji se odnose na doseljenje, etnogenezu i pokrštavanje Hrvata iz Ljetopisa popa Dukljanina i djela Konstantina Porfirogeneta i Tome Arhiđakona.

133. Rotković, Radoslav: Odakle su došli preci Crnogoraca : onomastička istraživanja. - Cetinje : Matica crnogorska, 1995. - 326 str. : ilustr. - (Biblioteka Istorija).

Izvoru posvećena dva potpoglavlja: Dukljaninovi toponimi i njihove polapsko-pomorske paralele, str. 209-213; Podudarnost ličnijeh imena u Dukljaninovom Kraljevstvu Slovena (tzv. Ljetopisu) i polapsko-pomorskom imenoslovu po Trautmanu i Šlimpertu, str. 214-221. - Bibliografija: str. 283-315. - Rezjume: Otkuda prišli predki Černogorcev : onomastičeskie issledovanija.

134. **Steindorff**, Ludwig: Tumačenje riječi *Dalmatia* u srednjovjekovnoj historiografiji. Istovremeno o saboru na *Planities Dalmae*. - U: *Etnogeneza Hrvata* / urednik Neven Budak. Zagreb : Nakladni zavod Matice hrvatske : Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta, 1995, str. <148>-158.
Bibliografske bilješke uz tekst. - U radu se, uz ostale izvore, istražuje i Ljetopis popa Dukljanina.

1997.

135. Glavičić, Branimir: Je li Marulić izostavio epizodu s Palušom?. - U: *Colloquia Maruliana*, Split, 6 (1997), str. <87>-91.
Bibliografske bilješke. - Summary: Did Marulić omit the episode of Paluša? - Autor oslobađa Marulića prigovora da je u svom prijevodu ispustio jednu epizodu; dokazuje da ju je Marulić preveo, a da je u kasnijem Lučićevu prijepisu (iz 1666.) slučajno izostavljena.

136. **Živković**, Tibor: O prvim glavama Ljetopisa popa Dukljanina. - U: *Istorijski časopis*, Beograd, 44 (1997), str. 11-34.
Ćir. - Bibliografske bilješke. - Summary: On the first chapters of the Chronicle of the Priest of Dioclea. - Zaključuje da Dukljanin za prve tri glave nije koristio pisane izvore nego narodnu tradiciju, tj. tradiciju dalmatinskih Romana.

1998.

137. Margetić, Lujo: Poruka i datacija tzv. Ljetopisa Popa Dukljanina. - U: *Croatica christiana periodica*, Zagreb, 22 (1998), 41, str. 1-30.
Bibliografija i bilješke uz tekst. - Riassunto: La tendenza politica e la datazione della c.d. Cronaca del prete Docleate. - Nakon prikaza radova L. Steindorffa i E. Peričića o Ljetopisu, autor razmatra problem političke poruke izvora i pokušava utvrditi vrijeme njegova nastanka. Osobitu pozornost usmjerava na pitanje Crvene i Bijele Hrvatske. - Rad objavljen i 2000. u knjizi: Margetić, Lujo: Hrvat-

ska i Crkva u srednjem vijeku : pravnovijesne i povijesne studije. Rijeka : Pravni fakultet Sveučilišta, 2000., str. 93-125.

138. **Mužić**, Ivan <priredio, napisao uvod i komentare> - Vidi: bibl. jedinice br. 25, 27, 30, 31 i 32.

139. **Mužić**, Ivan: Hrvatska kronika od 547. do 1089. : Libellus Gothorum (Kraljevstvo Slavena) kao izvor za staru povijest Hrvata : (s posebnim osvrtom na VI., VII. i VIII. stoljeće). - U: *Hrvatska obzorja*, Split, 6 (1998), 2, str. 267-328.

1999.

140. **Peričić**, Eduard <napisao predgovor> - Vidi: bibl. jedinica br. 28.

141. **Rotković**, Radoslav - Vidi: bibl. jedinica br. 26.

142. **Šanjek**, Franjo <priredio i napisao uvodnu studiju> - Vidi: bibl. jedinica br. 29.

143. **Šekularac,** Božidar: Eduard Peričić: Sclavorum regnum Grgura Barskog - Ljetopis popa Dukljanina. - U: *Bibliografski vjesnik*, Cetinje, 28 (1999), 1/3, str. 193-198.

2000.

144. **Margetić**, Lujo: *Liber Methodius* i pitanje vrela devete glave Ljetopisa Popa Dukljanina. - U: *Croatica christiana periodica*, Zagreb, 24 (2000), 46, str. 1-9.
Bibl. bilješke uz tekst. - Summary: "Liber Methodius" and the ninth chapter source question in the Ljetopis Popa Dukljanina (Annals of Doclean Priest). - Autor dokazuje da je vijest o *Liber Sclavorum, qui dicitur Methodius*, spomenuta u devetoj glavi Ljetopisa, preuzeta iz *Žitja* Metoda. Drži da su podaci ove glave preuzeti iz slavenskih, grčkih i latinskih, a ne isključivo iz zapadnih vrela. Dokazuje da organizacija Svetopukove države u Ljetopisu odražava političku situaciju u razdoblju od 1165. do 1180.

2001.

145. **Nikolajević**, Konstantin: Prvi vekovi srpske istorije pre Nemanjića. - Beograd : Pešić i sinovi, 2001. - VII, 352 str. - (Biblioteka Tragom Slovena ; knj. 16).
Ćir. - Uz ostalo, u srpske vladare stavlja i pojedine vladare iz Ljetopisa.

146. **Radoman**, Aleksandar: Ljetopis Popa Dukljanina – stalna tema istraživanja. - U: *Matica*, Cetinje, 2 (2001), 6, str. 316-336.

Bilješke uz tekst; izvori i literatura na kraju teksta. - Sažetak na engl. jeziku. - Analizira se opsežna literatura o spisu te donose različita mišljenja i neslaganja, poglavito o vremenu nastanka pojedinih redakcija i prijevoda.

2003.

147. **Nikčević**, Vojislav D. <pripremio i napisao predgovor> - Vidi: bibl. jedinica br. 33.

148. **Živković**, Tibor: Legenda o Pavlimiru Belu. - U: *Istorijski časopis*, Beograd, 50 (2003), str. <9>-32.
Ćir. - Bibliografske bilješke uz tekst. - Summary: The legend of Radoslav/Pavlimir Belo. - O legendarnom osnivaču Dubrovnika. Tvrdi da se, analizirajući među ostalim i Ljetopis, može zaključiti da je Radoslav Belo povijesna ličnost.

2004.

149. **Hadžijahić**, Muhamed: Povijest Bosne u IX i X stoljeću. - Sarajevo : BZK Preporod, 2004. - 336 str.
Bibliografija: str. 293-314 i uz tekst. - O Ljetopisu najvećma u 2. poglavlju: Preispitivanje Ljetopisa Popa Dukljanina, str. 36-82. - Prema autoru, Ljetopis je jedan od triju glavnih izvora za povijest bosanskih Slavena u ranom srednjem vijeku.

150. **Nikčević**, Vojislav P.: Još o jeziku i pismu slovjenskijeh originala Kraljevstva Slovjena Popa Dukljanina. - U: *Jezikoslovne studije* / Vojislav P. Nikčević. Cetinje : Centralna narodna biblioteka Crne Gore "Đurđe Crnojević", 2004, str. 85-103.
Bilješke uz tekst. - Analiziranjem raznih izvora i literature te uspoređivanjem dviju latinskih redakcija Dukljaninova spisa zaključuje da je spis izvorno napisan crnogorskim jezikom i latinicom.

151. **Živković**, Tibor: O takozvanom saboru na Duvanjskom polju. - U: *Zbornik za istoriju Bosne i Hercegovine*, Beograd, 4 (2004), str. 45-65.
Ćir. - O poglavlju IX. Ljetopisa popa Dukljanina, koji ljetopis "pretvara u politički spis uvijen u plašt historiografskog djela".

2006.

152. **Vučinić**, Stevo: Prilog proučavanju mjesta bitke između vojski dukljanskog kralja Dobroslava i raškog župana Vukana : analiza materijalnih izvora za XLIII glavu "Ljetopisa popa Dukljanina". - U: *Istorijski zapisi*, Podgorica, 79 (2006), 1/4, str. 213-250.

2007.

153. **Ščavelev**, A. S.: Slavjanskie legendy o pervych knjaz'jach : sravnitel'no-istoričeskoe issledovanie modelej vlasti u slavjan. - Moskva : Severnyj palomnik, 2007. - 270 str.
O Ljetopisu u poglavlju: Predanija o knjaz'jah južnyh slavjan, str. 150-159. - Tekst popraćen bilješkama.

2008.

154. **Bujan**, Solange: La *Chronique du prêt de Dioclée*, un faux document historique. - U: Revue des études byzantines, Paris, 66 (2008), str. 5-38.

155. **Nikčević**, Vojislav D. <napisao predgovor crnogorskom izdanju knjige: Havlík, L. E., Dukljanska hronika i Dalmatinska legenda> - Vidi: napomena uz bibl. jedinicu br. 103.

156. **Nikčević**, Vojislav D.: U potrazi za izvornikom: *Kraljevstvo Slovena* – mit ili stvarnost?. - U: *Lingua Montenegrina*, Cetinje, 2008, 2, str. 243-289.
Bibl. bilješke uz tekst. - Sažetak: En cherchant la source : Le Royaume des Slaves - mythe ou réalité?. - Sagledava, iz optike najnovijih saznanja, stavove vezane uz izvore, porijeklo i karakter Ljetopisa.

157. **Radoman**, Aleksandar: O pismu izvornika hronike Kraljevstvo Slovena popa Dukljanina. - U: *Lingua Montenegrina*, Cetinje, 2008, 2, str.103-108.
Bibl. bilješke uz tekst. - Summary: On the alphabet of the original version of The Chronicle of the Priest of Duklja. - U radu autor ukazuje na nedoumicu koja u znanosti postoji oko jezika i pisma izvornika. Uspoređivanjem prijepisa i redakcija latinskog teksta s tekstom Hrvatske kronike dolazi do zaključka da je izvornik kronike pisan glagoljskim pismom.

2009.

158. Akimova, O. A.: Razvitie obščestvennoj mysli v rannesrednevekovyh gosydarstvah na zapade Balkan. - U: *Obščestvennajamysl' slavjanskih narodov v epohu rannego srednevekov'ja* / otv. redaktor B.<oris> N. Florja. Moskva: Rukopisnye pamjatniki Drevnej Rusi, 2009, str. 151-219.

159. **Jovanović**, Neven: Rukopisi *Regvm Delmatię atque Croatię gesta*. - U: *Colloquia Maruliana*, Split, 18 (2009), str. <5>-26.
Bibliografija: str. 23-24 i uz tekst. - <Summary>: Manuscripts of the *Regvm Delmatię atque Croatię gesta*. - O prijepisima Marulićeva prijevoda, ukupno 10 danas poznatih, tzv. hrvatske redakcije Ljetopisa popa Dukljanina.

160. **Živković**, Tibor: Gesta regum Sclavorum. T. 2, Komentar. - Beograd : Istorijski institut ; [Nikšić] : Manastir Ostrog, 2009. - 430 str. - (Izvori za srpsku istoriju ; knj. 7. Latinski izvori ; knj. 1).
Ćir. - Bibliografske bilješke uz tekst. Literatura: str. <385>. Sažetak (Conclusion) na engl. jeziku: <379>-384. Kazala: str. 401-<430>. - Komentar Ljetopisa objavljenog u zasebnoj knjizi istog naslova (tom 1, 2009.). Datira Ljetopis u 15. st.

2010.

161. Tabov, Jordan: "Vulgari" ot Volga ili goto-slavjani "bugari" ot Bug? - U: *Istorija*, 2010, 4, str. 24-47.
Ljetopis se spominje u svezi s poviješću Bugara.

2011.

162. **Jovanović**, Neven <priredio i napisao predgovor> - Vidi: bibl. jedinica br. 37.

IMENSKO KAZALO UZ BIBLIOGRAFIJU

(Brojevi uz imena odnose se na redne brojeve bibliografskih jedinica)

KAZALO OSOBA I AUTORA
IZ UVODNOG DIJELA KNJIGE

* U *Kazalo* nije uvršteno često ponavljano ime svećenika iz Bara, koje se u tekstu javlja u sljedećim oblicima: Pop Dukljanin, Baranin, Grgur (barski nadbiskup).

M

N

O

P

R

S

Š

T

Kazalo izradila
Nada Vrsalović

ISBN 978-953-6803-31-6

